

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

AYŞEGÜL DEVECİOĞLU
AĞLAYAN DAĞ
SUSAN NEHİR

roman

metis

Ayşegül Devecioğlu
AĞLAYAN DAĞ
SUSAN NEHİR

1956 doğumlu. İstanbul'da yaşıyor. 1977 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nden öğrenimini tamamlayamadan ayrıldı. 1986'dan sonra gazete, dergi ve televizyonlarda çalıştı. Çeşitli dergilerde makaleleri, denemeleri yayımlandı. *Kuş Diline Öyküden* adlı ilk romanı 2004'te yayınevimizden çıktı.

Metis Yayınları
İpek Sokak 5, 34433 Beyoğlu, İstanbul
Tel: 212 2454696 Faks: 212 2454519
e-posta: info@metiskitap.com
www.metiskitap.com

Metis Edebiyat
AĞLAYAN DAĞ
SUSAN NEHİR
Ayşegül Devocioğlu

© Metis Yayınları, 2007

İlk Basım: Mart 2007

Yayın Yönetmeni:
Müge Gürsoy Sökmen

Kapak Resmi: Ali Fuat Devocioğlu

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık:
Metis Yayıncılık Ltd.

Baskı ve Cilt:
Yaylacık Matbaacılık Ltd.
Fatih Sanayi Sitesi No: 12/197-203
Topkapı, İstanbul Tel: 212 5678003

ISBN-13: 978-975-342-586-5

AYŞEGÜL DEVECİOĞLU
AĞLAYAN DAĞ
SUSAN NEHİR

*Atiye Abla'ya,
onun yurtsuz ve yazısız halkına*

Sonsuza dek yeryüzünde dolaşıp dursunlar,
geceledikleri yerde ikinci kez
konaklamasınlar, su içtikleri kaynaktan
ikinci kez içmesinler, bir yıl içinde
aynı nehirden iki defa geçmesinler.

Çingene laneti

Anlaktır, uyanıklıktır doğuran ve düşleyen;
Uykudur açık seçik gören;
İmge ve sanrıdır bakan,
Eksiklik ve boşluktur yaratan.

VALERY

GÜZLERİ gün akşama döndüğünde Balkan göğü kana boyanıyor, bulutların etekleri tutuşuyor ve göğü saran yangın kapı önlerinde süpürge bağlayan kadınların yüzüne kızıl gölgeler halinde düşüyor. Keman, darbuka, gımata sesleri, kapatıldıkları yerden kaçmış çocuklar gibi ansızın ortaya çıkıyor. İncecik duman, yanık tahta kokusu teneke damlı evleri kucaklıyor, Roman gaydası başladığında yaşlılar unutulmuş töreleri yansılarcasına ateşin başına çömeliyor.

Çingene, böyle anlarda bütün dünyayı içinde –tam şuracığında– hissediyor. Tahta arabaların üstündeki rengârenk boyaların anlattığı masallar, hep esrarlı işlerin çevrildiği kabak tarlası, evlerin önünde tetik duran siyahlı beyazlı köpekler, çocukları sebezse kovalayan kazlar, tanıdığı, tanımadığı insanların sesleri; sanki bir bohçaya sığırıp içine saklanıyor.

Baharda, yoncalarla ebeğümeclerinin arasına gizlenmiş körpe kuzukulaklarını ararken de oluyor bu. İsmi bilmediği mor çiçekler, kadınların gözlerini parlatan otlar ve kedidilleri hışırdadığında...

Karaağaçların gölgesindeki nehrin kenarına oturuyor, görmüş geçirmiş gümüş suyu avuçlarına alıyor; zaman damla damla akıyor ellerinden... Hiçbir yerde birikmeden, bir tenekecekte bile toplanamadan akıyor...

Bu duygunun ne kadar olağandışı olduğunu bildiği için ürüyor. Oysa kocasının dediği gibi; insanlar için ne daha fazlası

var, ne de daha ötesi; ölenlerin bedenlerinde yeniden dirildiği eski Çingenelerin soyu tükendiğinden beri, bir kuru dünyadan başka bir şey yok...

Yaşlı kadının dudağından eksik olmayan sigaranın kokusunu, o yanındaymış gibi ciğerinde hissediyor. Kocakarının kupkuru, sıska bedeni öksürürken rüzgâra kapılmışçasına titriyor. Bahçe-deki kara kazanda mısır kaynatırken ağzından çıkan sözler, kurnazlıkta ve maharette adeta elleriyle yarıyor: "Ateşi diri tutmak kadına düşer kızanım..."

Bir kız varmış, çok güzelmiş, çok isteyen varmış kızın. Annesi onu çok seven, çok yakışıklı bir gence vermiş. Kızın bir çeyizi varmış; na şurdan şuraya... Düğünleri çok güzel olmuş. Aradan kısa bir zaman geçmiş. Artık kocası akşamları eve geldiğinde kızın yüzüne bile bakmıyormuş, arkasını dönüp yatıyormuş; kızancık çok üzülüymüş. Her gün süslenip bekliyormuş kocasını, kulağının arkasına güller takıyormuş, gözlerine sürmeler çekiyormuş, karanfilleri ezip sürünüyormuş, bir esvabı bırakıp birini giyyiyormuş. Akşamları en güzel, en alıcı haliyle karşılıyormuş erkeğini, koynuna girsin diye diller döküyormuş...

Yamacına kızlar, karnı burnunda genç gelinler toplandığında kocakarı hep aynı hikâyeyi anlatıyor. Ne kadar sık anlatılsa da eskimeyen, her seferinde aynı merakla dinlenen öykü, hep aynı yerde bitiyor; annesiyle gündöndü çitleyen kadınların esrarlı gülüşmeleri arasında...

Çingene eskimeyen, anlatıldıkça daha çok merak edilen şeyin dile getirilmeyen olduğunu biliyor. Öykü, tam bittiği yerde, söylenmeyen o büyümlü zamanında devam ediyor.

Geçip gitme vakti gelene kadar önünde usanmadan beklediği işte bu kapı eşiği; kendisinin her seferinde ötesinde kaldığı, daha büyük kızların, kadınların bilmiş, kıyasçı, havalı gülüşleriyle kolayca aşırıldığı...

Camları titreten rüzgârın sesine kulak kabartıyor; evin hemen

yanındaki ceviz ağacının yaprakları, sıralarını beklermiş gibi tek tek düşüyor. Kapağı tam kapanmayan teneke sobadan kurtuluveren alev, yaşlı kadının seyrek, kıpkırmızı saçlarını, buruşuk yüzünü aydınlatıp döşeklerin yığıldığı kerevetin arkasına saklanıyor.

...arkasını dönüp yatıyormuş, kız çok üzülyormuş... Her gün süslenip bekliyormuş kocasını, boyalar sürüyormuş, sürmeler çekiyormuş, bir esvabı bırakıp birini giyiyormuş, bütün gün uğraşıp en güzel, en alıcı haliyle karşılyormuş erkeğini, koynuna girsin diye diller döküyormuş...

Kış için saklanan mısırların arasında biriken kar, mısırı soğuk, kısırimsı bir hale dönüştürür. Tarlada, derme çatma arabanın üstüne gerilmiş tente, rüzgârda kızgın nehrin suyu gibi kabırır. Mevsimler kötü koca gibi, Çingeneleri hem okşayıp hem hırpalayarak birbiri ardına gelip geçer. Çingene kadınların iyi kocası olmaz...

Kocakarı diyor ki, Çingene Balkan'dır. Balkan Çingenenin anasıdır, atasıdır... Çingene Balkan'ın çocuğudur, bir de bahtın...

Akrabalar Balkan'dan geliyor. Çingenelerin yurdundan...

Çingenelerin yurdu yoktur. Herkesin yurt diye sahiplenip dikenli tellerle, sınırlarla; silahlı askerlerle koruduğu toprak parçalarından hiçbirine ait değil onlar... Öyleyse Yurt neresi!

Sınırın ötesinden atları, arabaları, köpekleri, kocaman bohçaları ve yalınayak çocuklarıyla göçenler, aynı yurttan gelmiş gibi birbirine benziyor; kavrukluklarıyla, zayıflıklarıyla; sakın, beklenintisiz esmerlikleri, güleç kumazlıklarıyla... Kapı'dan delifişek, kalabalık geliyorlar; her ülkeye yabancı olmanın dokunaklı kin-darlığını, yalnızca kendi soylarından olanların anladığı gizli bir işaret gibi parlak, siyah gözlerinde taşıyarak...

Üstlerinin başlarının yırtık pırtık, yine allı güllü olmasıyla, tenlerinin yağızlığıyla, aynı yurttan çıkıp gelmiş gibiler. Hep allı güllü, pembeli, yeşilli... Çingenelerin yurdu bir günlük zenginliktir; bir sofralık ziyafet, körüklü çizme, köstekli saat... Çingenele-

rin yurdu yoksulluktur; allı güllü, pembeli, yeşilli...

Kocakarı tütünden sararmış dişlerini göstererek gülüyor. Çingenelerin yurdu neşedir bir de... Nereden geldiği, neden kaynaklandığı bilinmeyen, hastalık gibi, delilik gibi... Çingenenin kederi bile güler; acı acı değil; deli deli güler...

Kocakarı diyor ki, "Çingene bir yere ait değildir." Naciye de öyle... "Çingene özgürdür." Uzun uzun düşünüyor bunu. Diğer insanlar, yani Çingene olmayanlar özgür değil mi?

Damağını şaklatıyor kocakarı; altın dişini parmağıyla tutup öne arkaya sallıyor, gözlerini kısıp dumanı içine çekerek konuşuyor: "Onlar sahip oldukları toprağın kölesi. Sahip olmak için babalarını, kardeşlerini öldürdükleri toprağın kölesi... Çingene misafirdir her toprağa. Toprak sahibine aman vermez, misafirini ağırlar..." Naciye'nin anası, bir omuz silkişiyle çığnıyor sözü: "Şu evceğinizin bir sarı kaaadı olsa fena olur be karıcık!"

Annesinin oturduğu mahallede bir kocakarıcık varmış. Kız, bir bakıra pilav koymuş, üstüne tavuk eti, götürmüş oncağıza, danışmış... Kocakarı demiş ki; şimdi evi bir güzel temizle, duvarları badanala, yerlere de çek temiz bir sıva... Ocağa vur tencereyi, yapiver sıcak bir çorbacık... Gör bak ne olacak.

Balkan'dan akrabalar geldi dendi mi koşup gidiyor. Kapı'dan girenler Sarayıçi'ne yığılıyor. Eski köprünün taş ayaklarında çocuklar çırılçıplak yüzüyor. Gençler kışın yeniden buluşmak için sözleşip İstanbul'a gidiyor, bahtlarının peşinde... "Çıkarmayasın sözlerimi kulacığından," diyor kocakarı. "Sınırların hükmü yok, ailenin hükmü var." Akrabaların giysilerindeki Balkan rüzgârı tel örgülere, duvarlara aldırıyor; mor çiçekler, fısıltı otları sınırın ötesinde de tıpkı böyle hışırdıyor.

...kız kocakarının dediklerini yapmış, bütün eve bir güzel ki-reç vurmuş, yerdeki toprağı düzlemiş, camları silmiş, kilimleri yıkamış...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Öyle yorulmuş ki süslenmeye hali kalmamış. Aynaya bakınca bir de ne görsün saçı başı dağılmış. Eyvah! Çok çirkin oldum, demiş kızan, ağlamaya başlamış. Kocasının geleceği saat yaklaşmış, süslenmeye vakti kalmamış kızanın. Derken akşam gelmiş kocası; kız artık benim yüzüme bile bakmaz deyip çekilmiş. Ama adam karısına bir sarılmış doğru yatağa...

Kocakarı bakır bileziklerle dolu buruşuk kollarını sallayarak, mendili taşın üstüne açıyor. Sigarasını ciğerine çekip, "Düşmanın büyük, çok büyük," diyor. "Senin düşmanın Balkan'dan büyük."

Kuru elini gacoya doğru uzatıyor; avucuna aldığı kuruşu kapıp hapsediyor.

Eski inançlara, komşu topraklarda geçilmez sınırların ardında kalmış Çingenelerin bile unuttuğu inanışlara göre aralarına hiç erkek girmeden doğmuş yedi kız kardeşin en küçüğü olduğu için, kocakarı, Çingeneler arasında büyülü hünerlerin sahibi tekinsiz kadınlardan sayılıyor. Selimiye'den mahalleye gelen yol üstündeki koca ağaç kadar yaşlı kocakarı. Kızın upuzun, gür, dalgalı saçlarını örerken, "Çingene yabancıların elinden sırlarını okur, lakin avucunda kendi kaderini görmek istemez," diyor usulca; "gücün varsa boğuşursun kaderle, tatlı tatlı, acı acı boğuşursun. Bahtın karaysa da, aydınlıksa da, yaşarsın dünyada. Baht yolumuzdur, hayattır, Çingenelerin önünde vaktiyle uzanan yollar gibi upuzun hayat..."

Kütüklerin sesini, yağmur damlalarını dikkatle dinliyor kocakarı, onlardan sır alıp vermişçesine...

Ve zaman damla damla akıyor; hiçbir yerde birikmeden, toplanamadan; bir küçük tenekecekte bile... Damla damla akıyor; evin teneke yamalarından, delikli tahta kapıdan, mavi çerçevelerden süzülerek... Olağandışı sayılan, olağan sayılan her şeyde olduğu gibi sessiz sedasız kendini belli etmeden akıyor... Hiçbir yerde toplanmadan, birikmeden, fark edilmeden, kayıtsızca akıyor...

...arkasını dönüp yatıyormuş, kız çok üzülyormuş buna...

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://fantey.org>

"Gönlümüz nah böyle yeşil taşlı bir yüzüktür," diyor kocakarı, sigarası yine püfür püfür tütüyor konuşurken. "Kayıp bir ziyettir. Onu bizden çalanın cebinde parlar durur, kimsecikler görmeden... Bir kere kaptırdık mı, geri alana kadar kim çaldıysa onun olur."

"Peki, nasıl geri alırsınız?"

"Çalanı öldürerek, kim çalmışsa onu gebertmekten başka yolu yoktur geri almanın."

Güneş, mavi boyalı pencerenin önündeki küpeçiçeği tenekelelerine zamansız gölgeler düşürerek bulutların arasına giriyor. Yaz şimşegi kısacık bir anda parlayıp sönüyor; dokunduğu yazgıları kendi yazgısına dönüştürerek...

BİRİNCİ BÖLÜM

YALANCI

Bir Çingene'nin öyküsü bu; ömrü boyunca kendi kimliğinden göçmeye çalışmış bir Çingene'nin... Sonunda bunu başardı da, yaşlılığında çekilmez biri oldu. Yüzüne karşı, "Sen bu sene ölürsün be karıcık," diyenlere kızacak kadar Çingenelikten çıkmıştı. Oysa söyleyenin kötü bir niyeti yoktu. Yalnızca gerçeği söylüyordu. Böylece ne kendi halkından ne diğerlerinden olamadan göçüp gitti.

Ama saklamayı ve vazgeçmeyi bunca istediği Çingeneliğinin yadsınamaz izlerini ardında bıraktığı anlaşıyor. Yalnızca arayanların görebileceği işaretlerdi bunlar.

Çingene'nin adı Naciye'ydi. Biz ona abla derdik, Naciye Ab-la...

Naciye Abla'dan öğrendiğim şeyler sayılamayacak kadar fazla. Şalvar giymeyi (çadır kadar geniş Çingene şalvarı) ondan öğrendim; dip bucak temizlik yapmayı, çamaşır yıkamayı...

Naciye Abla leğenin başına geçti mi, yakaları, kol ağızlarını bir güzel çitiler, çamaşırı boğazlıyormuş gibi havalandırır, kaçacakmış gibi sıkıca yakalayarak leğene sokar, hamur gibi yoğurur; suyu köpürtmek için soda, çamaşırı beyazlatmak için çivit kullanırdı.

Şartlar ona elverdiğinde leğende yıkanabilmeyi, yaşlı kadınları yıkamayı, bahçede odun ateşi yakmayı Naciye Abla'dan öğrendim. Sıkıldıkça, evin eşyalarını bir odadan diğerine taşımak ondan miras... Bazen evi oda oda temizlemek yerine bütün odaları dağıtır, sonra bu hengâmenin ortasında şaşakalırım. Ama her şeyi yerli yerine koyacak gayretim vardır; Naciye Abla'yı anımsamam yeter.

Ne kadar batıl itikadım varsa ona borçluyum. Az şey değil, dünyanın yalnızca gözümüzle gördüklerimizden ibaret olmadığını öğretti bana. İçine göztaşı, çöreotu, daha kim bilir neler koyduğu mavi ibrişimden örgü sepetçikleri annemden gizli sağımıza soluza ilıştırirdi.

Ebegümeci, hindiba, labada, kuzukulağı toplamayı, bu otlarla yemek yapmayı Naciye Abla'dan öğrendim; kilim çırpmayı, paçavraları saklamayı, bohça yapmayı... Yine de pılı pırtı toplamakta eline su dökemem.

Naciye Abla küçük kerpiç evini habire yıkıp hiç üşenmeden yeniden yapardı. Kerpiç bir evim olsaydı tıpkı onun gibi sıkıldıkça odaların yerini değiştirirdim; küçük oda arkaya, büyük odayla mutfak öne ya da büyük oda öne, küçük arkaya...

Hayatımı korumak için yalan söylemek zorunda kaldığımda hiç zorlanmadım. Ben de Naciye Abla gibi yalancıydım. Annemle babam bana yalan söylememek gerektiğini öğretmişlerdi. Ben Naciye Abla'yı örnek aldım. Çok eskiden tutulmuş bir kavle uyarımış gibi yalan söylerdi Çingene...

Göç etmeyi ondan öğrendim. Çıkıp gidebilmek cesaretini bana veren odur. Bohçanı sırtlayıp bir konak yeri ateşi gibi geçmişini küllendirmeyi bilmek, tekerleklerini sağlam, kanatlarını bakımlı tutmak... Hep.

Naciye Abla'nın lahana büyüklüğünde bir bohçası vardı; içindekilerin tam ortaya çaprazlanarak konduğu, sonra dört kanadın sıkıca her şeyi derip topladığı çift kat çiçekli basmadan bir bohçaydı bu. Bu satırları yazarken evimi boşaltmış, eşyalarımı depoya koymuştum. Artık göçebeydim. Naciye Abla'yla çok uzun bir zaman geçirmiştım; bunun tesadüf olduğunu inanmayacak kadar uzun...

Bohçama hep yanımda olmasını istediğim şeyleri koymuştum. Konakladığım yerde, onları yanıma yöreme dizip kendime çerden çöpten bir ev kuruyordum; her göçebenin yaptığı gibi... İnsanın evini yanında taşıyabileceğini bana Naciye Abla öğretmişti.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Naciye Abla'nın ömrü yolda geçti. Bu yol onun bahtıydı. İnsanın çoğu kez bile isteye seçtiği şeyleri kader diye adlandırdığını ondan öğrendim; sırf bu yüzden kaderi hafife almamak gerekiyordu...

Hikâye anlatmayı ondan öğrendim. Çingene çok güzel hikâyeler anlatırdı; gençliğine dair, çocukluğuna dair... Anlattıklarının çoğu yalandı. Onu şüpheyle dinlerdim; öykülerin, gölgenin de ışık kadar aydınlattığı bir dünyaya ait olduğunu bilmezden önce...

Naciye Abla'nın öykülerinde her şey, başsız sonsuz bir zamanda olup biterdi; bir varmış bir yokmuş... Zamandan anladığı birçoklarından farklıydı, bu konuda küçük bir erik ağacından başkasına güveni yoktu. Yalancı'nın öyküsünü ben de o küçük ağaca emanet ediyorum.

Naciye Abla'nın anlattıklarının hiçbir zaman gerçekleşmemiş olması, ona karşı bir kanıt olarak kabul edilmemeli, bana karşı da kabul edilemeyeceği gibi. Uğruna bunca yalan söylediği şey, öykülerinin gerçeklikte açtığı kocaman deliklerde, olan bitenin karanlık yüzünde, zihnin kuytu köşelerinde, söylenmeyen sözlerin, gerçekleşmeyen olayların bıraktığı boşlukta gizli. Naciye Abla'dan öğrendiğim en önemli şey, anlatılamayan, okunamayan, öğrenilmeyen, öğretilemeyen ve hiçbir kitapta yazılı olmayan bu şeye ulaşmak için ışık kadar karanlıktan, gerçek kadar yalandan da geçmek gerektiğidir; yalanın, masalın, öykünün gerçekle aynı olan etinden...

*

Çingene'nin ölümünün üstünden yıllar geçti. Sığındığım küçük Balkan kasabasında onun tuhaf öyküsünün büyüğü bir tohum gibi dal budak sarmasını izlemekteyim.

Öykü nerede geçerse geçsin onun boy verdiği toprak, öykünün görünmeyen evrenine ait diğer şeyler gibi tüm betimlemelerin ardında durur; hissedilen ama dokunulamayan şeylerin ülkesi.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

sinde. Ben anlatırsanız anlatın hep ondan söz edersiniz. Yine de dosdoğru bir-iki cümleyi çok görmemeli.

Bu minik kasaba, bir zamanlar, buralıların artık kullanılmayan eski dilinde "ağlayan dağ" anlamına gelen birleşik sözcükle anılıyormuş. Gerçi kimi yaşlılar, "ağlamak" ve "kanamak" sözcükleri arasında bu eski dile özgü anlam benzerliği nedeniyle, ismin "kanayan dağ", kimileri de "taş" ve "zaman" sözcüklerinin "a" üzerindeki aksan ve "n" üzerinde üç nokta hariç aynı harflerle yazılmasından yola çıkarak, "ağlayan zaman" ya da "kanayan zaman" anlamına geldiğinde ısrar ediyor. Kadim Slav dillerinin koyu tonlarıyla, şehre çok eskiden yerleşmiş Müslümanların yerel dille karışmış eski Osmanlıcasının ve artık ortalıkta olmayan Yahudilerden arta kalan gizemli fonetiğin ağıdalandırdığı bu dili anımsayan, diyalekt tutkunu bir mimar, karısı ve birkaç arkadaşının oluşturduğu fanatik grup dışında topu topu on-on beş kişi...

Kasabanın 1960'larda değiştirilmiş, beş ya da altı sessiz harfin art arda kullanıldığı yeni ismi ise, yazımının zorluğu bir yana, caddelere ya da okullara konulmuş darbeci general isimleri kadar zorlama, düşkün ve sıradan...

Dağla denizin arasına sığınmış kasaba, insanlarla geçmiş çok uzun yılların verdiği hüznü uyandıran sabıyla, her sabah aynı bu-ruk tebessümle karşılıyor sakinlerini; mevsimlerden bahar... Birkaç parça eşya dışında boş sayılabilecek pansiyon odasında, ince-cik mor perdelerden sıyrılıp masamın üstüne düşen ışık, kocaman hasır sepeti, kitapları ve kâğıtları oyunbazlıkla renkten renge boyuyor. Yazmak dışında tek yaptığım şey yürümek. Akşam gezilerinde koca dağın küskün, düşünceli gölgesini düşürdüğü kumsalda, denizle kumun birleştiği erguvani hattı izleyerek başımı alıp gidiyorum. Pek çoğunun yaptığı gibi ayaklarıma yapışan kuma ya da hafifçe sahile vuran denize bakmak yerine dağı seyrediyorum. Kitap okumak için oturduğum ağaçların diplerinde bitmiş çiğ yeşil, kadife yumuşaklığında otlar, akşam saatlerinde fosforlu renklerini yitirmiş oluyor. Vakit ilerledikçe kasaba gri, kahverengi ve bej renginin hâkim olduğu bir Japon tahta baskısı gibi gökyüzüne

asılıveriyor. Kuşların bile bu manzaradan ürküp erkenden yuvalarına gitmesi ne tuhaf!

Bazen sabahın erken saatlerinde tek başıma dağa gidiyorum. Biraz tırmanıp, ilerdeki ormana varmadan önce, daha kısa bitkilerin, küçük iğne yapraklı ağaçların bulunduğu kelce sırtta mola veriyorum. Taşların üstü tuzlu gözyaşı gibi ılık bir sıvıyla kaplanmış oluyor. Sabahları sessizce ağlayan dağda oturuyorum. Teselli etmek için yanımda yöremde bitmiş mavi, kırmızı mineleri okşuyorum ve güneşin yükselmesini bekliyorum.

Pansiyona döndüğümde, tirşe rengi almış eski çerçevenin önündeki kırmızı çiçekleri, saksıda dikilen tahta kanatları gümüş çizgili eflatun kuşu, upuzun beyaz saçlarını omuzlarına dökmüş esmer bir kadının resmini seyrediyorum. Üstünde sarı, kahverengi, kavuniçi benekler bulunan yaşlı tekir yalnızlıktan sıkıldığında odanın kapısından şöyle bir göz atıyor. Fazla kalmıyor, ne anlama geldiği belirsiz bir miyavlamanın ardından beni öykümle baş başa bırakarak kaybolup gidiyor.

Öykümü nasıl anlatacağım konusunda sınırsızca özgürüm. Zamanın yükünü metanetle taşıyan bu kasaba yerine, büyüyüverince ellerini ayaklarını nereye koyacaklarını bilemeyen yeniyetmelere benzeyen kocaman, çiğ, öfkeli binaların zorla yan yana getirildiği bir sitenin gösterişli kasvetini de betimleyebilirim. Hikâyemi gerçeğe teslim etmek değil, hikâyemle gerçeği teslim almak niyetim... Yine de zihnim her nedense Naciye Ablayla ilgili ilk izlenimlerimi arayıp duruyor. Burada, rüzgârın iri dikenlerin üstüne ilıştirdiği, sonra hoyratça koparıp aldığı çerçöp gibi, kayıp anıların peşinden sürükleniyorum. Oysa Naciye Ablayla ilk karşılaştığımda, onu hatırlayamayacak kadar küçükmüşüm. Babamın işi nedeniyle annemle babamın üç-dört yıllığına gittikleri Edirne'de doğmuşum. Orada doğmam tesadüf olsa da ailemizin kökleri çok eskiden beri bu şehirdeydi; Çingene kadının yalan tiyatrosunun kadim sahnesinde...

Şehri o yıllardan anımsamam olanaksız; ama Edirne, yırtılıp sonradan birleşirilmiş fotoğraflar gibi hasarlı, incinmiş imgesiyle zihnimde beliriveriyor. Masallara yaraşan köprüsüyle Tunca; Meriç kıyısında, dünyanın en kocaman sivrisineklerinin yuvalandığı piknik yerleri... Çarşının tam ortasındaki kasabın yekpare beyaz mermer tezgâhı... Önlerinde rengi dönmüş çuvallar içinde peynir şekeri, leblebi, sabun sergilenen dükkânlar; kuytu karınlarında solgun oğlan yüzleriyle...

Keskin bir küf, belli belirsiz maya kokusu... Minarelerinin kırılğan kurumuyla Selimiye...

Tarih bildik anlamlarıyla pek boş bir kelime Edirne'de. Geçmiş zaman, bu beylik sözcüğün altında siliniverir. Geçmişin sözleri ve sesleri tarihe sığmaz; tarihçiler ölümlere ihanet eder...

Şehrin mahrem hayatını kolayca tüketilsin diye ambalajlayan turizm broşürlerini, fanatik anlatıları, hırsın ve güçlülerce kullananın kör ettiği gezginlerin anılarını, yağmalanmış risaleleri koyun bir yana! Şehir de sizle düpedüz alay eder; hiçbir şey göründüğü gibi değildir ölü uygarlıkların, hoyratça dokunuşlar dışında hiç hatırlanmadan, üst üste yattıkları bu devasa mezar yerinde... Edirne, binlerce yılda yazılmış mecazlı bir metin gibidir; dümdüz okunamaz...

Eski bir imaretin pencere sövesinde melek tasvirleri gülümser. Yıkılmış revak sütunlarının tepesinde Bizans başlıkları kurumlanır; müze avlusunda bir friz parçası gizlenir. Rum mezar taşları ölümlerini Türk bezemeleriyle bekler.

Anlatılana göre, dördüncü ve beşinci yüzyıllarda yapılmış bir mozolenin Türk mimarisine özgü sivri kemerli tonozları, haç biçiminde dört kolunu gizlemekteymiş. Osmanlı döneminde zaviye haline getirilen binada, hacın iki kolunun arası kapatılarak tabhane haline sokulmuş. Çinilerle kaplı ve kabartma işlemlerle süslü ocakları olan bu tabhanelerin duvarlarında sayısız gemi resmi varmış...

İsimleri gibi yüzleri de çok şehrin. Ama her zaman yaşlı bir yüz... Geçmişin izleri yeni yapıların ardında kaybolmuş olsa da, istilalardan, kardeş kavgalarından, kıyımlardan, yangınlardan yorulmuş şehir, bakışına yüzyıllar önce sinmiş bezginlikle izliyor olup biteni...

Her şeyden önce kadim şehrin yorgun bakışlarını arayıp bulmalısınız. Artık işe yaramayan zanaatların sahibi eski bir ustanın kapısını yalnızca minnettarlıktan tıklatır gibi kapılarını çalmalısınız. Hiç çizilmemiş haritaları izlemeli, kayıp sokakları aramalı, yıkılmış duvarların sesine kulak vermelisiniz...

Bırakın görsün kimdir; başsız ve sonsuz zamanında hep susmakta olan ihtiyarı arayan? Şehrin zamanıyla insanların zamanı birbirinden farklıdır.

Bakışıyla karşılaşanı çılgınlıkla ödüllendirir şehir, şefkati yoktur, bütün gördüklerinden sonra öfkesini ve sevgisini kaybetmiştir; şimdi yalnızca akıllı ve zalimdir.

Kibrinizi ve korkunuzu yendiğinizde adını söyler size; kaybolmuş seslerle görüntüler serap gibi sökün eder: Bizans imparatorlarının, gümüş kaplı kafataslarını içki kupası olarak kullanan boyarların vahşi kahkahaları, gözlerine mil çekilen genç bir soylunun hıçkırıklarına karışır. İdam edilen Hristiyan azizi katilleri için mağfiret diler, karanlık kaldırımlarda üç seferde burada konaklamış Haçlıların ayak sesleri yankılanır ve bir yaz öğleden sonrasında sahte Mesih kelime-i şahadet getirir.

Geçmişin gölgeleri uçucu fakat direngen sizi çiğneyerek ge-
çip gider; beyaz sünnet elbiseleri içinde binlerce oğlan... Rum, Ermeni, Yahudi ve Kıpti mahallelerinin hayalet sakinleri... Arasta'nın ölü ustaları... Kadiz, Toledo, Sicilya sürgünleri, Rus işgalciler... İstemedikleri erkeklere sundukları göz kamaştıran çeyizlerini kendi kesik başları gibi taşıyan soylu kadınlar... Ürkek şehzadeler, yürüyen bahçeler, ayı, maymun oynatıcıları, yılanbazlar, zorbazlar, ateş yutanlar, cambazlar, Katalan haydutlar, Alman ve

Arap gezginler, İtalyan tüccarlar, Aragonlu maceraperestler... Şehrin armağanı olan çılgınlık geçici değildir.

Elbette ilk çocukluk izlenimlerim değil bunlar; çocukların yazgısı geçmiş i unutmaktır. Ama kayıp anıları mın, Naciye Abla'nın yalanlarının ve masallarının peşinden Edirne'ye gittiğimde edindiğim, yeni gibi görünen izlenimlerin arasına usulcacık yerleştiğinden şüphe etmiyorum.

*

Naciye Abla'nın Edirne'deki evimize ilişkin anlattıkları, Çingene-lerin "pis" oldukları yakıştı rmasını yalanlamak istercesine hep temizlikle ilgiliydi. Kırılacak şeylerle tıka basa dolu büfeyi, içindekilerin tek bir tanesini bile kırmadan, çocuk gibi oradan oraya taşımasını övünerek anlatırken, kısacık boyuna bakıp bu imkânsız eylemi hayal etmeye çalışırdım. Bunu kolaylıkla da yapardım...

Naciye Abla, anlattıklarına kanıt olarak hâlâ kırılmamış bibloları gösterirdi. En küçüğünden en büyüğüne kadar eve girmiş her eşyayı envanter çıkarı yormuşçasına ezbere bilir, hiç unutmazdı. Bu eşyaları ondan başka hatırlayan yoktu.

Çingene kadını gücünü kuvvetini Balkanlar'a bağlardı. "Balkan'ın kızıyım ben," derken, esmer teni içinde fener yakılmış gibi parlar, elbisesinin kıvrımları gizli rüzgârlarla havalanırdı.

Benim için, yaşlı dağlar haritada gördüğüm açıklı koyulu kahverengi kavislerden ibaretti. Coğrafya kitaplarına göre Bulgaristan'dan çıkıp Yugoslavya sınırı yakınından Karadeniz'e iniyor; kuzeyinde Tuna, güneyinde Meriç ırmakları tarafından kuşatılıyordu. Bunları konuştuğumuz yıllarda bir dağdan böyle bağı lıklı la bahsedilmesini anlayamazdım. Benim evim ve şehrim vardı. Ne dağların ağladığını bilebilirdim ne de nehirlerin sustuğunu...

Naciye Abla'nın bizim evdeki görevi, başka kadınlarla birlikte, üst üste iki çocuk doğurmuş olan anneme evin temizliğinde yardımcı olmaktı. O zamanlar çocuklarla ilgilenmek Naciye Abla'ya bırakılmayacak kadar önemli bir işti. Mutfak işlerinden de

—sebzeleri ayıklamak, patates soymak dışında— muaf tutulmuştu. Buna yıllarca için için alındığını biliyorum. Ben üç-dört yaşındayken Edirne'den taşınmışız. Artık İstanbul'da yaşıyorduk. Ancak Naciye Abla'nın aileyle ilişkisi kesilmemişti. Ortaköy'deki evin geniş mutfağında, mutfağın açıldığı avluda onu hayal meyal hatırlıyordum. Yine kendisinden dinlediğim hikâyelere göre, evin ikinci kattaki salonunda koca eşyaları oradan oraya taşıyormuş.

İstanbul'a gelip hiç tanımadığı kentte, annemle babamı nasıl bulabildiğini aileden kimse anımsamıyor.

İstanbul'da evdeki konumu farklılaşmıştı; çocuklar ve yaşlılar ona emanet ediliyordu. Annemle babam gezmeye gittiğinde, özellikle çok yaramaz olan erkek kardeşimi, onu satıp Kapalı Çarşı'dan yeni bir çocuk alacağını söyleyerek korkutuyor ve başarılı da oluyordu.

Onunla ilgili anımsadığım ilk önemli olay, yedi-sekiz yaşlarımdayken cereyan etti. Naciye Abla yanında yabancı bir adamla çıkageldiğinde ilkokul ikinci ya da üçüncü sınıftaydım. Adam, Naciye Abla'dan çok yaşlıydı. Buna dikkat etmiş olmam hayret verici; Naciye Abla bizim gözümüzde düpedüz yaşsız ve cinsiyetsizdi. Annemin söylediğine göre adam onun kocasıydı. İlk dikkatimi çeken kravatsız oluşuydu. Üstünde lacivert, incecik bej çizgili çirkin bir takım vardı.

Evimizde fakirlikten-zenginlikten söz edilmemesine, kimse-nin küçümsendiğine tanık olmamamıza rağmen hayatın zalim yasalrı kafamıza her nasılsa yerleşmişti.

Naciye Abla'yla gelen adam, çok da zayıftı, giysisi üstünden dökülüyor, beyaz gömleği tertemiz olmasına rağmen belki de iyi ütülenmediğinden tam tersi bir işlev görerek, yoksulluk ve düşkünlüğe işaret ediyordu. Yüzü tıraşsız, rengi soluktu, en önemlisi gözlerinden biri kördü. Diğerinin de iyi görmediği, Naciye Abla'nın ona her hareketinde destek olmasından anlaşılıyordu. Başına evin içindeyken de çıkarmadığı bir kasket takmıştı.

Annemin davranışları her zamanki gibi kibardı. Onun bu doğal hali, yabancı adamın düpedüz acı çekmesine neden oluyordu.

Bir yandan karısının kendisini böyle bir aileye nasıl kabul ettirebildiğini sorgular gibiydi. Bakışlarındaki hayreti başka bir şey yormak olanaksızdı. Belki de karısının böyle bir aileyi nasıl benimseyebildiğine hayret ediyordu. Çingeneler de kendilerinden olmayanı küçümser.

Naciye Ablayla sürdürdüğümüz ilişkinin niteliğine ilişkin en masum fakat en çarpıcı kanıt o gün ortaya çıkmıştı. Bizim için Naciye Abla, adeta bir oyuncak, sevilen bir eşyaydı. Naciye Ablay'ı korkutmak, kandırmak özellikle okuma yazma bilmediğini öğrendikten sonra onunla çeşitli biçimlerde dalga geçmek –bizi hiçbir zaman şikâyet etmezdi– en büyük zevkimizdi. En yaşlılar dahil herkesin mükemmel bir biçimde okuyup yazdığı bir ailede Naciye Abla'nın okuma yazma bilmemesi onu neredeyse egzotik bir karakter haline sokmuştu. Yine de Naciye Abla bizdendi. O sıralar yapmaya merak saldığımız soyağacında, evin kedileri gibi o da aile efradından biri olarak yer alıyordu.

Yabancı adam, Naciye Abla'nın da ait olduğu, ürkünç, yabancı dünyanın kanlı canlı tanığıydı. Biz bu dünyaya ilişkin hiçbir şey bilmiyorduk.

Annemin zoruyla salona sürüklenip "nasılsınız" demek zorunda bırakıldık. Adam, pencereden denize doğru görüp görmediği belli olmayan sağlam gözüyle bakıyor; ara sıra kaçamak bakışlarını evin mütevazı eşyalarında ürküntüyle gezdiriyordu. İsminin Mehmet olduğunu öğrenmiş, "amca" diye hitap etmemiz için sıkı sıkı tembihlenmiştik. Elini, dokunmak ister gibi bize doğru uzatınca, dörtlüye kaçtık.

Babam gelince, gösterdiği yakınlığa karşın, Mehmet Amca'nın huzursuzluğu katbekat arttı. Babamın Naciye Ablayla şakalaşması hoşuna gitmemişti. Sofrada lokmasını ağzına her götürüşünde utandığını, yediklerinin boğazına dizildiğini, ona sorulsa aç kalmayı bin kere tercih edeceğini seziyordum. Annemle babamsa Mehmet Amca'yı ellerinden geldiğince ağırlamaya çalışıyor, rahat etmesi için uğraşıyorlardı. Ama bunlar adamcağızı iyice tedirgin etmekten başka bir şeye yaramıyordu. Mehmet Amca

çaresizdi, bu yabancı şehirde, yabancı evde alışkanlıklarını, inançlarını, törelerini yok sayan gizli yasalar geçerliydi. Onun ismini koyamadığımız ama apaçık gördüğümüz bu yasalara boyun eğmesini merakla, biraz da keyif alarak izliyordum.

O akşam Naciye Abla her zamanki gibi "çocukların odasında" yatmadı. Ölen babaannemin hâlâ boş duran odasına serilen yatakta yabancı adamla birlikte kaldı.

Sabah erkenden gittiler. Annem, Mehmet Amca'nın kanser olduğunu, hastaneye tedavi için getirildiğini söylemişti. Onun hastalığına üzülmemiştik. Daha sonra anımsadıklarımın da, bu yabancıyla ilgili olması tesadüf olmamalı. Bunlar, benim için ne kadar değerli olduğunu ölümünden sonra çok daha iyi anladığım Çingene kadını kaybetmek ve bulmakla; ama daha önemlisi, onun gerçekliğini ilk kez, biraz olsun kavrayabilmekle ilgiliydi.

*

İlkokulu bitirdiğimizde, babamın işi dolayısıyla İstanbul'a yakın başka bir şehre taşınmıştık. Naciye Abla bir gün kapının önünde bitiverdi. Hayret etmeye, nasıl geldiğini sormaya bile zaman bulamadan kocasının öldüğünü söyledi. Onu görmeyeli herhalde iki-üç sene geçmişti. Kardeşim ve ben, bu haberi düpedüz sevinçle karşıladık. Naciye Abla'ya sarılarak, Mehmet Amca'nın ölmesine memnun olduğumuzu söyledik. Artık o tamamen bize aitti, bizim yanımızda kalabilirdi. Annem tarafından pek sert olmayan bir biçimde azarlandık. Naciye Abla, sözlerimize sevinmiş gibiydi. Yapmacık hüznü sevincini gizleyemiyordu. Onun gerçekten üzüldüğünü sezseydik bu kadar zalimce davranma cesareti bulabilir miydik? Belki de bulurduk.

Naciye Abla, Mehmet Amca'nın ismini uzun yıllar boyunca bir daha anmadı. Annemden para alıp Edirne'de sık sık ölülerimize dua okuttuğu halde, Mehmet Amca ya da ölmüş yakınları için dua okutmazdı. Belki de eski Çingene geleneklerine bağlı olarak yakınlarının anısını canlandırmaması gerektiğine inanıyordu.

Birkaç şeyin aklıma takıldığını anımsıyorum. Birincisi Mehmet Amca'nın ölümüne sevinmememiz gerektiğini biliyordum. Yakınlarımıza ölüm ya da hastalık gibi durumlarda gösterdiğimiz ilgi ve inceliği Naciye Abladan esirgemiştik. Naciye Ablanın hep yanımızda kalmasını istiyor, geceleri gizlice onunla yatabilmek için birbirimizle yarışıyoruz. Ne var ki o, ailesi, doğal çevresi, dertleri, sıkıntıları, düşünceleri yani düpedüz hayatı olmayan geçmişsiz, geleceksiz bir yaratıktı. Kendisi de buna gönüllüydü. Bizim dışımızda sürdürdüğü hayatı silip atmak istiyordu.

Öte yandan Mehmet Amca'nın varlığı –ya da yokluğu– Naciye Ablayı birden gerçek bir insana dönüştürmüştü. İlk kez onun vaktiyle çocuk sonra genç kız olduğunu, babası, annesi, akrabaları, mahallesi olduğunu düşünüyordum. O güne kadar merak etmediğim her şeyi, daha üstündekileri bile doğru dürüst çıkarmasına fırsat vermeden sordum.

Anlattığına göre Naciye Ablanın Mehmet Amca'yla yirmi yaşındayken evlendirilmişti. Adam o zaman da tek gözlüydü ve Naciye Abladan yaşça çok büyüktü, fırında çalışıyordu. Fırının sahibi Deli Hüseyin'in iki oğlu bir de kızı vardı: Necmi, Recayi (Recai), Sevil... İsimlerini duyar duymaz bu çocuklardan nefret etmiştik; onlar bizim rakiplerimizdi. Çünkü Naciye Ablanın tıpkı bizim gibi onlara da bakmıştı küçükken. Naciye Ablaya göre Mehmet Amca'nın kanser olmasının nedeni, fırında geçirdiği bir kazaydı. Deli Hüseyin, sorumluluk üstlenmemiş, arada sırada ellerine birkaç kuruş tutuşturmuştu. Naciye Ablanın fırıncıyı, kocasını sigortasız çalıştırdığı için suçluyordu. Demek sandığımız kadar cahil değildi. Ancak Deli Hüseyin'in "iyiliğini" de görmezden gelemiyordu. Fırıncı, Naciye Ablanın her gün iki ekmek almasına ve evlerine temizliğe gelmesine izin vermişti. Anlatılanlardan edindiğim en önemli bilgi, doğrudan anlatmadığı bir şeydi; fırıncı Deli Hüseyin ve ailesiyle ilişkisini de bizimkine benzer biçimde para karşılığı yapılan temizlik hizmetinden "aile dostluğuna" çevirmişti.

Çingene evin, oturma odası olarak kullandığımız normalden hayli uzun antresinde yan yana dizili pencerelerin önünde duruyordu. Sanki kendisine ait olmayan bir dille, köksüz, kıvamsız kelimelerle alelacele konuşurken ona dikkatle baktım. Kenarları minik kırmızı boncuklarla işli beyaz yemenisi başındaydı. Annemin verdiği lacivert beyaz desenli başörtüsü, hâlâ çenesinin altında düğümlü olmasına rağmen omuzlarına düşmüştü. Dışarıda bulutlar bir yere yetişeceklermiş gibi aceleyle hareket ediyorlardı. Gökyüzü az önceki duruluğunu kaybetmişti. Açık camdan çıkan tül perde bir şeylere işaret edercesine uçuşuyordu. Naciye Abla yaramaz çocuğunu sokaktan içeri alan bir anne edasıyla, perdeyi çabucak topladı, ağızdan kaçmış bir sözü geri almak ister gibi... İlk kez bize sunduğu gösterişli sevgiden şüphe ediyordum.

*

Kendi'sini ilgiyle dinlediğimi gören Naciye Abla, Edirne'ye gidip geldikçe bu uzak mahallenin garip hikâyeletini anlatmaya devam etti. Artık her olayı üç-dört aylık bir gecikmeyle de olsa öğrenebiliyordum; mahalledekilerin isimlerini, çocuklarını, ne işle uğraştıklarını...

İsimlerini anımsamam Naciye Abla'nın hoşuna gidiyordu, her gelişinde tanımadığım insanlardan –hiçbir zaman yollanmadıklarını daha sonra anladığım– selamlar getiriyordu.

Bu merakımı nasıl yorumlamak gerekir! Belki, Naciye Abla'ya sahip olma isteğinin yeni bir biçimiydi; belki, hayal mahsulü gibi görünen ya da düpedüz öyle olan hikâyelerini dinlemekten hoşlanıyordum; belki de algı sınırlarımızın dışında bitip yeşeren bu yabancı dünyayı ümitsizce kavramaya çalışıyordum. Daha sonra anlattığı en önemli şeylerin bile yalan olduğu ortaya çıktığında hissettiğim öfkeye bakılırsa sonuncusu ağır basmış olmalı.

Mehmet Amca'nın ölümünden sonra Naciye Abla yanımızda daha uzun kalmaya başladı. Edirne'ye giderken giyilmeyen elbisele-ri, eski örtüleri, annemin kalaylanacak tencerelerini hiç üşenme- den götürüyor, sonra onları pırıl pırıl kalaylanmış olarak geri ge- tiriyordu. Saplarını küçük bir iple birbirine bağladığı naylon se- peti, kimi kez irili ufaklı süpürgelerle kimi kez de Edirne'ye özgü, başka hiçbir yerde görmediğim mor ve beyaz renkte ufak patlı- canlarla dolu olurdu.

Mahallesinde oturanların ne işle meşgul olduklarını da böyle öğrendim. Süpürge ve sepet yapıyorlar, at, güvercin, köpek yeti- ştiriyorlar, mandırada çalışıyorlardı. Bazıları Meriç kenarındaki meyhanelerde, düğünlerde, lokantalarda gırnata (klarnet), keman, darbuka çalışıyorlardı. Naciye Abla'nın dayıçocuğu Hüseyin, tahta at arabaları yapıyor, üzerlerini rengârenk boyuyordu.

Bohçacılık, falcılık, çiçekçilik gibi mesleklerden hiç söz et- memişti; çünkü mahallesindekileri, şehirde karşılaştığımız Çin- genelerle özdeşleştirmemizi istemiyordu. Çingenelere özgü sayı- lan şeylerden Naciye Abla özenle uzak dururdu. Bir kere bile kal- kıp oynadığını görmedim; bunu becerememekle övünürdü. Fal bakmak kadar, fala inanmayı da küçümserdi. Çingeneliğini red- detmeye çalışırken, kimi kez kadim yaşam alışkanlıklarının oy- nuna gelip kendini ele verirdi: Çingeneler fala inanmaz.

Dikkatimizi en çok çeken şeylerden biri konuşmasıydı. Her kelimeyi eğip büker, akla hayale gelmeyecek biçimlere sokar, başlarına sonlarına uygunsuz ekler koyar, duymadığımız fiiller kullanır, şeyleri bizimkinden farklı adlandırır. Bütün kelimele- rin doğru telaffuz edildiği, en ufak yanlışın özenle düzeltildiği, hatta alay konusu edildiği evimizde, bu uyarıların ve kuralların dışında kalan Naciye Abla'nın konuşması adeta yabancı bir dil gi- bi ayırıksı duruyordu. Naciye Abla tıpkı hamur gibi keyfince yo- ğuruyordu cümleleri. Ve sanki bizimkine benzetmeye çalışarak kullandığı kelimelerin ardında gizlenmiş başka bir dil, anlaşılmak- tan çok daha fazla olanak ve amaç taşımaktaydı.

Şimdi, öykümün kırılğan kumaşını dokurken, Çingene'nin hayatına ilişkin meraklarımın da yaşımın ihtiyaçlarıncı belirlendiğini görebiliyorum.

Naciye Abla çocukluğuna ilişkin pek az şey anlatıyordu. Bunların en önemlisi, annesinin –babasıyla ilgili sorularımızı ustalıkla geçiştirmişti– temizlikle ilgili söyledikleriydi.

"Kızlığında" annesi ona sürekli şu öğüdünü verirdi: "Bir kuru kilimden başka hiçbir şeyin olmasa bile, her şeyin temiz olsun." Duvarları kireçle badanalamak, temizlik için yere çamurdan sıva çekmek Naciye Abla'nın mahallesinde sık sık yapılan işlerdendi. Bizimle yaşarken, bilmediğimiz bir töreye uyuyormuşçasına, hiç gerek olmadığı halde inatla hemen her gün halıları balkona çıkarıp çırpar, yerleri süpürüp silerdi. Bu temizliği bütün ev halkı aşırısı ve gereksiz bulur; ancak ona engel olamazdık.

Temizlik konusundaki gayretkeşliği ev ve eşyalarla sınırlı değildi. Naciye Abla için bir kez giyilmiş bile olsa tene değmiş olan şey kirliydi, hemen leğeni boylardı. Çamaşır makinesini kullanmak yerine çamaşırları elde yıkıyordu. Bir süre sonra elektrik süpürgesi gibi onu da bozdu. Makineleri bozmak konusunda yetenekliydi. Hatırladığım kadarıyla su değmemesi gereken aksamı da bol suyla yıkayarak temizlemeye kalkıyordu.

Çocukken bizi Naciye Abla yıkar, kaynara yakın sıcak suyla kafamızı defalarca sabunlar, keseyle adeta derimizi yüzerdi. San ki kendi başımıza temizlenemeyeceğimize inanıyordu. Banyodan sonra tasla başımıza su dökerek kırklamayı ihmal etmezdi. Bu, gösterilen sevgi ve ihtimamın doruğuydu. En çok kırka kadar sayabilmesine hayret eder, hevesle sayıları karıştırmasını ya da atlamasını beklerdim. Böyle bir şey hiç olmadı.

Naciye Abla, bizim çevremizde inceliğin makbul sayıldığını öğrenene kadar kendisinin "kızken" ne kadar şişman olduğunu söyleyerek övündü. Tombulluk ve gür, uzun saçlar, Çingene'nin

hakiki g z ll k  l  s y d . Saçları annesinin kaynatıp s rd   ot-
lar, soğan kabuğu ve yumurta sarısı katıp yaktı ı kınalarla öyle
görmüş ki, "sepet" gibiymi , kafasında taşıyamazmı . D   nler-
de "capone kollu" atlastan kırmızı tuvaletler giyer, kollarına altın
bilezikler takarmı . Kafesli altın küpeleri, potus yet (pod s et)
 anta ve ayakkabıları varmış. "Kızken" her modaya uymu tu. Fa-
kat artık hiçbirinde g nl  yoktu. Hepsini satmı , da ıtmı tı. Ona
inanıvermek nasıl da kolaydı.

Naciye Abla'yı aileden biri yapma çabalarımız, en çok ona okuma
yazma öğretme konusunda yo unla ıyordu. Olağanüstü zeki, her
 eyi kolayca kavrayan bir insan olmasına rağmen asla okuma
yazma   renmedi. Sanki   renmeyece inden emin olduğu için
gayret etmiyordu. K  ıt üstündeki bu karalamalar ona ezelden
yabancı gibiydi. Naciye Abla bizim gözümüzde acınası olan bu
durumu abartır, cehaletinden dolayı sık sık yakınırdı.

Naciye Abla'nın mahallesinde kimse okuma yazma bilmiyor-
du. Burası, okulu olmayan ücra köylere benzetilebilirdi; ama on-
lardan farklı olarak  hrin tam g be indeydi. Okul yok muydu?
Vardı. O halde neden hiç kimse okula gitmemi ti? Bunlar Naciye
Abla'nın ustalıkla ge i tirdi i konulardı. Bizim sorularımız, an-
lattı ı uzak, yabancı dünyanın birbirinden tuhaf ayrıntılarına ka-
rı ıp gidiyordu. Bu dünyada her şey olabilirdi. Hayret edilecek bir
 ey yoktu. Ailesiyle ilgili anlattığı şeyler çok karı ıktı ve birbirini
tutmuyordu. Mahallede birçok akrabası olmasına rağmen Naciye
Abla yalnızca be endiklerini akraba kabul ederdi. Bizim en fazla
hala, amca, teyze, dayı, kuzen, ye en, büyükanne ve büyükbaba-
lardan oluşan ailelerimizden farklı, karmaşık akrabalık ba ları
uydururdu. Annesi ile babası dışındaki bütün akrabaları için "da-
yı ocu u" sıfatını kullanırdı, Edirne'deki mahalle Naciye Abla'
nın "dayı ocukları"yla doluydu.

*

Çingene kadının bizim için neden bu kadar önemli olduğunu düşündüğümde birkaç sonuca ulaşıyorum. Naciye Abla coşkulu sevgi gösterilerinde bulunur, tuhaf dualar eder, bizi cinlere, perilere karşı koruması için gözboncuklarını, içine otlar konulmuş küçük torbacıklardan nazarlıkları, okunmuş öteberiyi sağımıza solumuza sokuştururdu. En küçük iltifatımızı, kolayca akıtıverdiği gözyaşlarıyla ödüllendirirdi. Annemin ölçülü tartılı mutfağında asla yer almayan uyduruk hamur işleri yapar, heveslenip eve aldığımız civcivlere don diktirmek gibi akıl almaz isteklerimizi bile geri çevirmezdi. Hatta bu tür tuhaf, olur olmaz şeyler bizden çok onun hoşuna giderdi. İnsanların hangi sözden, hangi davranıştan hoşlanacağını sezmekte olağanüstü yetenekliydi. Kendini acındırmakta, sevdirmekte, gönül almakta üstüne yoktu. Bir süre sonra annemle babam ona ev işleri yaptırmaktan vazgeçtikleri gibi, burnubüyük akrabalarımız da onu temizlik yapması için değil, herkesin hissettiği ama adını bir türlü koyamadığı bu maharetleri sebebiyle sık sık evlerine çağırır olmuşlardı.

Naciye Abla'nın varlığından en büyük payı tinsel dünyamız alıyordu. Babam daha ilkokul birinci ya da ikinci sınıftayken bizi karşısına oturtmuş ve şunları söylemişti: "Allah, diye bir şey yok. Eğer bir şeye inanmak istiyorsanız doğanın gücüne inanın; fizik kurallarına..."

Verdiği örnek şimşekler ve yıldırımlardı. Yalnızca hurafelerle değil dini inanışlarla da ilgili her şey evde düpedüz alay konusuydu. Bize sunulan âlemde, yalnızca görülebilen ve algılanabilir olana yer vardı. Dünya gözümüzle gördüğümüz, elimizle tuttuğumuz, aklımızla kavrayabildiğimiz kadardı. Kanıtlanabilir, ölçülebilir, incelenebilirdi. En büyük eğlencemiz evdeki ansiklopedilerdi. Biz küçük bilmişler, başkentleri, bayrakları ezberler, kimsenin tanımadığı ülkelerin, duyulmamış hayvanların isimlerini su gibi sayardık. Babamın salt akılla pirüpak ettiği evrenimizden yumuşak, kokulu, esrarlı şeyler kapı dışarı edilmişti. Karanlık gecenin kâbusları, uykunun ve uyanıklığın düşleri... Gölgeleleri biçimlendirmenin gizemli geometrisi...

Bu, imgelemin tümüyle reddiydi. Herhalde, Cumhuriyet'in ikinci-üçüncü kuşaklarının aydınlanmış evlerinde böylesine keskin hatlarla olmasa da, aynı tören –az ya da çok benzer biçimde– yinelenmekteydi. Çıkınına birer parça kuru ekmek konulup uzak ülkelere uğurlanan çocuklar gibiydik. Bu azıkla yola devam edemeyecektik. Her çocuğun ülkesi olmuş o karanlık uzamda, varoluşun tekinsiz armağanlarına bir kez olsun dokunmadan nasıl büyüyebilirdik?

Tuhaftır, masallara çocuk kalmak için değil büyümek için ihtiyaç duyarız. Her çocuk masalda, gerçek dünyayla aynı etten ve kemikten bir şey gizli olduğunu hisseder. Bilir ki gerçeği kavrayabilir kılan her neyse, görünmez olanın evreninde soluk alıp vermemekte.

*

Naciye Abla çamaşırlarımıza gizlice nazarlıklar iğneliyor, her gün ayrı bir yalan tiyatrosu kuruyor, hiç duymadığımız masallar anlatıyor, büyüyle dillerin bağlanıp, dillerin çözüldüğü dünyalardan söz ediyordu. Bunlar onun inandığı şeyler değildi; doğuştan bir özelliği, mahareti, adeta –yalanı bu kadar ciddiye aldığına göre– vazifesiydi.

İmgelemin has çocukları Çingenelerdir; ona inanır, ondan yararlanır, onu reddeder, onu kullanırlar. Geçimlerini imgelemin ürünü olan fal ve yalanla sağlarlar.

Bu fikri sanılacağı gibi sonradan değil, ortaokula gittiğim sıralarda izlediğim bir filmde edinmişim. Filmin bir sahnesinde, Rusya'da bozkırın ve savaşın ortasında karlara gömülmüş bir hantada, kanlı bir baskının öncesinde Çingeneler ortaya çıkıvermişti. Keman çalıyor, dans ediyor, gönül çelerek para kazanmaya çalışıyorlardı. Biraz sonra han basılacak, hepsi öldürülecekti. Pekâlâ hayal edilebilecek hırslarına, kıskançlıklarına, kötülüklerine, yalancılıklarına rağmen varoluşsal olarak öylesine masumdular, yapılmakta olan toprak ve güç kavgasının öylesine tuhaf biçimde

dışındaydılar ki ancak hayal mahsulü olabilirlerdi. Sanki o zamanlar pek moda olan zaman makinesine binmiş, yanlışlıkla oraya gelivermişlerdi. Onların yalanı büyük yalanın içinde insanı ağlatacak kadar çocuksu kalıyordu. Film hiç amaçlamadığı halde başka bir gerçeği de sergiliyordu: Çingeneler hep başkalarının sa-vaşlarında ölmüşlerdi.

Tam ortaokula başladığımız sıralarda, annemle babam evde Çingene sözü edilmesini yasakladılar. Naciye Abla'nın Çingene sözcüğünden incinebileceğini düşünüyorlardı. Yasağın üstümüzdeki etkisini tarif edebilmek için ne çocukluğumuzda ne de daha sonra, Naciye Abla bizimle birlikte olsun olmasın, bir kere bile bu sözcüğü ağızımızdan kaçırmadığımızı belirtmekle yetineceğim.

İnsani nedenlerle alınmış görünse de bu önlem, Çingene olmanın ayıp, yüze vurulmaması gereken, utanç duyulacak bir şey olduğunu gösteriyordu. Naciye Abla'nın yanında ne kadar gerekli olursa olsun cahil kelimesini kullanmak da yasaklanmıştı. Çünkü Çingene olduğu gibi cahildi de...

Artık Naciye Abla'ya her baktığımızda onun Çingene olduğunu düşünüyorduk. Utanmaması için bunu söylememeliydik.

Şimdi kabul etmek zor olsa da her davranışımızla aramızda barınabilmesinin, sevgi görebilmesinin tek yolunun bize benzetmek olduğunu ima ediyorduk. Var gücümüzle onu değiştirmeye çalışıyorduk. Çingene'ye hiç kullanmadığı ama her zaman sevinçle kabul ettiği kalemler, defterler hediye ediyor, alfabenin önünde saatler geçiriyorduk. Saçlarını yeni şekillere sokuyor, kıyafetlerine karışıyorduk. Soyadını beğenmiyor (Mavitaç) bizimkini taşımasını istiyorduk (Asiltürk).

Naciye Abla da değişmeye gönüllüydü; konuşmasını, yemek yemesini düzeltiyor, bizim dinlediğimiz müzikten hoşlandığını hissettiriyor; altı üstü birbirine hiçbir zaman uymayan allı güllü giysilerin yerini annemin hediye ettiği şık, ağırbaşlı kıyafetler alıyordu. Perileri tutsak etmenin yolu elbiselerini saklamaktır. Mücizenin yaratıklarını özgürlüğe masallar kavuşturur.

MALİHULYA

Naciye Abla bir yandan zahmetsizce bizim renklerimize bürünüp bu yabancı çevrenin töre ve alışkanlıklarını sıradan bir giysi gibi kuşanırken diğer yandan da anlattığı masallarla kendi dünyasını titizlikle koruyor, bu dünyanın renklerini ve seslerini bize aktarıyordu.

Çingene'nin adeta inatla tekrar tekrar anlattığı hikâyeler kimi kez baştan sona değiştirdi. Öykünün görünmez gövdesi, ona derinden işlemiş bu uçuculukla damgalanırdı. Belki de anlatmak istediği yalnızca buydu.

Küçükken Naciye Abla'nın öykülerinin baştan sona yalan olduğuna inanırdım. Edirne'deki mahallede eteklerine toplanıp onu dinleyen yaşlıtlarım ise öykülerin yalan mı gerçek mi olduğuna kafa yormamışlardı.

Onlar, benim hiç tanımadığım bir evrende, gizli yeminlerle birbirlerine bağlanmışlardı, ellerini kalplerine koymuş, kâğıda yazılmamış, dile getirilmemiş bir kavle el basmışlardı.

Naciye Abla'yı dinlerken çok eskiden olmuş şeyler uykudan uyanıveriyordu; gövdelerinin hiç tatmadığı fakat her nasılsa bildiği şeyler... Gençler ıslık ıslık ıslak gövdelerini dalgınca su kenarlarına uzatıyor, tekerlek gıcirtısından başka sesin duyulmadığı ıssız yollarda akşam güne pusu kuruyor, binlerce meyve ağacı serin bir sabah vakti ansızın çiçeğe bürünüyor...

Öyküler, onları sarıp sarmalayan, onlardan sızan ortak yaşam bilgisiyle yalanın da gerçeğin de ötesindeydi artık. Tek tek ömürleri aşan, öncesiz bilgilerin korunaklı kucağında...

Bense Çingene'nin öyküleriyle çırılçıplak karşılaştım. Ya-
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

lanla gerçek arasında yolumu kaybeder, şaşırır, öfkelenir, düpedüz acı çekerdim. Yine de çok küçükken bile Naciye Abla'nın bizden ustalıkla gizlediği hayatını o öykülerden çekip alacağımdan kuşku duymamıştım.

*

Bu öykülerden en önemlisi Malihulya'nınkiydi. Malihulya alelade bir masal kahramanı değildi. Naciye Abla dikiş dikmeyi ilk kez sekiz-dokuz yaşlarındayken gördüğü bu kadından öğrenmişti.

Malihulya'dan ilk söz ettiğinde, İstanbul'da anneannemin bahçe içindeki iki katlı evinin camekânında oturuyorduk. Yazın sarmaşıklarla minik beyaz güller, kışınsa kuruyan dallar ve ağaçlardan düşen yapraklar bu cam odacığı gözlerden saklardı. Karşılıklı konulmuş iki dar sedirin üstünde tenimize batan halılar seriliydi. Döküm soba şaman havasında anlaşılmaz sözcükler mırıldanmaktaydı. Sabah erken saatlerde çöken sis, evin karşısındaki boş arsada bulunan ağaçların köklerini yerden koparmıştı. Camekân sanki bulutların ortasına yerleşip havalanmıştı. Naciye Abla sedirlerden birinde oturuyordu. Eli hiçbir zaman boş kalmazdı. Ya eski bir kazağı söküp yumak yapar, eski elbiseleri kesip "pala" dediği paçavradan kilimleri yapmak için şeritler haline getirir, ya da renkleri birbirine uymayan orlonlardan cicili bicili sabun bezleri örerd.

O gün de eski bir elbisenin dikişlerini söküp düğmelerini ayırırken anlatmaya başladı. Tesadüfe bakın, ona dikiş dikmesini öğreten Hanımyenge'nin evine gittikleri gün de böyle sisliymiş. Söylediğine göre, sislerin içinde birden bitiveren kocaman eve kadar annesiyle birlikte hiç konuşmadan yürümüşlerdi. Annesinin ortanca ağabeyi olan Hasan bu evde Hanımyenge'yle birlikte yaşıyordu. Edirne'nin civarındaki bir köyde çiftliği olan görülmedik şişmanlıktaki bu kadın, dayısının karısıydı. Hasan Dayı uzun boyluydu, dizlerine kadar siyah meşin çizmelerle dolaşırdı, çok yakışıklıydı. Annesinin unutulmuş bohça gibi alelacele bırakıp

gittiği Naciye Abla, artık orada kalacağını, Hanımyenge'ye dikiş dikerken yardım edeceğini dayısından öğrenmişti. Şişman kadın tombul parmaklarına, kırmızı, yeşil taşlı yüzükler takıyor; küçük kızla hemen hiç konuşmuyordu.

Hanımyenge, Naciye Abla'nın kadın için uygun gördüğü hi-tap şekliydi. Kadın öyle iri, ev öyle zengindi ki, Naciye Abla anlata anlata bitiremiyordu. Yardımcı ya da yanaşma sıfatıyla bulunduğu evin zenginliğiyle övünüyor, belki de kendisinin de böyle zengin insanlardan akrabaları olduğunu ima etmeye çalışıyordu. Bir süre sonra evin zenginliğini anlatırken kendi de farkına varmadan zıvanadan çıktı. Artık ne çiftliğin büyüklüğü, ne koyunların, atların sayısı inanılır ölçülerdeydi. Uydurduğu "hanımyenge" sıfatı bu ihtişamı karşılamaya yetmiyormuş gibi tedirgindi.

Eski payitahtın bedesteninden şaşaalı günlerin gölgesi henüz silinmemişti. Hanımyenge rengârenk atlasların, top top al kadifelerin, canfeslerin, damasko ve şantukların, ipeklerin; Naciye Abla'nın ismini kimi kez yanlış kimi kez şaşılacak kadar güzel telaffuz ettiği bütün bu nadide kumaşların yığıldığı geniş odada bütün gün durmadan dikiş dikiyordu.

Hanımyenge'nin odası işli yastık takımları, kırmızı kadifeden perdelerle, beyaz dantelleri yere kadar uzanan sedirlerle döşenmişti. Kadın, hava kararıp da Naciye incecik şişeleri kırmamak için özenip bezenerek gaz lambalarını yakana dek susardı.

Yalnızca tuvalet ve nişan elbiseleri diken Hanımyenge mavi, yeşil, pembe, fes rengi parlak kumaşlardan şalvarlar, işlemeli bluzlar ve rengârenk kadife yelekler giyyordu. Boynunda bir di-zi Reşat altını, kollarında taa dirseklerine kadar som altın bilezikler taşıyordu. Kadının isminin ne olduğunu bir türlü öğrenememişti Naciye Abla; Meliya (Meliha) diyesi geliyordu; Mahya diyesi geliyordu. Hiçbiri değildi. İsim, kadının kocaman gövdesine pek yakışmayan bir zarafetle uzayıp gidiyordu.

Hanımyenge, kalın parmaklarını kumaşların üstünde büyü yapar gibi gezdiriyor, ince, dayanıksız saçlarını tararken mahzun

koyungözlerini perdelerin arasında görünmez olmuş pencereden uzaklara çeviriyordu.

Şişmanlığına rağmen Naciye'nin o sırada taktığı isimle Meliha'da onun deneyimsiz gözlerinden bile kaçmayan bir incelik vardı. Ağır bedenini kerevetten alıştırma alıştırma kaldırırken, şiş bacaklarını gözden gizleyen bol şalvarı tutup yukarı doğru çekerken, iğne ya da makas tutarken ortaya çıkıveren... Gövdenin hantallığıyla inatlaşırçasına, yaşlı ağacın orasından burasından taze yaprak gibi fişkırıveren...

Gövdenin hantallıkla ihanet ettiği öz, kadının elinden çıkan giysiler ve nakışlarla ipucu veriyordu sanki. Hanımyenge'nin diktiği giysiler, yeleklere işlediği sırma dolgu işleri olağanüstü güzellikeydi.

Naciye, işi olmadığında bile yanından ayrılmaz, bütün saatlerini kadını gözleyerek geçirirdi. Hasan Dayı, Hanımyenge'nin, civar köylerdeki hayvan sürülerini, sınıra yakın bir yerdeki çiftliğinin işlerini idare ediyordu... Çubuğuyla kokusu tütüne benzemeyen bir ot içiyordu dayı. Sabah, atların insan gibi iç geçirdiği ahırlarda yanaşmalarla oynuyor, akşamları kırışleri yüksek tutulmuş bahçe kapısından, tenteli arabasının önünde, atların yularlarını tutmuş dimdik ayakta durarak bir efendi gibi avluya giriyordu.

Hava kararmadan avludaki tahta kerevete pantolonu ve çizmeleri ayağında, belden yukarısı çıplak uzanırdı; koyu esmer teni cilayla parlatılmış gibi yanar, gözleri av peşindeki kediler gibi kıslırdı.

Gırnatasını aldığıında, mutfaktaki kızların sesleri kesiliyordu; bahçenin sesleri, ağaçların, tavukların, kazların sesleri duyulmaz oluyor, gırnata Roman havası çalıyordu; Ah Mari Çungali...

Alaycı bir gülüşle önce mutfak kapısının önünde birbirlerine sokulmuş onu dinleyen kızlara, sonra Hanımyenge'nin arkasına gizlendiği küçük pencereye bakardı.

O siyah uzun çizmeleri, geniş çıplak göğsüyle evin kapısında görünmeden önce hazırlanıyordu Hanımyenge; vücudunu gülsü-

yuyla siliyor, cansız, uzun saçlarını kucağına serdiği havluya dökerek uzun uzun tarıyordu.

Dayı yere açılan sofraya kurulup rakısını içerken, lambanın ışığı, çıkmak bilmeyen inatçı bir leke gibi sofraya serilen örtüye düşüyordu. "Git yat" denilene kadar kapının yanında uyuklardı Naciye. Hanımyenge'yle kadının bakışlarını hep görmezden gelen dayının, ne yapıyorlarsa o uyuduktan sonra yaptıklarını biliyordu. Akıl sır erdiremediği, Hanımyenge evi temizlemediği halde adamın nasıl onu yatağına aldığıydı.

...Kocasının geleceği saat de yaklaşmış, süslenmeye bile vakti kalmamış kızanın. Derken akşam gelmiş kocası; kız artık benim yüzüme bile bakmaz diyormuş. Ama adam karısına bir sarılmış doğru yatağa...

*

Naciye Abla'nın annesi bir gün çıkagelip kumaş toplarının, ipliklerin, astarlıkların koca ibrişim makaralarının arasına gömülmüş kızını, Hanımyenge'yle tek kelime konuşmadan alıp götürmüştü. Oraya günler sonra gittiğinde gördüğü sadece birkaç taş duvardan ibaretti. Ev bir vakitler şişman kadının varlığından büyüyle türemişçesine yok olmuştu.

Bahçenin bir köşesinde yarıyı yanık bir balta sapı duruyordu. Ağaç yaprakları, artık kimsenin süpürmediği zemine halı gibi yayılmıştı. Kelleşen bahçenin tam ortasında, çıplak ağaçların altında kuyunun mavi boyalı tahta kapağı görünmekteydi. Sıvaları dökmüş duvarların arasında eğrilmiş kapı yavaşça açılıp kapanıyordu. Camsız üç pencere, üç yetim gibi boyunlarını büküp sıralanmıştı. Rüzgâr, mutfakta çalışan kızların gülüşlerini, gımatanın sesini, dayının körüklü çizmelerinin otlar üzerindeki tekinsiz hışırtısını taşımaktaydı hâlâ; sadık bir ulak gibi...

Naciye Abla en çok, koca evin yalnızca iplik ve kumaştan ibaretmiş gibi birkaç bohçaya sığırvermesine şaşırıyordu.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantev.org>

Naciye Abla'nın "dayıçocuğunun" gelini Mihriban'dan öğrendiğine göre Hanımyenge şişmanlıktan çatlayarak ölmüştü. Dayı, gımatasını sırtlayıp Bursa'ya gitmiş, orada hemen evlenmişti.

Hanımyenge'nin adını ancak yıllar sonra öğrendim: Malihulya...ya...

Bu ilginç kelimeyi, liseye gittiğim yıllarda Osmanlıca sözlükte bulmuştum. Belki de Naciye Abla ona yüksek sesle okuduklarımız arasında kadının ihtişamına bu ismi uygun görmüştü...

Malihulya'nın yeşil, mavi atlas şalvarlarını, iri taşlı yüzüklerini, kırmızı ya da mor kadife yeleklerini ondan kim bilir kaç kez dinledim. Malihulya kadife perdelerin örttüğü küçük pencerenin ardında gözyaşlarını gizleyerek ağlıyor, dayı yılan gibi uzun ve esnek vücudunun kaslarını kendisini sergilercesine geriyor, kalçalarını ahenkle kıvrıyordu.

Benimle birlikte bu şaşırtıcı öykü de büyümüştü. Ortaokul sıralarındayken Malihulya'nın öyküsünün baştan sona cinsellikle ilgili olduğunu düşünmüştüm. Ama aynı zamanda zalim bir adamla sevdalı bir kadının, sevdiği erkek tarafından terk edilmiş bir kadının, sevdadan ölmüş bir kadının hikâyesiydi... Yalnızca kadınların kadınlara aktarabilecekleri, yalnızca Naciye Abla gibi vahşi bir kedinin yavrularının kulağına fısıldayabileceği hayat bilgisi...

Çok sonraları, Malihulya'nın ismini sözlükte bulduğumuz gün heyecanla anlamına baktım; kelimenin karşısında karasevda yazıyordu. Bu tesadüf olabilir miydi? Hayır. Tesadüfü işin içine karıştırmak hikâyeyi bayağılaştırmaktan başka neye yarardı?

*

Naciye Abla, Malihulya'dan en son, ölümünden beş-altı yıl önce söz etti. Naciye Abla'nın da tanıyıp sevdiği yakın bir arkadaşımın ziyaretinden sonra sırf kışkırtmak amacıyla onun Edirneli bir Yahudi aileden geldiğini söylemiştim. Naciye Abla'nın çocukluk ve gençlik yıllarında Edirne'de binlerce Yahudi yaşıyordu.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://ranthey.org>

Cihangir'de oturduğumuz yüksek tavanlı eski evin salonundaydık. Yaşlılıktan iyice küçülen bedeni, bu geniş odada daha da minik görünüyordu. Yerde oturuyormuş gibi dizlerini kırıp bacaklarını kendine doğru çekmiş, kalçalarının üstünde kanepeye tünemişti. Kalın gözlüklerinin ardında irileşmiş gözleriyle bana bakıyordu. Sözlerime cevap vermedi. Ama akşam sofrada karşılıklı otururken aniden Sitar'dan söz etti. Çingene uzun süredir bana masal anlatmamıştı. Gözlerini hevesle açılan gözlerime dikip söze başladı.

Her zaman olduğu gibi bu hikâye de, birkaç ufak tefek değişiklikle evrensel örneklere öykünerek başlamıştı. O günü hiç unutmuyordu çünkü eline dikiş iğnesi battığında damlayan kan, parlak yeşil kumaşın üstünden leke bırakmadan su damlası gibi yuvarlanıvermişti.

Sitar... Yüzlerinde nedensizce endişeli bir ifade olan iki kadınla birlikte gelip gözlerini Naciye Abla'nın evde en çok sevdiği eşyalardan birine dikerek –küçük tahta kafesine güç bela sığan doldurulmuş bir karga– pembe, yeşil satenlerin arasına büzülen onun yaşlarında bir kızdı...

Misafirlerini alâyıvalâyla karşılayan Hanımyenge elbiseleri hazırlarken, kadınlar Naciye'nin hiç duymadığı bir dilde kaçamak söylüyorlardı. Tedirgindiler; elbise diktirmek için değil de, gizli bir iş için gelmişler gibi... Kadınlara gösterilen aşırı ilgiden etkilenen Naciye Abla konuşmalara kulak kabarttı; kadınların Hanımyenge'nin yıllar önce alışveriş ettiği tanınmış bir kumaş tacirinin eşiyle kardeşi olduklarını öğrendi. Edirne'de 1930'lu yıllara kadar peynir imalatçıları gibi büyük kumaş tacirleri de genellikle Yahudi'di. Artık söylediklerinin gerçekliğinden şüphe etmiyordum.

Naciye Abla bütün dikkatini küçük kıza yöneltmişti; soluk, esmerce, kocaman siyah gözlüydü Sitar...

Birkaç düzeltmeyle kızın isminin Ester olabileceği üzerinde anlaştık. Her ismi akıl almaz biçimde çarpıtan Naciye Abla, "Ester"i kabul etmişti. Çingenelerin kullandığı çalgılardan olan sitar Naciye Abla'ya miras kalan gizli kelime dağarcığındaki hayalet-

lerden biriydi belki de... İki küçük kız birbirlerini uzaktan uzağa süzüyor, konuşmaya cesaret edemiyorlardı. Naciye konuşmak istiyor, ama Hanımyenge'nin kendisine kızmasından çekiniyordu.

Tarih 40'lı yılların sonuydu. Edirne'nin eski bir mahallesinde, bu kumaşlarla dolu evde, tesadüfen karşılaşan bu iki çocuğun kısacık ömürlerine yüz binlerce korkunç ölüm yerleşmişti.

Naciye Abla, kahveleri alıp getirmek için mutfığa gittiğinde siyah taşlı, karanlık ocağın içine sokulmuş kızların konuşmalarını duydu. "Yahudiler mi geldi?" diye sordu kızlardan biri.

Naciye Abla'nın "dayıçocuğu" Naciye doğmadan dört-beş yıl önce (Naciye Abla'nın bizim 1939-40 olarak tahmin ettiğimiz doğum tarihi kesin olarak bilinmiyordu, nüfus kâğıdındaki tarih tahminiydi) Kırklareli'ne, Yahudi mahallelerine yağmaya gidip yakalanmıştı. Yağmaya katılanların büyük çoğunluğu başlarına hiçbir şey gelmeden kurtulduğu halde o hem dayak yemiş, hem de hapis yatmıştı. O sırada en fazla on altı yaşındaydı; olaydan bir hafta önce evlenmişti. Karısı o arada hamile kalmıştı. "Dayıçocuğu" hapiste bir yıl yatıp çıkmıştı. Çıktığında oğlu yeni yürümeye başlamıştı. Gökmen adı konulan ancak mahalledeki birçok Çingeneden daha esmer olan küçük oğlan, gerek koyu ten rengini, gerekse doğduğu günlerde yaşananları çağrıştırmak üzere kendisine bir yaşındayken yakıştırılan Karazından lakabıyla çağrılırdı. Naciye Abla doğduğunda Karazından beş yaşındaydı. Bu hesaba göre Naciye Abla'nın doğum tarihi 1939 olmalıydı. Karazından'ın babasının karıştığı olaylar 1934'te cereyan etmişti. Naciye Abla "dayıçocuğunu" yağmaya mahallelinin iyi tanıdığı bir gardiyan emeklisinin çağırdığını anımsıyordu; çünkü ailesi için utanç kaynağı olan bu olay yıllarca konuşulmuştu. Karazından ise farkında bile olmaksızın bu tatsız konunun hafızalarda silinmeden kalmasını sağlamıştı.

Trakya'da resmi yetkililerin göz yumması, kimi yerdeyse açıktan kışkırtmasıyla Yahudi mahallelerine yapılan saldırılar sır değildi. Edirne çarşısı basılmış, işyerleri yıkılıp yağmalanmış, evler ya-

kılmış, kadınlara tecavüz edilmişti. Bu olayların ardından Yahudiler can korkusuyla evlerini ve topraklarını terk etmişti. Ticaret-haneler hızla el değiştirmiş, evlerle eşyalara düpedüz el konulmuş, bir kısmı da yok pahasına satılmıştı.

Bizlerse doğduğumuz kentin karanlık tarihinden ancak üniversitede tarih okuyan erkek kardeşimin doktora çalışması sırasında haberdar olmuştuk. Onun mektuplarla bana da sirayet eden heyecanına, bulduğum ülkeden konuya ilişkin araştırma ve arşiv kayıtları göndererek katılmıştım. Lapsekili bir Yahudi'nin (saldırıları Kırklareli, Silivri, Babaeski, Çorlu, Lüleburgaz ve Lapseki'yi de kapsıyordu) bulduğum kentteki bir enstitünün kütüphanesine bağışladığı Fransızca tutulmuş notlar ve 1934'ün dört ayını kapsayan günlüğü bizim için sevinç kaynağı olmuştu.

Kaldı ki bu konuda sayısız çalışma vardı. Kardeşimin incelediği döneme ait gazeteler ağız birliği etmişçesine Çingeneleri ve "yabancıları" suçlamışlardı. Kardeşim Çingenelerin suçlanması, resmi makamların haberdar olduğu organize saldırıyı gizleme amacını taşıdığını söylüyordu. Heyecanla savunduğu teze göre Yahudilere yapılanlar, Kürtleri hedefleyen 1934 tarihli Mecburi İskân yasasının bölgede uygulamasından başka bir şey değildi. Nefesi kesilircesine ismini o güne kadar duymadığımız müflis bir ayakkabıcıdan söz ediyordu. Yazmakla çizmekle pek alakası olmayan ayakkabı satıcısının esrarengiz Almanya seyahati, Nazilerden aldığı eğitim, dönüşünde kitaplar ve makalelerle başını çektiği Yahudi aleyhtarı kampanya... Küçükken sıkça seyrettiğimiz Nazi filmleri bir anda gerçek oluvermişti. Trakya'daki saldırıların, ünlü "Uzun Bıçaklar Gecesi"ni (30 Haziran'ı 1 Temmuz'a bağlayan gece) izlemesini dönemin bazı yazarları gibi kardeşim de manidar bulmuştu, genç bir akademisyen adayının heyecanı-yla türlü teoriler üretiyordu bu olgudan.

Müstakbel tarihçimiz, babam tarafından, "iddialarını maddi delillere dayandırmadığı" gerekçesiyle sık sık "itidale davet edilse" de her yeni bulgunun peşinden, ailecek katıldığımız bir hazine avındaymış gibi heyecanla sürükleniyorduk.

Naciye Abla o yıllarda kendisine yönelttiğimiz soruları ısrarla cevapsız bırakmış, "benim aklım ermez" teranesiyle sessiz kalmıştı. Zaten kardeşim de aynı zamanda üniversite mütevelli heyeti üyesi olan danışman hocasından işittiği azar üzerine çalışma şevkini kaybetmişti. Hocasının önerdiği tez konusu da (Edirne'de Bulgar zulmünü günümüze intikal ettiren kalıt ve belgeler) ilginç olmakla birlikte eski motivasyonunu bir türlü yakalayamamıştı. Yıllardır, İstanbul'un üç-dört yerinde açtığı çorap-iç çamaşırı dükânlarından iyi para kazanıyor ve kafasındaki zararlı tarih bilgilerini birayla boğmaya çalışıyordu.

Hepimizi saran gerçeği ortaya çıkarma heyecanıysa kısa sürede kaybolmuştu; hayat devam ediyordu. O hızlı tartışmalardan geriye pek bir şey kalmamıştı; kardeşimin bulgularına daima temkinle yaklaşan babamın olaya gösterdiği şaşırtıcı tepki dışında: "Eşşoğlueşekler!.."

*

Naciye tepsiyle odaya girdiğinde küçük kızın annesi diktirdiği elbiseyi giymişti: "Uzun kan kırmızı atlastan, capone kollu" bir elbiseydi bu. Naciye Abla'nın öykülerindeki bütün kıyafetler atlastan, kadifeden ve muhakkak kırmızı olurdu. Bu kumaşlara rengini veren Edimekârî kırmızı, eski dünyada çok ünlüydü. En iyisi Bakır köyünün çevresinde yetişen arsız otsu bitkinin köklerinden yapılan kırmızıyla boyanmak için Meriç üzerinden gemilerle Edirne'ye en nadide dokumalar gelir, gözü kamaşmış gezginlerin anlatımlarına göre Edirne kırmızısı yalnız Şam'ın ipekli dokumalarında değil, Makedonya ve Tesalya pamuklularında da parlardı.

Hanımyenge, Naciye'ye Sitar'ı alıp bahçede gezdirmesini söylemişti.

Dışarı çıktıklarında, yaz öğleden sonrasının buğulu seslerini duydu.

Kıza dönüp, "Senin adın Sitar mı?" diye sordu.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

Kız cevap vermedi. Naciye Sitar'ı birkaç dutla cevizin bulunduğu arka avluya götürdü. Ağaçların yanında bir kuyu vardı. Kuyunun üstü mavi boyası solmuş tahta bir kapakla örtülüydü. Kız solgun yüzünü güneşe çevirmiş, gözlerini taşbebekler gibi aniden kapamıştı.

"Kuyu," dedi Naciye.

Kız sesini çıkarmadı.

Naciye otların arasında bir şeyler arayarak oyalandı. Kız bulunduğu yere çömelip konuşmadan etrafına baktı. Belki geri dönmek istediğini belirten bir şeyler mırıldandı. Naciye otların üstüne yüzüstü uzanıp iyice yanına yaklaştı. Merakla kızın yüzüne baktı.

"Senin damağında leke var mı?"

Kız ne sorulduğunu anlamamıştı. Uzaktan, mutfaktan ya da ahırdan kızlardan birinin sesi duyuldu o an; rüzgârın taşırken kırıp parçaladığı bir-iki anlaşılmaz kelime...

Naciye çabuk çabuk yeniden konuştu; "Damağını göstere bana?"

Kız yerinden kalkıp eve doğru koştu.

"Damağına bakayım," diye bağırdı ardından Naciye... Kuyunun yanındaki ağaçtan birkaç kuş ürküp havalandı. Naciye, soluk soluğa yetiştiğinde, Sitar odaya girmiş, gözlerini yarı korku, yarı merakla ölü kuşa dikmişti.

Şaşırmıştım. Böyle bir hikâye beklemiyordum; zalimliğini yüzüne vurdum. Naciye Abla üzülmüş görünmüyordu. Böyle konularda insanı şaşırtacak kadar taş kalpliydi. Sanki sekiz yaşlarındaki haliyle bakıyordu şimdi bana; ürkek, küçük bir tanık gibi...

Karazından'ın babasının başına gelenler, onu talana çağıran adamın emekli bir gardiyan olması, olayların arkasındaki resmi parmağı işaret ediyordu. Keşfettiğim şeyden memnundum. Tarihleri ve olayları kolayca bir araya getirmiştım. Her şey açıklığa kavuşmuştu. Yalanın hakikatten kalbi avucumun içindeydi. Erkek kardeşime telefon edip Naciye Abla'nın anlattıklarını aktardım.

Sesi bıkkındı, arkadan lise çağındaki iki kız yeğenimin çığlık çığlığa bağırtıları geliyordu. Kardeşim kızlarını susturmak için telefonun ahizesini kapattı. Birkaç saniye sonra sesi yeniden duyuldu; artık böyle şeylerle ilgilenmediğini söylüyordu. Bu çok gecikmiş ödülün tek sahibi bendim.

*

Yıllar sonra evime temizliğe gelen Gülizar adlı Kürt kadından şu hikâyeyi dinledim. Gülizar bana yeni evlenmiş bir komşularıyla karısından söz ediyordu. Kız beyazdı ama Gülizar onun Çingene olduğunu hemen anlamıştı. Yeni evlileri çaya çağırmıştı. Kız çay tepsisini almak için mutfığa geldiğinde, hiç sıkılmadan "Sen Çingenesin değil mi?" demişti Gülizar. Kızcağız kıpkırmızı olmuş, sesi soluğu kesilmiş, titremeye başlamıştı. "Sen Çingenesin," diye üstelemişti Gülizar, "dışından, burnundan belli, rengin açık ama Çingenesin sen."

Önemli bir şey söyleyecekmiş gibi susup sesini koyultarak, "Çingenerin damağında leke vardır. Mühür gibi!" diye açıklamada bulundu.

Kız, "Benim kimsem yok. Ne olur kocama söyleme," diye yalvarmıştı. Gülizar, sanki dünyanın en doğal şeyinden söz ediyormuş gibi bir yandan da evin, yerinden çıkarılmadan silinmeyen eski usul pencere çerçevelerini dikkatle kaidesinden alıp yere koyuyordu.

Soluğum kesilmişti; kızın kimlerin gelini olduğunu, benim de tanıdığım mahalle manavından hareketle anlatmaya çalışırken sözünü kestim, merakla, sonra ne olduğunu sordum. Gülizar, sesini çıkarmadan çay tepsisini kızın eline tutuşturmuştu. Bu davranışı Çingene kızın sırrını tutacağını gösteriyordu. Kızın, çay tepsisini sevinerek alışını hayal etmeye çalışırken bir yandan da Gülizar'ı izledim. Oturduğum eski evin şahnişininde üç yanını çeviren camlarda sureti durmadan çoğalan Kürt kadını; halinden memnun, sildiği camı dikkatle yerine yerleştiriyordu.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

Damaktaki mühür hikâyesi bana Naciye Abla ile Sitar'ı anımsattığından, Gülizar'a inancının kökenlerini sormayı akıl edemedim. Ama yıllardır belleğimde saklı duran başka bir şey o an su yüzüne çıkıvermişti; ilkokula giderken damağında mühür olan bir kedimiz vardı, adı Uğur'du; damaktaki mührün uğur anlamına geldiğini söyleyen de Naciye Abla'ydı.

Naciye Abla artık hayatta değildi. Ama onu küçücük bir kızken hayal edebiliyordum. Musluğun üstündeki aynada kendine bakıyor ve ingene'nin neye benzediğini düşünüyordu. Bütün dişleri görünecek şekilde ağızını açıyor, damağına bakmaya çalıyor, ama göremiyordu. Yüzünün aldığı hale kendisi de gülüyor ve içinden ingene olduğunu gizlemeye yemin ediyordu.

SAİRFİLMENAM

Naciye Abla'nın masallarını çok küçükken bile içlerinde saklı tehlikeleri seziyor olmanın o ürkek ama keskin bilinciyle dinlerdim. Yine de bunların hiçbiri Sairfilmenam'ın öyküsüne benzeyemezdi. İşin ilginç yanı Naciye Abla, "malihulya"nın tersine "sairfilmenam" sözcüğünü çok az hatayla telaffuz edebiliyordu. Naciye Abla çoğu "r"yi "l" harfine çevirirdi. Bu yüzden "sairfilmenam"ı kimi zaman "sailfilmenam" diye söylüyorsa da, "fil"deki son harfin "r" değil (fır) "l" olması (fil) dilinin daha rahat dönmesini sağlıyordu. Kelimenin onun kelime haznesine nasıl girmiş olabileceğine gelince, eğer sözcük "Baht" gibi Farsça kökenli olsaydı, Romancadaki Farsça sözcükleri, Çingenelerin Hindistan'dan ayrıldıktan sonra İran'a gelmeleriyle açıklayan teori işe yarayabilirdi. Ama sözcük Arapça kökenliydi. Bir diğer izah yolu Naciye Abla'nın annesinin Edirne'nin eski ve varlıklı ailelerinin yanında çalışmış olmasıydı ki, işin doğrusu benim bu açıklamalara hiç ihtiyacım olmamıştı. Üstelik kelimenin anlamını öğrenmek için uzun zaman beklemem de gerekmemişti; bu gizemli sözcük, uyurgezer anlamına geliyordu.

Uyurgezer ince bedenli, kısa kahverengi saçlı, badem gözlü küçük bir kızdı. Babası tarafından terk edilen annesi ve iki ağabeyiyle yaşıyordu. Annesi, yazın demircilik yapan dedesiyle birlikte Trakya çevresindeki köylerde dolaşırdı. Sairfilmenam onlarla birlikte giderdi. Demircilik yapan Çingenelerin kampları köylere ne çok yakın, ne çok uzak olan çayırlara kurulurdu. Böylece Sairfilmenam'ın dedesi kocaman körüğüyle harlandığı ateşte, orak, tırpan ya da demirden eşya yapar, kırılmış olanları tamir ederken

annesiyile diğerkadınlar da yanlarında getirdikleri iplik, makas, ayna ve boncukları köylü kadınlara verir, karşılığında köylülerden un, yumurta, bulgur alırlardı. Sairfilmenam'ın beş-altı yaşlarında olduğı o yıllarda köylüler demircileri pek çağırılmaz olmuştı. Annesiyile Sairfilmenam yaşlı demirciyi çadırdaki, kocaman körüğünü beklerken bırakıp boncuk satmaya gidiyorlardı.

*

Sairfilmenam, bir gün köye yakın ormanda kısa boylu, sarışın bir adam kılığına girmiş bir periyle karşılaşmış, karnı aç olduğı için periden ekmek istemişti. Peri, Sairfilmenam'ın onları terk eden babasına da benziyordu. Ancak köylü kadınların türlü dertleri için büyü yapan annesinin çok iyi bildiğı gibi perilerle konuşmak yasağı. Bu yüzden Sairfilmenam peri hastalığına tutulmuştu. Kendini yerden yere atıyor, çığlıklar koparıyor, olur olmaz ağlıyordu. Bu olaydan sonra uykusunda gezmeye başladı. Edirne'ye döndüklerinde de durum değişmedi. Annesi onu her sabah kendisinden büyük iki oğlan kardeşinin yatağında buluyordu. Sürekli sopa yemesine rağmen uykusunda gezmekten vazgeçmiyor, ağlamaları hiçbir zaman kesilmiyordu. Annesi ağabeylerini de dövüyor, ama oğlanlar gülerken kız kardeşlerinin her gece kendi yataklarına geldiğini söylüyorlardı. Sonunda annesi onu ipele yatağına bağladı. Ama iki hain ağabeyi ipini çözüyorlar ve Sairfilmenam yine uykusunda geziyordu. Yıllar geçti ama Sairfilmenam'ın huysuzlukları bitip tükenmedi. Annesi daha on üç yaşındayken onu komşu köylerden çok yaşlı bir adamla evlendirdi. Adam Sairfilmenam'ın artık hayatta olmayan dedesinden bile daha büyüktü.

Adam Sairfilmenam'ı uykuda gezmesin diye tıpkı annesi gibi gece yatağına bağlıyordu. Tuvalete gitmek istediğinde çözüyor, onunla birlikte gidiyor, sonra tekrar bağlıyordu. Bir gece Sairfilmenam adamı tuvalete gideceğini söyleyerek uyandırdı. Adam uyku sersemi ipi çözünce yerine köpeğı bağladı; tuvalete gitmekten vazgeçtiğini söyledi. Adam ne de olsa çok yaşlıydı. Ancak

tam o sırada köpek havladı ve adam Sairfilmenam'ı yakaladı. Bunun üzerine köpek adama saldırıp boğazını parçaladı. Sairfilmenam hemen evden uzaklaştı. Çünkü herkes adamı onun öldürdüğünü sanabilirdi.

Bu hikâyeyi ilk dinlediğimde şaşkınlık içinde köpeğe ne olduğunu sormuştum. Köpek, Sairfilmenam'la birlikte kaçmıştı.

Ortaokula henüz başlamışken dinlediğim masal, yıllar sonra okuduğum Eskimo öykülerinin anlatım sadeliğine ve ürkütücü hayal gücüne sahipti.

Naciye Abla, bir seferinde, Sairfilmenam'ın yeniden ortaya çıktığını söyledi. Zengin bir adamla evlenmişti. Üzerinde "capone" kollu kırmızı ipekli elbiselerle mahallesine gelmiş, annesine para vermişti. Ağabeylerini görmek istememişti. Şimdi mahallenin bıçkınlarından olan iki ağabeyi, mahallenin minibüs hattında muavinlik ve torbacılık yapıyorlardı. İkisi de evlenmemişti. Uykuda gezme huyu geçmediğinden annesi Sairfilmenam'ın evde kalmasına izin vermemişti.

Peki, köpek ne olmuştu? Naciye Abla'nın övünçlü bir ifadeyle anlattığına göre köpek aslan gibi olmuştu. Postu kabarık ve pırıl pırıldı. Sairfilmenam'la birlikte geziyordu. Adamın ölümünden sonra uyurgezeri arayan soran olmamış mıydı? Naciye Abla bu kez de adamın kalpten öldüğünü, kimsenin Sairfilmenam'ı suçlamadığını söyledi.

Hikâye yalnızca uyurgezerle ilgili değildi. Çingene yaşamının insanın bildiği hiçbir yazıyla yazılmamış öyküsü, yurtsuz ve yazısız halkın bu inkârcı ferdinin ağzından, zihnime büyümlü harflerle sessiz sedasız kayıtlar düşmekteydi.

Bir asır önce Edirne'de yerleşik yaşam sürdürmeye başlayan Çingene obalarından bir kısmı demircilik konusundaki hünerleriyle hayatlarını kazanıyorlardı. Demirci Çingeneler, ilkbaharda yanlarında körükleriyle bütün çevrenin ekim alanlarını dolaşüyor, aletleri onarıyor, kazma, saban, orak yapıp satıyor; kış yaklaştığında da Edirne'ye geri dönüyorlardı. Çingene çadırları her zaman köylerden yürüyüş mesafesi uzaklığında kurulurdu. Köylü-

ler, Çingenelerin hizmetlerinden yararlanmakla birlikte onların çok yakınlarında olmalarını da istemezlerdi. Demirciler, karıları ve çocuklarıyla birlikte yolculuk ederlerdi. Kadınlar tıpkı öyküdeki gibi şehirden ya da kasabalardan aldıkları iğne, tığ, düğme, boncuk, ayna, tarak, çorap gibi şeyleri köylü kadınlara verip karşılığında yumurta, un, pirinç, yağ, süt, bulgur alırdı. Çingenelerle civar köyler arasındaki ilişki bir tür uzlaşmaydı. Ufak tefek tamirler ve bağ bahçe işleri kalmasa bile köye gelen Çingenelere köyün hali vakti yerinde aileleri, mutlaka bir çuval un, bulgur verirdi. Korkulu hikâyelerle büyütülmüş çocuklar, bu tuhaf yabancılardan uzak tutulurdu. Çingene kadınlar, gizlice alındıkları kapı aralarında, mutfak ya da bahçe köşelerinde kadınlara, kızlara fal baklar, karasevda, ince hastalık, koca bağlama büyüleri yaparlardı. Çingenelere çoğu kez karşılıksız hediyeler verilmesinin nedeni sahip oldukları olağanüstü güçlere duyulan inançtı. Çingene kadınlara yiyecek vermek, iyi davranmak bu karanlık güçlerle size kötülük yapmalarını engellemek amacını taşırdı.

Sonra zaman, her şeyi dev körüklerini şişiren uzun, siyah saçlı, esmer adamların ürkütücü ve şiirsel imgesine hapsederek çıkıp gitmiş, tarlalarda Çingeneler çağı onlardan habersizce kapanmıştı.

Elbette çağların açılıp kapandığı bilgisine sahip olmak için okullara, kâğıtlara ihtiyaçları yoktu. Kim, birbirinden doğan ve birbirinin kucağında sünen mevsimleri gizli bir harita gibi izleyen Çingenelerden daha iyi bilebilirdi; çağların da aynı bilgelikle hareket ettiğini... Ancak yollarda oldukları bütün zaman boyunca Çingene gibi yaşamaktan başka bir şey düşünmemişlerdi.

Hayır, ne kanlarında onları böyle yaşamaya zorlayan bir şey vardı; ne de haklarındaki hurafelere kulak asmışlardı. Yalnızca zaman içinde edinilmiş köklü yaşam alışkanlıklarıydı bunlar; itilmenin, horlanmanın, avlanmanın yarattığı refleksler oldukları kadar tercihlerin, yönelimlerin, tesadüflerin de ürünüydüler... Hayatta kalabilmek için çevrelerine ördükleri gizemin ağdalandırıp büsbütün ayrıksı hale getirdiği töreler...

Çoğu kez kendilerine ölüm ve yoksulluk getirecek yasalardan ancak dere kenarındaki otlar kadar haberdar olmuşlardı. Yatağında sakın akan nehir nasıl kendi yolunu değiştirecek ya da büsbütün kurutacak yasalarına yabancıysa insanların, öyle...

Akıp giden zaman ve uzun yollar boyunca bütün maharetlerini törelerinden ödün vermeden varlıklarını sürdürmek için kullanarak Çingene gibi yaşamaya devam etmişlerdi. Yaşadıkları çaresizlik dağın ya da nehrinkinden pek farklı değildi. Ama dağa ve nehre çaresiz demek ne denli doğru olur ki?

*

Sairfilmenam'dan büyülendiğim yıllarda bunların farkında olduğumu söylersem tıpkı Naciye Abla gibi yalan söylemiş olurum. Ben yalnızca küçük uyurgezerin peşindeydim. Naciye Abla Edirne'den döndüğünde heyecanla Sairfilmenam'dan haber alıp almadığını soruyordum; yıllar sonra Sairfilmenam'ın İstanbul'da olduğunu söyledi. Evlendiği zengin adam ona kocaman bir ev almıştı. Sairfilmenam'ın hizmetçileri hatta arabası bile vardı. Kırmızı ayakkabılar giyiyordu. Kardeşleri tuhaf hastalıklardan birbiri ardına ölmüşlerdi. Köpek yaşlanmıştı, ama hâlâ Sairfilmenam'la birlikteydi. Artık ben sormasam da, köpekle ilgili bilgi vermeyi unutmuyordu.

Sairfilmenam'dan gelen son haber zengin kocasının onu terk ettiğiydi. Çünkü çocuğu olmuyordu. Sairfilmenam da annesi de deli olmuşlardı. Mahalledeki eski evlerinde ana-kız sefalet içinde yaşıyorlardı. Köpek ölmüştü. Ama Sairfilmenam onun içini doldurmuş başköşeye kara bir kaplan gibi yerleştirmişti. Bense köpeğin sarı bir "aslan" olduğunu sanıyordum ama bunun ne önemi vardı ki...

İçi doldurulmuş köpek için Sairfilmenam'a evler, arabalar teklif edilmiş fakat köpeği satmaya yanaşmamıştı. Sairfilmenam hâlâ uykuda geziyor ve annesi onu yine iple bağlıyordu. Çünkü bazı geceler yangın yerlerinde bulunuyordu.

Bu karanlık peri masalının hakikatle ilişkisi o kadar tartışmasızdı ki, öykü türlü saçmalıklarına rağmen ben büyüdükçe daha gerçek bir hal alıyordu. Aldığım her yaşla birlikte Sairfilmenam bütün masalsı görünümü içinde ete kemiğe bürünüyordu. Masalın ve yalanın gerçekle aynı olan etine...

*

Uykuda gezen küçük kızı hiç iyileşmeyen, aksine derinleşen bir yara gibi yıllarca taşıdım. Üniversitede psikoloji eğitimi gördüğüm yıllarda o sıralar yeni yeni önemsenmeye başlayan bazı kitapların sayfalarında Uyurgezer'inkine benzer hikâyelere rastladım. Küçük uyurgezerler, anlı şanlı psikologların koyu maun döşemeli, cila kokan odalarında ayaklarını deri kaplı geniş koltuklardan sarkıtarak beklemiş, sıkıldıklarında uzun saç örgüleriyle oynamışlardı. En mahir bilinçaltı sihirbazları onlara gülüp geçmişti. Büyük ve görkemli evlerde, küçük ve yoksul evlerde narın cam biblolar gibi sessizce parçalanmışlardı.

Naciye Abla, iyice yaşlandığı yıllarda mahalleyle ilgili sohbetlerimizden birinde, benim de mahallede gördüğüm Sevdiye adlı küçük kızın önce babası sonra da ağabeyleri tarafından "kullanıldığını" anlattı. Böyle şeyleri anlamsız, düz ve hiçbir merhamet izi barındırmayan bir yüz ifadesiyle söylerdi. Yıllarca beni öfkeliendirmiş olan bu kayıtsız ifade, Çingenelerin hayatta kalmak için kullandığı en önemli silahlardan biriydi. Sevdiye kötü kadın olmuş, sonra da ağabeylerinden küçük olanı tarafından öldürülmüştü. Bu kaba saba anlatım beni pek etkilemedi. Yalanın kalbinde gizli olan, içimde çoktan yer etmişti. Ama küçüklüğümde dinlediğim ürkünç masalla birlikte, Naciye Abla'nın esmer, genişçe yüzünün ardından, bir yeraltı ırmağı gibi bilincime akan gerçeğin o dingin, acımasız sesini hâlâ tüylerim ürpererek anımsarım. Masal gerçekle aynı bedendendir. Onunla aynı kanlı etten ve kemikten...

ÇİL FAZIL

Dünyanın neresinde olursa olsun yeniyetmelik, masalları başka türlü dinlediğimiz çağdır. Ne var ki masalları anlamlı kılan da bilinçaltında saklı duran bilgidir; bir gün büyüyeceğini bilmek... Naciye Abla'nın öykülerini dinlerken yavaş yavaş büyüyordum.

Daha o zamanlar, Naciye Abla'nın bedenine yerleşmiş farklı bir dişinin varlığından belli belirsiz de olsa haberdardım. Ne düzgün elbiseler, kalın pardösüler, ne şehirli gelenekler, ne din, ne taassup, ne de orta sınıf ahlakı zedeleyebiliyordu; varlığının en derin çukurunda oturan Çingene'yi...

Naciye Abla göbek atmıyor, pembeyi hiç sevmiyor, annem gibi mavi ve lacivert renklerini beğeniyordu. Yalnızca Klasik Türk müziği dinler, Türk filmlerini tıpkı annemle babam gibi çok saçma bulur, yabancı filmleri, anlam veremediğimiz bir imanla seyrededi. Son olarak da Çingene değil Arap olduğunu ortaya atmıştı. Ancak, elindeki her imkânla Çingeneliğini inkâra çalışırken, gizli töreler, vücut hareketleri, gizlemeyi aklına getiremediği çünkü varlığından bilinçle haberdar olmadığı kadim yaşam alışkanlıkları, kendini apaçık dışarı vururdu. Parlak, iri gözleri, kırıksız teni, yalancılığın ona verdiği tuhaf köksüzlük, sanki uçurecekmiş gibi hafif adımlarla yürüyüşü... Evin içinde sessizce karşınızda bitiverişi... Bedeninin adeta istemi dışında kıvrılarak onu ele veren plastiği...

Peki ya o, bütün kurnazlığına rağmen her şeye kolayca alış-vermesinin, her şeyden kolayca vazgeçivermesinin, yaşam biçim-

lerine sıkı sıkıya bağlı, bunu korumaktan başka bir şey düşünmeyen diğerlerine ne denli ayırksı geldiğini anlayabilir miydi? Bunlar, takınmaya çalıştığı ağırbaşlı hallere, giysilerine, konuşmasının özenilmiş düzgünlüğüne rağmen ondan habersizce teninden sızıyor, çevresinde ağır bir anlaşılabilirlik bulutu oluşturarak bizlere çok uzak bir yaşam bilincini ortaya koyuyordu.

Yılların ardında kalmış ufacık olayları, hafızamda elimle koymuş gibi bulmamın nedeni bu olmalı. Naciye Abla farkına bile varmadan ondan çıkıp algımıza sızan şeyler... Özellikle sorulup söylenmeyen çünkü apaçık ortada olan, tüyler ürpertici biçimde bilinçlerimize kaydedilmiş şeyler... Sözün, dokunuşun her zaman önünde ve arkasında duran, hayatlarımıza sinsice, küstahça yön veren...

*

Belli belirsiz sezgilerimi, Naciye Abla tarafından karmakarışık edilmiş zihnimi derleyip toplayan ise bize öldüresiye komik gelen ismiyle kötü kokulu bir merhem olmuştu. Eşyaların hayatımızdaki yeri kullanım değerlerinin çok üstündedir.

Ortaokulu bitirmek üzere olduğum sıralarda Naciye Abla benim odama gelir, yüzünü, naylon torbanın içinden çıkardığı, cart pembe plastik kavanozun içindeki sarımsı kötü kokulu kremle sıvardı. Kavanozun üstünde "Çil Fazıl" ibaresi vardı. "Zücaciye" kelimesinin hükümrancılığını hâlâ sürdürdüğü yıllarda bile çoktan kenara itilmiş "müstahzar" sözcüğüyle birlikte...

Naciye Abla kremi yüzündeki çiller ve lekeler için kullandığını söylüyordu. Ama bedeninden taşan tedirginlik ve utanç, kremin sağlık maksadıyla kullanılmadığını ilan etmekteydi. Kremi kalın bir tabaka halinde maske gibi yüzüne sıvardı. Görünen ya da görünmeyen bütün maskeler utanılacak sırları gizler. Çok küçükken bile biliyorduk ki, Naciye Abla'nın utandığı şey teninin rengiydi. Teninin Çingeneliğini açığa vuran o güzelim, pırıltılı esmerliği...

Sonraları Balkan ülkelerindeki Çingene kadınlarının da iddiasız, duru, sıcak tenlerini bir suçmuş gibi örtbas etmek için bu beyazlatıcı kremi kullandıklarını öğrendim.

Gelgelelim o günlerde cart pembe plastik kavanozunun içindeki kötü kokulu merhem benim için bambaşka şeyler ifade ediyordu. Bu düpedüz Naciye Ablanın kanlı canlı bir kadın olduğunun kanıtıydı. Süsleniyordu, güzelleşmek, kendisini beğendirmek istiyordu. Oysa hediye edilen elbiseleri, etek ve bluzları serzenişlerle kabul eder, güzel giysileri, sanki bizim kaprislerimize boyun eğiyormuş gibi giyerdi. Yine de kendisine yakıştığını söylediğimiz şeyleri giyerken esmer yüzü sevinçten parlar, kızarırdı. Yalnızca takılar konusunda farklı davranırdı. İncelikli ısrarlarla aldırıldığı altın küpeler, bilezikler, yüzükler, ileri yaşlarında bile kulaklarından, kollarından eksik olmadı.

O sıralar otuz-otuz beş yaşlarında olmalıydı. Gerçi on üç-on dört yaşında evlenen Çingeneler arasında artık yaşlı bir kadındı. Onun yaşında torunu olan Çingene kadınlar çoğunluktaydı. Saçları simsiyah ve çok gürdü. Saçlarını örür, gevşekçe bağladığı oyalı bir yemeninin altına gizlerdi. Sokakta yemeninin üstüne bir de başörtüsü takıyordu.

Naciye Ablanın çıplak vücuduna aşınaydım. Boyu bir buçuk metreyi ancak bulmasına rağmen vücudu güzeldi. Memeleri üstüne sardığı incecik peştamalin ardında sarkık, fakat güzeldi. Kısa bacakları biçimli ve pürüzsüzdü. Kalçaları küçük, giydiği her şeyden belli olacak biçimde hafifçe dışarı doğru çıkıktı. Siyah saçlarının çevrelediği esmer yüzünde tek bir kırışık bile yoktu. Kahverengi güleç gözlerinin akları olağanüstü berraktı.

Banyoda ıslak bir yemeniyle gelişigüzel bağladığı saçlarını açardı. Gittikçe incelen simsiyah bir kuyruk halinde kalçalarına kadar uzanıyordu saçları...

*

Çingene'nin ağırbaşlı giysileri içinde devinen bedeninin bıraktığı işaretler gibi hikâyelerinin taşıdığı gizli anlamlar da ben büyüdükçe görünür hale geliyordu. Naciye Ablanın öyküleri hayatın mahrem bilgileriyle dolup taşardı. En sevdiği hikâye temizlik yapmayan kızinkiydi. Bütün güzelliğine rağmen kız, ancak ortalığı iyice temizledikten sonra kocası tarafından kabul görüyordu. Hikâye, adamın karısını kucaklaması ve yatağa götürmesiyle bitiyordu ki, annemin yanında hiçbir zaman anlatılmazdı. Bir Çingene kadın için kocasının kendisiyle yatmaması en büyük mutsuzluk kaynağıydı, kocasının onunla sevişmesi en büyük ödöldü. Kadından beklenen ise göz alıcılıkla birlikte ağır işler, suskunluk ve sadakatti...

Edirne'de Naciye Ablanın mahallesindeki küçük kızlar da ondan bu hikâyeleri dinliyor olmalıydılar. On iki-on üç yaşlarındaki bu kızlar, ortalığı süpürüyor, kilimleri çırpıyor; Naciye Ablanın onlarca küçük bohçasının içindeki gizli servetini seyrediyorlardı. İki kişilik pirinç karyolasının altı torbalar ve bohçalarla doluydu. Bunları yalnızca etrafındakilere göstermek için çıkarıyor, sonra gazetelere sarıp yeniden yatağın altına koyuyordu. Bu pılı pırtının, hiç giyilmeyen eski ayakkabı ve çantaların hayranlık topladığı aşikârdı.

Yazları Edirne'de geçirip yanımıza döndüğünde Naciye Abladan yaşitlarım olan kız çocuklarının evlendiğini duyardım. Kızlar beni hiç görmedikleri halde selam yollarlardı. Çoğu dokuz-on hatta bazen sekiz yaşında nişanlanıyor, on dördüne varmadan evleniyorlardı. Kızları sorduğumda, Naciye Ablanın geç kalmışlar gibi manidar bir gülümsemeyle, "Düğünü vardı geçen ay," diyordu.

"Oğlan serseri olmasın, kız kocasıyla beraber büyüsün, kimseyle gezip tozmasın." Naciye Ablanın küçük kızlarla oğlanların evliliklerini böyle izah ederdi. On üç-on dört yaşındaki gelinlerin eşlerine verdiği en değerli armağan "kızlıklarıydı".

Naciye Abla'nın "dayıçocuğu" Hüseyin'in kızları Ayten ve Aysel de evlendiklerinde on dört yaşındaydılar. Ayten ailesinin istemediği bir oğlanla düşüp kalkmıştı. Bu yüzden üç gün aç susuz ahıra kapatılmış ve bizzat Naciye Abla tarafından kürek sapıyla dövülmüştü. Hüseyin'in kocaman bir çiftliği vardı. Naciye Abla'ya göre çocuk, "zenginliği" yüzünden Ayten'in peşindeydi. Hüseyin'in zenginliği yalnızca sahip olduğu tavuk, kaz, ördek, inek ve atlarla değil, tencere, kazan sayılarıyla da ölçülüyordu. En önemlisi evlerinde her gün yarım kilo et pişiyordu.

Naciye Abla'nın anlattığı evliliklerin çevremizde gördüklerimize benzemediğine kuşku yoktu. Ancak, Çingene aşkı görmek ve kabul etmek istediğimiz o genel geçer imgenin ardında, yaşayanların ruhlarında kimi kez küçük, kimi kez büyük yaralar açan törelerle zincirlenmişti.

Çingenelerin kuralsız, çılgınca görünen yaşam müziğinin ardında acımasız kurallar vardı. Yabancılar tarafından izlenemeyen, ele geçirilmeyen, göçebelikte olduğu gibi yerleşiklik döneminde de sıkı sıkı gizlenen yaşamsal kurallar; sırtını herkese açmayan ve hiçbir zaman notayla çalınamayan has Çingene müziği gibi...

Yabancılar bu kuralların dışındaydı. Nitekim Naciye Abla farkında olmadığımız eksikliklerimiz ve kusurlarımız yüzünden bu kurallara asla uyamayacağımızı hissettiren gizli bir horgörüyle konuşurdu bizimle. Edirne'deki mahallede yaşayan ve Naciye Abla'nın bir akrabasının karısı olan Hikmet adlı kadından söz ederken onun "Türk" olduğunu söylemişti. Benim için de geçerli olan bu tanım, övünme, özenme ya da aşağılamadan çok bir olgunun ifadesiydi; değişmez olanın mührüyle damgalanıp o ürpertici sıradanlığa kavuşan...

Küçümsediğimiz dünyalar şöyle elimizi atsak önümüzde açılivercekmiş gibi görünür. Biraz alçakgönüllülükle, sırlarına vâkıf olmak mümkünmüş gibi... Horgörü ile hoşgörü arasındaki farkın yalnızca iki harfin, "r" ve "ş"nin sırtına yüklenmiş olması küstahlığın ölçüsünü ortaya koyuyor. Ne var ki, hoşgörüde içkin olanı

yüzümüze vuran yine bu küçük işaretlerdir.

Ama o günlerde işaretlere kapalı zihnimizin karanlığından çıkabilirdiğimiz yegâne soru şuydu: Bunca güzel ve genç olan Naciye Abla, neden kör ve yaşlı bir adamla evlenmişti?

Mehmet Amca'yla evlenmesinin nedeni öksüzlüğüydü. Onu zorla evlendirmişlerdi. Naciye Abla, yalanlarının malzemesini daima karşı tarafın zayıf noktalarından derlerdi. Çingene'nin mahareti size duymak istediğiniz hikâyeyi anlatmaktı. Okutulmayan, erken yaşta yaşlı adamlarla evlendirilen küçük kızların içler acısı öyküleri, ailemizin büyük inançla benimsediği "Cumhuriyetin Faydaları" külliyyatının en dramatik örnekleri arasında olduğundan ona inanmamak için bir neden yoktu. Duymak istediğimizi duyar; görmek istediğimizi görürüz...

FENERLER

Bugün her zaman yaptığının aksine, kasabanın öbür ucuna doğru, tıpkı kasaba gibi ismini bir türlü doğru telaffuz edemediğim Balkan kentine uzanan, yarı yarıya bozulmuş asfalt yolda yürüdüm. Birkaç kasvetli ağacın, dikensi otların belirgin bir terk edilmişlik görüntüsü içinde göz alabildiğine uzandığı yolda, henüz yaz gelmediğinden olacak, hiç araba yok. Bozulmuş asfaltta düşe kalka yürümeye çalışan dev yaratıkları andıran bir-iki tanesi de, uzaktan motor sesinden çok rüzgâr uğultusuna benzeyen, canavarası görünümelerini pekiştiren homurtularla belirip, ancak iyice yakına gelince şekle bürünüyorlar; artık hiçbir yerde kullanılmadığını sandığım eski model arabalar, birkaç kamyonet...

Az önce on üç-on dört yaşlarında beş-altı kız ellerinde uzun değneklerle gülüşerek yanımdan geçip, sapmaya çekindiğim bir patikada kayboldular. Masal yaratıkları gibi zamandışı, hülyalı, uçucuydular. Sesleri savrulup gitmeden önce, boş arazideki sert kısa otlara, tuhaf dikenlere birkaç saniye boyunca takılıp kaldı. Şimdi geride onlardan hiçbir iz yok. Kayıp zamandan gelip kayıp zamana karışmışlar gibi...

Masalın en güzel yanı da bu ölçülüp biçilmemiş, kaydedilmemiş, bölünmemiş zamanın öyküsünü anlatmasıdır. Bir varmış bir yokmuş diye başlayan unutulmuş zamanın... Ama zamanı unutabilir miyiz? Belki de şöyle sormalıydım; masalla görmezden gelmeye çalışsak da zaman bizi unuttur mu?

*

Edirne'deki Çingene mahallesine ilk kez seksenli yılların başında gittim. Yirmi üç yaşındaydım. Âdeti olduğu üzere bir hafta sonra geleceğini söyleyerek ortadan kaybolan, altı aydır ortada görünmeyen Naciye Abla'yı alıp İstanbul'a götürecektim. Hatırlayabildiğim kadarıyla hastalanan bir yakınımıza bakması için ona ihtiyaç vardı. Böyle işlerden oldukça büyük çıkarlar sağlamasına rağmen Naciye Abla, bunların, bize sevgisinden dolayı üstlendiği angaryalar olduğuna hepimizi inandırmıştı.

Belki de ilk kez karşıma Çingene'nin masallarının ve yalanlarının peşine düşme fırsatı çıkmıştı. Yine de ne gitmeme şiddetle karşı çıkan aileme ayak direrken ne de o yıllarda hayli uzun süren otobüs yolculuğu sırasında, beni oraya sürükleyen şeyin ne olduğunun henüz bilincindeydim. Türkiye'de olmadığım için uzaklarda yaşanan dehşetli bir olay olarak algıladığım askeri darbenin üstünden bir yıl bile geçmemişti. Döndüğümde ortaokul ve lisenin ilk yıllarından tanıdığım birkaç arkadaşımın hapishanede olduğunu duymuştum. Onlara ulaşmaya çalışmak beyhudeydi. Aileden, Galatasaray Lisesi'nde okurken bıraktığım uzak bir kuzen dışında başı derde giren yoktu. Anne-babamı asıl etkileyen, eski bir komşumuzun damadının başına gelenlerdi. Birkaç kez görüp konuştukları, uzun boylu, beyaz tenli delikanlının işkencede öldüğü gerçeğinden ölesiye sarsılmışlardı. Bense birkaç yıl uzak kaldığım ülkenin geçirmekte olduğu ürpertici değişikliğin belli belirsiz izlerinin peşindeydim. Her yere yalnızca korkunun değil, savrulmanın ve utancın işaretlerini arayarak bakmak gibi hastalıklı bir tutum edinmiştim. Yaşanan dehşetten uzak kalmanın, güvencede olmanın verdiği mahcubiyet de ekleniyordu buna. Ne var ki, yolculuk boyunca kafamdan bu düşünceleri silip atmak için uğraşıyordum. Naciye Abla'nın yalan tiyatrosunun kadim sahnesine her şeyden arınmış olarak girmeliydim.

İçinde bulunduğum kafa karışıklığına rağmen, Edirne terminalini o güne kadar gördüğüm kasaba otogarlarından farklı kılan

şeyi zahmetsizce yakaladım. Otobüs garları genellikle kişiliksiz yapılardır. Şehirleri temsil etmezler. Hatta tam da bu amaçla inşa edilmiş gibilerdir. Bu tuhaf yapılarda, giderek azalan yerel ürünlerle her yerde bulabileceğiniz uyduruk hediyelikler dışında şehre özgü olanı aramak beyhudedir. Yine de Edirne terminaline ayak bastığım andan itibaren, taşra kasabalarına özgü yoksunluğu tevekkülle kabullenmenin ötesinde bir şeyin bu gösterişsiz yapılar topluluğuna sindiğini sezmiştim. Vaktiyle elinde olanı yitirmiş ve bunu anlamlandıramamış olmaya özgü kinli küskünlük... Eski payitaht, sefil elçisi aracılığıyla, çekildiği sınırlara razı olmadığını ilan ediyordu.

Taksiye binmeden önce garda bulunan satış yerlerine beklentisizce göz attım. Toz toprakla kaplanmış gazetelerle, peynir şeker, mendil, çorap gibi ıvır zıvırın üst üste yığıldığı gazete bayii ile manifaturacı karışımı dükkânda, yirmi otuzu mandal gibi bir arada satılan rengârenk plastik tarakların altında, birkaç kitap gözüme ilişti; kapağı bayrak rengi olanı düşünmeden aldım. Şerafettin Alınacak adlı ilkökul öğretmeni tarafından yazılmıştı. Arka kapakta kırmızıyla zıtlık yaratan çiğ beyaz çerçevenin içinde kel kafalı, ince dudaklı, patlıcan burunlu yazarın resmi görünüyordu. Satıcının parasını ödeyip taksiye bindim; yolda hem çevreme göz atıyor, hem de kitabı karıştırıyordum.

Kitabın konusu Edirne'nin Çingeneler tarafından işgaliydi. Yazarın, dilencilik ve hırsızlıkla geçinen bir halk olarak tarif ettiği Çingeneler, yabancı devletler tarafından uzun bir süredir ülkenin aleyhine çalışacak beynelmilel bir teşkilat haline gelmeleri için kışkırtılıyordu. Eski bir Edirneli olduğu kitabın en az on sayfasında anlattığı aile tarihinden anlaşılan (babası kahvehane işletirken 1930'larda sahibinin elden çıkardığı bir peynir imalathanesini satın almış ve peynirciliğe başlamıştı) şaibeli yerel tarihçi, kitaba bir çeribaşının Çingeneleri Kakava şenliklerine çağırmak için bastırdığı el ilanını da eklemişti. İsteyenin tırtıklı kısmından koparabileceği perfore baskı dönemin imkânları düşünüldüğünde bütçesini hayli zorlamış olmalıydı. Kitap, Edirne'de mukim Be-

şinci ya da Altıncı Mekanize Piyade Tümen Komutanlığı'na yapılmış "aziz büyüklerim" diye başlayan bir çağrıyla son buluyordu. Çağrıda, komünistlerin yanı sıra Çingenelerin de bu beynelmilel faaliyetlerinin dikkate alınması istenmişti. Yazar özellikle Edirne'nin fethine Çingenelerin sahip çıkarak, alay edermişçesine aynı tarihte Kakava Bayramı'nı kutlamalarını (bu tarih hıdrelleze denk düşüyordu) milli onura yapılmış bir saldırı olarak nitelendiriyordu. Belki de el ilanının, dilekçe örneğine iğnelenerek ilgili makamlara sunulması amaçlanmıştı. İçten içe çürümekte olan ülkede, bu gizli muhbirlik çağrısının süregelen cadı avına katılmak isteyen işgüzarları harekete geçirmesi ihtimal dışı değildi.

Pembe el ilanına dalmıştım, taksi şoförünün sesiyle irkildim. Nereye gideceğimi soruyordu. Adresi verdim. Çingene mahallesine gidemeyeceğini söyledi. Afili bir şekilde ayarladığı dikiz aynasından yüzüme yönelttiği bakışları, edepsizce, benim orada ne aradığımı sormaktaydı. Sözlerine tepki göstermediğim halde söylenmeye devam etti: "Başına bela almak istemiyordu." Giyim kuşamımın gösterişine rağmen Çingene mahallesine gitmeye kalkıştığım için gözünden düşmüştüm. Benimle belli ki Çingenelere karşı kullandığı aşağılar edayla konuşuyordu. Mahalleye giden minibüslerin kalktığı Çarşıiçi'nde inene kadar şoförle hiç konuşmadım. Donakalmıştım. Şimdi bu halimin zamandan mı, kitapla, şoförün davranışlarıyla kendini pervasızca ortaya koyan şeyden mi, yoksa şehrin gelir gelmez hissettiğim kırıncı, suçlayan bakışından mı kaynaklandığını ayırt edemiyorum.

Minibüs, Selimiye Camii'ni sağında bırakarak, hemen başında birkaç bitap ahşap evin bulunduğu incecik yoldan aşağıya indi. Görüntü hızla değişiyordu. Arabanın tam göbeğinde durduğu Çingene mahallesi, kurulup dağılmış pazaryerlerini andıran çöpten, sağa sola atılmış beklenmedik şeylerden, köpek sürülerinden, kapılarının önünde çömelmiş kadınlardan, yalınayak, belden aşağıları çıplak çocuklardan, ağızlarında sigaralarla köşelerde birikmiş esmer gençlerden oluşmuş bronz rengin hâkim olduğu kayıp

bir dünya gibi önüme çıkıvermişti. Gençlerin ve kadınların esmer tenlerinde parlayan, iri, beyazı berrak kahverengi gözleri, tembelce saldıkları bedenlerine yakışan güven, ulaşılmazlık ve ortadan kaldırılamaz yabancılığı dışa vuruyordu. Meydanda yakılmış çöp ve tahta parçalarından dolayı hava, sarımsı, puslu kızılığa bürünmüştü. Mahalledeki günlük hayatı kesintiye uğratacak denli mühim bir olay olmuşçasına donakalan ahalinin üstüme dikilen gözlerinde zekâ, merak, ilgi ve alay okunuyordu.

Şişenin içinde büyütülmüş bir meyveye benzetiyordum kendimi; etrafımı saran camdan kabuğu kırıp çıkamayacağımı düşünüyordum o an.

Çingene'nin altın küpeler, özgür ruh, tutkulu kan gibi bayağı imgelerden oluşmuş yağmalanmış suretini kafamdan silip atabilecek miydim? Kamp ateşi etrafında yapılan dansların, bıçakların konuştuğu tutkulu aşkların, gitar sesinin oluşturduğu sembolik Çingene yaşamı, yüzlerce yıldır yaşanmakta olan kıyım ve faciaları, yoksulluğu, aşağılanmayı görünmez kılmıştı.

Öte yandan mitsel dünyanın surları bizzat sakinleri tarafından da tahkim edilmekteydi. Naciye Abla kendi imgesini tamamen yanılsamalar üzerine yeniden inşa etmemiş miydi?

Daha o zamanlar sezinlediğim gibi Çingene'nin sözde cahilliği bile onun dünyasını bizimkine kapatan duvarın en sağlam taşlarından biriydi. Naciye Abla'yı hiçbir şeyi anlamayan-bilmeyen biri olarak görmemiz ona yeni hareket alanları sağlıyordu.

Tıpkı şimdi yanıma kadar gelmiş, merakla beni gözleyen ama ne dilenmeye, ne konuşmaya kalkışan eski ve pis görünümlü giysiler içindeki küçük kızlarla oğlanların yanıltıcı görüntüsü gibi. Kilometrelerce öteden su taşımak pahasına bu çocukların üstlerindeki paçavralar tertemiz yıkanır. Kirli ve hastalık bulaştıracakmış gibi görünmek, yırtık pırtık giysilerin hayal ettirdiği ağır yoksulluk, asırlardır Çingenelerin geleneksel geçim ve korunma yöntemi olmuştu. Yalnız başlarına sokaklara salındığını düşündüğümüz iki-üç yaşındaki çocukların etrafında onları kollayıp gözetken dikkatli nöbetçiler bulunurdu.

Mahallenin ortasında durmuş amaçsızca çevreme bakınırken aklıma karıştırdığım kitaptaki el ilanı geldi. Ne yazık ki şaşkınlıktan kitabı takside unutmuştum. Ama hemen ardından, kâğıdı neredeyse bilinçsizce tırtıklı kısmından koparıp cebime koyduğumu anımsadım. Telaşla arandım, parmak uçlarımda kâğıt parçasının pütürlü dokusunu hissedince rahatladım. Gerçi ilana yeniden bakmama gerek yoktu. Pembe kâğıda çizilmiş çocuksu (o an böyle tanımlayabiliyordum) resim bütünüyle aklımdaydı. Ön tarafta göbek atan ve çalgı çalan kadınlar ve erkekler resmedilmişti. Figürler perspektifle çizilmiş gibi görünüyorsa da hemen ayakları dibinde geleneksel meslekleri temsilen konulmuş maşa, kürek, bakır cezve, tel ızgaranın büyüklüğü resmedenin, bakmanın ve görmenin yasalarına aldırış etmediğini gösteriyordu. Aletlerin yanında fare kadar bir köpek vardı. Ta gerilerde duran at ancak fil olsa o büyüklükte görünebilirdi. Atın az ötesinde gergedan büyüklüğündeki kuzu iki boynuzuyla birlikte ateşte kızarmaktaydı. Betimlemelerin görece ustalığı, yapanın bu işlerin yabancısı olmadığını ortaya koyuyordu.

Bu tepetaklak, oyuncu perspektif, farklı bir algılama çağrısı olabilir miydi? Nitekim ilanı gördüğümde dikkatimi ilk çeken "Mut Barolara" hitabıyla başlayan ilginç metin değil, resmedilenlerin alışılmış algıya aykırılığıydı. Manzara, yalnızca kendinizi resmin içine koyarsanız anlam kazanıyordu. Dışardan ve karşıdan bakınca hiçbir anlamı yoktu.

Erken bir sonbahar gününün sonuna yaklaşıyorduk. Gökyüzü kıızıldan, dumanlı bir kahverengiye dönüşmeye başlamıştı. Morumsu gölgeler içindeki mahalle çevremde hayal gibi kıpırdanıyordu. Sokağın ve insanların sesini çok uzaklardaymışım gibi ancak uğultu halinde duyabiliyordum. Dikilip kaldığım küçük meydan, döküntü evlerin düzensizce sıralandığı iki paralel hat halinde aşağıya uzanıyordu. İleri doğru dümdüz ve daralarak gideceğine bir-

birinden serbestçe ayrılmıştı paraleller...

Cebimdeki kâğıt parçasını başka bir güvencem yokmuş gibi titizlikle yoklayıp köşedeki derme çatma dükkâna doğru ilerledim. Naciye Ablanın sokağını oradakilerden öğrenebilirdim. Mahalleden birkaç kişi ardımdan bakkala girmişti, hakkımda pervasızca yorumlar yapıyorlardı. Onları duymazdan geldim. Tezgâhta duran gencin alışverişini bitirmesini beklerken dikkatimi raflardaki ıvır zıvıra yönelttim. Tanıdık markalarla karşılaşınca nedense şaşır-dım. Eğreti kontrplağın ardından bana aynı sakınmasız merakla bakan gence Naciye Ablayı sordum. Sesim, az önceki şaşkınlı-ğımdan duyduğum utançla gereksizce kibarlaşmıştı. Ev hemen yan sokaktaydı. Arsız refakatçilerim benimle ilgili yorumlarını sürdürerek peşim sıra geliyorlardı. Bir davete gidiyorlarmış gibi siyah pantolonlar ve tertemiz beyaz gömlekler vardı üstlerinde.

Naciye Abladan yıllardan beri her ayrıntısını dinlediğim evi ilk kez göreceğim için heyecanlıydım. Ev sağda, kulübeden biraz daha irice bir yapıydı. Belki de küçük yokuşun tam ortasında bu-lunduğundan, Naciye Ablanın tabiriyle temelsiz bir "yer evi" ol-masına rağmen tahtın üstüne kurulmuş gibi görünüyordu. İnsan boyunda taştan, kirece boyalı bahçe duvarı çiçeksiz bir sarmaşık-la örtülmüştü. Yan taraftaki pagodaya benzeyen odunluk her an devrilecekmiş gibi eğrilmişti. Mavi boyalı tahta kapıyı iterek içe-ri girdim. Naciye Ablanın bu kapı için İstanbul'dan taşıdığı eski kilidi tanıyınca sevinmiştim. Peşimden gelenlerin çıkardığı gürül-tüyü duyan Naciye Abla, bileklerinin on santim üstünde biten pa-çaları dar, üst kısmı geniş şalvarı, başında yemenisiyle beliriverdi. Giydiği gömlek ve yeleğin altından seçilen sutyensiz memeleri, döşünde kambur varmış gibi göğsünden başlayıp karnına inen bir tümsek oluşturmuştu. Ayağı çorapsızdı, plastik terliklerin içinden minicik, kirli ayakları görünüyordu. Herhangi bir Çingene kadın-dan farkı yoktu. Üstümden büyük bir yük kalkmış gibi rahatlamış-tım. Naciye Abla ardımdakileri "hiç insan görmemiş olmakla" ve Çingenelikle suçlayarak kovdu; "Kime sülüyordu; şu çulsuz Çin-genelere mi?" Onun böyle konuştuğunu ilk defa duyuyordum.

Beni beklemiyordu ama hiç şaşırmamıştı. Ne kadar kanlı canlı göründüğünü hayretle fark ettim. Kilo almıştı, yanakları pes-pembeydi. Evimizde sık sık kullanılan "Kuş kadar yer Naciye" sözcüklerini anımsıyordum. Belki de yıllarca önüne kurulan mükellef sofralardan yarı aç kalkmıştı. İştahını gösterecek kadar bize güvenmemişti. Az yemesinin gizli bir iltifat konusu olduğunu (beslemelerden, hizmetçilerden ve gelinlerden beklendiği üzere) ta en baştan anlamış olmalıydı. Kapının önünde, içim sızlayarak ona sıkıca sarıldım. Yıllardır her ayrıntısını ezberlediğim eve adeta titreyerek girdim. Hiçbir şey hayal ettiğim gibi değildi. Yine de Malihulya'nın kumaştan evi gibi paçavralardan türemiş bu ev tuhaf biçimde tanıdıktı. Nereye baksam Naciye Abla'nın yıllarca hiç üşenmeden taşıdığı eski elbiseleri, eşyaları görüyordum. Burada perde, divan örtüsü, elbezi, yastık kenarı olarak yaşamlarını sürdürüyorlardı. Küçük oda şimdi mutfak ve oturma odasıydı. Büyük oda ise belirsiz bir süre için yatak odası olmuştu. Mavi çerçeveli pencerenin önündeki sedire oturdum. Tenekelerdeki dizi dizi küpeçiçeklerinin yarı yarıya örttüğü camdan bahçedeki tek ağaç görünüyordu. Bir yandan Naciye Abla'nın sorularına cevap yetiştirirken, kendi başıma sessiz bir keşif oyununa daldım; dö-küntü eşya tanımaca oyununa...

Dedemin ölümünden sonra annemin çöpe attığı yan tarafı yenik opal avize, evde elektrik olmadığı halde küçük odada, hayali ampulün durması gereken yere asılmıştı. Sağda solda amcalarımın, dedemin, anneannemin, hatta annemin teyzelerinin evlerinde görmüş olduğum birçok tanıdık obje, maharetleri, zamanın cilvesiyle yeniden geçer akçe olmuş ihtiyaçlar gibi bulundukları köşelere kurumlu ve şaşkın yerleşmişlerdi. Onlar için Naciye Abla'nın yalan tiyatrosundan daha güzel bir sahne düşünülebilir miydi? Pandülü olmayan tahtadan çalar saat, küflenmiş sahtiyan evrak çantası, çatlak bir porselen kâse içinde kehribar ağızlık parçaları ve birkaç ucuz boncukla birlikte anneannemin pilot olan üçüncü eşine Dersim Harekâtı'na katıldığı için verilen kararmış gümüş madalya...

Madalyanın buraya nasıl düştüğünü merak ediyordum. Çocukluğunun üç senesi Beytüşşebap'ta Kürtlerle geçen annemin sessiz bir intikamı olmalıydı. Hâlâ bu çanakta durduğuna göre gümüş olduğu şüpheliydi.

Birbirleriyle hiçbir tarihsel ve işlevsel benzerliği olmayan eşyaların bir araya geldiği oda beni allak bullak etmişti. Zihnim denizcileri aldatan su perileri gibi her biri beni başka yöne çeken objelerin sessiz, adeta kindar gösterisiyle parçalanmıştı. Aslında şaşılacak bir şey yoktu. Çingene bütün hikâyesini yanılsama üstüne kurmamış mıydı? Buraya adım attığım andan itibaren karşıma çıkanların, yalanın yüreğindeki hakikati yakalayabilmem için birer ipucu olduklarını düşünmesem imge bolluğundan çıldırmam an meselesiydi.

Biraz kendime gelebilmek için kadidi çıkmış Selanik işi yastığı başımın altına koyup uzandım. Annemin ninesinin işlediği yastık, son günlerini bu benzersiz emekliler kulübünde tamamlıyordu.

Geleli daha on dakika bile olmadığı halde sürüyle kadın, kız, çoluk çocuk eve doluşmuştu. Kimileri Naciye Abla gibi ufak tefek, kısa bacaklı, iri, sarkık göğüslü, kimileri uzun boylu, küçük memeli, ince bedenli kadınlardı. Bazıları koyu esmer bazıları daha açık tenliydi. Tenleri parlak ve pürüzsüzdü. Kadınlar Naciye Abla gibi geniş ağıl bileklerinde daralarak biten şalvarlar giyiyorlardı. Sırtlarında orlon kazak veya bluz onun üstünde de yelek vardı. Başlarına boncuk oyalı beyaz yemeniler takıyorlardı. Örtünmenin amacı saçları saklamak değil, dağılmasını engellemekti. Genç kadınların saçları açıktı. Genellikle sutyen takmıyorlar, ne düşük memelerinden ne de göbeklerinden rahatsızlık duyuyorlardı. Hayatın karavanlarda ve kamp yerlerinde sürdüğü eski zamanlarda kadınlar, göçebelik şartlarına uygun şekilde giyinip süslenmişlerdi. Çingene kadını doğaya öykünür, güzel kokan çiçekleri tenine sürer, çiçeklerin göz alıcı renklerini kuşanmaya çalışırdı. Daha sonra da yoksullukla birlikte hâlâ geçerli olan töre ve alışkanlıklar Çingene kadının bedeninin tüketim kültürünün par-

çası haline gelmesini biraz olsun engellemiştii.

Naciye Abla İstanbul'dan gelen misafiriyle kurumlanıyordu. İstanbul'dayken sık sık bahsettiğı dayısının torunu Kadriye kucağında bebeğıyle, bağdaş kurarak kilimin üstüne oturmuştu. İriyayı, beyazca bir kadındı, Naciye Abla'nın karşı komşusu Melek kadar olmasa da şişman sayılırdı. Gayet uzun boylu, iri yapılı olan Melek gibi onun da saçları modaya uygun olarak perma yapılmıştı. Kadınların kulaklarında aynı model, enli ve üstü kesme motifli halka küpeler vardı. Bir sürü küçük çocuk eteklerinden tutmuştu. Çocuklar içinde şişman olanı yoktu. Hepsi zayıf, esmer ve kocaman gözlüydü. İçlerinden birisi sapsarıydı.

Yıllardır hikâyelerini dinlediğim bütün o tuhaf akrabalar gözümlün önünde resmigeçit yapıyordu. Göçebelik yaşamında kullanılan kimlik belgelerinin rahatça seyahat edebilmeye yaradığını; çoğu kez hayatta kalmak için resmi kayıtlardan kaçınmak zorunda olduklarını öğrendiğimde, bu akrabalık ilişkileri benim için anlaşılmaz olmaktan çıkmıştı. Yerleşik yaşamda da çocuk yaştaki kadın ve erkeklerin beraberliklerinden doğan çocukların yasallaştırılması dışarıdan bakınca tuhaf görünen akrabalıklar yaratabiliyordu. Yaşı tutmayan çiftin çocukları dedeyle anneannenin, amcanın, dayının, teyzenin ya da halanın nüfusuna geçiriliyordu. Zorunlulukların ve yaşam alışkanlıklarının yarattığı akrabalıklar böylece sürer giderdi. Herkes —elbette kayıtları gereksinmeksin— anasını, babasını kardeşini bilirdi.

Hepsini ilk kez görsem ve hikâyelerini ancak üstlerine tutulan sırrı dökülmüş aynadan yansıdığı kadarıyla bilsem de, tanıdıktilar. Bunu belli edince onların memnuniyeti ölçüsünde hatırşinaslığım nedeniyle Naciye Abla'nın övünmeleri de arttı. Misafirler, düpedüz kovuluncaya kadar, elbisemi, ayakkabılarımı ve geri kalan her şeyi büyük bir dikkatle incelediler. Naciye Abla bir yandan yemek hazırlıyor bir yandan da ortadan kaybolan yeğeni Kadriye dışındaki kadınları görgüsüzlükle suçluyordu. Kadınlar gidince küçük odaya örtü serip yer sofrasını kurdu. Kadriye de kalaylı bakır sahan içinde el çabukluğuyla hazırladığı tepeleme köfte ve pa-

tates kızartmasıyla çıkagelmişti. Kocaman tepsinin üstünde tertemiz tabaklarda çorba, sahanda yumurta, yoğurt vardı. Naciye Abla'nın iştahla yemek yemesini, ekmeği eliyle bölüp kocaman parçalar halinde ağzına atmasını utanç ve kızgınlıkla izliyordum.

Odanın içi loştu. Küçük pencerelerden gittikçe kızaran gökyüzü görünüyordu. Dışarıdan olacak bir şeyin habercisi gibi tek tük darbuka sesleri duyulmaya başlamıştı. Teneke kovalar, plastik leğenler hiç umulmadık tınılarla akşamı sarıp sarmalıyordu. Derken çığırktan bir klarnet hâkimiyetini ilan etti. Klarnet çaldığı oynak parçanın ritmini arada bir yakalıyor sonra umursamadan terk ediyordu. Darbukalar birbirlerine uyum ihtiyacı göstermeden, yalnızca aynı atmosferi paylaşıyor olmanın doğal yasalarına uyarak klarneti destekliyorlardı. Ritmin ele geçirilmezliği, ele avuca sığmazlığı içimde hayranlıkla birlikte ümitsizlik de uyandırıyordu. Çingene mahallesi yabancılara kapalı iç ahengini bu müzikle dosta düşmana hatırlatır gibiydi.

Yemeğimizi alalecele bitirip kapının önüne çıkmıştık. Klarnet çalan, Naciye Abla'nın karşı komşusuydu; iri ela gözlü açık tenli, çok güzel bir kadın olan Gül'ün kocası. O güne kadar gördüğüm en yakışıklı Çingene'ydi bu adam.

Çingene mahallesi alışılmış dağdağasıyla çalkalanmaktayken hava yaz sonlarına özgü o dokunaklı aceleyle kararverdi. Bir saat kadar sonra sesleri dışarıda bırakarak kapıyı örttük.

Naciye Abla artık şehirlerde pek kullanılmayan gaz ocağının üstüne bakır kazanı koyup su ısıttı. Odanın ortasına koyduğu kocaman leğende sırayla yıkandık. Kirli sular bu iş için ayrılmış kovalara aktarılıp bahçeye dökülüyordu. Naciye Abla karşı komşusundan lamba için gaz isteyeceğini söyleyerek evden çıktığında gece ilerlemişti. Dışardan gelen gürültüleri duyduğumda henüz giyinmiştim. Mutfak niyetine kullanılan küçük hole çıkıp, odanın tek penceresinin perdesini usulca kaldırarak sokağa baktım. Evin etrafı ışıktan noktalarca çepeçevre sarılmıştı. Japon ortaçağında geçen bir filmin içine düşmüştüm sanki; kalın bez perdenin ardında fenerlerin ışığı uzak, buğulu bir parlaklıkla kıpırdanıyordu.

Toplanmış kalabalığın sesi uğultuya dönüşmüştü. Bu öylesine fantastik bir görünümdü ki, gerçek olduğunu kabullenmekte zorlanıyordum. Kapıyı açıp bakmayı nedense düşünmedim. Perdenin ardında sessizce bekledim. Az sonra kalabalıkta bir dalgalanma hissedildi. Tek tük bağrıışmalar duyuldu. Kapı açıldı. Naciye Ablanın ardından birkaç yaşlı kadın kafalarını uzatıp evin içini şöyle bir kolağan ettiler. Anlatılana göre Sümbülün gelini (sabah yol sorduğum bakkaldaki gencin karısı) kaçmış, mahalleli benim gölgemi görünce, kızın Naciye Ablanın evinde saklandığını sanmıştı. Kapının çerçevelediği tabloda, lamba ışıklarının gerisindeki muzip, esmer yüzleri seçebiliyordum şimdi. Gösterinin şahikası ecinni tayfasının, bozguna uğramış bir ateşböceği ordusu gibi düzensizce dağılması oldu.

Ertesi gün bu hikâyenin tanınmayacak hale geleceğini tahmin edebiliyordum. Çarpıtma, söylenti ve düpedüz yalan, imgelem-den beslenen mahalleye, birkaç gün yaşam malzemesi olacaktı. Bu bir tür eğlenceydi; şenlikti, muziplikti; belki de çağlar öncesinde yaşanmış bir cadı-Çingene avının ibret verici yansımasıydı. Binlerce sene ışık görmemiş firavun mezarlarındaki gibi kayıp zamanın elinden, yağmacıları dehşete düşürmek için kaçmış bir görüntü...

Uzaklaşan kalabalığın karanlığa teslim ettiği küçük oda gaz lambasının ışığında, manidar sakinlerinin oluşturduğu dekoruyla daima olacakları bekleyen bir sahneyi andırıyordu.

Naciye Ablayı da şaşkınlığa düşürerek dakikalarca güldüm. Çingene'nin yalan tiyatrosu beni oyuncularının şanına yaraşır bir gösteriyle karşılamıştı; elbette planlanmamış olarak...

Göstericilerin her biri, töresel oyunculuklarıyla, düşsel senaryolarına birbirlerinden habersizce boyun eğerek deneysel bir oyun sahnelemişlerdi, bu oyun herhangi bir amaçtan uzak görünüyordu.

Ne var ki, bütün oyunlar gibi bu oyun da amaçsız değildi. Olanlar beni tedirgin etmemişti, gece deliksiz uyudum.

KURBAĞALAR

Ertesi sabah güzel havayı kaçırmamak için erkenden kalktım. Kenarına küpeçiçeği ekilmiş tenekelerin dizildiği dört taş basamağı inip bahçede, Naciye Ablanın meyvelerini ve boyunu bire bin katarak anlattığı küçük, sevimli sarıerik ağacının altına oturdum. Bu ağacın görülmedik bolluktaki meyvelerini mahallenin çocuklarından korumak için Naciye Ablanın bazen birkaç ay Edirne'de kalması gerekir; hatta geliş gidişlerini ağacın meyve verme zamanına göre ayarlardı. Oysa görüldüğü kadarıyla minik ağaç, hiçbir zaman bir tasta fazla meyve vermemişti. Ağacın yanına dayanmış merdivenle bahçedeki tuvaletin üstüne kurulmuş küçük teras çıkamak mümkün oluyordu. Çingene mahallesi henüz uyanıyordu. İşe giden pek kimse yoktu. Kadınlar, rengi atmış şalvarları, eski gömlekleri, naylon terlikleriyle sanki yataktan henüz çıkmışlar gibi peydahlanıvermişlerdi. Saçları başları dağınıktı. Bir kısmı gözlerini ovuşturarak terasın tam karşısındaki çeşmeden kalaylanmış bakır ya da alüminyum ibriklerle su alıyordu. Diğerleri gibi sokağa dökülmüş olan yaşlılar beni görüp merakla kim olduğumu soruyor, Naciye Ablanın İstanbul'dan misafiri olduğumu öğrenince büsbütün artan bir hayret ifadesiyle uzaklaşıyorlardı.

Evlerinden çıkıp aynı rahatlıkla sokaklara yayılan, saç baş dağınık mahmur bakışlı kadınlar, ellerinde birkaç ekmek ve yumurta ile kahvaltılıkları yüklenmiş dönen çocuklarla tembel bir çiçek gibi açılan mahalle, zaman ve mekânla ilgili benzersiz deneyimlerin ipuçlarını veriyordu. Bu, bedenle ilgili yerleşiklere özgü sakınımların eksikliğiydi. Yazılı olmayan yasa ve geleneklerle biçimlenmiş yüzlerce yıllık yaşam alışkanlıklarıydı. Evin

devamı olarak sokağın ya da sokağın devamı olarak evin; yer değiş-tiren açık ve kapalı alanın, göçebelikten kalan dört duvarı zarafetle önemsemeyişin, mekânı ve zamanı tümüyle farklı algılamanın tezahürü...

Burayı diğer yoksul mahallelerden, gecekondulardan ayıran şey belki de buydu. Çingene mahallesi, onu itip kakan kent yaşamına ümitsizce eklemelenmeye çalışmıyor, aksine kentin ayrı bir parçası olarak durmayı hedefliyordu. Bu mekân-kent algılamasının, benzemezliği, ulaşılmazlığı ve taklit edilmezliği, içimi kıskançlıkla doldurmuştu.

Evinden diğer mahallelerdekine benzer saatte çıkan tek kişi Sarı'ydı. Naciye Abla, Kadriye'nin kocası Sarı'nın memuriyetiyle övünürdü. Mahallenin iftihar ettiği bu memuriyet, yardımlaşma derneği adı altındaki bir kumarhanenin getir götür işleriydi. Sarı'yı gören herkesin kolayca anlayabileceği gibi işe alınmasının nedeni beyaz tenli, mavi gözlü ve sarı saçlı olmasıydı. Mahalle yavaş uyanışını sürdürdü. Naciye Abla'nın yapımını tek tek anlattığı evlerin hemen hepsi tek katlı kerpiç evlerdi. Dışları beyaz kireçle boyanmıştı. Naciye Abla'nın mahallesindeki kadınlar (erkekler bu işi asla yapmazdı) gayet güzel badana yapmasını bilir, her yaz evlerinin içini ve dışını boyarlardı. Genç kadınlar yaşlı, kimsesiz kadınların evlerinin badanasını da üstlenirlerdi.

Naciye Abla bu kerpiç evi seneler boyunca durmaksızın yıkıp yeniden yapmıştı. Her sene birkaç kiremidinin, bir duvarının ya da penceresinin bozulup üstün körü tamir edildiği derme çatma ev yerleşikliğe karşı bir muska gibiydi. Varlığı tuhaf bir biçimde her an kaybolabilirlikle, yoklukla iç içe geçmişti. Naciye Abla'nın şiddetle reddettiği Çingeneliği, o farkında bile olmadan bir yıkıp-yapma seremonisine dönüşerek direnmışti.

Naciye Abla şimdi oğlu ve damadı Almanya'da çalıştığı için zengin sayılan yan komşusu Sümbül'den (kaçan gelinin kaynanası) bahsederken mahalledeki hemen herkes gibi evin harcını, mahallenin ortasından akan lağım suyuyla kardığını söylerdi. Bir tek Naciye Abla o zaman mahallede çeşme olmadığından ta uzaktaki

bir çeşmeden "iki kanadında iki koca teneke"yle temiz su taşımış, evin harcını içme suyuyla karmıştı. Gelin kaçan Sümbül'ün lağım suyuyla yaptığı evi, sokağın başında şato gibi bir yapıydı. Pek de lağım suyuyla yapılmışa benzemiyordu. Yüksek duvarların ardında evin bahçe kapısı, yaylı arabalar çoktan tarihe karıştığı halde, sanki eski günlerin hatırına yüksek tutulmuştu. Çingene mahallesinin köhne evlerinin içinde Sümbül gibi Almancıların yaptığı kocaman evler, çöplüğe atılmış yepyeni eşyalar gibi aykırı duruyordu. Bu zengin Çingeneler kendilerini mahalledekilerden ayrı tutmak isteseler de, gidecekleri başka bir yer yoktu.

Mahalle çeşmesi artık karşı sokaktaydı. Naciye Abla su almaya giderken kapısının önünde iki kadın ağız dalaşı yapıyordu.

"Hişşşş kocamın karısı," dedi bir tanesi... "Biz er (her) gece iki yüz elli gram kıymacık yiyoruz biliyor musun?"

Her akşam 250 gram olsun et girmeyen Çingene evi düşünülemezdi. Et dışında hiçbir yemek Çingeneler için makbul sayılmıyordu. Bizim evde bulunduğu yıllar boyunca Naciye Abla hiç et yememişti. Annemin derinden bir onaylamayla söylediği "Naciye et sevmez" cümlesi adeta ezberimdeydi.

Naciye Abla, henüz çeşmeden dönmüştü ki, Sümbül yanında kaçan geliniyle bahçe kapısında göründü. Gelin yalnızca geri dönmekle kalmamış, beni de merak etmişti. Hiç sakınmadan, iyice inceleyip kendisiyle kıyasladıktan sonra gözle görülür bir şekilde rahatladı. Konuşmaya hiç niyeti yokken kaynanasından ve Naciye Abla'dan ardı ardına işittiği azarlar üzerine kabaca hal hatır sordu. Mahalledeki bütün genç kadınlarla aynı model kulak hizasında, kabarık permalı ve meçli saçlı, zeytin yeşili iri gözlü, zarif hatlı, çok güzel bir genç kadındı. Gururlu halini güzelliğine yorabilirdim; ancak mahalledeki birçok Çingene kızında aynı havayı gözlemiştim.

Onlar gittikten sonra Kadriye'lere yemeğe çağrıldık. Tertemiz oturma odasına karşılıklı iki çekyat konulmuştu. Ucuz makine halıları, yerde boşluk bırakmayacak şekilde üst üste serilmişti. Her yer tüller ve yapma çiçeklerle alabildiğine süslenmişti. Ça-

maşır makinesi salonun başköşesindeydi. Sahte portakal ağaçları oda kapısının iki yanında nöbetçi edasıyla dikiliyordu. Alacalı bulacalı duvar kâğıdı, sarkan plastik çiçeklerden, tül ve dantellerden görünmüyordu. Duvarın boş kalan yerleri duvar kâğıdından dolayı güç bela seçilebilen düğün fotoğraflarıyla doluydu.

Zamanın içine başıboş savrulmuş anılarını düzene sokmaya mı çalışıyorlardı? Belki de fotoğraflar nikâhsız evlilikleri yabancı ve düşman gözlerden korumaya yarayan bir tür muskaydı. Bunlar bir ölçüde geçerli olsa da aslolan Çingenelerin kadın-erkek ilişkilerini belirleyen törelere verdikleri önemdi. Evlerin duvarlarını dolduran bu düğün fotoğrafları törelere bağlılıklarının göstergesiydi.

Sofrada evin erkeği (Sarı) bizimle oturdu. Kadınlar ve çocuklar erkeklerle birlikte sofraya oturmuyorlardı. Önce erkekler yiyor, kadınlarla çocuklar sıralarını bekliyorlardı. Yaşlı kadınlar böyle kurallardan azadeydi.

Sofrada Sarı'yla Naciye Abla'nın konuştuğu konu Sarı'nın kardeşiyle kavgasıydı. Erkek kardeşi kendi evinin üstüne kat çıkmak istemişti. Sarı bunu şiddetle reddediyordu. Çünkü o zaman kardeşinin karısı kendi üstünde oturmuş olacaktı. Bana son derece tuhaf gelen bu kavganın gerçek anlamını yıllar sonra öğrendim. Kadınlar hiçbir zaman erkeklerin üstünde olmamalıydı. Pek çok Balkan ülkesinde apartman hayatının reddedilmesinin nedeni bu töreyi bozma riskini taşımasıydı.

*

Naciye Abla bana zengin akrabası Hüseyin Amca'nın evini göstermek istediğinden yemekten sonra kahvelerimizi içip kalktık. Oraya Kıyık üzerinden gidecektik. Eskiden Edirne'nin köklü-zengin ailelerinin oturduğu Kıyık tam manasıyla perişan bir haldeydi. Nasılsa ayakta kalmış birkaç konak direnmekten çoktan vazgeçmişti. Çıktığımız yokuşun hemen yanındaki mezarlıkta görüntüleri Kızılderili köyünü andıran onlarca çadır kurulmuştu. Bura-

da yaşıyan göçebe Çingeneler, kirden kararmış brandadan çadırlarıyla bayırda tutunmaya çalışıyorlardı. Naciye Abla onları görmemden rahatsız olmuştu. Düpedüz tiksintiyle onların "diri Çingeneler" olduğunu söyledi. "Diri Çingene"lerin mahallenin içine gelmesini kimse istemiyordu. Tam bu sırada, paçavralara bürünmüş ince yapılı dört kız meydan okur gibi kol kola önümüzden geçip sokağa indiler. Arkamızdan bağrıışmalar duyunca, geriye dönüp olanları izledik: Mahalledeki kadınların hakaretine uğrayan "diri Çingeneler", kavgaya hazırlanmışçasına eteklerini kaldırmışlar, kalçalarını hayali bir alafranga tuvalete oturuyormuş gibi arkaya doğru uzatarak çirkin sesler çıkartıyor, elleriyle popolarını avuçluyorlardı.

Hüseyin Amca'nın evi Naciye Abla'nın bazı öykülerine fon teşkil eden meşhur kabak tarlasının hemen yanındaydı; Hüseyin Amca'dan öğreneceğim gibi bu yabancı araziye şimdiye kadar kabak dahil hiçbir şey ekilmemişti.

Naciye Abla'nın en çok övündüğü akrabası olan yaşlıca Çingene, kravatsız yeşil gömleği, bol pantolonu, arkası basık ayakkabıları ve başında koyu yeşil fötr şapkasıyla tipik bir görünüm sergiliyordu. Karısı Remziye, ufak tefek bir kumraldı. Çay içerken sohbet ettiğimiz "Sülüman" hem Naciye Abla'nın hem Hüseyin Amca'nın akrabası oluyordu. Kocaman, aşağı inik gözleri, dolgun sarkık dudakları koyu esmer yüzüne –kötü klişeleri doğrularcasına– üzgün bir ifade vermişti. Uzun boylu ve tombulcaydı. Konuşması hızlıydı. Bulgaristan ve Romanya'ya gidip gelen Süleyman esrarlı bir kot ticareti işindeydi. Pasaportu yoktu, yine de sınırdan geçmesi hiçbir zaman sorun olmamıştı. Hüseyin Amca'ların duvarları göz alıcı bir maviye boyanmış oturma odasında uzun süre sohbet ettik. Derken Süleyman, Hüseyin Amca'nın herhalde benim kaçırdığım bir sorusu üzerine konuyu değiştirip tuhaf bir hikâye anlatmaya başladı. Her şey o kadar ani olmuştu ki, olan bitenin farkına varamamıştım. Soruyu gerçekten kaçırmış mıydım, yoksa soru hiç sorulmamış mıydı? Her ne olmuşsa, Süleyman, Hüseyin Amca, Remziye ve Naciye Abla'nın doğal olarak katıl-

dıkları, benimse doğal olarak seyircisi olduğum bir oyun hiç hazzırlıksız sahneye konuyordu. Süleyman'ın hikâyesi şöyleydi:

Süleyman'ın tabiriyle kurbağa toplayıcısı üç salak, Meriç'ten kaçan "anarşitlere" rehberlik yapıyorlardı. Oğlanın birini sırtında çantasıyla nehre salmışlar, tam karşıya geçeceği yerdeki mısır tarlasının aşağısına değil yukarısındaki köye gitmesini tembihlemişlerdi. Çünkü yukarıdaki köy kaçakları hemen jandarmaya teslim ediyordu. Mısır tarlasının aşağısındaki köy ise Yunan tarafında kalıyordu. Oğlan karanlıkta doğru köyü bulamayacağını söyleyince kurbağa toplayıcılarından biri suya girmiş, diğerleri de nehrin bu yanında "dikize" kalmışlardı. Kıyıda kalanlar, yanlarındaki şarabı "çekerken" jandarmaya "kerizlenmişlerdi". Jandarma o günlerde Meriç'ten çok kaçak geçtiği için şüphelenmiş, "baroları" itip kakarak sınır karakoluna götürmüştü. "İki salak" sırtlarındaki çuvalların içinde kıpırdayan kurbağalarla birlikte komutanın huzuruna "dikelmişlerdi". Komutan, "Ne var ulan o torbalarda?" deyince doğruyu söyleyip "Kurbağa," diye cevap vermişlerdi. Komutan bu söz üzerine kalayı basmıştı. Hazırolda duran "iki salak" "vaziyetlerini bozup" çuvalların ağzını açiverince kurbağalar karakola yayılmıştı. Süleyman iki elinin parmaklarını havaya savurarak konuşuyordu; "Ben diyeyim yüz, sen de on bin..." Komutan silahını çekmiş askerlere de emir vermişti. Subay ve askerler hafif makineli tüfekleriyle kurbağalara ateş açmışlardı. Kurbağalar vıraklarken silahlar patlıyordu. Komutan gözü dönmüş, habire ateş ediyor, emir yağdırıyordu. Kurbağalar mermiyi yiyince pıhtı gibi yere yapışıyorlardı. Bu iş böyle yarım saat sürmüştü. Ortalık kan gölüne dönmüş, bizim "iki salak" saklanıp korku içinde katliamı seyretmişlerdi. Askerlerden de korkanlar olmuş birkaçı korkudan ağladığı için subay tarafından "marizlenmişti". Sonra komutan bizimkilerin eline birer süpürge vermiş, kurbağa ölülerini temizlemelerini emretmişti. Salmadan önce, eşek sudan gelene kadar dövmüşlerdi "salakları"...

Hikâyenin burasında dayanamayıp karşı tarafa geçenlerin akıbetini sordum. Süleyman sakince cevap verdi: "Gebermemişler.

Kurbağacı orada akrabalarının yanına gitmiş... Oğlanı bilmiyorlar... Ama kurtulmuş..." (Çingeneler gebermek lafını hakaret anlamında değil ölmek yerine kullanıyorlardı.)

Hüseyin Amca ve karısı anlatılanları gülerek dinliyorlardı. Naciye Abla'nın yüzünde belli bir ifade yoktu. "Sülüman" çayını keyifle hüpürdetip kot ticaretinin ayrıntılarına geri dönmüştü.

Ne Süleyman'ın, ne diğerlerinin tasasız ifadelerinde az önce böyle bir şeyin anlatılmış olduğuna dair bir iz vardı. Anlatılanlardan geriye kalması gereken, hissemize düşen dehşet neredeydi? Hiçbir gösteri birkaç saniye içinde böylesine silinemezdi. Eğer olağanüstü bir maharetle tam da böyle olmak için planlanmışsa...

Az öncenin korkunç anısını canlandırmanın yolu yoktu. Aralarında oturduğum dört Çingene sanki üstünden birkaç saniye değil asırlar geçmiş gibi, şu ânın düşüncelerine gömülmüş görünüyorlardı. Zihinlerini didik didik etsem bile anlatılanların izini bulamayacağımdan emindim. Kayıp an, ortak endişelerin, benzer kaygıların dünyasına, Çingenelerin görünmez güvenlik duvarının ardına gizlenmişti. Ben hiçbir zaman bu hikâyenin onlarda yarattığı gerçek duygulara ortak olamayacaktım. Yüzüme kapanan kapının ardından Süleyman'ın giderek uzaklaşan sesine kulak verdim. Bu kez küçük Balkan kasabasından söz ediyordu; ismi söylenemeyecek kadar tuhaf bir kasabadan...

Bir süre sonra kalkıp gitti. Biz oturmaya devam ettik. Hüseyin Amca'nın anlattığına göre, gençlerden Süleyman gibi iyi kötü işi olanlar pek azdı. Araba yapıp satan ve at yetiştiren bir tek kendisi kalmıştı. Mahalledeki gençler hamallık, çöp toplayıcılık, torbacılık yapıyorlardı Az önceki hikâyeye konu olan kurbağacılık yaygındı. Kadınların çoğu, falcılık, bohçacılıkla üç-beş kuruş kazanıyor ya da temizliğe gidiyordu. Köpek, güvercin yetiştiriciliği hâlâ yapılıyorsa da meslekten çok yersiz bir alışkanlığa dönüşmüştü. Kadınların arasında okuma yazması olan yoktu. Erkeklerden bir kısmı okuma yazma biliyordu. Çocukların içinde okula gidenler pek azdı.

Sanki yıllarca farklı biçimlerde hayatlarını sürdürmüş ve geçimlerini sağlamış birçok kabile burada geleneksel Çingene yaşamının tükenişini görmek için toplanmıştı. Göçebelik döneminde, Çingene toplulukları ayrı törelere ve mesleklere sahipti, birbirlerine kız alıp vermezlerdi. Bu iç içe yaşam, eski yaşam tarzından savruluşun izlerini taşıyordu. Onları bir araya getiren şey belki de zorunluluktur. Gençler artık yaşlıların sözünü dinlemiyordu. Eski terbiye yok olmuştu. Geleneksel yapıların dağılması, çevrelerindeki köklü değişime karşı iyice korunmasız kalmalarını sağlamıştı.

Odanın bir yüzünü kaplayacak kadar geniş tutulmuş pencerenin önünde göçmen işi, alçak sedirlerde oturuyorduk. Camın hemen önünde bitmiş hatmiler ve tenekelere dikilerek cam kenarına dizilmiş sardunyalarla küpeçiçekleri manzarayı kapatıyordu. Bahçede kazlarla ördeklerin dalıp çıktığı minik havuzun fıskiyesi, bu mevsimde azalması gerekirken birden artan sıcaklığın etkisiyle havayı buğulandırmıştı. Koyu maviye boyanmış tertemiz duvarlar Hüseyin Amcaların ve akrabalarının düğün resimleriyle doluydu. Üstlerine genellikle dar gelen beyaz ya da krem rengi gelinlikleri, üstünkörü duvaklarıyla birçok küçük gelin, on altı-on yedi yaşlarında zayıf, esmer ve bıçkın damatlarıyla birlikte sessizce bizi izliyordu. Resimlerden oluşmuş bu benzersiz Çingene meclisinin huzurunda, mahallenin birkaç cümleye sığıveren kadarı yaşlı Çingene'nin ağzından ağır bir hüküm gibi dökülüyordu.

Yüzlerce yıllık görkemli tarih boyunca şehirdeki şenliğin bir parçası olan Çingeneler, şimdi alelade dilencilere dönüşmüştü. Eski payitahta iktidarın gücü ve ihtişamını göstermek için dökülen servetin, İstanbul, Bursa gibi güçlü şehirlerle rekabetin, Yahudi, Rum, Ermeni, Bulgar nüfusun canlandığı şehir hayatı ardında iz bırakmadan yok olup gitmişti. Göçebelik ise uzak bir hayal bile değildi. Artık ne gidilecek, ne dönecek bir yer kalmıştı. Geçmişin kayıp anıları, yuvaları dağıtılmış kuşlar gibi acı çığlıklar atarak zihinlerinde umarsızca dolanıp duruyordu.

"Sonsuza dek yeryüzünde dolaşıp dursunlar, geceledikleri yerde ikinci kez konaklamasınlar, su içtikleri kaynaktan ikinci

kez içmesinler, bir yıl içinde aynı nehirden iki defa geçmesinler." Efsanevi Çingene laneti, istemdişı söylenen bir dua gibi içimde mırıldandı. Dilime kadar gelen cümleyi yüksek sesle söylemekten korkup elimle ağzımı kapattım. Ama onlar ne düşündüğümü anlamışlardı. Çingenelerin üstüne asıl lanet şimdi çökmüştü. Hüseyin Amca ve karısı beni uğurlarken sakince gülümseyen esmer yüzlerine neredeyse utanarak baktım; benden çok daha metanetli görünüyorlardı.

Uzun uzun vedalaştıktan sonra Naciye Abla'yla birlikte meydana doğru ilerledik. Yıkık dökük evlerin, yalınayak çocukların, köpek sürülerinin, hamile kadınların biz geçerken oluşturduğu tuhaf tören alayının gerisinde yoksulluk korkunç çehresiyle sırtıyordu. Birkaç evin önünde yakılan ateşin başında oturanlar vardı. On-on iki yaşlarında beş-altı kız göbek atıyor, anneleri yere çömelmiş çekirdek yiyerek onları seyreliyordu. Küçük çocuklar ellerinde darbukalarla sokaktaydı. Evlerin arasından keman ve zurna ve tanıyamadığım bir çalgının karmakarışık ezgisi duyuluyordu. Akşam olmasıyla tepemize çöküveren kızılığın sonradan renklendirilmiş eski fotoğraflara benzettiği manzarada neşenin, cesaretin, alay ve gururun sezilebildiği hayranlık uyandıran bir yordam vardı.

*

Ertesi sabah Naciye Abla'yla birlikte İstanbul'a dönerken gördüğüm onca şeye rağmen yıllar sonra belki de ilk kez Malihulya'yı düşünüyordum. Bunun nedeni, evden çıkmadan az önce Naciye Abla'yı torununun sünnetine çağırmak için kapıya gelen bir kadındı. Kırk-kırk beş yaşlarındaydı. İriyarı ve çok şişmandı. Üstünde göz alıcı yeşil satenden şalvar, işli beyaz gömlek, güvez rengi kadifeden yelek vardı. Saçını kenarı patlıcan biçiminde iri boncuk oyalarıyla süslü beyaz bir yemeniyle örtmüştü. Kolları bileklerine kadar sahte olup olmadığını seçemediğim altın bileziklerle doluydu. Gür siyah ve kıvırcık saçlarının yarı yarıya örttüğü

kulaklarında iri altın halka k  peler vardı. Elinde içinde yapma çiçekler bulunan kurdelelerle gösterişli biçimde süslenmiş bir tepsi taşıyordu. Bu kıyafetle gördüğüm tek  ingene kadındı. Naciye Abla sünnet davetlerinin böyle yapıldığını söylemişti. Sonraları d   nlerde bek ret kontrolü yapmak gibi töresel görevleri üstlenen  ingene kadınların böyle giyindiklerini okumuştum. Ancak dikkatimi çeken şahit olduğum t re değil, kadının yıllarca dinleye dinleye ezberledi im giysileriydi.

Malihulya... Bu imgelem yaratı ı, ölümsüz hayatlarına tek kez do mu  bütün masal kahramanları gibi nerede ve nasıl ortaya çıkması gerektiğini bilerek, zamanın içinde ba ıbo  dolaşıyordu.

Şehirden uzakla ıyorduk.  oktan toplanmış ayçiçeği tarlalarının göz alıcı sarı renkleri yerini cılız kısa ye illiklere bırakmıştı. Yine de sonbahara özgü tonlarla tarlalar, bir bakışta seçilebilecek hatlarla ayrılmıştı. Eflatuni renklerini kaybetmiş ılgınlar alelade çalılıklara d nm  t . Doğa, her marifetini göstererek birleşen, ayrı an, i  içe geçen ama asla birbirinden tümüyle kopmayan süreçlerin olağanüstü hikâyesini anlatıyordu. Naciye Abla kafasını yan çevirip koltu a dayamı , ba  rt s n  alnından gözlerine doğru çekmişti. Evinin duvarlarında tek bir d   n fotoğrafı olmadığını anımsadım.

 ehre girerken altından ge ti im g kku a ını sanki hep orada durup gelenleri karşılaması, gidenleri u urlaması gerekiyormu  gibi inatla aradım. Yoktu.

İKİNCİ BÖLÜM

AĞLAYAN DAĞ SUSAN NEHİR

Suyun teneke dubaları usul usul salladığı Tuna limanları, günbatımında aynı kızıl, harap yalnızlık içinde uzanır, göçmen kuşlar geçmiş mevsimlerin kederini yağmurun koyulaştırdığı nehre bırakarak uçup gider. Sabahları kristalden kuleler gibi parlayan doruklarında dağ, bin yıllardır aynı düştten uyanır. Ürkmüş birkaç hayvan otların üstündeki incecik buzları çtırdatarak dolaşır. Kristal kılıflarında dallar parıldar. Toprak, kuru yapraklar ve çam iğneleri karla örtüldüğünde ağaçlar sır tutar; dışarıya birkaç hışırtıdan başka ses vermez.

Sonbaharda Balkan ormanları kızıl altından mücevhere benzer. Allı morlu akşamlarda dağın büyüyen gölgesinde dik başlı, direngen makiler çatallanır. Her şeyin süt rengine büründüğü günlerde ekini alınmış tarlaların toprağı gece gibi koyulaşır. Sis açıldığında çelik mavisi gökyüzü portakal rengine, erik moruna ve kan kırmızısına dönüşür.

Makedon ormanlarının gölgesinde gökyüzünden düşüp de orada kalmış gibi mahzun taş evler bekler; vadinin bakır sinisinde buğday-mısır tarlaları, üzüm bağları, erik ve vişne bahçeleri sere serpe uzanır. Kanatlarının uçları koyu gri çizgili kırlangıçlar yamaçlardan oyunbazlıkla düşer. Öğleden sonraları rüzgâr dereciklerin suyunu konfeti gibi savurur, nehre değen ağaç dallarına tutunan su damlaları dünyanın en kısa ömürlü çiçeklerini açar.

Kırmızı damlı Balkan kasabalarında daracık yaz sokakları su verilmiş çelik gibidir; delikanlı sokaklardır bunlar. Genç ölülerin ardından ağlamazlar; ama yas tutmayı bilirler. Taş evlerin pence-

releri partizan analarının dudakları gibi mühürlüdür; kolay kolay açılmaz.

Hiçbir orman, kaçakları saklamaya alışkın Balkan ormanları kadar ketum değildir. Hiçbir toprak parçasında vişne bahçelerine, sabah esintisine, nehirden yükselen buğuya, taştan taşa seken su damlacıklarına sahip olabilmek için bu kadar kan dökülmemiştir. Hiçbir dağ Balkan kadar ağlamamış, hiçbir nehir Tuna gibi susmamıştır.

Naciye Abla'nın öyküleri çocukken bir kez bile görmediğim Balkan'da, ele avuca sığmayan bu toprağın düşsel uzamında geçerdi. Çingene, yaşlı dağın yalnızca kızı değil, rüzgârı ve ormanıyla düpedüz Balkan'dı.

Naciye Abla cahildi; taşın toprağın bildiğini bilirdi; nehrin duyduğunu duyar, dağın gördüğünü görürdü.

Ne var ki söze, yazıya gelmezdi bunlar. Olan bitenle yazılanlar, söylenenler arasında doldurulamaz bir mesafe kalırdı daima. Dil, çok uzun bir zamandan beri, olanları anlatacak kelimelere sahip değildi.

Naciye Abla ne okuyabiliyor, ne yazabiliyordu. Bir kez bile atlata parmağını gezdirmemiş, kırmızı kalemle sınırların üstünden geçmemiş, ülkelerin başkentlerini ezberlememiş, bayrak tanımaca oynamamış, nehirlerin kaç kola ayrıldığını dört ortalı defterlere yazmamıştı.

Ezkaza ansiklopediye bakabilmiş olsaydı bana anlattıklarının yerine şunları görecekti:

Dağ: Yugoslav topraklarında Morova taraflarından akaçlanan çukurlar ve Bulgar havzasıyla ayrıldığı Eski Sırbistan ve Makedonya billursu dağlar bölgesi boyunca uzanır.

Nehir: Nehrin özelliği beslenmenin ilkbaharda ve yaz başında azami ölçüye ulaşması, soğuk mevsiminde azalması ama suların yine de bol olmasıdır.

Çingene'nin hiçbir zaman okumadığı kitaplarda dağa, akarsulara, vadilere, nehirlerle, geçitlere, tepelere ad vermiş olanlar; ta-

rih kitaplarına, coğrafya kitaplarına, ansiklopedilere, atlaslara durmaksızın yeni isimler eklemiş; yükseltileri, nehir kollarını, deltaları en ince ayrıntısına kadar kaydetmişlerdi.

Dağ: Kıvrımlaşmanın eksen bölgesini meydana getiren çöküntülerle yer yer yarılı, kuzeyinde özellikle Triyas ve Tebeşir devrinde meydana gelen bir tortul bölgesinin bulunduğu, eski bir arazi kütesidir.

Ansiklopediler ve atlaslar ne denli saygın ve iyi yayınevleri tarafından çıkarılıyor olsa da hepsinin başına aynı şey geliyordu.

Dağın ve nehrin kolladığı ülkelerin isimleri sürekli değişiyor, kitaplara yeni bayraklar, yeni işaretler, yeni ülkeler ekleniyordu. Falanca ülkenin başkenti şimdi bir diğerinin sınırlarındaydı. Nehir on dört ayrı ülkenin topraklarından geçiyordu.

(Nehir: Büyük kısmı sular altında kalan bataklıklar ve denizkulakları halinde 3750km²'lik bir delta ile sona erer; burası büyük bir balık avcılığı alanıdır.)

Kıyımlar sürerken ansiklopediciler ve haritacılar hazır bekliyordu. Durmaksızın ölçüyor, işaretliyor, değiştiriyor, siliyor, yeniden yazıyorlardı.

Dağ: Orta Avrupa kıta tipindeki Karadeniz çöküntüsü ile iç havza niteliğini korumakla beraber Akdeniz belirtileri de gösteren Meriç havzası arasında coğrafi bir sınır meydana getirir.

Kitaplarda ne nehrin duydukları ne dağın gördükleri yazılıydı.

Söylenemeyen yüzünden ağlardı dağ ve nehir söylenemeyen hakkında susardı. Nehrin ağlaması olanaksızdı. Bu yüzden susuyordu; bazen bentleri aşıp köyleri, tarlaları sular altında bırakarak susuyor ve dağ özellikle sabahları ağlıyordu.

*

Dağı ve nehri, atlasların ele geçiremediği bu coğrafyada kupkuru diken, sapsarı ot, kel ağaç gibi bitmiş Çingeneler, duymuşlardı.

Nehri dinlemek için yakınında olmak gerekmiyordu. Ölümün belleğiymi nehir; sessizliği uzaktan daha iyi duyulurdu.

Kadınların kocaman kara kazanlarını gösterişle tangırdattığı akşam saatlerinde, atların sakinleşip ağaç gölgelerine çekildiği öğleden sonralarda, yaşlı bir Çingenenin kanatlarını açmış kartal gibi süzülerek dans ettiği gecelerde, teneke sobalardan çıkan dumanın karavanların kardan kabuklarını kirlettiği kış sabahlarında. Art arda dizilmiş talikaların dev bir yılan gibi kıvrıldığı ıssız yollarda; toynaklarına paçavra bağlanmış atların ve geniş, temkinli tekerleklerin sesi sağanak yağmura karışırken...

O kasvetli bahar ikindisinde dağa ve nehre kulak vermiştim ben de. Misafir olduğum küçük Balkan kasabasına on beş-yirmi dakika mesafedeki alışveriş merkezinin önüne park etmiş eski model Fiat'ın içinde beklerken dağın ve nehrin sesini duymaya çalışıyordum. Naciye Abla'nın öyküsünü anlatmıyor muydum? Naciye Abla beni masallarıyla büyütmemiş miydi? Öykülerini Çingene kızları gibi can kulağıyla dinlememiş miydin?

Dinlememiştim. Kelimeleri didik didik etmiş, her sözü şüphenin eleğinden geçirmiştim. Yalan söylediği için öfkelenmiştim. Öykü benim tarafımdan anlamsız bırakılmıştı, imansız dinleyicinin yarattığı boşlukta kırık kol gibi asılı kalmıştı.

Bulutlar bir hava saldırısına öykünürcesine alelacele meydana tam üstünde toplanıyordu. Tanımadığım büyükçe bir kuş, alanın batı ucunu boydan boya kat eden elektrik tellerinden havalandı.

Şimdi bu devasa alanda, göğün, pembe menevişli çelik mavisinden kirli bir kırmızıya dönmesini seyrederken yavaş yavaş anlıyordum ki, ansiklopedilerde yazanlar yüzünden dağı ve nehri duymam olanaksızdı.

Güneş bulutların ardında bir imdat çağrısı gibi telaşla yanıp söndü. Nereye konduklarını göremediğim bir kuş sürüsünün pırtıtlı kanat çırpışlarını duydum. Kara, kızıl göğün altında tüm

sesler dindi. Göküyü binlerce kıvılcım akmış gibi yaldızlandı. Işıktan bir kırbaç meydan okurcasına savruldu, ardından gök gürledi.

İri yağmur damlları arabanın entipüften tavanını dövmeye başlamıştı. Küçük Balkan kasabalarının alışık olduğu hava değişiklikleriydi bunlar. Sobayı tutuşturan birkaç odun parçasının komşu evlerini ateşe veren meşalelere dönüşüvermesine alışkın halklar... şuruba atılan kızarmış hamur parçalarını şekillendiren ellerin, sopaları, kürekleri kavrayıvermesine...

En çok an'ları merak ederdim; bir kadının unlu ellerini çabucak önlüğüne sildiği, onların önlüğün üstünde yapışık kaldığı, cama koşarken artık bunu önemsemediği... Ellerin hâlâ hamur tahtasındaki yumuşak kıvamlı şeyin izini, sıçrayan yağın acısını taşıdığı, boğum yerlerinin aklaşmış, derinin hafifçe kızarmış olduğu...

Kutlamaların, bayramların karşılıklı ödünç verilen eşyaların, sunulan armağanların, ikram edilen yemeklerin ardında varlıklarını koruyan, güçlerinden hiçbir şey kaybetmeden kunt, acımasız bekleyen şeylerin çabucak uykudan uyanıverdiği anları...

Yemeninin üstünkörü bağlanıverişi, birkaç sa telinin bembeyaz örtünün altından terli alna yapışıp kalması... Kiliseye ya da camiye koşarken kenarı mavi ya da pembe işli tertemiz fanılanın altında saklı kalbin çarpması, tırnakların arasında hâlâ un kalıntıları...

Nedense hep oraya giderlerdi; Tanrı'nın evine... Toplanmış olanların damarlarında korku kan gibi uğuldardı. Sonra yüreklerde tek başına gizlenmiş olan şey, o en korkunç kardeşlikle herkesi tek vücut gibi bağlardı. Korkunun bağı ince fakat güçlüydü. Hem sakın hem delişmendi. Korkunun bütün bedenleri, bütün yürekleri ezerek yarattığı görünmez bedeninin tam ortasında gösterişle çarpan yüreği korkusuzdu.

Kim anlatsa alelade günlerden söz ederdi. İşaretler vardı, ama öyle çoktular ki görülemezlerdi. Sonra gün geliyor işaretlerle yüklü sessizlik anları, kendiliğinden bozuluveriyordu. Hem de

ağaçların yapraklarını gökten altın dökülüyormuş gibi cömertçe hışkırdattığı muhteşem ve sıradan bir günde bozuluveriyordu. Evler yakılıyor, hayvanlar öldürülüyor, çocuklar sakat bırakılıyor, kurban ayını hangi sıklıkla tekrarlanırsa tekrarlansın; korku hiçbir zaman dinmiyor, kin hırsla düğümlenen başörtüsünün uçlarında pişmanlık duymaksızın, taptaze kalıyordu; basit denilen yaşamların, karmaşık denilen yaşamların, eski denilen, yeni denilen, modern denilen zamanların tümünde akıl almaz biçimde benzerlerini türeterek...

Yağmur iyice hızlanmıştı. Gökğürültüsü arabanın dayanıksız camlarını titretiyor, alanı aydınlatan sokak lambaları başlarını koparıp düşürmek istercesine iki yana doğru sallanıyordu. Park alanının sağ tarafında göz alabildiğine uzanan kırlıkta irili ufaklı yüzlerce ağaç, sanki fırtınaya aldırmadan kilometrelerce öteden gelip insanlar hakkında hüküm vermek için orada toplanmışlardı. Alacakları kararla yaratıkların en vahşisinin hüküm sürdüğü dünyayı terk edip gidivereceklerdi. Öyle yersiz yurtsuz, öylesine köksüz görünüyorlardı o an... İlk gidenler ağaçlar olacaktı. Sonra hepsi birer birer gideceklerdi; imgelerini zihinlerimizden söküp alarak, yazıdan ve sözden sıyrılarak, taştan, tahtadan, kâğıttan silinerek...

Gök, hiç usanmayacak gibi uzun uzun ağdı. Arabanın içinde ne kadar beklediğimi bilmiyorum. Yağmur başladığı gibi aniden durdu. Bulutların ardında güneş saklı bir fener gibi yandı. Çok geçmeden, ağaçların toplantı yaptığı kasvetli kırdan kocaman bir gökkuşağı belirdi. Öylesine güzeldi ki onu ancak yalan yaratabilirdi.

İsmi ve yüzü olanlar adsız ve yüz­süz olana dönüştüğünde cehennemlerin ardında, yakılmış yıkılmış evlerin, ölü çocukların, boğazlanmış hayvanların ardında yalnızca dokunsan kırılacak bu yalan kalırdı. Yaşanmış iyi şeylere, başka türlü de yaşanmış olduğuna, başka türlü de yaşanabilecek olduğuna dair... Utanmaya dair, iyiliğe dair, insanca olanın çıkıp geleceğine dair, hiç olmazsa birinin

diğerleri gibi davranmadığına dair... Hayalden ve beklentiden oluşmuş, her nasılsa bunca dayanıklı çıkmış bir yalan... Öylesine arsız bir yalandı bu. Yüzü bile kızarmayan bir yalan... Zayıf bacaklarının üstünde titreyerek duruyor, narin kanatlarını gizliyor, kuvvetli bir esintide uçup gitmemek için direniyordu. Öylesine hazin bir yalandı bu.

Ne var ki bu yalandan başka bir hakikat kabul edilemezdi. Bütün altın çağ düşleri gibi, gerçeğe galebe çalmaya çalışan bir peri masalı...

Öyleyse yine yalana sığınalım; ama bakalım bir kez daha kabul edecek mi bizi!

*

Park yerinde bulunduğumuz alışveriş merkezinde fırtınanın dinmesini beklemiş olanlar, kapıdan kalabalık gruplar halinde hızlıca çıkıp park yerini dolduran kutu gibi arabalarına yöneliyorlardı. Gökkuşağına pek aldırان yoktu. Taşıdıkları torbalar bacaklarına dolanıyor, hemen herkes boşta kalan eliyle cebinden arabasının anahtarını çıkartmaya uğraşıyordu. Marketin devasa park yerini dolduruveren parlak sarı üzerine kırmızı yıldızlı torbalar, misafir olduğum ülkenin uzakta kalmış geçmişine yönelmiş zalim bir alay gibiydi. Kapıdan o sırada çıkan Çingene ailesi bu sarı ve kırmızı cümbüşün tam ortasında kalmıştı. Torbaların arasında kara saçlı, iri gözlü iki esmer oğlancık, babalarının sürdüğü market arabasının üstünde iki yavuz savaşıçı gibi başlarını yukarı kaldırmış giriş kapısının üstündeki metal iskeletten damlayan yağmur damlalarını dilleriyle yakalamaya çalışıyorlardı. Gökkuşağını fark edince ikisi birden çığlığı kopardılar. Önden giden on üç yaşlarında lacivert eşofman takım giymiş oğlan, "Adidas"larını sürüyerek zehir gibi gözlerle çevreyi tarıyordu. Tümüyle yabancı ve düşman olan bir dünyada, karşısına çıkacak olanı fark edip savuşturmaya çalışmanın yoğunlaştırdığı bir ifade vardı yüzünde. Kendinden en fazla altı-yedi yaş büyük görünen diğer gencin –küçük

oğlanların babasının— usta işi kayıtsızlığından eser yoktu onda. Aceleyle kapının yanındaki çöp bidonlarına doğru yürüdü. Yürürken sıırıslıklam olmuş sentetik kumaştan eşofmanı bacaklarına yapışıyordu. Yanında durduğu bidondan bir torba çıkardı. Bunu yapabilmek için parmaklarının ucunda yükselip iyice eğilmesi gerekmişti. Pantolonu bu denli ıslandığına göre belki de yağmur yağarken diğerleri gibi içerde değildi. Çocuk bidonların dibinde beklerken marketin kapısından çiçekli elbisesinin altına pantolon ve sarı rugan topuklu ayakkabı giymiş on altı-on yedi yaşlarında bir Çingene kadını çıkmıştı. Permalı saçlarını mavi, kırmızı desenli bir eşarpla üstünkörü örtmüştü. Belli ki küçük oğlanların annesiydi. Zayıf, gür siyah saçlı baba, market arabasını oracıkta bırakıp yavaş ve fiyakalı hareketlerle cebinden arabasının anahtarlarını çıkardı. Kolsuz kırmızı rüzgârlığının açık bıraktığı kolunda bileğiyle dirseği arasında kocaman bir "USA" dövmesi göze çarpıyordu. Tam bu sırada ev sahibimin kızı da arabaya varmıştı. Telaşlı görünüyordu. Hararetle özür dilerken bir yandan da arabayı çalıştırmaya uğraşıyordu.

*

Çingenelerin eski fakat gösterişli arabasının peşinden usulca asfaltta kaydık. Arkadaşım, çat pat anlaştığımız İngilizcesiyle bana gecikmesinin nedenini anlattı. Buraya gelişimizin nedeni alışveriş merkezinde bulunan bir bilgisayar şirketiyle yapacağı iş görüşmesiydi. İçeri girmek yerine arabada beklemeyi tercih etmiştim. Şimdi bana bir grup Çingene'nin markette hırsızlıkla suçlandığını anlatıyordu. Öndeki arabayı işaret ettiğimde, onayladığını gösterircesine başını öne doğru çabuk çabuk salladı. Aileyi tanıdığı için yardımcı olmaya çalışmıştı. Çingenelerin torbalarından çalıntı mal çıkmamıştı. Bu durum merkezin güvenlik müdürü ve olaya şahit olan müşterilerin onlara inanmalarını sağlamadığı gibi, hırsızlık yapmadıklarının kanıtı da değildi. Kız, çocukların babası olan genç Çingene'yle hükümetin göçmenler için açtığı bir dil

kursunda tanışmıştı. Aslında Hırvat göçmenler için açılan kursa katılabilesine, kurs hocası önyak olmuştu. Ailenin amacı Amerika'ya gitmekti. Daha sonra Çingene'nin kursa katılmasının nedeninin de kurs hocasıyla ahabpılık kurup bu iş için yardım istemek olduğu anlaşılmıştı. Hocanın böyle bir imkânı olmadığını anlayınca kurstan da ayağını kesmişti. Hollandalı bir sosyal yardım görevlisi olan kurs hocası, şu an benim kiraladığım dairenin hemen yanındaki ufak, mobilyalı odada kalmıştı. Ev sahibemin hocaya duyduğu yakınlık sesinin tonundan anlaşıyordu. Hoca, Birleşmiş Milletler için çalışırken, şimdi Eski Yugoslavya diye anılan toprak parçasında tanık olduğu olaylar yüzünden örgütten istifa etmişti. Oğlan saygın örgütü, silah, insan ve uyuşturucu kaçakçılığına perde olmakla suçluyordu. Anlattığına göre, kimsesiz çocuk bolluğu yüzünden bölgede organ kaçakçıları cirit atıyordu. Tecavüze uğradıktan sonra öldürülen kadınların tecavüzcüleri (ve katilleri) tarafından çekilmiş görüntüleri videoculara bulunabiliyordu. Bu videoların şimdiden "itibarlı" müşterilerden oluşmuş bir piyasası vardı. Her şey kurumların, örgütlerin, sosyal yardım görevlilerinin gözleri önünde oluyordu. Kız, gözlerini yoldan ayırmamaya çalışarak direksiyona sıkıca tutunup sustu. Sanki araba duyduğu şeyler üzerine çılgınca hızlanıp yoldan çıkıverecekmiş gibi direksiyonu zapt etmeye çalışıyordu.

Sözlerinin üstümde nasıl bir etki uyandırdığını görmek için bana baktı. İnce telli sarı saçlarının neredeyse tamamen örttüğü mavi gözlerini sırayla önce yola, sonra yine yüzüme çeviriyordu.

O sırada ağzımdan dökölmekte olan sözcüklerin belli belirsiz farkına vardım. Şöyle diyordum: "Belgrad'da debisi saniyede üç bin metreküpe bulan nehrin ilkbahar kabarmaları..."

Kız, arabayı iyice yavaşlatarak özür diledi; ne söylediğimi duymamıştı. Sağırmışım gibi tane tane konuşuyordu. "Hiç," dedim. "Sadece kursu kimin açtığını sordum." Şaşırmıştı. Neredeyse isteksizce sözlerini sürdürdü. Birkaç cümleyle özetlediğine göre hükümetin kısa dönemli bir politikasının ürünü olan kurs fazla sürmemişti. Üstelik kurs hocası bu iş için para da talep etmemiş-

ti. Kızın belli belirsiz özlemle söz ettiği genç –ve laf arasında sıkıştırdığı kadarıyla– yakışıklı hoca ülkesine geri dönmüştü. Eğer yanlış sezmediysem eski bir aşk hikâyesinin tekinsiz sularında gezinmekteydik. Sözü pek de kibar olmayan bir tarzda yeniden Çingenelere getirdim.

Aile, burada, eski bir okul binasında barınıyordu. Kasabaya ulaşabilmek için nehri geçmişlerdi. Komşu ülkenin gözde tatil şehri Köstence'ye çok yakın bir yerleşimden geliyorlardı. Ara sıra kocasının peşine takılıp kursa gelen kadın genellikle kimseyle konuşmazdı. Ama Çingene karıkocayla ahbap olan hoca, oturdukları kasabadaki onlarca yıllık Çingene yerleşiminin Alman, Macar, Rumen ve Tatarlardan oluşan kasaba halkı tarafından yakıldığını öğrenmişti. Kilise çanlarıyla kutsal mekâna çağrılanlar gece yarısı, traktör ve arabalarla, ellerinde benzin bidonlarıyla gelip bütün mahalleyi ateşe vermişlerdi. Bunlardan birkaç tanesi genç Çingene'nin ilk ve ortaokuldan arkadaşlarıydı. Kaçamayan birkaç çocuk feci şekilde yanmıştı. Olay, doksanda olmuştu. Srebrenica' dan tam beş yıl önce...

Beş yıl önce ya da beş yıl sonra; bunun ne anlamı vardı ki! Zaman bize çocukken söz verildiği gibi ne ileriye, ne iyiye doğru gidiyordu. Baş sıkıştığında ateşi yardıma çağırıyor, kızgın demire bel bağlıyor, asırlar öncesinden devşirilmiş kalabalıkların bayrağını taşıyor, kıyımların bitip tükenmez döngüsüyle sarhoş oluyordu.

Az sonra arabamız onlara yetişti. Bir trafik ışığında durduk. Hava kararmaya yüz tutmuştu. Arka tarafta oturan genç Çingene kadınla aynı hizaya gelmiştik. Yağmurun temizlemek yerine kirlettiği camların ardından birbirimize baktık. Ev sahibimin kızını tanıdıysa bile belli etmedi. O an dağın üstünden, soluk mavi gökyüzünden daha soluk, neredeyse şeffaf bir ay doğdu. Batmakta olan günün ve doğmakta olan gecenin bu tuhaf ışığı altında caddenin kenarına dizili yüksek ağaçlar uzamlarını yararak boylu boyunca uzandı. Trafik ışığı yanar yanmaz, iki araba da diğerini geride bırakmak istercesine hızla ileri atıldı. Şimdi her birimiz ken-

di hikâyesini peşinden sürükleyerek uzaklaşıyorduk. Her birimiz diğerine yabancı olan hikâyesinin...

*

Çingene kadınla, eski Birleşmiş Milletler görevlisinin hikâyeleri, benim hikâyemle kısa bir an çakışmıştı. Ne tuhaf, onlarla tanışmak için hiçbir istek duymuyordum. O hayatların yükünü, Naciye Ablâ'nın gizemli öyküsüyle yorgun düşen dimağımın taşıyamayacağını düşünüyordum. Üstelik ortalıkta görünmeyen eski sevgilinin nerede olduğunu sormak, münasebetsizlikten de öte, zorunlu arkadaşlığımızı, terk edilmiş kızın duygu selinde boğulacağım tehlikeli bir dert ortaklığına dönüştürebilirdi. Eve varana kadar susup düşüncelerimin ardına gizlendim. Ben başka öykülerin değil, Naciye Ablâ'nın henüz ele geçirdiğim öyküsünün ardından gitmeliydim.

Tam burada, eski dil ustalarının beceriyle kullandıkları, fakat yeni metinlerde pek rastlanmayan bir sözcüğü özentili biri sanılmak pahasına telaffuz edeceğim: Heyhat!

Heyhat, bazen avucumuzda tuttuğumuzu sandığımız bir hikâyeyi bizi fena halde yanıltır. Gizlenmemiş olsa bile, o güne kadar dikkat çekmemiş, hatta merak edilmemiş bir olay, diğerlerini gölgede bırakıp geçersizleştirerek ortaya çıkıverir. Kurduğunuz öykü, kahramanlarınıza ölçüp biçtiğiniz hayatlar anlamsızdır artık. Hikâyedeki hayatlara hükmetmek anlatıcısının elindeymiş gibi görünse de, aslında bu, zorlu mücadelelerin sonucuna bağlıdır; gerçek, kurgu, ölü ya da canlı, kendi hikâyelerine karışan, onu ele geçirmeye çalışan kişilerle anlatıcı arasında...

KANKURUTAN

Çingene mahallesine sonraki gidişim yine yaz sonuna rastlamıştı. Naciye Abla, her zamanki gibi haftaya dönerim diye evden ayrı-
lıp üç-dört ay ortada görünmeyince, onun zamanla ilişkisini bir
türlü kavrayamayan annemle babamı, endişeye –daha çok da öf-
keye– boğmuştu. Naciye Abla, kolunda annemin hediyesi olan
pahalı bir saat taşırdı. Yanımızda kaldığı zamanlarda saati Naciye
Abla'nın isteği üzerine her gün ayarlardık. Saate baktığını bir kez
bile görmemiştik. Zaten baksa da rakamları tanınmasına rağmen
saatin kaç olduğunu söyleyemezdi. Ezkaza kendisine saat sorul-
muş olsa, koluna değil hiç tereddüt etmeden gökyüzüne bakardı.
Hepimiz kolundaki saatin bilezikten farkı olmayan bir süs eşyası
olduğunu çoktan kabullenmiştik. Buna rağmen anne-babam Na-
ciye Abla'nın ani ve uzun ortadan kaybolmalarını hazmedemez;
meraktan çok, kavrayışlarını aşan bu yaşam tarzıyla farkında ol-
maksızın inatlaştıklarından söylenir dururlardı.

İlk seferinde itiraz etmiş olsalar da, artık Naciye Abla'nın pe-
şinden Edirne'ye gitmemi tuhaf karşılamıyorlardı. Ziyaretlerimin
örtük akademik amaçlarından, hatta benim bile farkında olmadı-
ğım bilimsel hedeflerinden öylesine emindiler ki, meraklanmak
akıllarına gelmiyordu. Birkaç hatırı sayılır tanıdık ve yörenin en
zengin ailelerinden birinin uzaktan akrabamız olması güvende ol-
duğum anlamına geliyordu.

Annemle babam için bu denli sarıh olan yolculuk nedenleri-
min benim zihnimde aynı açıklığı taşıdığını söylemek zor. Naci-
ye Abla'yı merak etmiyordum. Onu, orada, kendi zamanına hu-
zurla gömülmüş olarak elimle koymuş gibi bulacağımdan, anne-

min azar ve sitemlerini için için gülerек dinleyeceğinden, mevsimine göre patlıcan, süpürge, kalaylamaya götürdüğü tencere gibi ıvır zıvırı yüklenerek peşime takılacağından ve ilk fırsatta da yine ortadan kaybolacağından kuşku yoktu. Beni kışkırtan ne insan-cıl amaçlar, ne bilimsel meraktı. Gözlerimizin önünde olduğu halde görünmez olan dünyaların büyüüne kapıldığım doğruydu. Ama bunun için ta Edirne'ye gitmem gerekir miydi? Daha ilk seferinde hissettiğim gibi beni oraya götüren gerçeği keşfetme arzusu değildi.

Çingene'nin yalan tiyatrosunun kadim sahnesi bana Gerçek'ten çok daha fazlasını borçluydu; en esaslısından bir yalanı...

Doğduğum şehre hep bunun için gitmiştim.

*

Havanın biraz olsun serinlediği o eylül öğleden sonrasında yeniden gördüğüm Çingene mahallesi, ahalisinin zamansızlığından türemişçesine, kendi benzersiz ışığı altında billur bir kâse gibi titremekteydi. Bakışım la gerçekten kırılıverecekmiş gibi gözlerimi kaçırarak meydana doğru ilerledim. Taksiye binmek yerine Seli-miye'nin yanından aşağı doğru yürümüşüm bu kez. Tam meydana durdum. Mahalleyi garip bir sessizlik sarmıştı. Çok uzaklarda bir kuşun kesik kesik öttüğünü duydum. Sağım da solumda düzensizce açılmış sokaklar çoğalıyordu. Üstüme yağmur gibi düşen onlarca gözün altında, hızlı adımlarla Naciye Abla'nın sokağına yöneldim. Eve vardığımda Naciye Abla'yı mahalleden kadınlarla birlikte bahçede buldum. Hüseyin Amca'nın karısı Remziye, Naciye Abla'nın karşı komşusu Melek, Sümbül, tıpkı Sümbül gibi evimize çalışmaya geldikleri için beni çocukluğumdan hatırlayan Melek'in ninesi Bahire, erik ağacının altına serili kilime oturmuş çay içiyorlardı. Hafif bir esinti ağacın yapraklarını oynatıyordu. Bahçenin tam ortasında minik gövdesiyle dikilen erik, yıllar sonra kabullenmek zorunda kaldığımız gibi Naciye Abla'nın gerçek zaman ölçüsüydü; çiçeğe durması, meyvelerin

çocuklar çalmadan toplanması, yapraklarını dökmesi, kışın dallarının kırılıp sobada yakılmak üzere çalınma tehlikesi...

Edirne'de yaşayan çoğu Çingene gibi Naciye Abla'nın da günü, saati belli olmayan bir kahvaltıyla başlıyor ve yine aynı şekilde tahmin edilemeyen saatlerde yenilen öğle ya da akşam yemeğiyle bitiyordu. Günün belli bölümleri yoktu. Naciye Abla akşam yemeği saatinden hemen önce bir odayı boşaltıp boyamaya, eşyaların yerini değiştirmeye, camları silmeye, halıları kaldırmaya—hatta evini yıkmaya—kalkışabilirdi. Yemek gece yarısı da yenebilirdi. Sabah kahvaltısı öğleden sonra da yapılabilirdi. Naciye Abla saatle olduğu gibi takvimle de ilgilenmezdi. Onun takviminde yalnızca yaz ve kış vardı. Ayların ne isimlerini ne sıralarını bilirdi. Hangi ayda hangi günde ve hangi yılda olduğumuzu bilmeye ihtiyaç duymazdı. Kimi kez hangi yılda olduğumuzu sordüğunda, onca zamandır erişip yok edemediğimiz bu korkunç cehalet karşısında ailecek dehşete kapılırdık. Naciye Abla resmi dairelere işi düştüğünde ya öğle tatilinde ya da mesai bitiminde gider, tek ayak üstünde kırk yalan söyleyerek, kendine acındırarak ya da kalp pilini karşısındakine zorla elleterek istediği şeyi eninde sonunda yaptırırdı. Bir yere üç günlüğüne gidip aylarca kalır; iki gün sonra dönecek olsa bile ertesi gün bahçeye çiçek ekip tavuk edinirdi.

Nitekim dört-beş tavuk alışkın bir edayla sağa sola gaga atarak bahçede dolaşmaktaydı. Bahçe kapısında öylece durdum. Erik ağacının apaçık himaye ettiği bu manzarayı şüphe, merak ve sevecenlik karışımı duygularla seyrettim, bir düşe girercesine yanlarına yürüdüm.

Bu kez karşılama seremonisi uzun sürmemişti. Naciye Abla'nın özlem ve coşkusunu dile getiren sözlerinden, öpüp koklaşmalardan sonra buyur edildim. Naciye Abla'nın koruması altında olduğum diğerlerinin mesafeli davranışlarından anlaşılmaktaydı. Remziye de Naciye Abla'yla yakınlığından dolayı aynı koruma rolünü üstlenmişti. Yüzüme hiçbir zaman söylenmeyecek olsa da Naciye Abla'ya ait bir mal, değeri belirsiz ama küçümsenmeye-

cek bir ganimet olduğumun farkındaydım. Oysa Çingene mahallesinin esmer tenini kuşanmaktı isteğim; soluk alıp verir gibi doğallıkla, öncesiz varoluşlardan, binlerce yıllık alışkanlıklardan, unutulmuş törelerden yoğrulmuş bu yaşamın parçası olmağı... Ayakkabılarımı çıkarıp kilimin ucuna iliştim, elime tutuşturulan bir bardak çayla, sessizce oturdum; öteden beri sürmekte olana aitmişim gibi...

*

Kadınlar, karşılarındaki evin damını aktaran ustayı seyrediyorlardı. Yavaşça menevişlenen gökyüzünün fon oluşturduğu manzara da Almancıların evinin damında serbestçe gezinen adamı ürküntüyle izlemeye başladım. Yaklaşan akşamın pembemsi bir bulut halinde mahalleyi sarmaladığı bu yaz sonunun yumuşak ışığı altında, hafifçe öne doğru bükülmüş incecik bir hayaldi yaşlı adam.

Çayından höpürdeterek bir yudum alan Remziye, başıyla damı işaret ederek, "Bir sene sonra çıkamaz çatıya," dedi doğallıkla.

"Çatıya çıkamaz bir dahaki sene." Naciye Abla cevap vermek için değil, repliğini savan bir oyuncu gibi konuşuyordu.

Kadınlardan biri, "Çatıya çıkamadı mı ölür gider bu," diye söze karıştı. Remziye, "Yok yok çıkamaz tepelere; bu sene son," dedi yeniden.

Naciye Abla kalçalarını kilimin üstüne rahat edeceği şekilde yerleştirerek tünemiş, dizlerini kırıp bacaklarını kendine doğru çekmişti. Aynı cümleyi ayindeymişçesine tekrarladığını duydum.

Çatı ustasıyla ilgili sözlerin görüldüğü gibi zalimce olmadığını, gerçeğin düpedüz ifadesinden başka bir amaç taşımadığını birlikte geçirdiğimiz yıllar zarfında öğrenmişim. Yine de onun eve temizlik için gelen kadınlara ya da kendine eşit statüde gördüğü (bu genellikle çocuksuz bir kadın olurdu) insanlara karşı katlanılmaz açıksözlülüğünü haince bulurdum.

Çingeneler için hayat sıfatsızdı. Onu iyi ya da kötü diye nitelemek hiçbir şeyi değıştirmezdı. Bu, çekilen acıyı ne artırır ne de

azaltırdı. Hayat böyle yaşanmak zorundaydı. Olan biteni hafifletmeye ya da süslemeye çalışmak karşıdakine zarar verirdi. Acı söze gelmezdi, dillendirilemez, kelimelerle dize getirilemezdi.

Çok geçmeden hakkında verilen hükmü duymak istemiş gibi, bir vakitler çok uzun boylu olduğu anlaşılan ak saçlı, beyaz tenli, güneşten yanakları pembeleşmiş ihtiyar çatıdan inip yanımıza geldi. Elinde yeni doğmuş bir kedi yavrusu tutuyordu.

"Bahçeye getirme," dedi Naciye Abla; ailecek kedilere düşkünlüğümüzü bildiğinden yan gözle bana bakıyordu. Bizimle birlikteyken evdeki kedilere herkesten daha sevecen davranırdı. Yine de annemin kedilerin ne kadar temiz hayvanlar olduklarına dair sözlerinin onu nasıl şaşırttığını gayet iyi hatırlıyordum. Kediler tüylerini temizleyerek pisliği iç organlarına taşıdıkları için Çingene törelerine göre "kirli" sayılırlardı. Bu töreler, rahatsızlık uyandıran uzak anılara dönüşse de Çingene mahallelerinde kediye pek rastlanmazdı. Buralara yolu düşen kediler de canlarını, en çok da kuyruklarını korumak için ortalıkta görünmezlerdi.

Adam elinde yavruyla kapıda kalakalmıştı.

Derken bahçe kapısında ufacık, zayıf, belden aşağısı çıplak bir oğlan peydahlandı. Sol ayağı sakattı. Elinde yassıca, iri bir taş tutuyordu. Atma, vurma ya da öldürme gibi az önce gerçekleşmiş bir davranış sanki yüzünde ve vücudunda görünür izler bırakmıştı. Kadınlara övgü beklercesine bakıyordu. Çatı ustasının anlattığına göre çocuk, kedinin yavrularını taşla ezmişti. Hemen yakından anne kedinin kederli miyavlaması duyuluyordu. Çatı ustası "yazık" diye hayıflandı. "Yazık oğlum..." Çocuk yaptığı şeyle pek ilgilenmeden aksayarak koştu; ilerden gürültüleri duyulan oğlanlara katıldı. Çatı ustası elinde küçük kedi yavrusuyla ne yapacağını bilemeden duruyor, kendisine de çay verirler umuduyla bahçe-deki kadınlara bakıyordu. O sırada deminki oğlan çıkagelip ezilmiş kedi yavrularını önüne attı. Çocuğun hareketi sessiz bir uyarı gibiydi. Mahalledeki varlığıma dair yanılısamaya kapılmamam gerektiğini hiçbir şey bu denli açıkça gösteremezdi.

Kadınlardan biri ayağından çıkardığı terliği çocuğun ardından gelişigüzel fırlattı.

Naciye Abla olaydan etkilenmiş görünmeye çalışıyordu. Kedilerle ilgili söyleyeceğim tek bir sözcük, üstümdeki büyüğü örtüyü atıp kimliğimi ortaya çıkaracakmış gibi telaşlıydım, nefesimi tutmuştum. Mahalledeki genel sefalet içinde kedilere yanıp yakılmanın, insanlara haksızlık olacağı gibi belli belirsiz fikirler yüzüyordu zihnimde. Yerimden kalkıp ayakkabılarımı giymiş olduğumun o an farkına vardım. Eve çıkan taş basamaklara dayalı süpürgeyi ve tenekeden faraşı elime aldım. Süpürgeyle, ezilmiş kedileri faraşa ittim, minik başların sağa sola savrulması beni etkilese de, yüzüm bir Çingene gibi sırtımı sakladı. Elimde faraş, Naciye Abla'ya baktım. Kapıdan çıkıp yavruları evin yakınındaki çöplüğe attım. Döndüğümde ağacın yanında ayakta durmuş beni bekliyordu. Gözlerinde belli belirsiz bir yakınlığın izleri mi vardı? Yoksa bunu ben mi uydurmuştum? Yine de aramızdaki kapının bir an için aralandığını hissediyordum. Çingene kedilere yazık lanmayı sürdürdü. Direncimi kıran yine onun yalandan yakınmaları oldu.

Henüz açığa çıkarılmış bir casus gibi yerimde sıkıntıyla kıpırdanıyordum şimdi; inanmayı beceremeyen kalbimin yabancı atışlarını hissederek...

Çingene bana hiç aldırmadan ustayı buyur edip içerden bardak getirmeye gitti. Çatı ustası kedi yavrusunu kapının yanına bırakıvermişti. Hayvan daha başını bile tutamayacak kadar küçüktü. Naciye Abla yanıımızda duran çaydanlıktan bardağa çay koyup adama verdi, kendisi de oturdu. Yaşlı adamın gözünün içine bakarak, "Sen bu belle çatıya çıkamazsın, seneye," dedi. Çatı ustası süt mavisini gözlü bir göçmendi, Naciye Abla'nın sözlerini gözlerinin ikisine de inmiş sarımsı perdenin ardından ilgisizce dinliyordu. Naciye Abla duyulmadığını düşündüğünden değil, aksine duyulduğunu bildiği için sözlerini tekrarladı. Adam çayını sesli sesli karıştırdı. Bulanmış gözlerini aktardığı çatıya doğru çevirdi.

şimdi yaşlı ustanın hemen gerisinde bisikletinin üzerinde bir

kız çocuğu belirmişti. Yanımıza doğru gelmekteydi. Beş-altı yaşlarındaydı. Saçlarını sıska örgüler halinde kulaklarının tam üstüne sallandırmıştı. Eski entarisinin altında kısa paçalı bir pijama vardı, pedalları çeviren kir içindeki ayaklarına giydiği terlikler beş-altı numara büyüktü.

Remziye "N'apsın amını gezdiriyor," dedi kızı işaret ederek.

Bu sözcükler, sadeliklerinden gelen dehşetli bir anlatım gücüyle mahallede şekillenen yaşamı kusursuzca tarif ediyordu. Yaşlı çatı ustası, her söylenenin dışındaymış gibi bulanık bakışlarını, çatının ardında mavisi solmakta olan gökyüzüne çevirdi.

Remziye bisiklete binen kıza, kedi yavrusunu göstererek, "Kızanım atıver şuncağzı," diye seslendi. Kız bisikletinden inmeden kaykılarak kedi yavrusunu alacakken çatı ustası, "Ben onu annesinin yanına koyacağım," diyerek engel oldu. Kedi bırakıldığı yerde yine sallanarak kalakaldı. Düşsel akşamı içinde Çingene mahallesinde hayat bütün yaratıklar için çetindi.

"Sen nerde çıkacan bu kazık gibi bacaklan çatıya," dedi Naciye Abla adamın boş bardağını alırken.

Adam bu sözlere yanıt vermeden bir süre daha oturdu, sonra kedi yavrusunu da yüklenerek güçlükle doğruldu; dalgın dalgın çatıya, sonra çatının ardındaki göğe baktı, sırtını dik tutmaya çalışarak bahçeden çıkarken gökyüzü kızıl hatlar halinde parçalanmaktaydı.

*

Sümböl'ün ve diğer kadınların kinayeli sözleri ve gülüşmelerinden çatı ustasının birkaç yıl önce Naciye Abla'yla evlenmek iste-diği ortaya çıkmıştı. Önce bunun şaka olduğunu düşünüp üstünde durmadım. Ama Çingeneler böyle konularda şaka yapmazlardı. şimdi çevremizi saran havada, kilimin üstünde oturan kadınların zihinlerinde erkeklerle, aşkla, cinsellikle ilgili uzak ve yakın anı-ların, belli belirsiz düşüncelerin neredeyse elle tutulur varlığını sezebiliyordum. Henüz olmayan ama az sonra olacak olan şeyin

kendi kendisinin habercisiymişçesine bilinçlerde gezinmesini ne-redeyse seyrettim. Neden olduğunu bilmeden, bir isim bekliyordum. Bu isim şimdiye kadar ortada olmayan şeyi adlandıracaktı. Basri'nin adını ilk kez o zaman duydum.

Basri'den söz eden Sümbül'dü... Naciye Abla'dan daha beyaz tenli, ufacık, şişman, bakanın kalem marifeti sanacağı kadar koyu sürmeli gözlü kadın, kaçan gelinin kaynanası...

Sümbül, annemle babamı hatta beni ve kardeşimi de gayet iyi hatırladığından söz ediyordu. Edirne'de oturduğumuz yıllarda evimize çalışmaya gelmişti. Oğluyla damadı Almancı olduğu için artık mahalle ölçülerine göre zengindi. Onun bu yakınlaşma çabasına öfkelenen Naciye Abla, o sırada kilimin üstüne çıkan tavukları eliyle kovalayan Sümbül'e, "Onlar senin bildiğin tavuklardan değil, apartıman tavuğu," diyerek çıktı.

Çocukken özenip aldığımız, biraz büyüdüğlerinde Naciye Abla'nın üşenmeden Edirne'ye taşıdığı civcivleri hatırlıyordum. Bu işlem birçok kez tekrarlanmıştı. Yine de bu tavukların orta-okul yıllarımızın civcivleri olduğuna inanmak kolay değildi.

Naciye Abla her fırsatta mahalledekileri "görgüsüz" Çingene-ler olmakla suçlardı; benim ziyaretlerimle artan küçümser tavrı ve tavuklar yüzünden işittiği azar, Sümbül'ü kışkırtmıştı. "Basri'yi anlattın mı Basri'yi," derken hem eski arkadaşının dalına basmayı, hem de bizim gözümüzdeki yerini sarsmayı amaçlıyordu.

Naciye Abla bu ismi duyunca tepeden tırnağa titredi. Renk vermemeye çalışsa da, yüzü kızarmıştı. Tıpkı çocukken yaptığım gibi içindeki fenerin yanıp sönmesini göz ucuyla izlemekle yetindim. Soru sormayı bir an bile düşünmedim. Sümbül dahil hiç kimseden doğru cevap alamayacağımı biliyordum. Çingeneler çoğu kez kasıt taşımaksızın hatta sadece alışkanlıkla soruları doğru cevaplamıyorlardı.

Ama yarım kalmış cümlelerden, imalardan ibaret bölük pörçük konuşmalar, yakışıklı, vefasız bir adamla, çok genç bir kadının kısa sürmüş aşkını ardında bırakarak geçip gitmişti. Sümbül'ün, Remziye'nin ve diğer kadınların rollerini oynayıp sahneyi

terk edercesine sırayla kilimden kalktıklarını duyumsadım. Gök-yüzünü yaran çizgiler, inmekte olan akşamla beraber hafıfleyip kaybolmuştu. Gölgele kuytuya çekilmiş, hava serinlemişti. Eriğin son ışıklar altında yanıp dönen yaprakları titreşmekteydi. Ağaç gümüş pullarını üstümüze döken yaşlı bir periydi.

Naciye Abla'nın hikâyesinin izini sürerken, anlattığı masalların kahramanlarıyla günün birinde muhakkak karşılaşacağımı anlamıştım. Bunlardan biri de Kankurutan'dı.

*

Kankurutan esmer, incecik, uzunca boylu çok yakışıklı bir adamdı. Öyle güzel gımata çalardı ki bu sese hiç kimse dayanamazdı. Yalnızca kadınlar ve kızlar değil erkekler bile büyülenirdi. Kankurutan çok çapkındı. Yalnızca on üç-on dört yaşındaki kızlara talip olur, evlenir, bir gece beraber kaldıktan sonra ertesi sabah çekip giderdi. O gittikten sonra kızlar solup sararır ve çok geçmeden ölüp giderlerdi. Bu ölümlerin nedeni kansızlıktı. Bu kızlar öldüklerinde bir damla bile kanlarının kalmadığı görülürdü. Dul bir kadının Gülşen adında bir kızı vardı. Kız on üç yaşındaydı ve çok güzeldi. Kankurutan'ın onunla evlenmek isteyeceğini bildiği için kadın üzüliyordu. Gülşen'in çok yaşlı bir ninesi vardı. Nine, Gülşen'i doğduğunda Tunca'da yıkamış; kulağına yabancıların asla bilemeyeceği bir isim fısıldamıştı. Bu isim Gülşen'i Kankurutan'dan koruyacaktı. Ancak Gülşen Sarayıç'iinde Kankurutan'ı gördü ve âşık oldu. İsmi Kankurutan'a söyledi. Annesi onu günlerce ahıra kapattı, ekmek-su vermedi. Gülşen yine de Kankurutan'la evleneceğim diye tutturdu. Nine Kankurutan'ın kızı zaranı dokunmaması için bir muska yaptı. İçine yedi tane ak köpeğin ve siyah beyaz bir atın kuyruklarından kestiği kılları koydu. Sonra Gülşen'e kırmızı ayakkabılar verdi. Bu ayakkabıların asla Kankurutan'ın eline geçmemesi gerekiyordu. Kankurutan'la Gülşen evlendiler. Gülşen soyununca Kankurutan onun kırmızı ayakkabılarını alıp bahçeye çıktı. Bahçedeki kocaman erik ağacının altına göm-

dü. Gülşen'in koynunda ninesinin yaptığı muska vardı. Gerdeğe girdiklerinde yedi tane ak köpek kapıya geldi ve tam Kankurutan'ı parçalayacakları sırada Kankurutan Gülşen'in gizli ismini söyledi. Bunun üzerine köpekler gittiler. Kankurutan siyah beyaz ata binip kaçtı. Gülşen birkaç hafta içinde tıpkı diğer kızlar gibi kansız kalıp öldü. Peki, Gülşen'in gizli ismi neydi? Bu bir sırdı. Bunu kocakarı dışında kimse bilmiyordu. Ama Gülşen'in ardından o da ölmüştü.

Gülşen akarsuda yıkanmış ve ona yabancıların asla bilmemesi gereken bir isim verilmişti. Göçebelik döneminde çoğu Çingene'nin üç ismi olurdu. Bunlardan biri gacoların yanında, diğeri yalnızca Çingeneler arasındayken kullanılırdı. Vaftiz ismini ise kimse bilmezdi. Siyah beyaz at ve ak köpek gibi kırmızı ayakkabıları giyen periler de bazı Çingene söylencelerinde yer alıyordu. Kırmızı ayakkabıları ele geçiren periye istediğini yaptırdı. Bu peri kızları çocuk doğurduktan sonra ölürdü.

Ama Kankurutan'ın Çingene mitleriyle ne tür benzerlikler içerdiğiyle ilgilenemiyordum o an. Zihinlerimizde hiçbir cinsellik çağrışımı uyandırmayan yaşlı ve sakat Mehmet Amca'yı Naciye Abla'nın hayatına giren tek erkek olarak öylesine kesin biçimde kabul etmiştik ki başka –özellikle de genç– bir erkeğin varlığı karşısında şaşkına dönmüştüm. Naciye Abla'yı âşık bir kadın olarak hayal etmeye çalışıyordum.

Basri... Çocukluk ve ergenlik yıllarımızı kuşatan sırça kabuk, bu sözcükle çatladı. Naciye Abla şefkat çağrıştıran sıfatlarından bir anda soyundu. Resmedenin bolca et, gösterişsiz kapalı giysiler, anaç bir beden ve bön bir yüze hapsettiği geleneksel figürün içinden sıyrılıp çıplak kalan, sakınmasızca öyküyü ele geçiriyordu şimdi.

Kendisini sarıp sarmalayan mitlerin içinden hem istek hem de tiksinti uyandırarak ışıldayan Çingene, öteden beri baştan çıkarılmayla ilgili korkuları kışkırtmıştı. Naciye Abla, kendisini çekicilikten uzak, vakitsiz bir yaşlı kadın olarak yeniden yontarken

bunların farkında olmalıydı.

Aile fotoğraflarında siyah ya da lacivert eteği, yakası kapalı bluzu, inci kolyesi ve terbiyeli gülümsemesiyle görünen kadın, kafamızda yarattığımız resimle, onun buna uygun olarak sunduğu görüntünün karışımından ibaretti. Korkunun, zulmün, dışlanmanın, gizlenmenin, kurnazlığın, hayatta kalma güdüsünün, oyunbazlığın hazin ve ürkütücü karışımından...

Zihnimde yıllar önce başlamış cadı avının o an bilincine vardım; çocukluğumun ve ilk gençliğimin aydınlanmış evinde...

Bir süre daha konuşmadan bahçede oturduk. Güneş bütün ölü anlamları ümitsizce diriltmek istermişçesine son kez görünüp kayboldu. Sonra Çingene mahallesinde, göçebe yaşamın anıları ancak böyle vücut bulabilirlermiş gibi durmadan yıkılıp yeniden yapılan; imkânsız hale gelmiş bir hayatın biçare ama inatçı hayaline dönüşmüş evciğin bahçesinde, Naciye Abla'nın zamanına hükmeden erik ağacının altında, hikâyemi içten bir boyun eğişle Basri'ye teslim ettim. Basri'yle Naciye Abla'nın öyküsü, anlık açılıp kapanmaların, birden keskinleşip birden uçuculaşan bilinç anlarının dünyasından çıkıp gelecekti. Onu bir hamlede karanlıktan çekip çıkarmam imkânsızdı. Sabırlı olmaktan damla damla zihnime akmasını beklemekten başka çarem yoktu. Ben de öyle yaptım.

*

Öykü, Selimiye Camii'nin yanından mahalleye uzanan yolda başlıyordu. Kıyık'tan Kaleiçi'ne inen bu yolu hiç tahmin edilemeyecek bir nedenle adım gibi bilirdim.

Edirne'ye öyküdekiyle birlikte beş ana yolla ulaşılmaktaydı. (İstanbul'dan, Karaağaç'tan, Lalapaşa'dan, Kapıkule'den ve Kıyık'tan.) Belli ki kentin kuruluş yıllarında oluşan bu yollar Selimiye'nin yapıldığı on altıncı yüzyılda da vardı. Bu beş yoldan hangisinden kente yaklaşılsa yaklaşılsın Selimiye bir süre yolun tam aksında görünmekteydi. Her yolun aksı, doğal olarak yapıya

farklı bir açıdan yöneldiği için minareler her yoldan farklı görünmekteydi.

Seyahatname'sinde "şehre hangi yoldan girersen gir, dört minaresini iki, şerefesini de altı görürsün," diyen Evliya Çelebi'nin sözlerinden yola çıkan bilimadamları, üç gün süren bir sempozyumda konuyu enine boyuna tartıştıktan sonra şu sonuca varmışlardı: Selimiye'nin kente gelen büyük yolların dördünde birden iki minareli olarak görülmesi imkânsızdı. Sempozyumun sonuç bildirisine göre iki minareli görünüm, ancak ve ancak camiye, planını oluşturan dörtgenin kenarortaylarının uzantılarından bakıldığında ortaya çıkıyordu. Oysa İstanbul yolu dışında, kente gelen yollar kenarortayların uzantısında değildi.

Naciye Abla da bütün Edimeliler gibi Selimiye'nin minarelerinin şehre hangi yoldan ulaşılsa ulaşılsın iki tane göründüğünü söylemekten hoşlanırdı. Ne var ki, Naciye Abla için önemli olan minarelerin hangi yoldan, hangi sayıda görüldüğü değil, konunun vaat ettiği oyunbazlıktı. Hiçbir Çingene böyle şeylere kafa yormazdı. Minarelerin sayısı ile ilgili efsane, Çingeneler için falcılık ve kandırma hünerlerinde kullanılacak bir malzeme olabildiği ölçüde ilginçti.

Kardeşim minarelerle haşır neşir olduğunda Türkiye'de değildim. Mektuplar yoluyla onun, tarihçi olmanın sarp yollarında karşılaştığı bu yeni soruna vâkıf oluyor, doğruyu söylemek gerekirse, daha çok işin eğlencelik yanılla ilgileniyordum.

Selimiye'nin dört minaresinin üç taneymiş gibi görünmesi olgusu ise Kapıkule ve Kıyık yollarında olmak üzere iki kez ortaya çıkmaktaydı.

Sempozyuma katılan, sonra da sunulan bildirileri tarih kitaplarıyla birlikte annemlerin bodrumuna koyan kardeşim, üniversite yıllarında Naciye Abla'ya üçlü görünümün nasıl ortaya çıktığını çizerek anlatmaya çalışmıştı. Çünkü mahalleyi de Kaleiçi'ne bağlayan Kıyık yolu Naciye Abla için en hayati güzergâhlardan biriydi. Detaylı bir çizimle bana da gönderdiği notlara göre Selimiye'yi üç minareli görebilmek, camiye özel bir açıdan bakıyor

olmayı gerektiriyordu. Planı oluşturan dörtgenin köşegenlerinin uzantısı üzerinden yapıya bakıldığında, arka orta köşedeki minare, tam ön orta köşedekinin arkasında kalmakta, cami birbirinden eşit uzaklıkta üç minaresi varmış gibi görünmekteydi.

Üç minareli görünümün gerçekleşmesi için caminin, Kapıkule ve Kıyık yollarının akslarının uzantısının, bu aksı kestiği noktada bulunması gerekiyordu. Yani, Selimiye bir miktar daha kuzeyde ya da güneyde inşa edilmiş olsa, İstanbul yolundan yine iki minareli görünecek, öbür yoldan ise üç minareli görünmeyecekti.

Hocalarından biri tartışmaya Kapıkule'den gelişte minarelerin beşe çıktığı yolunda bir tezle katıldıysa da, soldaki iki minarenin Selimiye'ye değil, Üç Şerefeli'ye ait olduğu ortaya çıkmıştı.

Konu sanıldığından daha dallı budaklıydı; ama tarihçinin olmasa da yalancının uymak zorunda olduğu kurallar vardır.

*

Naciye Abla'yla Basri, Selimiye'nin yanından Kaleiçi'ne inen yolda karşılaştıklarında akşam olmak üzereydi. Selimiye'nin minareleri kuramsal olarak doğrulandığı üzere üç tane görünmekteydi. Ancak o saatlerde incecik minareler kimi kez şeytanı ürkütecek gölgelerle keser bu yolu. Ve eğer akşam vaktiyse, kulları tarafından parçalanan tanrıların kanı gibi kıpkırmızı Balkan göğü, kıyamet gibi şehrin üstüne çöker. Eski zamanların bütün sesleri, minarelerin arasında dolaşır, sonra yuvalarına dönen kuşlar gibi geride birkaç kanat sesi bırakarak kayboluverir.

Annesiyle Kaleiçi'nden mahalleye dönen Naciye Abla Basri'ye baktığında gözlerini görmedi. Çünkü Basri'nin gözlerinde geceleri de çıkarmadığı güneş gözlükleri vardı. Naciye Abla'nın henüz on dört-on beş yaşında olduğu bu yıllar 1953-1954'e denk düşüyor olmalıydı. Beş-altı sene sonra darbeyle devrilecek başbakanın moda ettiği gece-gündüz siyah gözlük, yalnızca haklarında yolsuzluk söylentileri ayyuka çıkan devlet adamlarıyla dönemin efsanevi gangsterleri arasında değil, bu "seçkin" kişileri örnek

alan halk arasında da yaygındı.

Basri'nin gözlerinin ne renk olduğu sırdı. Mahalledakilere göre ateş rengiydi bu gözler; kan kırmızı... Ne var ki, kara gözlüklerini hiç çıkarmadığından bunun doğru mu, yanlış mı olduğunu kimse bilmiyordu. Sazlarda keman, gırmata çalanlar arasında kara gözlük takmak yaygın bir âdetti. Aralarında görmeyenler varsa da kimse anlayamazdı. Görenle görmeyen arasındaki sınır çizgisi yok olur, görme ayrıcalığı, gözün elinden çekip alınırdı.

Basri'nin annesi, kardeşi Mesut'u doğururken ölmüştü. Babalarının pek de ilgilenmediği iki anasız çocuk birbirlerine hiç mi hiç benzemezlerdi. Biri açık, diğeri koyu tenliydi, biri kısa, diğeri uzundu. Basri'nin çok kalın dudakları, iri gözleri vardı. Mesut incecik dudaklı, sıska, çelimsizdi. Mahalledeki kocakarılar, bu durumu şüpheli bulanlara iki oğlanın da kocaman göbeğinden ötürü kendisine gebeş lakabı takılan Yaşar'dan olduğuna yemin ederlerdi. Mandırada çalışan Yaşar, bir gece kabak tarlasıyla anayolun kesiştiği yerdeki geniş hendekte, sarhoş ve adamakıllı dövülmüş olarak bulunmuş, yedi ay yattıktan sonra ölmüştü. Babası öldüğünde Basri on, Mesut'sa dört yaşındaydı. Hem babasız hem anasız kalan oğlanları amcaları sahiplendi. Zaten Mesut'a doğduğu günden beri amcasının karısı analık etmişti. Annesinin ölümünden sonra Basri iyice huysuz, hırçın bir çocuk olup çıktı. Hem mahalleliyi, hem de amcasını kısa sürede yıldırıldı. Mahallenin en sayılan tiplerinden olan kemancı Altınparmak, eline ne geçerse tıngırdatan Basri'de yetenek görüp parmaklarının inceliğini, kulağının keskinliğini fark edince, sanatını ona öğretmeye karar verdi. Böylece Mesut'u oğlu gibi gören ama büyüdükçe ele avuca sığmayan Basri'yi ne yapacağını bilemeyen amcanın sorunları da çözülmüş oldu. Basri yarı aç yarı tok ustasının ardında gazinolara gidip geldi. Ustasının kemanını taşıdı. Eve ancak uyumaya geliyor, bütün zamanını yaşlı adamı izleyerek geçiriyordu. Sonra yavaş yavaş çalmayı öğrendi. Ustasına yakınlığı, bir köpeğin sahibine bağlılığından farksızdı. Bu yakınlıkta tehlikeli bir yan sezenler

de vardı. Adamı, ortada görünür hiçbir sebep olmadığı halde oğlana karşı uyaranlar olmuyor değildi. Altınparmak bunlara kulak asmadı. Basri'ye bildiği her şeyi öğretti. Basri adam ölene kadar yanından bir saniye bile ayrılmadı. Altınparmak ölmeden birkaç ay önce hastalanıp yatağa düşünce kemanını Basri'ye verdi. Kızını da verecekti yetiştirdiği oğlana, ama kız akciğer kanseri olup babasından önce ölüp gitmişti. Bu iki ölümün yası kemana kalmıştı. Basri gece Meriç kıyısındaki lokantalarda müşterilere neşeli parçalar çalarken teller direnir, oğlanın aşırı bir gayret göstermesi, adeta kemanın üstüne çullanması gerekirdi; yastan caydırmak için. Ne de olsa yas yalnızca kemana aitti. Basri kızı ne sevmiş, ne evlenmeyi düşünmüştü.

*

Basri ustalaştıkça kız anaları daha çok hayıflanmaya başladılar. Oğlanın kardeşiyle paylaştığı küçük yer evinin avlusundan yayılan keman sesleri öylesine gönül alıcıydı. Basri sabaha karşı eve gelir, akşamüstüne kadar uyurdu. Akşamüstü amcasının karısının bahçede yaktığı ateşe oturttuğu bakır kazandan su dökünür, siyah pantolonunu giyer, belden yukarısı çıplak, teninin esmer ışıltısını sergilercesine avludaki sedire uzanırdı. Orada, iş saatine kadar düşüncelere dalarak, kemanını okşayıp çalarak otururdu. Hikâyenin burasında Basri, Kankurutan'la olduğu gibi Malihulya'yı terk ederek öldüren dayıyla da benzerlik kazanmaya başlamıştı.

Basri keman çalarken notalar daldan dala konarak, havadan sarhoş olmuş kuşlar gibi cıvıldaşıp durur, oğlanla keman arasındaki mücadele ne kadar şiddetli geçerse geçsin, dışarıdan kimse bunu anlamazdı. Ama bu bölüm pörçük nağmeler kaynağındaki kederden midir nedir, dinleyenleri yürekten vururdu.

Yalnızca kızlar değil, evli kadınlar ve dullar da, evin tam ortasında tek ceviz ağacı bulunan avlusundan gelecek sesleri beklerdi. Akşamüstü duyulan sesler sanki tüm mahalleyi büyümlü bir bulut gibi sarıp sarmalardı. Kahvenin önüne atılmış masalarda

sessiz sedasız tütün içen yaşlılar, mahallenin hemen yanı başındaki kabak tarlasının arkasında uzanan ufka ıslak, bulanık gözlerini diker, esrarlı nağmelerin eşliğinde ömürlerinden geçmekte olan ânın ağırlığını hissederdiler.

Havanın kararmasına yakın, siyah takım elbisesini, beyaz gömleğini, beyaz çoraplarını, kardeşine boyattığı ayakkabılarını giyip işe gitmek üzere avludan çıkar, bir bacağı fark edilmeyecek kadar az aksayarak, kendini izleyenlere aldırmandan yürürdü Basri.

Bu sakatlığın nasıl oluştuğunu bilen yoktu. Ebeliğini yapan kocakarılarından biri doğuştan olduğunu söylese de, Basri on yaşına gelene kadar hiç kimse böyle bir aksamanın farkına varmamıştı. Birçoğuna göre bu hafif aksama Basri'nin "artizliğinden" başka bir şey değildi.

Basri, elinde keman kutusu, Selimiye'ye inen yola doğru başını önünden kaldırmadan, selam alıp vermeden geçerken yaşlılar ve çoğu işsiz olan erkekler onun geçişini seyretmek için muhakkak kahvede oyalanırlardı. Basri o gün de âdeti olduğu üzere hava kararmak üzereyken yola çıkmıştı. Naciye'yi görünce yavaşladı. Başını ona doğru çevirip kara gözlüklerinin ardından uzun uzun baktı. Naciye görmediği halde içine işleyen bu bakışla nine-
sinin anlattığı öykünün büyüğü eşliğinden içeri giriverdi. Artık orada ne olduğunu adı gibi biliyordu.

Annesi Basri'nin Naciye'ye baktığını görünce kızını çekiştirip çimdikledi. Örgülü saçları, pijamasının üstüne giydiği, beyaz yenleriyle yakasının rengi yıkanmaktan dönmüş lacivert elbise-
siyle küçücük bir çocuk gibi görünen Naciye'nin başına birkaç kez yumrukla vurup kızı önüne kattı.

Kocakarı yeni ölmüştü. Kızının Basri'ye vurulduğunu anlayan kadın, onu ahıra kapatıp kürekle dövmüş, günlerce aç bırakmıştı. Tıpkı yıllar sonra Naciye Abla'nın Hüseyin Amca'nın kızı Ayten'e yapacağı gibi.

Ancak bütün bunların bir yararı olmadı. Basri her haber gönderişinde Naciye onunla buluşmak için kaçtı. Buluşmalar kabak tarlasındaki birkaç sessiz dakikadan ibaretti.

Her ikisinin de babası yoktu. Basri ve amcasıyla Hüseyin Amca konuşmuştu. Düğüne ilişkin bildiklerim pek az. Bu konuda en hevesli tanıklar olan Sümbül ve Bahire'nin anlattıklarına göre Naciye, kendisinin diktiği beyaz bir elbise giymişti. Başında duvak yerine kenarı işlemeli beyaz bir örtü vardı, üzerine fırketelerle kır çiçeklerinden bir çelenk iliştirilmişti. O küçücük ayaklarına uygun bir ayakkabı bulunamadığı için giydiği pırıl pırıl boyalı, siyah, bağciksız erkek ayakkabıları bile güzelliğini bozmamıştı. Kapkara, gür saçları örtünün altından beline uzanıyordu. İncecik, uzun, yakışıklı Basri üstünde siyah takım elbisesi, fırfırlı gömleği, rugan ayakkabıları, belinde kendisinin kaktırdığı metal süsleri olan siyah deri kemeriyle gıpta edilecek bir damattı. Basri, düğününde keman çalmadı. Ama izleyenleri büyüleyerek oynadı; babasından gördüğü gibi değil –gebeş Yaşar'ın böyle marifetleri yoktu– yaşlı ustası Altınparmak'tan öğrendiği gibi.

Çevresindekilerin uzun ısrarları olmadan dans etmezdi yaşlı Çingene... Orada bulunanları uzun uzun izler, hepsini inceden inceye elekten geçirir, kalkmaya karar verirse utangaç bir edayla, acemi dansçılar gibi, kasıtlı olarak abarttığı uyumsuz hareketlerle, sallanarak ortaya çıkar, yüzündeki mahcup –kimilerine göre komik– ifadeyi değiştirmeden kollarını iki yana kartal gibi açarak dans ederdi.

Altınparmak bir kere kalktı mı saatlerce hiç yorulmadan oynardı. Oturana kadar kimse sesini çıkarmaz, gazinoda o saatte kalmış olanların çıtı çıkmazdı. Onu izleyen genç çingenelerin hayran bakışları zaman zaman vahşileşir, saygısızca bir hareketi, sıkılma edasını kollamak üzere salonda devriye gezerdi.

Basri Altınparmak'ın dansına üç ya da dört kere şahit olmuştu; ama yaşlı Çingene'nin hünerini adeta gözleriyle soğurup, zihnine kazıyordu.

Şimdi oynarken yaşlı adamın kendini toprağa ve göğe teslim etmiş gibi, görünmeyen iplerle bağlıymış, sanki onlar tarafından idare ediliyormuşçasına itaatkâr devinimlerine, eğilip bükülen esnek bedenine öykünüyordu. Dans ederken kimsenin görmediği

bir şeye itiraz ediyormuş gibi bazen başını hızlıca iki yana sallayarak titretirdi yaşlı adam; yüzüne dünyayı baştan başa kat eden göçebe atalarının, adları efsane olmuş eski Çingenelerin, talikalarının ıssız yollarda hayali ülkelerini kurup dağıttığı olağanüstü zamanların gurur veren anıları yansırıdı.

Ne var ki genç Çingene'nin yaşlı adamınkiyle tezat teşkil eden vakardan uzak, sert, çiğ yüz hatları, vücudunun adeta istem dışı baş eğmezliği, kalbinin töretanımazlığı ustayla öğrenci arasındaki uyumu imkânsız kılıyordu.

Düğüne gelenler, büsbütün kışkırtıcı hale gelen genç bedenin, yaşlı ustasıyla inatlaşırçasına kimi kez sertleşip, kimi kez yumuşayan hareketlerini hayranlıkla izlediler yine de...

Basri Altınparmak kadar uzun dans etmedi. Verdiği mücadeleden yorulmuş gibi aniden yerine oturdu. Arkadaşları çalgı çalar, mahalleliler oynarken masanın ardında sessizce rakı içti.

Naciye'nin Malihulya'yı kahrından öldüren dayısı, düğüne gelip gımnata çalmamış mıydı? Ne Bahire, ne Sümbül böyle bir dayıyı anımsıyordu. Ama yine de dayı derken, Naciye Abla'nın kimi kastetmiş olabileceği anlamak için uzun uzun düşünmüş ya da benim hatırım için düşünüyormuş gibi yapmışlardı.

Basri ve Naciye Abla geceyi Basri'nin amcasının da evinin bulunduğu avlucukta, üstü tenekeyle kaplı yeni evlerinde geçirdiler. On iki yaşında olmasına rağmen geçen sene Tekirdağ tarafında bir akrabasıyla nişanlanmış olan Mesut avluda yatıyordu.

Naciye'nin çeyizi fazla değildi. Avluya teneke damın altına koydukları masanın üstünde bir gaz ocağı, içerde Naciye'nin üstüne işlemeli örtüler serdiği ot minderle kaplı daracık sedir vardı.

Gece, odayı aydınlatan gaz lambasının efsunlu ışığında aralarında geçenleri bilmemiz olanaksız. Ama kadının upuzun gür saçları sevişirken birbirine dolaşmış olmalıydı. Daha o zamandan biraz sarkıkça, sutyen görmemiş göğüslerinin ucundaki yuvarlaklıklar iki kara mühür gibi belirginleşmişti. Pürüzsüz, parlak teni lambayı kapatmadan önce erkeğin gözlerini aldı. Basri üstündeki-

leri çıkarınca kısacık, biçimli bacaklarını edep yerini örtecek şekilde sımsıkı birleştirdi. Simsiyah saçlarıyla örtündü ve iffetli görünmek için erkeğin gözlerine bakmadı. Yatakta hareketsiz yattı, ne kadar istekli olduğunu elinden geldiğince sakladı. Erkek onu dudaklarından öpmeye ve zevk alıp almadığına dikkat ederek utandırmaya kalkmadı.

İlk korkulu anların ardından kadın gözlerini açtı; erkeğe sunduğu armağanın değerini ölçtü, belli belirsiz bir gururla yüzü aydınlandı. Erkek bunu fark etmemiş göründü; ama kadının vücuduna tıpkı kemanına yaptığı gibi yüklendi; kendi istediği nağmeleri çaldırmak için boyun eğdirmeye uğraştı. Kavrıldığı ufak tefek, narin beden uysallıkla kendini bırakmıştı.

Kadının gözlerinde sonu gelmez yollar vardı; kirpiklerini indirdiğinde altlarında derin vadiler gölgelendi. Güneşin yakıp kavurduğu ovalarda yalınayak yürüdüler. Tekerlekler döndü. Üstleri tenteli, yaylı arabaların tekdüze gıcırıltıları sessizliği bozdu, yol kenarından tarlakuşları havalandı. Adam eysersiz bir atın üstünde rüzgârla yarıştı. Saçları uçuştu, yel yüzünü yaktı, kadın bir ayçiçeği tarlasında yüzünü göğe dönüp gözlerini kapadı.

Talikaların tekerlekleri döndü, kadınla erkeğin bedenleri Çingeneliğin bütün sırlarını terledi. Ömre ait izlenimler değil, hep orada olanlar; tinselliğin etten, kemikten tapınağında çok eski zamandan beri hüküm süren...

Tutkuları hırçın bir nehir gibi kabardı. Su uzun uzun aktı. Akşam olurken kadın ayağında şalvarı, memeleri çıplak, nehrin ılık suyunda yıkandı; yorgun ışıklar bedeninde oynaştı, güneş teninde mor benekler bırakarak battı. Tekerlekler dönmeye devam etti.

Talikalar birbiri ardından yola koyuldu. Gece konaklarında nefesler tutuldu. Bir çocuk ağlaması karanlığa doğru fırlayıp kaçtı. Kopkoyu bir gecede sınırlar geçildi. Sesler çeşitliydi; günlerce aralıksız yağın yağmur, çamura batmış arabaları iterken atların kulaklarına fısıldanan isimler, keskin bir kuş çığlığı, tekerleklerin altında çıtırdayan çam iğneleri... Kokular soluk görüntülere dönüşüp başlarını döndürdü. Sazların içinde su kuşları kıpırdandı; ça-

mur, ot kokusu ağaçların ve güneşin kokusuna karıştı. Gece avlanan hayvanların tedirgin adımları, tenteleri sallayan rüzgârın uğultusu, konak yerinin tabak çanak tıngırtıları, çocukların koşturması, yaşlılarla erkeklerin başında oturduğu ateşin incecik dumanı...

Tekerlekler döndü. Sesler ve kokular çoğaldı; sonra bütün sesler ve kokular kadınla erkeğin bedenlerini sarıp coşkun bir sel haline geldi. Su kabarıp taşarak uzun uzun aktı. Bir çavlandan köpürerek nehre döküldü. Şimdi sessizliğin içinde yalnızca nehrin kıyısındaki yaşlı ağaçların sesi vardı; çok eski bir şarkıydı söyledikleri; yaprakların ve rüzgârın ezgisi...

Erkek kadının terlemiş yüzünü okşadı uzun uzun, kadın dudaklarını kımıldattı, yüzyıllardan beri yaşanmakta olan şeye, bugüne kadar hiç yaşanmamış, sanki ilk kez oluyormuş gibi ad verdi.

Tan ağarırken ağaçların şarkısı duyulmaz oldu; su cansızca akıyordu. Sesler ve kokular kaybolmuştu. Başlarında teneke bir çatı, ağızlarında gece söndürdükleri gaz lambasının acı tadı vardı. Çok uzun yollardan gelmişlerdi; dönüş yolları onlar yürüdükçe artları sıra tükenmişti. İçine hapsedildikleri zamanda ne Çingene gibi yaşamak, ne Çingene gibi ölmek mümkündü. Erkek uykuya dalmadan önce, kadının gölgeler içindeki yüzüne baktı. Kadının gözlerinde son kumpanyaların konak yeri ateşi küllenmekteydi.

*

Sabah kanlı çarşaf, Basri'nin annesi ve ninesi olmadığından amcasının kaynanasına teslim edilmişti. Kınalı saçlı, dişsiz, kupkuru ihtiyarcık çarşafı aldı; inceledi. Gelinlerden birine verdi. Çarşaf eve gelenlere gösterilmek üzere çocukların bağırsarak oynamakta olduğu avludaki iplerin üstüne atıldı. Basri'nin amcası ziyareti-ne gelen birkaç yaşlıyla birlikte kahvesini içmekteydi. Basri sabah erkenden yıkanıp gitmişti.

Naciye avluda ateş yakıp su ısıttı. Odanın ortasına koyduğu leğende yıkandı. Önüne bir havlu serip yavaş yavaş tarayarak saç-

larını açtı. Başını bağlayıp temizliğe girişti. Önce yerdeki kilimi dışarıya çıkardı. Henüz hiç kirlenmemiş odacığı adamakıllı temizledi. Bahçede ateş yakıp gece üstünde yattıkları çarşafları, henüz hiç kullanmadıkları sedir örtülerini ve yastık kılıflarını uzun uzun çitileyerek yıkadı. Avluda kendi taraflarındaki kısım ıslak çamaşırla doluncaya kadar sürdü bu. Akşama doğru annesi sahan- da biraz pilav ve birkaç köfteyle geldi. Basri gece eve uğramadan işe gidecekti. Aynı avluda yaşayan Basri'nin amcasının karısı, gelinleri, kızları ve kardeşi Mesut, yeni evlilerin küçük odacığından uzak durmuşlardı. Naciye, annesi gittikten sonra gaz lambasını yaktı. Gaz harcanmasın diye hemen söndürdü; karanlıkta, sabaha karşı gelecek kocasını beklemeye başladı. Biraz bekledikten sonra kulağında kocakarının sesi uykuya daldı.

...Kız, kocakarının dediklerini yapmış bütün eve bir güzel ki- reç vurmuş, yerdeki toprağı düzlemiş, camları silmiş, kilimleri yı- kamış... Öyle yorulmuş ki, aynaya baktığında çok çirkin görmüş kendini, üzülmüş kızan. Kocasının geleceğı saat de yaklaşmış, süslenmeye bile vakti kalmamış kızanın. Derken akşam gelmiş ko- cası; kız artık benim yüzüme bile bakmaz diyormuş. Ama adam karısına bir sarılmış doğru yatağa...

MAYABOZAN

Kapkara saçları beline kadar uzanan bir kızın masalı bu. Kızın adı Pembe, gözleri yeşil, boyu ancak bir patlıcan kadar. Kulaklarındaki altın küpelerin ışıltısı göz alıyor, kolundaki bileziklerin sesi ta dereden duyuluyor. Başına beyaz bir yemeni takıyor, yemeninin kenarında mor boncuktan üzüm salkımları... Salkımların yaprakları yeşil ve kırmızıdır...

...Kız bir delikanlıyı sevmiş. Kız yoksulmuş ama oğlanın babasının iki tane at arabası, dokuz tane atı varmış. Arabalardan biri rengârenk çiçeklerle süslüymüş. Diğeri maviymiş, üstünde sarı yaldızlı boyayla ay ve yıldızlar çiziliymiş. Oğlanın babası her yere resimli arabayla gider, gök arabasını hiç kullanmazmış. Kızı istemeye gittiklerinde kızın babası işte bu gök arabasını istemiş. Oğlanın babası bunun üzerine kızı almaktan vazgeçmiş. Ama oğlan üzüntüsünden hastalanmış, yemez içmez olmuş. O zaman adam kızın babasına dokuz tane altın vermiş. Kızın babası yine razı gelmemiş ve bu kez de resimli arabayı istemiş. Adam oğlunu çok sevdiği için resimli arabasından da vazgeçmiş. İki sevgili düğün gününü beklemeye başlamışlar...

Düğünden önce nişanlısı Pembe'yi gezmeye götürüyor. Oğlan, babasının izin vermeyeceğini bildiği için gök arabasını çalışıyor, iki sevgili kıra gidiyorlar. Pembe susuyor kırdaki nişanlısı su bulmaya gidince bir yılan peydahlanıyor, uzun uzun süzüyor kızını. Yılan oğlan gelince kaçıyor. Ama yılanın gözleri iki altın hançer gibi kızın gözlerine saplanıp kalacaktır...

...Pembe oğlana yılandan söz etmemiş. Gök arabayla dönünce oğlanın babası onlara çok kızmış. Gök araba adam için çok kıymetliymiş. Sözünü dinlemediği için oğluna bir tokat atmış. Sonra kıyamamış kızanına, barışmışlar.

Kızla oğlanın düğünleri çok güzel olmuş. Ta uzaklardan, Bal-kan'dan davetliler, akrabalar gelmiş. Düğünü bahara bırakmışlar, akrabaları arabalarla geliyormuş çünkü ve kışın konakladıkları yerden oraya ulaşmaları güçmüş...

Bir sürü çalgıcı geliyor düğüne. Gelinin beyaz başörtüsünü tutan çelenk bahar çiçeklerinden. Uzaktan gelenler hediye olarak üç tane bakır kazan, bakır ibrikler ve kocaman bir bakır tepsi getiriyorlar. Herkes bol bol yiyip içiyor, gün ağarana dek sürüyor düğün. Düğünden sonra oğlanla kız muratlarına eriyorlar. Ne var ki mutlulukları kısa sürede gölgeleniyor. Kızın çocuğu olmuyor. Ölü yıldızlar gibi sönüyor gözleri. Düğün çelengindeki çiçekler kuruyup dökülmektedir bir bir...

...Kız, bakraçtaki sütün yanından geçse süt kesiliyormuş. Kızın mayaladığı hamur kabarmaz, maya çaldığı süt, yoğurt olmazmış. Oğlanın annesi gelinini yanına çekip konuşmuş. Kız da nişanlıyken gök arabayla kıra gittiklerinde gördüğü yılanı anlatmış. Annesi bir muska yapmış, içine altı çocuklu bir kadınla kocasının kasık kıllarını koymuş. Hiç fayda etmemiş muska; aradan iki sene geçmiş; kaynanası kızı mayabozan diye çağırır olmuş. Kısır gelinini azarlarla, surat asmayla canından bezdirmiş. Pembe'nin kocası eve yere gelmez olmuş...

Pembe yeni ay doğduğunda çocuğu olsun diye yakarıyor, ama duaları fayda etmiyor. Oğlan başka bir kıza gönül veriyor. Bir sabah daha gün ışımadan çekip gidiyor. Pembe düğün çelenğini sakladığı yerden çıkarıp uzun uzun bakıyor. Çelenkten arta kalan kuru sapsar ve bir avuç tozdur...

...Mayabozan'ın gidebileceği bir yer yokmuş. Oğlanın gittiği gün hava kararırken kendini Meriç'e atmış...

Bir çığlık atıyor kendini köprüden bırakırken. Kara saçları, nehrin akşamları tütün rengine dönen suyunda birkaç saniye süzülüyor. Çözülen yemenisi bir dala takılıp kalıyor. Pembe'den geriye bu yemeni kalıyor. Ertesi gün kaynanası daldan çekip alana kadar boncukları güneşte ışıldıyor. Boncuklar yeşil, mor ve kırmızıdır. Kendini Meriç'e atan kız Mayabozan'dır.

*

Mayabozan Naciye Abla'nın anlattığı son masaldı. Naciye Abla'nın çocuğu olmayınca Basri onu terk etmiş, kemanını alıp Bursa'ya göçmüştü; Malihulya'yı kahrından öldüren dayının gırnatasını alarak gittiği şehre. Çingene törelerine göre, çocuğu olmayan kadını kocası terk edip başka bir kadınla evlenebilirdi. Kimse onu kınamazdı.

Yırtık pırtık giysiler, pislik içindeki mahalleler, derme çatma evlerden, rengi dönmüş çadırlardan ibaret görünen hayatın tam ortasında, boyun eğecek ve boyun eğdirecekleri belirleyen ince ayar bir düzen, yazılmamış yasalar yoluyla saat gibi işlerdi. Boyun eğenler daima kadınlardı; ta ki saçları aklaşıp yüzleri ve bedenleri erkeğe benzeyene kadar... O zaman ateşin başında onlara da yer açılır, sözlerine kulak verilirdi.

Basri yeniden evlenince Naciye on sekiz-on dokuz yaşında kendisinden kırk yaş büyük Mehmet Amca'nın karısı olmuştu. Doğuramayan kadın sakat bir ata benzerdi.

Masallar yalnızca onun hayatından izleri taşıyor, unutulmuş kelimeler gibi uzaktan uzağa anımsanan, tenine kazınmış gizli bir alfabe gibi durup durup sızlayan töreler, bu öykülerde dile geliyordu.

Çok küçükken aşırılığı ve anlaşılmazlığıyla dikkatimizi çeken yılan korkusunu Naciye Abla hiçbir zaman gerektiğince izah

edememişti. Yaşadığımız şehirde yılan tehlikesinden uzak olduğumuz halde ansiklopedilerdeki yılan resimlerini bile görmeye tahammül edemez, resimlerden canlıymış gibi kaçır, sesli sesli öğürür ya da çığlık atardı. Naciye Abla bu durumu "kızken harmanda yılan görmesiyle" açıklardı. Küçükken oradan buradan yılan resimleri bulur, daha sonraki yıllarda televizyonda gördüğümüz yılanları Naciye Abla'ya göstererek onun bu anlaşılmaz korkusunu muzırca sınırdık.

Çingenelere göre yılanlar kirlenme yaratan hayvanlardı. Deri değiştirerek içlerini dışına çıkarır, öbür hayvanları kirlenmiş derileriyle birlikte yutarlardı.

Çingene mahallelerinde, göçebe çadırlarında ve karavanlarda hâlâ hüküm sürmekte olan bu tabular, yiyeceklerin hazırlanmasından, beden ve çevrenin temizliğine, kadınlarla erkeklerin ilişkilerine kadar her şeyi sıkı sıkıya belirlerdi. Topraksız ve yazısız halk, benimsediği katı yasaklarla kendilerini başkalarından ayırt eder, Çingene olmanın gururunu ve ayrıcalığını hissederdi. Tabular Çingenelerin topraksız yurdunu yaratan tılsımdı; bedenın bilinci, kutsal olanın kaynağı...

Naciye Abla da sanki kendi geçmişinin o yıkık şehrinde geziniyor; harabelerin içinde çok tanıdık ama kendini ilk bakışta ele vermeyen, kimi kez rahatsızlık veren, tanınmayacak hale gelmiş bir eşyaya, ne olduğu belirsiz bir kalıntıya, soluk bir ize rastlıyordu. Sümbül'ü ev yaparken temiz ve akan su kullanmadığı için Çingenelikle suçlarken aslında Çingene olmamakla suçluyordu. Farklı toplulukların birbirlerini, törelere uymadıkları için Çingene saymaması yaygın olduğundan Naciye Abla'nın "diri" Çingeneleri, Çingene oldukları için mi yoksa Çingene olmadıkları için mi horladığı da belli değildi.

Büyük şehirlerin uçurumlarında kimsenin girmek istemediği bu mahalleleri bir arada tutan harç, belki yalnızca dışlanmış olmanın yıkıcı bilinci idi. Süregelen hayat, kendine canlılık veren şeylerden öylesine yoksun kalmıştı ki; bedenın kandan, ağacın öz sudan yoksun kalması gibi...

Yine de umutsuzluk, yoksulluk ve hastalığın kararttığı evlilik yıllarında Naciye Abla'ya, gözlerini her mevsim yeni bir toprakta açan halkın eski hikâyeleri, talikalara eşlik eden rüzgârın müziği, yola çıkılırken, bir törendeymiş gibi tentenin altında dimdik oturan yaşlıların mırıltıları eşlik etmişti. Her Çingene kadın gibi hasta kocasına sadık kalmış, ateşi diri tutmuştu.

*

Basri'nin ardından Edirne artık yabancı, düşman bir şehir olmuştu Naciye Abla için. Şehirle yeniden tanışması uzun zaman aldı. Çocukluğunun ve genç kızlığının geçtiği yerlerde sanki ilk kez ayak basıyormuş gibi dolaştı. Önce meraksız, kederli, zoraki bir gezgindi. Sonra yavaş yavaş nehir, bulutlar, ağaçlar tanıdık dokunuşlarla yokladılar tenini. Havanın serinliğini, suyun kokusunu duyumsadı; kızıl akşamların ele avuca sığmayan ışığını... Ağır, uzun sürmüş bir hastalıktan henüz kalkmış gibiydi. Ölüm hâlâ eli, kolu, ayağı gibi bedeninin parçasıydı.

Şimdi eskiden olduğu gibi Sarayıçi'nde karaağaçların gölgesine oturuyor, ayaklarını Tunca'nın kimi zaman koyulaşıp kimi zaman açılan gümüşlü suyuna daldırıyordu. Ağaçlar ve nehir onun bütün hikâyesini biliyordu, onlardan gizleyecek bir şey yoktu. Bedeni ürkek, temkinli, içe kapanıktı. Yine de yorgun dimağı yaprak hışırtılarına, suyun sesine, çocukların gürültülerine, genç âşıkların gizemli gülüşlerine uygun seraplarla hırpalıyordu onu. Sonbaharda ağaçların yapraklarını dökmesini bekliyordu. Ayaklarının altına serilen bu sapsarı halı dünyanın en narin, en hüznülü şeyiydi. Upuzun saçlarını kesen bir kızın onulmaz yasıydı. Yaprakların üstünde yürürken, kendi bedenine basıyormuşçasına inciniyordu.

Avare dolaştığı günlerde Tunca'nın üstündeki Saray köprüsünden Karaağaç'a yürüyor, Hamidiye'den geriye dönüyordu. Her iki yakada da yaban topraklara ayak bastığı düşüncesi o kadar güçlüydü ki, köprülerin ortasında saatlerce dikilip kalıyordu.

Köprüleri atalarının çıplak atlarının üstüne hiçbir zaman koymadığı eyerlere benzetip nefret etti bir aralar. Çingene atları kendilerini kardeş sayan delişmen sürücülerinin altında şen olurdu. Nehirlerin şahlanıp köprülerini attığını düşledi. Nehirlerin bütün mahalleleri önüne katıp kadınları, çocukları, yaşlıları, sevdalıları süpürüp götürdüğünü düşledi. Bomboş toprağın üstünde yalnızca ağaçların, nehirlerin ve kendisinin kaldığını düşledi.

Kış bastırmadan Meriç üstündeki yeni köprüden Karaağaç'a yürüyordu. Yağmur altında tütün rengine dönerdi nehir, terk edilmiş bir kadın gibi hırçınlaşırdı. Çoktan kapanmış gazinoların bahçeleri ıssızdı. İrice kara bir kuş gagasıyla otları karıştırarak dolaşırdı bazen. Serçeler ters çevrilmiş tahta masaların ayakları arasından rüzgârın savurduğu kuru yapraklar gibi havalanırdı. Yazın neşeli çalgılarının, küflü odunluklardan, bakımsız kameriyelerden, mutfaklardan, mavili beyazlı kırık fayansların dizildiği tezgâhlardan orada tutsaklarmış gibi inledikleri duyuluyordu. Bacalardan gizli saklı dumanlar çıkıyordu. Sanki yazdan kalan her şey yakılıp kül ediliyordu. Kışın burada kalan gariban işçilerin yaktığı teneke sobaların dumanlarıydı bunlar. Odun bulamadıklarında eskimiş masa ve sandalyeleri yaktıkları da oluyordu. Basri'den geriye kalan tek şey camları titreten rüzgârın sesiydi.

Güz akşamları apansız renk değişimleriyle geldiğinde gökyüzünün mor, mavi, kavuniçi ışığı pencerenin ardında, ince bir gölgeyi elinden olmadan arayan kızın yüzünde dolaşıyordu. Keder sol memesinin üzerine çöküp oturuyordu. Falla avunmaya çalışmadı. Fala inanacak kadar törelerini unutsa bile biliyordu ki önüne açılan hiçbir mendil, avucundaki hiçbir işaret, fincanındaki hiçbir leke onu avutamaz. Hiçbir duanın, hiçbir büyü'nün, hiçbir muskanın faydası yoktu. Bu öyle kesin bir biçimde bilincine düştü ki güzelim esmer teni yazın kırdaki bayırda kaldığı, tarlada, bahçede çalıştığı zamanlarda olduğu gibi kararıp sertleşti.

Yazları, Mehmet Amca fırına gittikten sonra Naciye Abla küçük evi hırslı kazma darbeleriyle yıkıyordu. Yüklüğü mutfak, mutfağı oturma odası yapıyor, kerpiç ev çabucak dağılıp yeniden

kuruluyordu. Gece ilerlediğinde eşyaları çalınmasın diye yıkıntı-
da kalıyordu. Gecenin serinliğinde serdiği yatağa kıvrılıyor, tehli-
kelerden korunmak için baltasını yastığının yanına koyuyordu. Mehmet Amca sabaha karşı fırından geldiğinde yanına kıvrılırdı. Tan ağarana kadar karısının yanında sessizce yatardı. Yaşlı adam, karısının içinde yanan ateşten ne kadar haberdardı bilinmez. Se-
vişmeleri elbette tutkudan uzaktı. Naciye kocasına katlanıyor, kı-
sa ve seyrek yakınlaşmalarına boyun eğiyordu. Mehmet Amca
yumuşak başlı bir insandı. Karısından daha fazlasını beklemiyor-
du. Zaten kısır kadınla o yaşta çoluk çocuk edinmek için değil el-
den ayaktan düştüğünde kendisine bakması için evlenmişti. Naci-
ye Abla ise yaşlı ve tek gözü kör kocasına kinle bağlanmıştı. Bas-
ri'nin tazecik bedeninde canlandığı bütün tutkular yaşlı adamın
koynunda küllenmiş, tersine bir simya işlemine uğramışçasına
zehre dönmüştü.

Yeni ayı gördüğünde yine dua ediyordu. Şimdi tek isteği Bas-
ri'ye veremediği çocuğun kocasından olmasını engellemekti. Bu-
nun için Hıdırlık'a ya da Buçuktepe'ye "Üçler'le Yediler'in maka-
mına" gidiyordu.

İçindeki kin ve umutsuzlukla baş edemediği günlerden birin-
de, beline kadar uzanan siyah saçlarını kesti, âdetten kesilmek
için kocakarılardan aldığı ilaçları içti; hastalanıp ateşler içinde
günlerce yattı. Yaşlı adam karısının başından ayrılmadı, yanında
oturup ağladı. Yataktan kalktığında eskisinden de kötüydü.

İyileştikten sonra Ulucami'deki kara taşa gitti. Bu kez yalnız-
ca çocuğunun olmamasını değil, kendisine acı çektiren adamın
devasız dertlere kapılmasını diliyordu. Kocasını değil, bir zamanlar
sevdiği adamı ilendiği...

Eski Cami kocaman ayakları, geniş kemerleri ve sadeliğiyle
güçlü kuvvetli bir erkek gibiydi. İçeri girip minberin hemen ya-
nındaki taşa dokunmadan önce yavaş yavaş yürüyüp Cami'nin
çehresine baktı. Kararlı bir çenesi, geniş anlı, sakin gözleri vardı
ulu yapının. Sütunları dostta düşmanda saygı uyandıran bir sarsıl-
mazlıkla yükseliyordu.

Güvenilirdi. Sıradan ve herkese bahşedilmiş bir yaşamın simgesi gibiydi. Toprakta, göğün altında yaşayan diğer canlılar gibi sevmenin, çoğalmanın, doğumun ve ölümün sakın, doğal, gösterişsiz bir güç tarafından korunduğu... Belki de buna boyun eğmek gerekiyordu.

Mehmet Amca'nın "kötü hastalığa" yakalanması Naciye Abla'nın önünde yeni bir yol açmıştı. İçindeki zehirli akıntı yön değiştirmiş, hayatını Mehmet Amca'ya bakmaya adanmıştı. Bulaşıcı olduğu gerekçesiyle herkesin iğrenerek baktığı, hatta düpedüz kaçtığı kör adamın yanından bir an bile ayrılmıyordu. Ona hiçbir kadının kocasına bakmadığı kadar iyi bakarak, Basri gittikten sonra kin duyduğu, içten içe küçümsediği mahalleye adeta meydan okuyordu. Mehmet Amca fırına gidemez hale geldiğinden evin geçimini Naciye Abla üstlenmişti. İlaçlara para yetiştirmek için didiniyordu. Hüseyin Amca'lar ona bazen süt, yumurta veriyorlardı. Fırından bedava ekmek alıyordu. Geceleri tilki uykusundaydı. Kulağı adamın arada bir kesiliveren soluğundaydı; hiç sahip olmadığı çocuğunu kollar gibi. Halinden şikâyeti yoktu. Hasta adam artık karısına dokunamıyordu.

Arasta'daki dükkânların üstündeki bekâr odalarına temizliğe gitti. Öğle güneşinde vitrinleri ak çarşaflarla kapanan sıra sıra dükkânlar kefen giymiş ölümler gibi sanki kendi cenazeleri için kalkıp sıralanırlardı. Arasta'yı böylesine kederli kılan nedir, Naciye Abla bunu bir türlü anlayamıyordu. Bir yol ve dükkânlardı altı üstü. Kapı önlerinde çuvallar, tozlu camların ardındaki ıvır zıvır. Artık işitilmeyen seslerin bir ucundan tutsa belki bir yere çıkardı; adların ve sözcüklerin... Eskicideki elbiselerin, duvarlardaki işaretlerin, kimsenin ziyaret etmediği mezarların... Ama yorgundu, çocukluğunda gittiği sokakları unutmuştu. Dikkatini başka şeyler çekiyordu.

İkinci kattaki tek odaların camlarındaki basma perdeler mesela; yazdan yaza solardı. Ara sıra sürgülü pencerelerden biri so-

kağın hercümercine açılır, sıkı sıkı örtülü bir yaşlı kadın başı sokağa uzanırdı. Dükkânların üstündeki küçük odalarda kalan çirakların uzaklardan birkaç aylığına gelen yaşlı analarıydı bunlar. Camın önüne koydukları tenekelerin ardından daracık taşları yer yer bozulmuş sokağa, tam karşılarına düşen dükkâna girip çıkanlara bakarlardı.

Naciye Abla üst kattaki odaları temizlerdi. Her odanın kokusu ayrıydı. Sayacının üstündeki oda, meşin ve tütün kokardı; peynircinininki başka, tenekececininki başka... Üst katlardaki bu eşyasız odalar genç erkeklerin yalnızlığıyla tıka basa doluydu. Hep açık maviye boyalı kapıların açıldığı tahta döşeli minik holü, dükkâna inen cilasız merdivenleri silerken oğlanların aç bakışları üstüne yapışıp kalırdı. Biraz daha para kazanmak için çamaşır da yıkar-
dı. Genç erkeklerin kokusunu, açlıklarının ve arzularının işaretlerini taşıyan çamaşırları, kaynar çivitli sularda paklardı; apak olurlardı, öyle bir çitilerdi ki, hiçbir koku barınamazdı üstlerinde, geceleri kabaran tutkulara has hiçbir iz...

Yine de ayda bir kez İstanbul'a hastaneye gitmesi gereken adam için yeterli parayı sağlayamıyordu. Bir zamanlar Basri'nin önünden geçtiği kahvede bir gün onu Mehmet Amca'nın elbisesi ve kasketiyle gördüler. "Ağbilerim bize yardım edin," diyordu. Bulaşıcı sanılan hastalık yüzünden onlardan yüz çeviren mahalle halkından ve akrabalarından yardım istiyordu. Genç bir kadın olduğu için erkek kılığındaydı. Sümbül'ün yarı takdir yarı alayla anlattığına göre hiçbir Çingene kadınının yapmayacağı şeyi yapmış, kahveye girmişti. Yine de davranışında çaresizliğin ötesinde çılgınca bir şey, etinden çıkıp etrafındakileri yaralamak isteğiyle bilenen o bıçak gibi kin sezilmiyor değildi.

Yıllar önce bize geldikleri gün, önce Mehmet Amca'nın Balat'taki ağbisinin evine gitmişler, kanserin bulaşacağı korkusuyla içeri alınmamışlardı. Naciye Abla defalarca Mehmet Amca'yla hastane koridorlarında yatmıştı. Aylar sonra Balat'taki eve kabul edildiklerinde onları tavan arasında eşyasız bir odaya attılar. Odada kuru döşekten başka bir şey yoktu. Doktorlar, hastalığın bulaşma-

yacağı konusunda aileye teminat vermişlerdi. Ev sahipleri onlara yemek vermedikleri gibi Naciye Abla'nın mutfağa girmesine de izin yoktu. Naciye Abla evin terasında ateş yakıp, tas haline getirdiği bir tenekenin içinde tavuk haşlayıp çorba yapmıştı. Hasta adam ancak yumuşak ve sulu şeyler yiyebiliyordu, muhallebisini o zamanlar dört saat olan Edirne yolundan, temiz çamaşırlarla kendisi için ekmek peynir koyduğu çıkınında yanında getiriyordu.

Mehmet Amca'yla evlendikleri yıl görmüşü ilk kez Balat'ı. Karısı ölen kayınbiraderinin çocuklarına bakmıştı. Sonra çocukları Edirne'ye götürmüşlerdi. Kısır kadın başkasının çocuklarına analık etmişti.

Kocasının akrabalarının Balat'taki evi eski bir Yahudi eviydi. Bu evlerin eski sakinleri çoktan kaçıp gitmişti. Balat'taki fırınlar da Yahudilerin yakılacağı söylentisi dolaşıyordu o zamanlar. Evin yeni sahipleri bu sözleri çoğaltmaktan hoşlanırlardı. Evin içinde bir kuyu vardı, kuyunun bulunduğu hol kiremit rengi taşlarla döşeliydi. Tahta merdivenlerle üst kattaki odalara çıkılıyordu. Kuyunun bulunduğu katta dört oda vardı. Naciye yeni gelirken bu evin merdivenlerini ovarak siler, pırıl pırıl yapardı. Şimdi hastane dönüşlerinde Balat'taki eve giderken sokaklar ona Sitar'ı hatırlatıyordu. Kocaman gözlü kızın nerede olduğunu bilmiyordu. Ama fırınların önünden geçerken yıllar öncesinin söylentileri sıcak ekmek kokusuyla birlikte içine doluyor, ekmeklerin sıralandığı vitrinin ardına korkuyla bakmaktan kendini alamıyordu. Eve vardıklarında bir zamanlar pırıl pırıl yaptığı merdivenlerden hırsız gibi tavandan arasına çıkıyorlardı. Kocasına destek olurken arada bir merdivenlerin eskisi gibi parlayıp parlamadığına baktığı da olurdu.

Mehmet Amca, Naciye Abla'nın deyişiyle gırtlığına düdüktakıldıktan dört ay sonra bir gece nefesi kesilerek ölmüştü. Balat'takiler kanserli hastanın evlerinde ölmesini istememişlerdi. Eski törelere göre ölü çıkan ev ya da karavan boşaltılır, bazen karavan bazen de yalnızca eşyalar yakılırdı. Belki de bu yüzden Naciye Abla'ya onu Edirne'ye götürmesini söylediler; ama buna vakit olmadı.

Hasta adam ölmeden önce yatağın başucunda oturan genç karısına saldırmıştı, sıskacık, adeta erimiş vücuduna öyle bir güç gelmişti ki... Naciye Abla'ya onu geride bırakmak istemediğini söylemişti. Naciye Abla bunu adamın sevgisinin belirtisi olarak görüp kocası için ilk kez ağladı. Sabaha kadar bekleyip evdekileri haberdar etti. Mehmet Amca'nın cenazesini tek başına Edirne'ye götürdü. Akrabaları sanki utanç verici bir nedenle ölmüş gibi onunla birlikte gelmek istememişti.

*

Kocasının akrabaları olan Balatlı Çingenelerin Naciye Abla'nın öyküsünde nasıl bir yer tuttukları hakkında fazlaca bilgim yok. Naciye Abla, Mehmet Amca'nın öldüğü bu evden sık sık bahseder, onların bencilliklerinden, tutuculuklarından yakınır. Balat'a giderken hep uzun etekler, bol ve uzun kollu bluzlar, yere kadar uzanan pardösüler giyip başını sıkı sıkı örttüğü halde mutlaka kırıcı sözler işitirdi. Yine de Balat'a davet edilmek, orada birkaç gün geçirmek hoşuna giderdi. Kayınbiraderinin küçüklüklerinde baktığı çocuklarından Yılmaz'ı çok severdi. Karısıyla birlikte Almanya'da çalışan Yılmaz onu yanına alacağına söz vermişti. Geldikçe, Naciye Abla'ya hediyeler getirir, gönlünü alırdı. Yılmaz'ın bütün aileye sirayet eden koyu dindarlığı ve Yahudi düşmanlığı Almanya'da başlamıştı. Bunu vesile ederek, birlikte geçirdiğimiz son yıllarda, Naciye Abla'ya, o iki-üç yaşlarındayken yüz binlerce Yahudi'nin ve Çingene'nin toplama kamplarında öldürüldüğünden söz etmiştim. Çingeneler ve Yahudiler arasındaki bu kader ortaklığı acı bir ifadeyle "duman kardeşliği" diye nitelenmişti. Çabalarım bu korkunç tarihi gerçeklere duyduğum sorumluluğun yanı sıra çocukluğumdan kalma "cahil kadını eğitme ve aydınlatma" dürtüsü de yön veriyordu belki...

Naciye Abla'ya yurtdışında yayımlanmış kitap ve araştırmalardan yararlanıp rakamlar, hatta isimler veriyor, toplama kamplarındaki Çingenelerin tanıklıklarını okuyor, resimler gösteriyor,

onun ifadesiz yüzünde ufak bir üzüntü ya da hayret belirtisi görmek, olanların kendisiyle hiç ilgisi yokmuşçasına laf olsun diye söylediği şeyler dışında, sahici tek bir kelime duymak için didiniyordum. Ne var ki Çingene olup bitenden habersiz görünüyordu.

Şimdi Yalancı'nın öyküsünü, onun yetiştirmesi olduğumu saklamadan aktarmaya çalıştığım bu metinde, kolayca yalana sapmaktan, Naciye Ablayla Çingenelerin uğradığı zulüm üstüne yaptığımız sözde sohbetleri aktarmaktan uzak duruyorsam, nede ni, bayağı bir gerçekliğe bağlı kalma arzusu değil, böyle bir çabanın Naciye Ablanın sessizliğinin ortaya koyduğu daha derin bir hakikate aykırı düşeceğini bilmemdendir. Çingene'nin inatçı sessizliğinin anlamını, yine belleğimde, yıllar öncesine ait hüznü verici bir gözlemde buluyorum.

Edirne'ye gidişlerimden birinde genç bir Çingene çiftle karşılaşmıştım. Sosyalist rejimlerin art arda çökmesiyle altüst olan Balkan ülkelerinin birinden kaçtıklarını duyduğum karıkoca ve çocukları Hüseyin Amca'ların evinin avlusundaki bir odacığa yerleştirilmişti. Naciye Ablanın onları görmek için büyük bir heyecanla Hüseyin Amca'lara koştüğünü anımsıyorum.

Çingeneler, sınırları aşan yakınlıkların bizim kavrayamadığımız anlamlarını ortaya koymak istercesine sahiplenilmişti. Adama iş bulmak için seferber olunmuş, karısı ve iki-üç yaşlarındaki çocuğuna mahalledeki kadınlar kol kanat germişti. Naciye Abla haberi alınca, daha öğle olmadan alelacele gitmiş, döndüğünde, kadınla uzun uzun sohbet ettiğini söylemişti. Hangi dilde konuşup anlaşmış olabilirlerdi? Naciye Ablanın bir kez bile Romanca konuştuğunu duymamama rağmen, bu sorunun yanıtını bildiğimi şaşırarak fark ettim. Kelimeler ve adlar zamana gömülse de bu dilin Çingene mahallesindeki varlığı, solunan hava gibi sessiz, güçlü, vazgeçilmezdi. Romanca, umutsuzluk ve yalandan ibaret hayatın sapsade tarifiydi.

Tanrıların korktuğu bu çocuklar gerçekten kara topraktan yaratılmıştı. Ateş hırsızından bu yana tanrıları bir tek onlar şaşırt-

mıştı. Evlerden, eşyalardan, mülklerden, bayraklardan, kitaplardan, banka hesaplarından, inceden inceye hesaplanan güvenli gelecek düşlerinden çatılmış dünyayı çıplak ayaklarının altında çiğniyorlardı; bacası tüten, güneşi parlayan çocuk resimleri gibi ace-mice çiziltilmiş hayalleri buruşturup atıyor, ne cennetle ödüllendiriliyor, ne cehennemle korkutulabiliyorlardı. Ânı doludizgin yaşıyor; isteklerini ve umutlarını o ânın avuçlarına teslim ediyorlardı; çıplaktılar, yalnızdılar, umutsuzdular, inatçıydılar. Baş eğmiyor, ele avuca sığmıyorlardı; geleceğe inanmadıklarından tanrılara ihtiyaçları yoktu, şimdiki zamanda savrulan hayatları kaderin ta kendisiydi.

Romanca iyi, kötü, korkunç ya da güzel olmayan bu sıfatsız ve geleceksiz hayatın şiiriydi. Bu hayatı oluşturan şeylerin kendi diliydi. Kelimeler ele geçirilse bile sırnı çözülemezdi.

Karıkocanın varlıklarını saran alarm havası, bir felaketten kaçıp kurtulduklarını gösteriyordu. Doksanlı yıllarda Balkan Çingene-leri, devasa değişiklik ve karmaşadan perişan olan diğer halkların aksine, duruma çabucak uyum sağlayıp kendilerine yeni geçim kaynakları yaratınca komşularının düşmanlığını çekmişlerdi. Bu "hoşgörülü" insanlar, Yahudiler gibi Çingenelere de ancak kendilerinden kötü durumda olduklarında bir nebze tahammül edebiliyorlardı.

Kadınla erkeğin başlarına geleni hiçbir zaman öğrenemedim. Ancak daha önemli bir şey öğrenmiştim; mahalleye sığınan karıkoca geldikleri yerde ne yaşamış olursa olsun, bu Çingene olmayanlara verilmemesi gereken bir bilgiydi. Çingenelerin şu veya bu nedenle, ayrımcılığa, zulme ve kıyıma uğradıkları bilgisinin yabancılara aktarılması hiçbir zaman fayda sağlamaz, aksine bu durumu çoğaltıp yaygınlaştırarak olumsuz ruh halini besler, zehirli bir sarmaşık gibi büyüyüp yayılarak zarar verirdi.

Naciye Abla o akşam eve döndüğünde olan biteni anlatmasını boşuna bekledim. Çingene, hiç istifini bozmadan, küçük tüp gazın üstüne bir tas su koyup kaynattı. Sonra tencerede yağ kızdırıp salçayı "yaktı", sıcak suyu bunların üstüne döktü; su fokurdayınca, ıslattığı ellerine biraz un aldı. Ellerini birbirine sürttükçe minik hamur parçaları kaynar suya düşüyor, eğri büğrü şekiller alarak büzüşüyorlardı. Bir gün önce birlikte topladığımız kuzukulaklarını doğrayıp tencereye attı. O bunlarla uğraşırken, çocukken yaptığım gibi eteklerinin arasında dolanıyor, eski bir sırm o an çözecekmişim gibi bütün hareketlerini pür dikkat izliyordum. Küçük-lüğümüzde de, Naciye Abla hamuru büyücüler gibi sihirle kabartır, hayran bakışlarımız altında, yağlı parmaklarının arasında teslim olmuş parçalara tuhaf şekiller verirdi.

Çorba pişince yer sofrasına oturduk. Naciye Abla yaptığı yemeklerin beğenilmesinden hoşlanırdı. "Çorba çok güzel olmuş," derken, gözlerim doluverdi.

Yanımızda duran lambanın ışığında gölgelerimiz, hayal perdesine dönüşen duvara yansımıştı, çorbalarımızı içmek için eğilip kalkarken bedenlerimiz görünmez ellerin idare ettiği karagöz figürleri gibi hareket ediyordu. Sağımızdaki solumuzdaki öteberinin yansılarını duvarı karakalem bir resme benzetmişti. En gösterişli, en küstah giysileriyle hakikat, bu zamansız objelerin, daha içindekiler soluk alıp verirken buharlaşıverecekmiş gibi duran evin ardından meydan okumaktaydı.

Görmezden gelmeye çalıştığım şeyden ne kadar kaçabilirdim? Kabul etsem de etmesem de ben yabancıydım. Naciye Abla'ya o güne kadar hiç görmediği şu karıkoca kadar bile yakın olmayan bir "gaco".

Naciye Ablâ'nın öyküsünün izini sürerken, belleğimde nedensizce açılıp kapanan bir kapının ardında beliriveren adeta ürkek görüntülere, dindar bir kadının anısı eşlik ediyor. Bu silik görüntünün içinde kendisine çok yabancı, ihtişamlı bir yere davet edilip de ne-reye oturacağını bilemeyen bir konuk gibi tedirgindi Çingene...

Çocukluğumda, dinle ilgili konuların evimizde rağbet görmemesinden olsa gerek Naciye Ablâ'nın dini inancını hiç merak etmemiştim.

Kendisi Hanefî Müslüman olduğunu söylese de, bir vakitler de Arap olduğunu iddia ettiğinden, bu sözleri önemsemezdim.

Naciye Ablâ, Çingene olmadığı yolundaki iddiasını her seferinde daha esaslı delillerle ortaya sürerdi. Ölümünden yedi-sekiz yıl önce annemin çocukluk arkadaşı olduğu masalını ortaya attı. Annem arkadaşlıklarına dair hiçbir şey hatırlamasa da, Naciye Ablâ'yı yalanlamaz, Çingene'nin onunla ilgili övünç verici ayrıntılarla süsleyerek sık sık anlattığı öyküyü gülümseyerek dinlerdi.

Yıllar sonra bu hikâye bir ölçüde doğrulandı. Naciye Ablâ'nın annesi Edirne'deki akrabalarımızın evlerinde çalışmıştı. Ev işlerini yaparken Naciye Ablâ'yı bahçede ağaca astığı bir torba içinde uyutuyor, arada sırada bahçede torbanın içinde uyumakta olan çocuğu kontrol ediyordu. Ailenin en yaşlıları Naciye Ablâ'nın yol yordam bilmesini böyle bir evde yetişmesine bağlıyorlardı. Anımsadıkları bir diğer şey Naciye Ablâ'nın annesinin ninesi olarak tanıdıkları çok yaşlı bir kadının Hristiyan adı taşıdığıydı.

Naciye Ablâ'nın Müslüman olup olmadığı konusunda fikir yürütmeye kalkmayacağım. Belki Naciye Ablâ'nın o geniş ve kar-

maşık ailesi, birçok Balkan Çingenesi gibi nesiller evvel Hırستی-yan'dı. Müslüman topraklarında Müslüman olarak bilinmek istemişler, belki de gerçekten yıllar önce bu dini benimsemişlerdi.

Çingene'yi kayıtlardan araştırmak ise, beyhude olmasının yanı sıra onun öyküsüne düpedüz ihanet etmek anlamına gelirdi. Çingene hayatı kayıtların dışında bir yeredir. Kayıtlar ayrılıklara, ölüm ve zulme yol açar. Dini inançlar, kimlik belgeleri ölümle hayat arasındaki sınırı belirler.

Balkanlar'daki Çingenelerin dönemin yönetim ve vergilendirme koşullarına uygun olarak kimi kez Hırستیyan kimi kez Müslüman olarak yazıldıkları, ailelerin bir kısmının Müslüman bir kısmının Hırستیyan olarak kayda geçtiği, birkaç kuşak öncesine kadar kadınlar arasında Hırستیyan adlarına rastlandığı bilimsel araştırmalara konu olmuş, yazılıp çizilmiştir. Bir başka araştırmada farklı iddialara rastlamak da olasıdır. Hatta bu iddiaların kaynağının bizzat Çingeneler olması da pek muhtemeldir. Çingeneler meraklıları yanıltmaktan, kendileriyle ilgili yalan yanlış bilgiler vermekten zevk alırlar. Bunu görev kabul ederler. Çingenelerin yurtları yabancılardan kaçırdıkları bilgi, söyledikleri yalan, çokbilmişliğin ve zalimliğin kararttığı gözlerin ulaşamadığı bir toprak parçasıdır. Çingeneler bu ele geçmez toprağı, soyağaçları gibi zihinlerinde taşır.

Geride kalan kâğıtlar, hurafeler, belgeler, çokbilmişlerin sözleri yani tam da Çingenelerin istediği gibi bir alay ıvır zıvır ve toz dumandır. Bulutların arasından güneş gibi sıyrılan ise, Çingenelerin inançlarından ya da manevi dünyalarından ödün vermeksizin koşullara göre şu veya bu dinin inanana olarak bilinmekte ve kayıtlara geçmekte beis görmemiş olduklarıdır. Bu, Çingenelerin doğayla ilişkilerinden ve yaşam biçimlerinden türeyen kuvvetli bir maneviyat dünyasına sahip oldukları gerçeğiyle yan yana durur.

Benim bütün söyleyebileceğimse artık gittikçe öne doğru eğilen ufak tefek gölgenin küçük poşetine terliğini koyup, başına yemenisini bağlayarak mevlitlere gittiği; bahçede odun ateşinin üs-

tüne koyduğu kocaman bakır tencerede ölülerin ruhları için pişı yapıp, mahalleye dağıttığı... Kızgın yağda pişirilen mayalı hamur kimi kez de şerbete atılırdı...

Yine de oyunbazlığına alışkın olduğum Çingene, mezarlıkların, mevlitlerin, "iki kulufallah bir Elhamlar"ın hercümercinden kurnaz, güleç ifadesiyle sıyrılıp, yurtsuz atalarının arasına karışıyor. Ölenlerin hakiki bir kederle uğurlandıkları, yakınlarının günlerce suskunluğa gömüldüğü, kadınların saçlarını taramadığı, erkeklerin yemeden ve uyumadan yalnızca içki içtiğı, mezarlara avuçla gümüş, altın saçıldığı eski zamanların ölülerine...

Bu törenler genellikle erkekler için olsa da, benim gönlümde ona dualar değil, bir klarnetin hayat gibi oynak, hüznü, kışkırtıcı müziğı eşlik ediyor. Beyaz yemenisi sıyrılıyor, kınalı saçları iki yanında iki ince örgü halinde sallanıyor.

*

Hafızamdaki son karelerden birinde Naciye Abla'yı Selimiye Camii'nde, o devasa kubbenin altında başörtüsü ve sırtında pardösüsüyle bağdaş kurmuşken anımsıyorum. Çehresinde kandil ışıkları oynaşan Çingene, etrafını alan kalabalığın içinde yaşlı camiyi düşünmekte...

Mehmet Amca'nın henüz hayatta olduğu yıllarda geceleri evde süpürge bağlardı. Küçük Pazar'dan Selimiye'ye uzanan toprak yoldan sırtına denk yaptığı onlarca süpürgeyle insandan çok, iri, garip bir yaratığınkine benzeyen gölgesini sürükleyerek geçer, süpürgelerin parasını alıp çarşıya giderdi. Ulucami'yle Selimiye arası evler ve bahçelerle doluydu o zamanlar. Selimiye böylesine yalnız değildi, kendisini çevreleyen küçük meydan içinde ziynet gibi parlardı; torunlarının, kızlarının, damatlarının ortasında gururlanan kocakarılar gibi. Naciye Abla artık çarşıya nadiren iniyor. Bazen caminin bakımlı avlusunu kocaman bir mezarlığa benzetiyor; vaktiyle hatırı sayılan kişilerin yıllar geçtikçe bıkınlaşan ziyaretçileriyle dolup taşan. Halbuki hâlâ yaşıyor bu cami. Ne var

ki kendi insanlarından kopmuş bir kez.

Şimdi kadir gecesinin gelgeç misafirleriyle kederlenen kutsal mekânda, Çingene mahallelerinden gelen diğer kadınlarla oturuyor. Kadınlar mahfilinin bir köşesi sanki onlara ayrılmışçasına sıkışıyor, görülmeyen sınırların dışına çıkmamak için birbirlerini itiyorlar. Kuşlar gibi ürkekler. Oturdıkları kısım zaman zaman dalgalanıp karışıyor, hüznü uyandıran başıbozukluğu, acemiliğiyle "Çingenelerin yeri" kendini ele veriyor.

Kırış kırış boyunlarının görüldüğü mintanlarının üstüne yeleşini geçirmiş kupkuru yaşlı kadınlar da var aralarında, genç olanlar da. Yaşlılar, dişsiz ağızlarını bir şeyler çiğniyormuş gibi oynatıyor, yemenilerinin ucuyla boyunlarını, yüzlerini siliyor; gençler, sıhhatli yanaklarını, kaçak gülüşlerini sımsıkı başörtülerinin altına suçlulukla saklıyor. Caminin altın ağın kubbesinden, vitraylı yüksek pencerelere, debdebeli avizelere çeviriyorlar başlarını sık sık. Belki, bulutların, göğün, ayın ve güneşin, tanrıyla aynı kutsal adı taşıdığı zamanlardan kalma, eski kelimeler düşüyor akıllarına.

Yalan hiçbir mekânda böylesine küstah, böylesine gösterişli değildir. Mevlithanın davudi sesiyle ciddileşiyorlar. Uydurma sözcükleri en az diğerlerinininkiler kadar anlaşılmasa mırıltılar halinde nakışlı kubbeye yükseliyor.

Eski inanışların yerini bitip tükenmeyen öte dünya masalları aldığından beri bilmedikleri günahlarla ürperiyorlar; ölümden sonra ne cennet ne cehennem vardı önceleri. Şimdi örtülü başlarını iki yana sallıyor, üflemlerle kendilerinden geçiyorlar. Fısıltılar yepyeni korkularla hacimlenip büyüyor. Kaçak bakışları bu devasa aydınlıkta gezinirken kayboluyor. Kurumuş ağızlarında, dualar tökezleniyor.

Cami, ihtişamı ve yalnızlığıyla içlerinde uğuldamakta uzun uzun...

Ölüme adım adım yaklaşan Çingene hiç tanımadığı duygulara boyun eğmeyi öğreniyor. Tek kelimesini bilmediği yabancı sözcüklere hızlı dudak kıpırtılarıyla katılıyor. Baş ve işaret parmaklarını ağzının iki yanında gezdiriyor, çenesini sıvazlayıp aşağı çekiştiriyor. Küçük esmer ellerini açıp kınalı avuçlarını kubbenin ardındaki göğe kaldırıyor.

Eğer bana küçüklüğümden beri yabancı olan o tanrı, kullarımdan merhametliyse, bu sözcükleri herhangi bir duadan daha az değerli bulmayacaktır.

GÜNEŞ TANRISI RA VE ÇAY RİSALESİ

Tanrı'ya inansın ya da inanmasın ölümlülerin hikâyesi ölümle biter. Ölümü hikâye edebilen yoktur. Ölümlü ölümü bilemez; ama ölüm korkusunu bilir. Derler ki Çingeneler için yalnız kalmak ölümden bile korkuludur.

Kocasını kaybettikten sonra Naciye Abla mahallesinde barınmaya, yakınları saydığı genç kadın ve erkeklere analık-ablalık etmeye çalışmıştı. İyice yaşlandığında ailenin büyüklerinden olarak sözü geçse de, her seferinde bu gençlerin kırıncı sözlerine hedef olmuş, gerçek annelerin yanında etkisiz kalmış; hem anaları, hem çocuklar tarafından aşağılanmıştı.

Büyük şehirde başına buyruk yaşaması hoş görülmedi, İstanbul'da uzun süre kalan Naciye Abla'nın büyük paralara sahip olduğu düşünülürdü. Bu parayı, dul ve çocuksuz bir kadın olarak hepsi evlenmek ve iş güç edinmek isteyen ailenin genç erkekleri için harcaması beklendi. Bunu yapmadığı için hem gençlerin hem diğer akrabalarının düşmanlığını çekti. Ama onu kendi mahallesinde yabancı kılan bunlar değildi.

Yaşlandığında Naciye Abla'ya gelinlik çağa gelmiş on iki-on üç yaşındaki Çingene kızları baktılar, onu yıkadılar, çamaşırlarını yıkadılar, evini süpürdüler. Yazları küçük evin içine dışına badana, yerlerine temiz sıva çektiler. Yemek götürdüler, bayramlarda hali vakti yerinde olanlarca mahalledeki diğer yaşlı ve dullar gibi ona da bir-iki metre fistanlık ya da elbiselik basma, lastik terlik gönderildi. Kışın odunu kömürü alındı, güç gerektiren işler genç-

lerce yapıldı. Evinden adak horozu, adanmış tuz, şeker gibi öteberi hiç eksik olmadı.

Naciye Abla kendisi için yapılanları hep aynı küçümser, hor görür edayla kabul eder, kimsenin ondan bir şey istememesi için mahalleye eski pardösüsü, dikişli çorapları, önü açılmış ayakkabılarıyla giderdi. Ama mahallesinde yabancı sayılmasına bunlar da neden değildi.

Naciye Abla'yı kendi insanlarına yabancılaştıran yıllarca yıkıp yeniden yaptığı eviydi. İyice yaşlanıp Edirne'de kalmaya başladığında bu ev, ona ölümüne kadar bakması koşuluyla en yakınları olarak kabul ettiği Kadriye'lere hibe edilmişti.

Ne var ki Çingene sanki mahalledekilerle onu bir arada tutan şeyi, o ortak belleği yitirivermişti. Hiçbir Çingene'nin alınmayacağı sözlere alınıyordu. Belki de yanımızda geçirdiği zaman, onu kendi mahallesinde huzursuz eden bir zehre dönüşüp kanına karışmıştı. Kadriye'nin on beşindeki büyük kızının sokağa asılarak sergilenen çeyizinden küçük bir halıyı, camını örttüğü gerekçeyle bastonuyla yere attı. Evin önünden geçen yokuştan mahallelinin "dere" sözcüğüyle evcilleştirdiği incecik bir lağım suyu akardı. Çeyizlik halı suyun tam ortasına düşmüştü. Bununla da yetinmedi, en yakınlarını hırsızlıkla suçladı ki bunların içinde gelinlik kızlar da vardı. Hele bu davranışı hiç affedilmedi.

*

Olup bitenden Naciye Abla'nın telefonu üzerine apar topar Edirne'ye gittiğimde haberdar olmuştum. Naciye Abla'yı, yakında oturmalarına rağmen o güne kadar hiç karşılaşmadığım iki çocuklu genç bir çiftin yanında buldum. Sevim uzun boylu, iri yapılı, tombulca, yirmi yaşlarında bir kadındı. Esmer yüzünü çevreleyen sarı meçli, permalı saçları onu olduğundan daha büyük gösteriyordu. Kocasını Ahmet otuz-otuz beş yaşlarında daha esmer, iri parlak gözlü, kalın dudaklı bir adamdı. Görünüşleri bu mahalleye gelip yerleşmiş iki ayrı kavimin üyeleriymişçesine birbirinden alabildi-

ğine farklıydı. Biri ilkokula giden iki kızları vardı. Tek katlı evleri, birinde oturlan birinde yatılan iki odadan ibaretti. Küçük ama gösterişli müzik seti, televizyon ve çamaşır makinesi göz önüne konulmuştu. Başköşede yepyeni bir vantilatör duruyordu. Bütün akrabalarının düğün demek fotoğrafları basit çerçeveler içinde duvara asılmıştı. Bir tanesi Ahmet'in annesiyle babasına aitti. Anne, uzun kapkara saçlarını beyaz dantelle örtmüştü. Uzun, köşeli bir yüzü vardı. Çok güzel bir kadındı. Kulaklarından delinmiş, kocaman altın liralardan küpeler sarkıyordu. Bakışına sinmiş gurur, şimdi kaybolmuş kendine has bir yaşamın izlerini taşımaktaydı. Plastik çerçevesinin içinde bu savunmasız haliyle bile Çingene kadın, Çingene yaşamının görünenden çok daha derin köklerini çaba harcamaksızın anlatıyordu.

Bu alelade fotoğraf bile tek başına, yırtık pırtık giysileri ve kirli görünüşleriyle çocuk sürülerinin, ayaklarında naylon terliklerini sürükleyerek çeşmeye giden kadınların, kahvede pinekleyen adamların hâkim olduğu görüntüyü, asıl resmi gizleyen alelade bir kâğıtmışçasına yırtıp, altında gizleneni öğrenme arzusu uyandırıyordu.

Naciye Abla elinde bir torba çekirdek ve başucunda küçük renkli şekerlerle, oturmak için kullanılan büyük odaya konulmuş yatakta yatmaktaydı. Sevim'in kapılardan sığmayan annesi, belki bir şeyler almak isteyeceğim umuduyla getirdiği çeyizlik öteberi dolu bohçasını kucaklamış halde başucunda oturuyordu. Sevim ve kocası, göndereceğimiz para karşılığında Naciye Abla'nın bakımını üstlenmeyi kabul etmişlerdi. Naciye Abla Kadriye'lere verdiği evi geri almak istiyordu. Bu yalnızca upuzun bir mahkeme süreci anlamına gelmeyecekti. Çingene mahallesindekiler için adaletin eline düşmek, polisin eline düşmek demektir. Resmi kurumlardan Çingeneler hiçbir zaman haklı olarak çıkmamışlardı. Yasa mutlaka onların aleyhine işlerdi. Mahkemelik olmak ürkütücülüğün de ötesinde büyük bir utanç vesilesiydi. Ancak, benim bile artık açık görebildiğim bu sakıncalarına rağmen Naciye Abla akrabalarını mahkemeye vermekte ısrar etti.

Edirne'de çok sayıda Çingene yaşamasına rağmen davayı alacak avukatı bulmak için birkaç kez gidip gelmek zorunda kaldım. Uzak akrabalarımız kanalıyla ilişki kurduğum bir avukat da davanın Çingenelerle ilgili olduğunu anlayınca beni hemen reddetmişti. Adam, darbeden sonra yeni isim altında kurulan sosyal demokrat partilerden birinin ilçe başkanıydı. Kısa sohbetimiz süresince ortak tanıdıklarımızın hatırına zaman ayırarak bana belletmeye çalıştığı şuydu: Çingeneperverlik kimseye fayda sağlamazdı. "Bunlarla içli dışlı olmak", –sözün burasında davranışlarım vücudumdaki bir kusurdan ya da gizli bir hastalıktan kaynaklanıyormuş gibi beni yukarıdan aşağıya hayretle süzmüştü– "sadece bela getirirdi."

Sonunda kaldığım otelin kâtibî yardımıyla "bu tür" davaları alan bir avukatla anlaştım. Kısa boylu, göbekli, yarısı dökülmüş siyah saçları yağlı, kırk yaşlarında görünen adam, çok bilinen bir çizgi roman kahramanını andırıyordu. Çevresinde pek makbul biri olarak kabul edilmediği belliydi. Çingenelerden bahsederken saygın meslektaşıyla ağız birliği etmişçesine "bunlar" sözcüğünü kullandı. Mahkeme sürerken, Naciye Abla'nın kıymetli sayılabilecek yüzük ve bilezikleri, evde sakladığı parası kayboldu. Yıllardır biriktirdiği onca kumaş, paçavra da yok olmuştu. Kışın odunluğunun kapısını kırıp bütün odun ve kömürü çalmışlardı. Naciye Abla, kendi mahallesinde bir yabancı, bir "gaco" ya da "gadje"ydi artık...

*

Karar duruşmasından bir gün önce Edirne'ye gittim. Otel yerine evlerinde kalmadığım için beni siteme boğan Ahmet'in Almancı ablasının ısrarlarına karşı koyamadım bu kez. Eve vardığımızda hava kararmak üzereydi. Daveti reddetmem ihtimaline karşılık Naciye Abla tekerlekli iskemlesiyle önden götürülmüştü.

Eylül ayında olmamıza rağmen gündüz cehennem gibi sıcak olan hava biraz olsun serinlemişti. Yeşil boyalı, büyük bir demir kapıdan girilen avluda iki katlı sarı ve mavi boyalı bir ev yer alıyordu. Avluya dökülen beton yer yer çatlamış aralarından otlar fışkırmıştı. Yerler tertemiz yıkanmış, bir köşede sabun köpükleri birikmişti. Tam ortadaki kocaman ceviz ağacı avluya hâkimdi. Etraf tenekeler içinde çiçeklerle doluydu. Evi çepeçevre saran balkonlara, cam önlerine çiçekler konmuştu. Evin ve avlunun Balkan kasabalarını andıran bir havası vardı. Bu ılık akşama tatlı bir su sesi eşlik ediyordu. Ses, ağacın altındaki küçük taş havuzdan geliyordu, havuzun ortasında bir tanrıça heykeli yer almaktaydı. Her yerde binlerce kopyası görülen taştan kadın, elindeki bakraçtan havuza su boşaltıyordu. Havuzun içinde kocaman birkaç karpuz soğumaya bırakılmıştı. Havuzun kenarına dizilmiş tahta sandalyelerin önlerine gelecek biçimde kocaman melamin çorba tabakları içinde ayçiçekleri konulmuştu. Naciye Abla tekerlekli iskemlesinde ikramları kabul ediyor, yüzünde her zamanki küçümseme ifadesiyle evi, bahçeyi inceliyordu.

Ahmet'in elli beş-altmış yaşlarındaki eniştesi, çok açık tenli, beyaz saçlı, patlak mavi gözlü bir adamdı. İlerlemiş astımı yüzünden ağzından çıkan her kelimede boğuluyormuş gibi oluyor, sık sık nefes alamaz hale geliyor, gözlerinin akları iyice ortaya çıkıyordu. Söylediklerini zorlukla anlayabiliyordum.

Karısının kızıla boyalı kısa saçları yapılıydı. Siyah pantolonun üstüne panter desenli şal yakalı bluz giymiş, bolca altın takı takmıştı. Yüzü makyajlıydı; iri, biçimli dudaklarıyla sürekli gülümsüyor, bu yüzüne çok tatlı bir ifade kazandırıyordu. Suratına karşı "iyileşmez bu artık" dediği kocasına usanmışlıkla bakarken bile gülüşü dudaklarından eksilmiyordu. Yüzü adeta istemi dışında iyiliğe ve güzelliğe mahkûm edilmişti. Kocasına davranışını pek yadırgamamıştım. Birlikte geçirdiğimiz son senelerde sık sık hastaneye götürdüğüm Naciye Abla, hastanelerde gözüne kestirdiği hastaların –özellikle genç olanların– yanlarına oturarak ne hastalıkları olduğunu sorar, yüzlerine karşı acıyıp hayıflanırdı.

Sonra yandaki koltuğa geçip, şuracıktaki tazenin devasız bir derdi olduğunu anlatmak (sesini alçaltmaya gerek görmeden ve ikide bir dönüp söz konusu insana bakarak) en birinci huyuydu.

Karpuz servisini kızları yaptı. Yeşil gözlü narin bir kızdı. Mahalledeki diğer Çingene kadınları gibi giyinmemişti; o da annesi gibi şıktı. Boşandığı ya da boşanmaya çalıştığı kocasından bir oğlu vardı. Oğlan şişmanca ve beyaz tenliydi. Çocuğun, Edirne'deki iyi okullardan birine gittiği söylenmişti.

Kadının hiç durmadan gülümseyen yüzü o kadar hoştu ki, bunu kendisine söylemeden duramadım. Sözü ağzımdan aldı. Hava-yollarındaki hosteslerden, en asık suratlı Alman görevlilere kadar herkes bu gülüşünden etkileniyor, kendilerini tutamayıp tıpkı benim gibi hayretle karışık beğenilerini dile getiriyorlardı.

Çekirdek çitleyerek sohbete devam ettik. Almanya'daki ev kendilerininindi. Kızlarının Almanya'ya yerleşmesi için bazı bürokratik işlemleri halletmek gerekiyordu ki, bunu da benim yapmam bekleniyordu. Naciye Abla artık güç dönen diliyle aslı astarı olmayan mallardan mülklerden, tanıdığımız hatırlı insanlardan söz ederken onu sessizce dinledim. Benim orada olmam onu zerre kadar rahatsız etmiyordu. Mütevazı kimseler olduğumuzu söylemeye hazırlanırken, gözüm tekerlekli iskemleye takıldı. Kimsesiz yaşlı bir Çingene'ye ta İstanbul'dan bu şık tekerlekli sandalyeyi getiren, bakılması için para veren, mahkeme için defalarca gelip giden biri sonsuz bir imkânlar denizi değil de neydi? Sonuçta düpedüz varlığımdan türeyen şey, söylediklerimi ve söyleyeceklerimi ta en baştan yalanlıyordu.

Gülümseyen kadın konuşmaya devam etti. Üç oğullarının Almanya'da kendi işleri vardı. Oturdıkları evin çevresinde Türkler yoktu. Komşuları Almandı. Zaten Almanlarla daha iyi anlaşıyor, Türklerle hiç görüşmüyorlardı. Karpuz servisinden sonra evi görmem için yaka paça içeri götürüldüm. Tekerlekli sandalyesinde oturan Naciye Abla, kimse onu getirmediğinden bahçede kalmıştı.

İşlemeli örtülerle süslenmiş kırmızı kadife kaplı koltuklardan birine oturur oturmaz, torunlarının Almanya'da yapılan sünnet

düğününün fotoğrafları, kocaman bir tomar halinde ortaya geldi. Fotoğrafta, astımlı enişte ile dünürü sultan kılığında görünüyordular. Başlarında kocaman pırıltılı, sahte mücevherlerle süslü, gösterişli kavuklarıyla bağdaş kurmuşlardı. Üstlerine parlak kumaştan (dünürünki kırmızı, kendisinininki mavi) simli kaftanlar giymişlerdi. Önlerinde iri mücevherlerle süslü nargileleri ve ortada üstü yiyeceklerle dolu kocaman bir bakır sini vardı. Başka bir fotoğrafta iki dünür dansözlerle çevrilmişti.

Fotoğraflara bakmış, evi ve eşyaları görmüş, zenginliklerine dair öyküleri dinlemiş, beğenimi ifade etmiştim. Yine de havada gittikçe çığırından çıkan bir şeyler vardı. Enişte boğulurcasına konuşmaya çabalıyordu. Sonunda kocasının ne istediğini anlayan kadın, kocaman, şık ciltli bir kitap getirerek kucağıma koydu. Almanya'da gördükleri itibarın kanıtı olan kitap, üniversitede hoca olan bitişik komşularının hediyesiydi. Kitap doğallıkla Almancaydı. Kırmızı püsküllü ayraçla işaretlenmiş sayfada, eski Türkçe harflerle bütün sayfayı kaplayan bir metin yer alıyordu, üstünde Almanca olarak şu ibare yazılıydı: "Die tee buchlein von der pilger İzzettin Efendi."

Kadın son derece düzgün bir Almancayla kitabın üstündekileri okudu. Almanca anladığımı söyleyince tercüme edecekken vazgeçti. Adamın baş işareti, daha çok da gözlerinin ve ağzının zorlanmaktan aldığı şekil üzerine, ne istediğini anlayıp, işaret ettiği yeri yüksek sesle Türkçeye çevirmeye başladım.

Okuduğum bölümde Türkiye'nin ilk tescilli çay tiryakisi kabul edilen Hacı İzzettin Efendi'den söz ediliyordu. Çay tiryakilerinin piri İzzettin Edirneli'ydi. (Kitabın hediye edilme sebebi herhalde Alman hocanın, komşularının da Edirneli olduğunu bir sohbet sırasında anlamış olmasıydı.) Tarihe Çaycı İzzettin diye geçen bu değerli şahsiyet, 15 Eylül 1820'de Edirne'de dünyaya gelmiş, kitabı, Mekke'de Harem-i Şerif Müdürlüğü'nden kendi isteğiyle emekli olarak, memuriyetine ara verdiği 52 yaşında yazmaya başlayıp, dört sene içinde tamamlamıştı.

Çaycı İzzettin Efendi'nin bilinen tek eseri olan Risale, (metinde kitapçık anlamında "buchlein" sözcüğü geçiyorsa da tarih göz önüne alındığında kastedilen risale olmalıydı) Temmuz 1878'de taş baskı olarak Beyazıt Camii yakınında Müzellefzâde Rıza Efendi'nin matbaasında basılmıştı. Tam adı *Çay ve Amber Risalesi*'ydi. Aynı yıl 69 sayfalık bir ikinci baskı yapılmış olması kitabın görüldüğü alakanın delili olarak yorumlanmaktaydı. İzzettin Efendi kendi tecrübeleriyle yetinmeyip çay hakkında Arapça, Farsça ve Fransızca kaynaklardan da bilgi toplamıştı.

Astımlı enişte kitabın yüksek sesle okunmasını memnuniyetle dinliyor, hastalığından kaynaklanan abartılı göz ve ağız hareketleriyle beni okumam için teşvik ediyordu. Ara verince kitabı alıp kendi okumaya kalkıştıysa da başaramadı; hatırını kırmamak için metni çevirmeye devam ettim. Aslında karıkocanın Almanca bildikleri anlaşıldığından, Türkçeyi bu tuhaf ayinin dili olarak seçmemiz dışında anlamı yoktu bunun.

İzzettin Efendi şimdi de çayın faydalarından söz ediyordu. İkinci derecede tıbbi madde olarak tanımladığı çay, maraz eseri olan yumruları küçültüyor, hazmı kolaylaştırıyor, vücudu ısıtıyor, kuvvet veriyor, ruhları rahatlatıyor, yüze kırmızılık ve letafet kazandırıyor. Kalbe, dimağa, mide ve ciğerlere şifa veriyor; iştahı açıyor, kabzı önlüyor, göğüs hastalıklarına, kulunca, kurda ve nefes darlığına iyi geliyordu. Ayrıca aslan yaraları da çayla yıkılarak iyileştirildiği gibi yaralıya çay da içiriliyordu. Hacı İzzettin, fincanına on damla limon sıkarak hazırlanan çayı herkese tavsiye ediyordu.

Adam zayıf bir el hareketiyle durmamı istedi. Geçirdiği üst üste krizlerden bitkin düşmüştü. Halsizce karşıki duvarda asılı bir şeyi işaret ediyordu. İleri derecede miyop olduğumdan oturduğum yerden görme şansım yoktu. Yerimden kalkıp duvara yaklaştım. Mavi badanalı zemin üzerinde ailenin düğün fotoğraflarının

yanında güzelce çerçeveletilmiş olarak fesli, burnundan çıkıyor-
muş gibi gür beyaz bıyıkları sakalına karışmış muzip ifadeli bir
ihtiyar görünüyordu: Çay tiryakilerinin piri Hacı İzzettin Efendi.
Fotoğraf belli ki, okuduğumuz kitaptan kesilmişti.

Benim etkilendiğimi gören adamcağız iyice coşmuştu. Büy-
yük bir güç sarf ederek kendisinin de lise mezunu olduğunu söy-
ledi. Karısı yüzünde aynı cazip gülümseme, ağzından boğulurca-
sına çıkan her sözcükte, hâlâ ölmediği için adama sessiz sitemler
yağdırmaktaydı. Çay içmek için bahçeye dönmeye hazırlanırken
enişte yine bir şeyler söylemeye çalıştı. Kapının önünde, sabırsız-
lanan karısıyla yan yana durup, konuşmasını bekledik. Şöyle di-
yordu "Ra vardır mesela, güneş tanrısı..."

Dışarıda Naciye Abla iskemlesinin üzerinde uyuyakalmıştı.
Gece ilerlemişti. Taş avlu etrafımızı çepeçevre sarmış envai türlü
çiçeğin kokusuyla doluydu. Havuzun içinde taştan kadın vazife
başındaydı. Kalkmama yakın, güzel gülümsemeli ev sahibesi, yü-
zündeki ifadenin geçirmiş olduğu kazadan ileri geldiğini söyledi.

Bu akşama dair anlattıklarımın bu hikâyedeki ender gerçek-
lerden olduğuna kim inanırdı? Nitekim kitabın basılış aşamasında
Çay Risalesi ve Hacı İzzettin Efendi yayıncımla aramızda tartış-
ma konusu oldu. Artık yaşını başını almış, saygın üç ansiklopedi
ve felsefe, ekonomi, tarih alanında kaynak olarak kullanılan bir
dizi bilimsel yayının onurunu akademik çevrelerde madalya gibi
taşıyan bu iyi kalpli adamcağız, Çay Risalesi'yle ilgili bölümün
kitapta Çingeneler ve Yahudilerle ilgili bilimsel gerçeklerin etki-
sini azaltacağı konusunda endişeliydi. Özellikle beni tanıyanlar,
çay tutkum yüzünden memleketlim olan bu koyu tiryakiyi kitaba
sokuşturduğumu düşüneceklerdi.

Kendimi savunmaya çalışmadım. Neyin gerçek, neyin yalan
olduğuna dair bu karmaşanın müsebbibi, bizzat bu metin boyun-
ca tasvire uğraştığım hayat değil miydi? Ve hayat tam da zehirli,
oynak, kışkırtıcı haliyle hakikati işaret etmiyor muydu?

Yayıncımlı incitmek pahasına Hacı İzzettin ve Çay Risalesi'n-
den vazgeçmediysem bunun nedeni, hakikate duyduğum borçtur;

yalan sanılanla gerçek denilenin; gölgeler dünyasıyla, çiğ aydınlığın karışımı olan; ancak sanrıyla, apaçık zihnin, saf akılla, akıldışı sayılanın birlikte kavrayabildiği...

Okuyucunun güvensizliğini ise ta en baştan göze almıştım.

Ertesi gün mahkemede herkese son bir söz hakkı verildi. Hâkimin anlayışla dolu bakışları altında birkaç düzgün cümleyle durumu özetledim. Davalı taraf, aşırı sıcak duruşma salonuna cümbür cemaat yığılmıştı. Avukatları yoktu. İfadeleri birbirini tutmuyor, ağızlarından çıkan her sözle kendilerini daha kötü bir duruma düşürüyorlardı. Davanın Naciye Abla için önemini bilmeme rağmen, hasımlarımız için üzülmekten kendimi alamıyordum. Goygoycu avukatımızın hâkimin gözünde daha saygın bir yer tutmadığı belliydi. Bu durum, ne yerde ne gökte sağlanamayan adaletin tecellisi gibi göründü bana bir an. Mübalağalı sözleri bizim lehimize olduğu baştan belli olan davayı neredeyse tehlikeye düşürüyordu. İçten içe seviniyorsam da ikiyüzlülüğümün farkındaydım. Kendimi acı acı suçladım. Serinkanlılığımın nedeni herkesin baştan beri bildiği şeyi benim de bilmem değil miydi?

Mahkeme uzun sürmedi. Davayı Naciye Abla adına ben kazanmıştım. Kaybeden her zamanki gibi Çingenelerdi. Mahkeme hâkimin, avukatın, mübaşirin ve daktilo kızın, davayı kaybedeceklerini baştan beri bildikleri için daha karar açıklanmadan zıvanadan çıkan mahalleliyle ilgili fikirlerini kuvvetlendirerek sonuçlanmıştı. Kim bilir belki günün birinde Çingeneler tam da bu yüzden şu anda bilmediğim bir konuda kazançlı çıkacaklardı.

Bu züğürt tesellisini kendime saklayıp oradan çabucak ayrıldım. Mahalleye vardığımızda Naciye Abla'nın muhtemel sonu, davayı kaybeden tarafça veciz kelime ve hareketlerle ifade ediliyordu. Kadriye'nin söylediklerinin içinden sansüre uğramadan kullanılabilecek tek cümle şuydu; Naciye Abla kendilerini beğenmezken diri Çingenelerin eline kalmıştı. Kadriye'nin diri Çingenelikle suçladığı Sevim ve Ahmet ise hayretler içinde öğrendiğim gibi Naciye Abla'nın en az onun kadar yakın akrabalarıydı. Mali-

hulya'nın öyküsünden tanıdığım Karazindan'ın torunuydu Sevim. Çoktan ölen Karazindan, mahalledeki evlere girip çıktığım günler boyunca, duvarlardan birinde, ucuz çerçevesinin içinden beni izlemiş olmalıydı.

Evin Sevim'e devredilmesi için mahkemeden sonra bir süre beklemek gerekti. O yılın mart ayı başında Naciye Abla'yı Sevim'e teslim edip giderken defalarca yıkıp yeniden yaptığı evin bütün bunlara neden olmuş olmasının şaşkınlığı içindeydi. İyice yaşlanmıştı, gözlerinden biri hiç görmüyordu, ikincisinde pek az ışık vardı. Kışı Sevim'lerde geçirmiş, şubat ayı çıkınca, havaların düzelmesini bahane ederek kendi evinde bakılmak istemişti. Epeydir kimsenin yıkmadığı büyük odada yatıyordu. Yatağın kenarına iliştim. Çingene'ye yazın yeniden görüşeceğimiz konusunda söz verdim. Bu konuda ümitsizdi. Ben yaz için planlar yaparken, vedalaşmak için sözümü kesti. Üstünkörü vedalaştık. Ümitsizliğinden dolayı ona sitem ettim. Biraz daha oturup, evle ilgili geri kalan işlemleri halletmek için yanından ayrıldım. İki-üç saat sonra yeniden uğradığımda uyuyakalmıştı. Eline kimin tutuşturduğu belli olmayan krakerler yatağın üstüne yayılmıştı, bir diyet kola tenekesi yere, camın önüne yuvarlanmıştı. Tablo Kadriye'nin kehanetini doğrular nitelikteydi. Krakerleri topladım, kolayı girişteki masanın üstüne koydum, başı yana düşmüş Çingene'ye son bir kez baktım. Evden çıkar çıkmaz erik yapraksız gövdesiyle önümü kesti. Bakımsız bahçenin kötücül efendisi gibi dallarını eve doğru uzatmıştı. Günün o saatinde gölgesi "yer evini" korumak istemişçesine sarıp sarmalamıştı. Küçük ağaçla yüz yüze gelmek istemedim nedense o an. Gözlerimi yere indirdim; o tarafa bakmadan bahçe kapısından çıktım. Naciye Abla'yı sağ olarak son görüşüm oldu bu...

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞARETLER

Küçük Balkan kasabası kışa hazırlanıyor. Bense sarıp sarmalandığım şallar, iyice bollaşan pantolonlarım, bükülen bedenimle, gittikçe izini sürdüğüm Çingene'yi andırıyorum.

Gölgem şiddetli rüzgârın, çerçöpü savurup durduğu sokaklarda dağılıyor. Saçlarıma bağladığım eşarbı her sabah sıkıca düğümlüyorum. Akşamları, koyulaşan denizin ardında güneş, kocaman bir kan damlası halinde suya karışıyor. Zamana dair hiçbir işaret –saat, gün, gece– yabanileşmiş olanı ele geçiremiyor. Sessizlik onlar adına konuşurken ölümler susmakta. Yalancı'nın öyküsü kasabanın hırpalanmış bedeninden kekeleyerek boy veriyor.

İssızlaşan yollarda yüzüme çarpan yokluklar, kayıplar, kıyımlarla damgalanan zamanın gözden kaybolurken savrulan eteği...

Sokakları benden önce kat ediyor, her köşede kıvrılmış yatıyor, söylenmeden biliniyor. Nereye gitsem ardımda, vahşi hayvan gibi soluk alıp vermekte...

Kasabanın şimdi geride kalan sonbaharı, dönüp durduğum karanlığın içinde ışıksız pencereler gibi bir bir açılıyor. Ama hangi bellek izini sürebilir bu topraklarda olanların, yanıp kavrulmadan?

Küçük limana yan yana dizilmiş masalar, beyaz örtülerini uçuşturarak yaslı kadınlar gibi bekleyeceklerdi. Güneş yüzünü gösterince dizlerine kadar inen önlükleriyle garsonlar masalara az sonra esintiyle devrilecek minik birer vazo koyacaktı. Son ışıklar karşıdaki tepeleri tutuştururken her şey birdenbire toparlanıverecekti; içi tozlanmış geniş tabaklar, örtüler, oraya buraya kıvrılmış kediler bile.

Yeni kıyıcılar eskilerin ayak izlerine basarak yürüyor. Kan içmeye başladıklarından beri anılara ihtiyaçları kalmadı.

Yıkıntıların arasından başlarını kaldırıyor ve on yıllardır aldatıldıklarını düşünüyorlar, parçalanan derilerin altından diğerleri, her şeye sebep olanlar, yabancılar çıkıyor.

Yine de bazıları yalana inanmış olmalı. Melez evlilikler, bunların çocukları ve ailelerinden söz ediliyor, on milyon kişi... Bahçeye kurulmuş uzun sofralarda yenilen yemekler, değiş tokuş edilen elişi tarifleri, kedileri kovalayan belden aşağısı çıplak çocuklar ve...

Pansiyonların kahverengi boyalı tahtadan panjurları örtülmüş olacaktı. Bahçelerde ara sıra gölge gibi sessiz, yaşlı kadınlar görecektim. Önlerinde önlükleri, ayaklarında lastik pabuçlar bir şeyler gömmeye ya da çıkarmaya çalışacaklardı. Beyaz saçlarına, soluk mavi, küçücük gözlerine bakmaya çekinecektim.

Makinenin içinden dört-beş saniye sonra çıkıveren, gün geçtikçe sararan, ışıktaki kaldıkça yaşlanan fotoğraflar bir de. Tam ortada, çarpılmış sandalyeler, sağı solu gagalayan bir tavuk, eğreti hasır koltukta ağzı açık uyuyan yaşlı adam. Fotoğraftakiler hep hazırlıksız yakalanıyor; kendilerini çevreleyen hakikatin gölgesinden, bulundukları an'ı açarak bakıyorlar.

Bu fotoğraflarda zaman taş kesilmiyor, yüzler de. Hiç çekilmediğini bildiğimiz diğer karelerde hayat devam ediyor. Ölümlü bir günlük yaşam parçası; ışık oyunlarını, kadrajı önemsemeden; sapsade...

Kıyıcılar en çok, bu fotoğraflardan nefret ediyor. Fotoğraflar kimse onları yırtmasa da ölecekler halbuki.

Devasa siyah bayrakları ve çaresizlikleriyle bir avuç insanı anımsayacaktım. Rüzgâr limandaki ışıkları mavi, kırmızı pırıltılar halinde karanlığa serpiştirecekti. Kasaba erkenden sessizliğe bürünürken, bahçelerde son beyaz çiçekler...

Kız –ev sahibimin kızı– yalnızlığıma gömüldüğümünden beri benden umudu kesmiş olmalı. Seyahatten döndükten sonra karşılaşmamıştık. Geçen gün elinde bir kitapla çıkageldi: *Boyalı Kuş'* un 1976 tarihli İngilizce baskısı. Balkan uluslarını aşağıladığı için toprağından sürgün edilen kitap, yazarın giriş yazısında yeniden söz alıyor: Naziler gaz odasına yolladıkları ergenlik çağına gelmiş her Yahudi kızın cinsel organını elliyorlarmış. Kayıtsızca...

Denizin kayaların altına taşıdığı yosunların kokusunu duydum. Köpük köpük, gri, düşman su, iskelenin çürümüş ayaklarına çarpıp duracaktı.

Birkaç ay önce markette karşılaştığımız Çingeneler ortadan kayboldular. Yine yoldalar; "Çingenelere ölüm" yazan duvarlardan uzakta, "yok ülkelerini" arıyorlar.

Artık ne giysilerinin üzerinde siyah üçgenler, ne sol kollarında "Z" damgası var. Lakin Balkanların kardeşlik uykusundan uyanan halkları, Çingeneleri gördüklerinde tıpkı eskiden olduğu gibi yüzlerine ya da yere tükürüyorlarmış... Ve yine eski günlerdeki gibi yalnız yakaladıklarında tutuşturuyorlarmış onları...

Boyalı Kuş'un siyah saçlı, kara gözlü çocuğunu düşünecektim. Uğursuz bir Çingene vampir olduğu için işkence gören, eve yıldırım düşmesine sebep olmasın diye saban zinciriyle bağlanıp gecelerce ıssız kırlarda bırakılan altı yaşındaki oğlan, yeniden konuşmaya başladığında "gece kuşlarının" dilini kullanacaktı.

Gitmeleri yasaklandığından beri gidemiyorlar. Kenar mahallelerin uçurumlarına asılmış gettolarda kısılıp kaldılar. Kilise çanlarının çalmasını ve birlikte yaşadıkları insanların ellerinde benzin bidonlarıyla çıkıp gelmesini bekliyorlar. Komşuların saldırdıkları yabancılar, göçebeler değil; hep orada olanlar, onlarca yıldır orada yaşayanlar. Halbuki aynı güneş uyandırmıştı yıllardır onları; tepelerin elle çizilmişçesine düzgün yeşilliği, göz alabildiğine ayçiçeği tarlaları.

Çıplak tepeleri, lavantayla mor arası bir renk almış dağı ve gruplar halinde giden son kuşları izleyecektim. Akşama doğru gök dumanlı bir kırmızıya dönecek, serin, dar sokaklardan meydana doğru kızıl gölgelerin kana boyadığı insanlar çıkıp gelecekti.

Kıyıcılar sistemli çalışıyorlar. Elektrikçi, yangının diğer yerleşimlere sıçramaması için kabloları kesiyor, diğerleri ellerinde bidon, traktörlerine yaslanmış bekliyor. Sonra tek sıra halinde, –tek başlı bir yaratık gibi– teknik bir kindarlıkla, galeyana falan gelmeden işlerini görüyorlarmış. Akıl uyumuyormuş, akıl tutulmuyormuş; akıl, kıyımın başından sonuna işbaşında...

Çakıl taşları döşenmiş zemin sımsıkı giyinmiş birkaç çocuğun ayak sesleriyle şakırdayacaktı. Ana-babaların ricasıyla yaşlı bir adam, bezgince, lunaparkın hâlâ sökülmemiş atlıkarıncasını çalıştıracaktı. Minik ayak sesleri, tek tük gülüşler, donuk günün içinde, ışığın çırılçıplak soyduğu, boyaları dökülmüş, hantal oyuncak.

Akıl, kesip parçaladığı Çingene ikizler üzerinde suçluluğun kuşaktan kuşağa nasıl geçtiğini araştırıyor; akıl, ikizlerin gözlerini ve saçlarını cam kavanozlarda saklıyor, onlarca çocuğa öldürücü hastalıkların mikroplarını şırınga ediyor. Akıl, Çingeneler gaz odalarına gönderilmeden sadece bir ay önce kampa bir çocuk bahçesi yaptırıyor. Çocuk bahçesinin bir atlıkarıncası da var. Bura, arabayla yalnızca bir günlük mesafede... Kasaba o zamandan beri, taşlanmayı bekleyen bir hilkat garibesi gibi titremekte, en büyük meydanında...

Atlıkarıncada gözsüz ikizler dönecekti, yanakları delik çocuklar, aç çocuklar, ölü çocuklar, kemikleri erimiş çocuklar.

Kocamış aletin, kırık bir müzik kutusu gibi tekleyen, paslı melodisini duyacaktım. Rüzgâr bu sesleri binlerce ölümcül parçaya ayıracaktı.

Zulmün belleği yoktur, defteri vardır; özenle tutulmuş bir defter. Zulmün belleği yoktur, müzesi vardır: eski geniş binalar,

kapıda anmalık eşya dükkânları. Gettoların, hücrelerin, fırınların içinde sarsılıp uyanan, anmalıkta sakinleşip durulur, zaman ehlileşir, anlam parçalanır, vicdan susar, bellek uyuşur.

Toplama ve imha kamplarından kalan izler arasında Çingene-
lere ait olanı yokmuş. Kimse Çingenelere yapılanlardan dolayı suçlanmamış. Defterlerde öldürülen yüz binlerce Çingenenin adı geçmiyor; ama "diğerleri" başlığı altında bulunabiliyorlarmış.

*Ellerinde koca valizleriyle havanın soğuması kasabanın ka-
bahatiymiş gibi öfkeyle kasabayı terk eden turistlerin yerini sahil-
de dolaşan kuşlar alacaklardı, gruplar halinde kumları karıştırı-
rak yazdan geri kalanları bulmaya çalışacaklardı. Durmadan yü-
zeyde görünen şeylerin altındakini arayacaklardı. Kumların ara-
sından çıkardıkları şeyleri bir kenara bırakacak ve aramaya de-
vam edeceklerdi.*

Çingenerler giderken hiçbir iz bırakmıyorlar. İz bırakmamış
olmanın o tarif edilmez işaretini bırakıyorlar. Atlıkarınca gibi.
Hak aramıyor, iddia etmiyor, bağırıyor, öylece duruyor. Tek ba-
şına, bilinen her şeyi çözüp dağıtıyor, altüst ediyor; hayatı işitil-
medik bir dille yeniden kuruyor. Ne var ki hiçbir şey yazılamıyor
bu dille; konuşulamıyor. Bu dille kimse affedilemiyor. Üzülenler,
delirenler, merhamet edenler, ağlayıp sızlayanlar kullanamıyor bu
dili; bilenler susuyor. Bu dille yapacak tek bir şey var. İşaretleri
arayanlar bunu göze almak zorunda.

*Ayın solgun ışığıyla aydınlanan sahilde oturup karşıda görü-
nen dağları, dağlara çöken karanlığı seyredecektim. Kasabanın
çok eskiden çekilmiş siyah beyaz fotoğrafında tutsak kalmış bir
gece kuşu çığlık çığlığa bağırıyordu. Vakitsiz soğuk damarlarımı
kesecekti, bıçak gibi.*

Çingenerlerin başkalarının okuyamadığı işaretleri vardır; yal-
nızca kuşların, rüzgârın ve yurtsuzların okuduğu işaretler...

Talikayı, ya da karavanı kullananın başı hizasındaki dallara
asılmış renkli bir iplikçik, sönmüş ateşin kara halesinde parlayan

kırk bir cam parçası... Patrin denen işaretleri sadece onları arayanlar görür. Kısacık iplik, kilometreler boyunca uzanan gizli yolların haritasıdır, kırk cam dünyanın yüzünü çizip kanatır ve ardında okumayı bilenler için, yurtsuz halkın öyküsünü bırakır; o halkın hiç silinemeyecek işaretini...

Çamların uzun kara gölgesinde, şalıma sarınıp Naciye Abla gibi çömelecektim. Gri, mavi gök geniş, düz bir örtü gibi nemli ve serin toprağı, yüksek ağaçları, kara tepelerinde şekilleri bulanıklaşmakta olan dağları örtecekti.

Çingene'nin bana bıraktığı ilk işareti, iki yıl önce tam yolumu kaybettiğimi düşünürken görmüştüm. Nasıl bir şeydi dersanız, tıpkı kuşların bulup çıkarttıkları çöpler gibiydi, kirliydi, komikti, minicikti ve plastiktendi. Öyle ki ona ancak gülünüp geçilebilirdi. Bir işaret olduğunu onu arayandan başkası anlayamazdı. Şeydi o... Neyse! Nasıl olsa birazdan her şeyi öğreneceksiniz.

Bacaklarımı kendime çekip kollarımla sıkı sıkı saracak, öne arkaya sallanmakta olduğumu fark etmeden düşünecektim; unutmak hem de hatırdan tutmak mümkün olabilir mi? Birlikte?

MİNİK PEMBE DİNOZOR

Naciye Abla'nın ölümünden aylar sonra haberim oldu. Epeyce uzak bir ülkedeydim o sıralar. Haberi aldığımda iki elim kanda ol-
sa geleceğimi bilen annemle babam, Çingene'nin ölümünü ben-
den gizlemişlerdi.

Cenazeye giden babamın yolladığı mektupta cenaze namazı-
nı cüppesiz ve sarıksız bir imamın kıldığı yazılıydı. Adamın bu
halini, Naciye Abla'ya saygısızlık olarak değerlendiren babam,
dini konulara ilgisizliğine rağmen imamla uzun uzun tartışmıştı.
Bu konuşmaya anlam veremeyen mahalleli, mezarın başında ses-
sizce onları izlemiş, bir kısmı daha toprak atılmadan ayrılmıştı.
Zaten yirmi kişi ancak vardı. Geri kalanlar ise, annemle babamın
yüzü suyu hürmetine biraz daha oyalanmışlardı.

Kasım ayıydı. Hava dışarıda uzun süre kalınmayacak kadar
soğuktu. Son günlerinde Naciye Abla'nın bakımını üstlenen karı-
koca Ahmet'le Sevim, babamla annemi okunacak duaya davet et-
tiler. Mektubun havasından, mahalleye olan ilgimi hep yanlış al-
gılayan ailemin, cenazeye değilse bile duaya, benim adıma göz-
lemde bulunmak için gittikleri anlaşılıyordu. Mektup detaylara
dikkat eden bir gözlemcinin titiz izlenimleriyle doluydu. Ahmet'
le Sevim'in evinde gayet iyi tanıdıkları çok yaşlı bir Çingene ka-
dınla karşılaştılar: Bahire...

Yaşlı kadın, okuma yazma bilmediği halde elinde, sözde du-
aların yazılı olduğu bir defter tutuyordu. Babamın Bahire'nin ya-
nına ilişip çaktırmadan göz attığı defter, büyük ihtimalle bir ilko-
kul çocuğuna aitti. Üstünde büyük harflerle çarpık çurpuk bazı
kelimeler, hatta resimler vardı. Defteri dizlerinin üstünde tutan

Bahire, ikide bir, sanki orada yazılı duaları okuyormuş gibi önüne bakıyordu. Defter gerçekten dualarla dolu olsa bile Bahire'nin onu okuyamayacağını annemle babam kadar mahalleli de biliyordu. İkram edilen birkaç kaşık helva fıstıksızdı ve yalnızca iki-üç kişiye verilmişti.

Mevlit için toplananlar Naciye Abla'yla ilgili birbirinden farklı bir sürü hikâye anlatarak annemle babamı şaşkınlığa düşürmüşlerdi. Yalan tiyatrosu bu kez Ahmet'le Sevim'in evinde Naciye Abla olmaksızın kurulmuştu. Kimse rolüne hazırlanmamıştı. Asırlardır olduğu gibi gacoya görmek ve duymak istediklerini sunmuşlardı.

Ama belki de babamın, ona da hüznü veren gözlemine inanmak gerekirdi. Cenaze töreninin acemiliği, imamın hali, okuma yazma bilmeyen yaşlı kadının sözde dua defteri, kimilerine gülünç gelebilecek bütün bu ayrıntılar iğreti de olsa ilişmek istedikleri bir dünyanın kapılarında kaldıklarını mı gösteriyordu!

Devran, Çingene yaşamını yok ederek dönerken onlar, kendilerini yıllarca korumuş, geçindirmiş eski oyunlarda, etkisi kalmamış usullerde ısrar mı ediyorlardı?

Ortaya çıkan sonuca göre karar verelim: Sevim'le Ahmet uyduruk mevlidin ardından babamdan Naciye Abla'nın mezarı için yüklüce miktarda para kopartmışlardı.

Bizimkiler dönmezden önce Naciye Abla'nın artık Sevim'e ait olan evine bir göz atmak istemişlerse de, çevrelerini saran kalabalıktan pek bir şey anlayamamışlardı. Ev kışa özgü renkler içinde daha da soluk ve harap görünüyordu. Bahçe bakımsızdı, iyice talan edilmişti. Babamın eve ilişkin tasvirinde alaycılığın yanında belagat de eksik değildi: "Naciye'nin şu meşhur eriği, meğer küçücük bir ağaçmış! Doğru dürüst budanmadığı için sağa sola uzamış çıplak dallarıyla viraneleri yurt edinmiş kaçık, yaşlı kadınlara benziyor. Hani canlanıp da bahçeye girenleri taşla kovalamaya kalksa, kimse şaşırmayacak."

Evime iki yıl sonra döndüm. Dışarıda geçen zaman, Naciye Abla'yla, doğduğum şehirle arama mesafe koymuştu. Naciye Abla'nın ben uzaktayken ölmüş olmasından için için suçluluk duyuyordum. Çingene kadının öyküsü kocaman bir lokma gibi boğazımda takılı kalmıştı. Artık Edirne'ye gitmenin ne anlamı olabilirdi? Çingene, yalan tiyatrosunun sahnesinden sonsuza dek çekilmişti.

Kışın son günlerini bu düşüncelerle geçirdim. Belki ülkemde, artık hayatta olmasa da Naciye Abla'nın yakınında olduğum fikrine alışmaya çalışıyordum. Bazı geceler erik ağacı rüyama giriyordu. Çıplak dallarını öfkeyle bana doğru sallarken görüyordum onu.

Aklımda belli belirsiz bir ezgi vardı, bazen dilime de dolanırdı: *Erik ağacı, dalları göçebe, yaprakları yağmur erik ağacı...*

*

O yıl, nisan ayının sonlarına doğru eski bir arkadaşım ile buluşmak için Ortaköy'e gittim. Erken gelmiştim, vaktim vardı. Sahildeki kahvelerden birinde oturdum. Öğlen olmak üzereydi. Epeydir görmediğim meydanda çınarlar azalmıştı. Eski park alanı beton-
dan bir gezinti yeriye artık. Ağaçların altına yapılmış oturma yerleri kalabalıktı. Sürüyle güvercin yerde kırıntı arayarak dolaşıyordu. Sahilde eskiden balıkçı kayıklarının yanaştığı yerde şimdi birkaç gezinti teknesi bekliyordu. Küçüklüğümüzde önünde balık tuttuğumuz eski cami onarımdaydı, giriş bölümü çirkin bir sarıyla boyanmıştı. Meydana açılan sokak ağızları, lokantalarla kahvelerin önleri yatan, yalanan, gezinen kedi ve köpeklerle doluydu. Rengârenk boyanmış iskele, hoppa kıyafetlere bürünmek zorunda kalmış oturaklı bir adam gibi somurtmuştu. Hafta sonları panayır kurulan İskele sokağı boştu. Yan yana dizilmiş lokanta ve kahveler yüksek sesli müzik çalarak gelip geçenleri ayartmaya çalışıyorlardı. Az sonra yemek yiyeceğimiz lokantada bir masa gözü-

me kestirmiştim, göz ucuyla kimsenin oturup oturmadığını kolluyordum. Falcı kadının yanıma yaklaştığını fark etmemiştim bile.

"Sana bir fal bakayım mı güzelim," diye lafa girdi. Bu klasikleşmiş giriş cümlesi, yalnızca fal bakan değil nazar boncuğu, çiçek ve başka öteberi satan Çingenelerce de yıllardır kullanılmaktaydı. Her durumda kullanılan güzel nitelemesinin kadınlar üstündeki etkisi denenmişti. Hiçbir zaman güzel bulunmamış olanlar başta olmak üzere bütün kadınlar bu sözün çekiciliğine kapılırdı.

Tam anlamıyla gafil avlanmıştım. Avcısının karşısında ölüme yakalandığını anlayan bir hayvancık gibi donup kalmıştım. Avcım, kaleyi teslim aldığıнын bilincinde olarak acele etmeden bana doğru yaklaştı. Karşı koyamadan ele geçirildim.

Naciye Abla falcılardan nefret eder, İstanbul'da rastladığımız falcı Çingeneleri her fırsatta küçümserdi. Bir kere olsun fal baktığını görmemiştim. Faldan anlamamak, göbek atmayı bilmemek, Çingene olmadığının kanıtıydı. Tedirginlikle çevreme bakınıyordum şimdi, Naciye Abla bir köşeden çıkıp geliverecekmiş gibi...

Mahallede falıma bakmak isteyen konu komşu Naciye Abla'yı özellikle sinirlendirirdi. Bunun beni koruma kaygısı taşımadığını anlamam epeyce uzun sürmüştü. Ben onun "gaco"suydum, diğerleri tarafından aldatılmamdan hoşlanmıyordu. Ona ait olan bir insan, ilişki, imkân başkaları tarafından kullanılamazdı. Burnumun direği sızladı. Çingene'yi nasıl da özlemiştim.

Falcı kadından kurtulmak için son şansımı da hüznü dolu bu son saniyelerde kaybetmiştim. Öte yandan Naciye Abla'nın içime doluveren hayali, kalmaya ve kızacağıı bile bile falcıyı dinlemeye itiyordu beni. Falcı kadın bakır bileziklerin gösterişle şingırdadığı kollarını sallayarak geniş şalvarının içinden topak yapılmış bir mendil çıkardı. Fala başlamak için birkaç kuruşuk istiyordu. Çıkarıp verdim. Parayı büyük bir cep olarak kullandığı anlaşılan şalvarının içine attı. "Benim elim değil, Fatma anamızın eli," sözlerini mırıldanarak, kıvrak bir hareketle mendili içindeki kıvrırla birlikte taşın üstüne seriverdi.

Mendilin üstünde koyu kahverengi, egzotik bir meyvenin çekirdeğini andıran kuru baklalar, bilyeler, boncuklar, türlü ıvır zıvır vardı. Bir nazar boncuğu göstererek "Bu sensin," dedi. Diğerlerinin yanında bayağı güzel görünüyordum. En azından sevimiliydim. Düşmanlarım ve benim iyiliklerime nankörlükle karşılık veren kişiler ise kuru baklaydı. Bunların bazıları taşla ezilmiş gibi yassılaşmış, bir tanesi de anormal ölçüde uzayıp incelmışti. Anlaşılan cezalarını şimdiden bulmuşlardı. Yakınlarım bir-iki tane kuru fasulyeydi. Siyahlık, çirkinlik ve biçim bozukluğunun bu düşsel ülkede de işlevlerini koruduğunu görmek hüznün vericiydi.

Çingene kadın güneşten iyice kararmış, yorucu işlerden biçimsizleşmiş esmer ellerini, mendili tekrar tekrar toplayıp sermek için maharetle kullanıyordu. Benim az önce fark ettiğim şeye aldırdığı yoktu. Öncesiz bilgilerin ipliğinden dokunmuş kirli mendilde, onun inançları değil, "gaconunkiler" vardı.

Giyinişi aşına olduğum diğer Çingenelerden farklı değildi. Paçası dar geniş şalvar, yakasız mintan, üstünde yelek ve kulaklarında küçük halka şeklinde altın küpeler, çıplak ayaklarında naylon terlik... Şişman iriyarı bir kadındı. Yaşını tahmin etmek zordu. Yemenisini tam tepesinde bir fiyonkla bağlamıştı. Esmer, ablakça yüzü ifadesizdi.

Naciye Abla'nın falı küçümsemesi, fala inanmaması önceleri, söylediği yalanlardan biri olarak görünmüştü bana. Oysa Çingene mahallesinin, kaderin herkesten çok oyuncağıymış gibi görünen halkı için fal, kadınlar tarafından icra edilen geleneksel bir kazanç yolu olmaktan öte anlam ifade etmiyordu.

Çingene kadın bakır bileziklerini şingırdatarak kollarını ahenkle kıvrıyor; açtığı mendile düşünceli bir ifadeyle bakıp geleceğimi görmeye çalışıyordu. Hava ağaçların ve çiçeklerin kokusuyla doluydu. Deniz, bulutsuz gökyüzünün altında neredeyse kıpırtısızdı. Sahile yakın masalardan birinde karşılıklı oturuyorduk, kahvenin garsonları herhalde önceden tanıdıkları falcıyı kovma fırsatı kollayarak göz mesafesinde dolanıyorlardı. Çingene'nin varlığı onları alarma geçirmişti.

Bu durum yüzyıllardır değişmemiştir. Falcı'nın çoktan toprak olmuş hemcinsleri, talikalar ve karavanlarla geçtikleri yerlerde bu düşman, kuşkucu, ikircikli insanlara yanaşmışlar; fal bakmışlar, büyüler, muskalar yapmışlar, avuçlarına bakıp kaderlerini okurken, bu yabancı dünyaları çepeçevre kuşatan şeyi anlamaya çalışmışlardır.

Kendilerine açılan avuçlara baktıklarında sahip oldukları şeylere sınıksız sarılmış insanlar görmüşlerdi. Bütün mevsimleri aynı göğün altında yaşamak istiyorlardı; onlara ait olduğunu düşündükleri toprakları ekip biçiyor, mısır tarlalarını, meyve bahçelerini silahlı adamlarla, köpeklerle, dikenli tellerle koruyorlardı.

En fakirinden en zenginine bu insanlar ellerindekileri kaybetmekten ve en yakınlarının yapacağı kötülüklerden korkuyorlardı. Gece kapılarını, pencerelerini sıkıca kapattıkları evlerinde yorganın altına giriyor, yarı dehşet, yarı hazla korktukları şeyin başlarına gelmesini bekliyorlardı. Falda aradıkları bir de aşk vardı; göğüs kafeslerinde çırpınan o kanatsız kuş...

Yanaştıkları bahçelerde, arka kapılarda, ya da götürüldükleri kocaman evlerin süslü salonlarında her şeye sinmiş bu korkuyu görmek için avuçlara bakmaya ihtiyaçları yoktu.

Çingene kadın korkuları ve beklentileri ancak çok yabancı bir dünyadan sızan sezgiler olarak anlıyordu; yeni bir toprağa geldiklerinde o güne kadar hiç görmedikleri bitkilerin, otların kokusu, yıkanmadıkları suların renkleri gibi. Hayır! Onlar bu denli yabancı değillerdi. Dünyada hiçbir şey, korkularından çıktıkları evlerinde yaşayan "gacolar" gibi anlaşılmaz değildi. Kitaplarına, kâğıtlarına, kanunlarına, kocaman binalarına, askerlerine, ordularına rağmen, avuçlarını uzatıp bir garip Çingene kadının onlara kaderlerini anlatmasını beklerlerdi.

Madem öyle; birkaç kuruş kazanmak için fal bakan bir karıcığın ne günahı olabilir kızanım?

İşte o zaman karanlık bir suya dalar gibi bu insanların dünyalarına giriyor, gözlerine gizemli, korkunç ifadeler konduruyor,

boğuk, sert, aksi bir sesle büyüü sözler söyleyerek korkularını büyütüp besliyorlardı. Çok tuhaftı ama; korkuları doğrulandığında mutlu olurlardı.

Böylece, yalanlar ağızdan ağza dolaşır, yanlış tahminler unutulur, doğru çıkanlar abartılır; efsane büyürdü. Bunun için Çingenelerin pek bir şey yaptığı yoktu. Efsaneyi "gacolar" yaratırdı. Çingenelerin yaptığı sadece onların dinlemek istediğı masalı anlatmaktı. Bütün maharetleri buydu işte: ne duymak istediklerini anlamak. Bunu da artık maharetten saymıyorlardı; "gacolar" belki bin yıldan beri değişmemişti, değişecekleri de yoktu.

Geleceklerini okuyan, düşmanlarına karşı kullanmak için muskalar, büyüler yaptırdıkları Çingenelerden korkarlardı. Karanlık güçlere sahip olduklarına inandıkları Çingene kadınların lanetinin onulmaz dertler, kara ölümler getireceğine inanırlardı. Çingenelerin zalimlere karşı bu efsanelerden başka silahları yoktu. Ama her zaman dost değildi, kimi kez düşmandı efsaneler...

*

Falcı kadının değil Fatma anamızın eli, para istemek üzere bana doğru çevrilmeden önce, aşağı yukarı on kez, mendili toplayıp sonra masaya serivererek fal açtı. Bazı özelliklerimden –hemen herkesin sahip olmak isteyeceğı– bazı endişelerimden –hemen herkesin kapılacağı– söz etti. İstedişime inanabilir, istediğıime gü-lüp geçebilirdim. Fal, geleceğimle oynadığım tehlikesiz bir oyundu. Biraz umut, biraz teselli karşısında, kaybettiğim üç-beş kuruşun bir önemi yoktu.

Ben sessizce dinlerken, çizdiği genel çerçeveyi ustalıkla koruyor, belki de benim hangi standart modele uygun düştüğümü anlamaya çalışıyordu.

Çok iyi, çok saf biriydim. İyilik yaptığım insanlar bana nankörlük ediyorlardı. Güzelliğim düşmanlarım tarafından çekilemiyordu. Önümde yollar vardı, kısmetler vardı. Zengin ve mutlu olacaktım. Sevdığımle beraber uzun bir ömür sürecektim. Fal mutlu

son vaat ediyordu. Bu vaadi kimse reddedemezdi.

Falcının söylediklerini dikkatle dinliyor, onu ayrıntılar konusunda hayal kırıklığına uğratmamaya çalışıyordum. Bu çabamı fark etmişti. Ben, onun söyledikleriyle gerçek arasındaki dengeyi zar zor korumaya çalışırken gittikçe daha cüretkâr oluyordu.

Rüzgârın sarhoş bir orkestra şefi gibi, lokantalarda çalınan birbirinden farklı müzikleri keyfince dağıtıp birbirine karıştırdığı bu öğle vaktinin canlı havasına, arada sırada parçaya yanlış yerde giren acemi bir obua gibi vapur düdükları karışıyordu. Falcı, ifadesi hiç değişmeyen yüzünü arada bir güneşe çeviriyordu. Benimle göz göze gelmiyordu pek. Sanki, yalancı çıksa ikimiz birden utanca boğulacaktık.

Lakin bu garip Romancık, karşısında oturup da iki-üç tane baklayla bir nazar boncuğundan kaderini öğrenmeye çalışan gacodan niye utansın ki kızanım?

Kader öğrenilemez, çünkü önceden yazılmış değildir; ne avuçta, ne suda, ne alında... Ama önceden yazılmışçasına bellidir. Küçük çocuklar, oncağızlar bile bilir bunu da; bildiklerini bilemezler. Kendisini kuş gibi özgür zanneden, dünyayı ayaklarının altında çiğneyivereceğini düşünen civanların bir akşam vakti, öyle durup dururken anlayıverdiği şey budur işte. Kimse onları tuttuğundan değil, kimsenin tutacağı yoktur. Dünyanın bir düzeni vardır; ama, insanların çattığı; ama insanların çatmadığı... Bu düzenler tanrıların da üstündedir kızanım, kaderin ta kendisidir. Kuş bile bilmez mi tutsaktır rüzgârın içinde. Arzularına, bilip isteyerek yaptığı şeylere, insan kader deyip çıkar işin içinden. Çingenelerin de vardır elbet yazgıcılığı; ama bizler biliriz ki, bu yazgıyı kimsecikler yazmamıştır. Fala inanmaz Çingeneler. Fal boş hayaller peşinde koşturur adamı, umuda düşürür ki ateşe düşmekten beterdir bak. Gözlerini bağlar kara çaputla.

Çingene bahtının peşinden gider kızanım. Ama iyi, ama kötü, ses çıkarmadan, sızlanmadan, hiçbir şey ümit etmeden gider. Göreceği ne varsa hepiciğini de görür.

Esintiyle ağaçlardan dökülen çiçek tozları, havada uçuşan periler gibi tüysü ve narindi. Yanı başımıza dikilmiş rengârenk çuhaçiçekleri hafifçe titriyordu. Kadın dikkatle yüzüme baktı. Kirli ayaklarını naylon terliklerinden çıkarıp altına aldı.

Mendil masanın üstüne tekrar tekrar açılıp kapanırken ıvır zıvırın içinde kâğıt inceliğinde, 2.5-3 santim boyunda, soluk pembe, plastik bir dinozor dikkatimi çekti. Herhalde çikletten çıkmıştı. Üstünde ip geçirmek için küçük bir delik de vardı. Minik dinozor, bu baklalar ülkesinde, olağanüstü şeyleri, kötülükleri, felaketleri temsil ediyor olmalıydı.

Öyle miydi? Falcı kadın yanıldığımı gösteren bir mimikle yetindi. Sorumu yanıtlamadı. Belki de bu meslek sırrıydı; belki bir şey uydurmaya üşenmişti. Ya da nazar boncuğu dinozorun tam üstüne düştüğünden benim hoşuma gitmeyecek şeyler söyleme riskini almak istemiyordu. Düşünceli bir ifade takınmıştı. Arada bir, tek gözünü kapatıp ölçüp biçermiş gibi iyice yükselen güneşe bakıyordu. Mavi boncuk, dinozorun küçük pembe karnında parlamaktaydı.

*

Kadın konuşmaya devam ediyor, kimi açık kimi kapalı yollar, yolları tutan düşmanlar görüyordu. Ama sonunda bu yolların hepsi birer birer açılıyordu. Yalnızca bir tanesi zor açılıyordu. Üç ay mı dese, altı ay mı, dokuz ay mı? Eli bana doğru uzanıyor, görünmeyen bir gişeye yapılan ödemelerden sonra yollar açılıveriyordu. Ay gibi parlaktı kaderciğim. Tüh tüh maşallah! Nazar değmesin kaderciğime...

Düşmanlarım arasında bir ana kız vardı. Mendilin üstünde yan yana duran biri uzun, biri kısa iki baklayı gösterdi. Gözleri beklentiyle bana çevrilmişti. Kendimi zorlayarak, uzaktan da olsa, düşman sıfatıyla anılabilecek böyle bir ana kız buldum. Gayretim gözünden kaçmamıştı. Kadınların isimlerini söyleme pervasızlığını da gösterdi. Benimse bu isimlerin yanlış olduğunu söy-

leyecek cesaretim yoktu. Çingene, yalanı tutturamamış olmaktan dolayı hiç rahatsızlık duymadan devam etti. Beni çok saf bulduğu için mi isim verecek kadar ileri gitmişti? Yoksa bu sık sık karşılaştığı ve kolayca başa çıktığı bir durum muydu?

Falcı konuşmaya devam ediyor, bense gerçeğe hiç uymayan şeyler söylediğinde sessiz kalıyor, onu onaylıyor, mahcup etmek istemiyordum. Acaba onu yalancı çıkarmamak için gösterdiğim çabadan etkilenmiş miydi? Beni sevdiğini, iyi biri olduğumu anladığını, hatta bana acıdığını düşünüyordum. Sanki baklaların arasında gerçekten bir şeyler görebilmek için kendini zorluyordu.

Bir süre sonra durdu, fala devam etmek için yeniden para istedi. Bozuğum kalmamıştı. Çantamdan elime gelen ilk kâğıt parayı çıkardım. Şansıma büyük bir şey değildi. Paranın elimde görünmesiyle kaybolması bir oldu. Paranın iç edilmesindeki zarafette hayran olmamak olanaksızdı. Bu eller sanki kendi başlarına çok eski zamanların bilgisini taşıyordu.

Size, paranın üstünü vermesini hiçbir şekilde beklemediğimi, böyle bir şeyi safillikten de öte bulduğumu, "yoksul ama namuslu" klişesini şehvetle geveleyenlerden, ara sıra bile olsa dilencilerin günlük kazancını merak edenlerden olmadığımı söylemek isterdim; ama yalan olurdu bu.

Neyse ki, kadın benim çalkantılarımdan habersiz görünüyordu. Bozuğu olmadığı için paranın üstünü ödeyemeyecek, buna karşılık bana çok etkili bir muska tarifi verecekti.

Fatma anamızın eli, pek çok kez falı açıp topladı. Artık yalnızca pembe dinozorla nazar boncuğunun yakın düşüp düşmediğine dikkat ediyordum.

Masanın üstü ve elbiselerimiz çiçek tozlarıyla örtülüydü. Zaman lokum kıvamındaki sesinin ardında kanatlanmıştı, uçup gidiyordu. Ona inanmamak insanın ancak kendi kusuru olabilirdi.

Çingene, küçük bir ağaçtan, yaşlı bir kadından, yapacağım bir yolculuktan söz ediyordu.

Yanı başımızdaki bir hareketle irkildim. Dalmış olmalıydım. Bir süredir Çingene'yi dinlemediğimi fark ettim. Garson, ısmarla-

madığımız halde iki neskafe getirmişti. Falcı kahveye bir göz atıp konuşmasını sürdürdü. Artık Çingene kadının hakkım olandan daha fazla fal baktığını düşünüyordum. Bu durum, kadının beni sevdiği konusundaki ümitlerimi beslemekteydi. Nazar boncuğu her seferinde dinazorun yakınına düşmek için çabalıyordu.

Bir süre sonra Fatma anamızın eli durdu. Çingene kulağıma eğilip beni kıskançlıklardan koruyacak muskayı açıkladı. Ben, muskanın içine konacak müstehcen malzemenin cins ve miktarını hayret içinde dinleyip, ister istemez bunları nereden bulacağımı kafa yorarken, o muskayı yaptıracağıma dair benden söz almaya çalışıyordu.

Bu arada arkadaşım da görünmüştü. Yüzünde meraklı bir ifadeyle bana doğru yürüyordu. El sallayarak oturacağımız lokantayı işaret ettim. Falcı da toparlanmış, yeni birini bulmak için çevresine bakınmaktaydı. Bir-iki dakika sonra lokantaya doğru yürürken Çingene'nin cebinde fazladan yirmi milyon, benimkinde pembe plastikten minik dinazor vardı.

NASİPSİZ TİLKİNİN HİKÂYESİ

Ortaköy'de buluştuğum arkadaşım Ekin yıllardır Kanada'da yaşıyordu. Sosyoloji okumuş, yüksek lisans ve doktora için bu ülkeye gitmişti. Bir ara dönüp özel üniversitelerde çalıştığını, sonra evlenip Kanada'ya yerleştiğini biliyordum. İki yıldır uluslararası yardım fonlarından birinin yönetim kurulundaydı.

Hal hatır sorma faslından sonra yemeğimizi ısmarlamıştık. Ekin verdikleri fonlarla sosyal projeleri destekleyen vakıflarla ilişkilerinden, Türkiye'ye artık daha sık gelip gittiğinden söz ediyordu. Elimizdeki şarap kadehlerinin ince uzun ayaklarıyla masanın üstüne habire daireler çizmekteydik, sözleşmişiz gibi.

80'deki askeri darbeden önce üniversitede hoca olan babası 1402'likler denilen gruptandı; işinden kovulmuş, bunu hiçbir zaman kendine yedirememişti. Ekin de birkaç yıl hapis yatmış, çıktıktan sonra afla okulunu bitirip yurtdışına gitmişti. O içerdeyken babasının öldüğünü, annesinin Parkinson hastası olduğunu duymuştum. Kadıncağz da pek fazla yaşamamıştı.

Bunlardan hiç konuşmadık. Ağaçlar gülümsüyor, kuşlar cıvıldıyor, kediler ayaklarımıza sürünüyordu. Hava, bahardan çok bir yaz gününü andırıyordu. Kızın oval, zarif ifadeli yüzü başına gelen hiçbir iyi şeyin düzeltemeyeceği bir hüznle mühürlenmişti.

Yemeğimizi yerken, Trakya'daki birkaç ilçe belediyesiyle yapılan ortak bir çalışmadan söz etti. Projenin esası, Çingenelerin yaşam koşullarının iyileştirilmesiydi; bazı Çingene mesleklerinin canlandırılması, kadınlar için okuma yazma kursları, çocuklar için eğitim desteği... Trakya'da yeni kurulmaya başlayan Çingene dernekleriyle de birlikte çalışmayı planlıyorlardı. İş ciddiye alan

yabancı vakıf, Çingene örgütlerinin projenin yönetimine katılması ve kaynakların kullanılması konusunda ilk elden söz sahibi olmasında ısrarlıydı. Böyle fonlardan sağlanan paraların proje çalışanları ve danışmanları arasında bölüşölüp, projenin hedeflediğı kesimlere harcanmaması yaygın olduğundan, Ekin'in proje oturma kadar Türkiye'de, işin başında kalmasını istiyorlardı.

Konuyu değıştirip havadan sudan konuştuk. Kalkmamıza yakın, yeniden ne zaman görüşebileceğimizi sordum. Vakti yoktu. Bir hafta sonra Edirne'ye gidiyordu. Çalışmayı yürüten ilçe belediyeleri, Çingenelerle ilgili sorunların tartışılacağı bir toplantı düzenliyordu. Toplantıya, benzer projelerin uygulandığı bazı Balkan ülkelerinden Çingeneler de çağırılmıştı.

Bana bu çalışma sırasında tanıştığı Çingenelerden söz edince ben de ona Naciye Abla'yı anlattım. Etkilenmişti, beni de Edirne'ye davet etti. Toplantı, Çingenelerin her sene kutladığı Kakava Bayramı'na denk geliyordu. Konuşulanlar ilgimi çekmese bile şenliği izleyebilirdim. Tereddüt ediyordum. Kesin bir yanıt vermeden kalktım. Eğer karar verirsem ona telefonla bildirecektim. Beni, fazla vakit olmadığı konusunda uyardı, tutulan otobüste yer bulmak mümkün olmayabilirdi. Ayrılırken birbirimizi sıkı sıkı kucakladık.

Zamanım vardı, meydandaki çiçek tarhlarının kenarına yapılmış tahta oturaklardan birine iliştim. Tepsiyle dolaşıp kahvenin dışındakilere servis yapan garsondan çay istedim. Lokantada olduğumuz sırada sahil daha da kalabalıklaşmıştı. Sıra halindeki çay bahçelerini tavra oynayan öğrenciler doldurmaya başlamıştı. Deniz soluk ışıltılı bir maviye bürünmüştü. Martılar yığınla beyaz uçurtma gibi gökyüzünü doldurmuştu. Ufuk hafifçe kızılılaşıyordu.

Ceplerimde garsona ödemek için bozuk para aradım. Elime bir şey gelmişti. Çıkarıp baktım; minik pembe dinozoru unuttuvermişim. Onu özenle çantamın fermuarlı ceplerinden birine yerleştirdim. İyice kalabalıklaşan meydana falcı kadına bakındım. Ortada görünmüyordu.

Birkaç gün sonra Ekin'le yan yana oturmuş, çene çalarak Edirne'ye doğru gidiyorduk. Sabah erkenden yola çıkmıştık. Toplantının ilk oturumu saat on birdeydi. Edirne'ye toplantıdan bir saat önce vardık. Sarayıçi'ne gitmek için Tunca'nın üstündeki eski köprüden geçtik. Nehir üstündeki kuru yaprakları, çerçöpü bir yere yetiştiriyormuşçasına aceleyle akıyordu. İşi başından aşkın, küskün, telaşlı bir hali vardı. Ötesinden berisinden geçen insanları, köprüyü, çevredeki evleri umursamıyormuş gibiydi. Otobüs, ağaçlar arasında açılmış kel alanda, çirkince bir binanın önünde durdu. Aceleyle salona girdik, Ekin koşuşturmaya başlamıştı bile. Toplantı salonunu bulup, kenardaki koltuklardan birine iliştim. Protokole ayrılan iki sıra doluydu. Salonun orta kısımları boş sayılırdı. En arkada birbirinden ayrı üç-dört grup halinde Çingenele oturuyorlardı. On-beş yirmi dakika sonra toplantı başladı.

İlçe belediyelerinden birinin başkanı, hoş geldiniz konuşmasıyla toplantıyı açtı. Başkan, esmer, topluca, orta boylu, kırk yaşlarındaydı; fizik görünümüyle tipik bir Çingene'ydi. Yoksulluk içinde yaşayan, haksız uygulamalara maruz kalan bazı vatandaşlarımızın yararlanacağı projeyi övüyordu. O konuşurken, koltukların yanından sahneye uzanan kırmızı halıyla döşenmiş merdivenlerde, aralarında Ekin'in de bulunduğu bir grup fısıldaşmaktaydı. Kızcağz suratını asmıştı.

"Bu vatandaşların iş güç sahibi olması, huzursuzlukları, suçu engelleyecek ve Romanları onurlu bir yaşama kavuşturacak," diyordu başkan. Sözü kısa kesti. Belediye Başkanı'nın konuşması hem katılımcı hem protokol sıralarından alkış almıştı. Çingeneler bağırıp ıslık çalıyor, birkaç tanesi ellerindeki darbukayla alkışlara tempo tutuyordu.

Projenin sunumunu Ekin yaptı. Aktarılan fon yüklüce miktardaydı ve para yalnızca Romanlarla ilgili eğitim, sağlık, meslek

edindirme projelerinde kullanılacaktı. Yüzündeki ciddi görünümün altında umutsuzluk ve pişmanlık her an öne çıkıp, hâkim ifadeyi oluşturacaklarmış gibi gidip geliyordu.

Bir yanlış anlaşılmaya meydan vermemek için projenin Çingenelere meslek yaratmak değil, Çingenelerin öteden beri geçimlerini sağladıkları bazı meslekleri canlandırmak amacını taşıdığını hatırlattı. Kuşaklardır, at satmamış, teneke, bakır işi yapmamış, ot toplamamış olsalar da Çingeneler kendilerini hâlâ meslekleriyle tanımlıyorlardı. Aynı biçimde projenin suçu engellemek gibi bir amacı da yoktu. Her ne kadar Türkiye'de böyle bir araştırma yoksa da, Çingene nüfusun yoğun olduğu bazı Balkan ülkelerinde yapılan araştırmalar, Çingenelerin önemsiz suçların ancak küçük bir yüzdesinden sorumlu olduğunu gösteriyordu.

Ekin'in konuşması özellikle protokol sıralarından büyük alkış topladı. Konuşmanın tümüyle başkanın sunumunu eleştirdiği düşünülürse, bunun, musluğun başındaki insan olmasından başka anlam taşımadığı belliydi. Bulunduğum yerden salonun hemen her yerini görebiliyordum. Hafifçe başımı çevirip Çingenelerin topluca oturduğu sıralara baktım. Ekin'in konuşmasının nasıl bir etki yarattığını görmek istiyordum. Tepkisizdiler. Sanki onlarla ilgili iyi ya da kötü bir şey söylenmiyormuş gibi oturuyorlardı.

Bu arada, Belediye Başkanı yeniden "sahneye çıkarak", şeref davetlisi olan Edime doğumlu, emekli valiyi konuşma yapmak üzere kürsüye davet etti. Uzun yıllar emniyet müdürü olarak görev yaptığından söz ettiği vali, başkanın deyimiyle hoş bir tesadüfle Edime'nin ilçelerinden birinde de çalışmıştı. Merdivenlerdeki az önceki tartışmanın bu şeref misafiriyle ilgili olduğunu tahmin ediyordum.

Vali orta boylu, şişmanca, kel bir adamdı; yüzüne babacan bir ifade vermeye çalışıyorsa da, emniyet teşkilatındaki yıllarında edindiği reflekslerle, "Kardeşlerim," diye hitapettiği Çingenelerin bulunduğu kesime zaman zaman uyarıcı bakışlar göndermekteydi.

Emekli vali, çocukluğundan beri tanıdığı bu sevimli, neşeli, bulunduğu yere renk katan, özgür insanların nihayet böyle yüz

ağartıcı bir projeye konu olmalarından memnuniyet duyuyordu.

Fon tamamen yabancı kaynaklı olmasına rağmen, devletimizin imkânlarını daima yoksul insanlarımız için seferber ettiği yolundaki girizgâhtan sonra konuşmasının ağırlık merkezini paranın doğru biçimde değerlendirilmesine kaydırdı. Para zaten, onun deyimiyle esmer vatandaşlarımız için gelmişti ve tabii ki onlar için harcanacaktı; ancak yeterince denetlenmeyen sivil örgütlerde, özellikle daha yeni kurulan Çingene derneklerinde para çarçur edilebilirdi. Bu konunun iyice anlaşılması için insanlık tarihinin en eski metinlerinden birine başvuracaktı. Bu metin Hintçeydi.

"Bu şehirdeki bazı kardeşlerimizin kendilerini Hindistan göçmeni olarak tanımladıklarını biliyorum," diye devam etti emekli vali, "Madem Hindistan'ı köken olarak kabul ediyorlar!"

Sözün burasında yakın gözlüklerinin altından salonu inceleyerek uzunca bir süre sustu. Bu yüzden birdenbire, yüksek sesle "Kelile ve Dimne" sözcüklerini sarf ettiğinde herkes hayrete düşmüştü.

"Bunlar iki tane çakal..." dedikten sonra yine durdu. Salondakiler, arkasından ne çıkacağı beklentisiyle kulak kesilmişlerdi. "Eski bir Hint âlimi, bir Brahman," dedi emekli vali. "Öğüt vermek için Hint hükümdarına anlatıyor bunların öykülerini. Hayvanların yaşayışlarından örnek vererek insanlara hikmetli dersler veriyor."

Sesini alçaltmıştı. Hafifçe uğuldayan salona bakıp kendinden memnun bir ifadeyle ağzını şapırdattı, elindeki kâğıttan bir öykü okumaya başladı. Öykü şöyleydi:

Tilkinin biri açlıktan gözleri karardığından av maksadıyla bütün sahrayı dönmüş dolaşmış ise de başka bir hayvanın yediği bir tavşanın derisinden başka hiçbir şey bulamayarak, deriyi ağzına alıp yuvasına dönmek üzere yola koyulmuş. Yolda semiz tavuklar görmüş, lakin başlarında Zeyrek diye bir çocuk bekliyormuş. Vali, Zeyrek'in zeki manasına geldiğini, İstanbul'da böyle bir semt olup, karısının baba dedesinin de vaktiyle o semtte oturduğunu araya sıkıştırdıktan sonra devam etti:

O aralık ortaya bir de çakal çıkmış, tilkinin maksadını anlayınca, "A birader, sen şimdi geldin, bu güç işi göze kestirdin. Ben ise günlerdir bu tavukların arkasında gezip dolaşıyorum," deyip tavukları bekleyen Zeyrek'i göstermiş ve birçok nasihatler vermiş. Bir de fıkra anlatmış: Merkebin biri kuyruğu olmadığı için kendine bir kuyruk tedarikine çıkmış, yolda rast geldiği bir insan, "Şu merkebin madem kuyruğu yoktur, bari kulakları da olmasın," diye biçarenin kulaklarını da kesmiş. Yani olmayacak bir şeyi istediği için mevcudu da kaybetmiş. Çakal bu fıkrayı anlatsa da tilkiyi alıkoymak kabil olmamış. Pöstekeyi yere bırakıp tavukların arasına atlamış. Başına taşı yemiş. Kafası yarılmış, mağdur ve perişan geri dönen tilki, pöstekeyi parçasını almaya gitmiş, lakin bir çaylak onu av zannedip kapıp götürmüş olduğundan ondan da mahrum kalmış. Bir yandan üzüntü ve keder, diğer yandan başındaki yaranın tesiriyle helak olup gitmiş.

Masalı okuduktan sonra yakın gözlüklerini burnunun üstüne düşürüp yeniden salonu inceledi. Anlattıklarının dinleyiciler üzerindeki etkisini sınıyor gibiydi. Salona sessizlik hâkimdi.

Valinin eşi, baldızı, annesi ve dünürleri olduğunu az sonra kulak misafiri olduğum bir konuşmadan öğreneceğim orta yaşın üstünde dört-beş kadının kısa bir şaşkınlıktan sonra başlattığı alkış protokol sıralarını hızla sardı. Ancak esas büyük tezahürat Çingenelelerin oturduğu bölümden geldi. Sükûnetini koruyan bir grup dışında çoğu ayağa kalkmış, coşkuyla alkışlıyorlardı. Yalnız bu kez ıslık ve darbuka sesleri yoktu. Vali yarattığı etkiden memnun, kâğıdı önce ikiye sonra dörde katlayıp, ceketinin iç cebine yerleştirdi. Ceketini her şeyin yolunda olup olmadığını kontrol etmek istercesine yukardan aşağı sıvazladı, konuşmasına irticalen devam etti.

Sağa sola bakınırken kardeşimin ortaokulu ve liseyi birlikte okuduğu Fenni gözüme ilişti. Bu arada konuşmacı da değişmişti. Gençten bir adamdı bu kez konuşan, emekli valinin sözlerini eleştiriyordu. Romanların Hindistan göçmenleri adı altında toplanmasının nedeni Hindistan kökenlerine olan düşkünlüklerinden çok,

valiliğin Roman ya da Çingene adıyla dernek kurmalarına izin vermemiş olmasıydı.

Yeni bir konuşmacı kürsüye ulaşmaya çalışırken Fenni'ye doğru yöneldim. Fenni daha ortaokul günlerimizde bile, evlat olarak babama bizden daha uygundu. Baba dedesi cumhuriyetin ilk bürokratlarından biriydi; Fenni tam bir aydınlanma çocuğu olarak yetiştirilmişti. Üniversitede sosyoloji okuması hepimizi şaşırtmıştı. Babamın tabiriyle "müspet ilimler" alanında kariyer yapacağından kimsenin kuşkusu yoktu.

Yanına ulaştığımda yüzünden mutsuzluk okunuyordu. Beni görür görmez selamı sabahı unutup, "Hintçe değil, Sanskritçe," dedi sinirli sinirli. Fenni'yi gayet iyi tanıdığımdan emekli valinin eski metinle ilgili yarım yamalak konuşmasına içerlediğini anlamıştım.

Sağ elimi kaldırarak, parola söylemiş gibi, "Pañcatantra," dedim, "yazarı Beydeba, milattan sonra üçüncü yüzyıl." Gülmeye başladı. İki gizli tarikat üyesi gibi yan yana oturduk, beni omzumdan tutup kendine doğru çekti. Uzakta geçen yılların aramıza koyduğu mesafe yok oluvermişti. Metnin kıssadan hissesi, onu, valinin bilgisizliği kadar rahatsız etmemişti. Yakasında taşıdığı katılımcı rozetinde profesör olduğu yazılıydı.

Kardeşim ve ailemle ilgili hasbıhalden sonra orada bulunuş nedenini şöyle özetledi: Karısının ailesi Edimeli olduğundan sık sık gidip geliyorlardı. İlçe belediyelerinden birinin başkan yardımcısı olan karısının teyze oğlu, İstanbul'dan gelen üniversiteli grubun karşısında zayıf kalmamak için Fenni'ye projede belediyenin danışmanı olarak çalışmasını önermişti. Projenin başındaki kişinin arkadaşım olduğunu söylemeyi düşündüysem de vazgeçtim.

Fenni Çingeneleri aşağılayanları kınıyordu. Ona göre doğru yetiştirildikleri takdirde Çingenelerin de topluma uyum sağlama-sı mümkündü. Fenni, Balkan ülkelerinde uygulanan modelin Türkiye'de de örnek alınabileceğini savunuyordu. Bu model Çingene çocuklarının yatılı okullarda eğitilmesi-ydi. Balkanların on yıl önce birbiri ardına yıkılan sosyalist hükümetleri, toprakların yeni-

den kan gölüne dönmesini önlemek için farklı hayatları, tek bir hayatın potasında eritmeyi denemişlerdi. Herkes birbirine benzerse, kimse kimseyi öldürmezdi.

Bu aslında modern denilen dünyanın bulabildiği tek çözümdü; kim güçlüyse ve çoğunluktaysa diğerleri hayatta kalmak için ona benzemeliydi. Böylece herkesin kendi giysisi, kendi renkleri, kendi şarkılarıyla katılacağı karnaval, gülüşlerin bile tek kalıba döküldüğü bir geçit törenine dönüşüvermişti.

Fenni'ye göre Balkanlar'daki devasa altüst oluştta yaşanan katliamlar, sosyalistlerin haklılığını ortaya koyuyordu.

Fenni'nin ailesini şaşırtarak darbe öncesinde legal sol partilerden birine üye olduğunu anımsadım. Başı fazla belaya girmediyse de özellikle babası çok sarsılmıştı. Fenni, öğleden sonraki oturumda Balkan örneklerini anlatan bir sunum yapacaktı.

Lise yıllarından çıkıp gelen anıların, şen şakrak monopol oyunlarının, kaçak gidilen sinemaların zihnime dolduruverdiği eski fotoğrafların arasına geçen yıl tanıştığım genç Bulgar Çingenesinin ince, esmer yüzü yerleşiyordu şimdi.

*

Boris'le geçen yıl, Budapeşte'nin ünlü kahvelerinden birinde tanışmıştım. Şehirde üç gün sürecek bir toplantı için bulunuyordum. New York Cafe'ye Çingene müziği dinlemek için gitmiştik... Boris'le orada, kahvenin büyüleyici atmosferinde, olağanüstü yükseklikte tavanın ve gelişkin ses donanımının engelleyemediği uğultuda, bağıra çağıra sohbet etmiştik.

Bulgaristan'da isimleri değiştirilen Türk ve Müslüman Çingeneleleri arasında Boris'in ailesi de vardı. Hükümet ayrımcılığı yok etmek için, Romanca konuşmayı, Çingene müziğini ve özgün giysileri yasaklamıştı. Çocuklar yatılı okullara gönderilmişti. Gerçi bunun bir nedeni de bazı Balkan ülkelerinde Çingene çocuklarının bizzat aileleri tarafından bacaklarının kollarının kırılarak zorla dilendirilmesine engel olmaktı.

Yalnızca Bulgaristan'da değil, Yugoslavya ve Romanya'da da Çingenelerin sepet örmek, tahta kaşık yapmak, müzisyenlik, demircilik gibi mesleklerini kaybetmesine neden olmuştu bu önlem. Çingeneleri yollardan uzak tutmak için karavanlarına ve atlarına haciz konmuştu. Geleneksel yaşam güneşsiz kalan bir bitki gibi solmuştu. Karavanlar ve atlar bir daha hiçbir zaman yola çıkamayacak olsalar da bir gün yeniden yollarda olma hayalinden geriye kalan tek şeydi. Bazı Çingeneler, devletin tahsis ettiği apartmanları terk edip bunların dibindeki teneke evlere yerleşmişti. Pek çokları için bu davranış Çingenelerin gerekli koşullar sağlansa bile, insanca yaşamayı beceremediklerinin kanıtıydı. Ancak Balkanlardaki büyük altüst oluştan sonra her şey bir çırpıda eskiye dönmüştü.

"Biz unutmuş olsak da, komşularımız bizim kim olduğumuzu hiçbir zaman unutmadılar," demişti Boris.

Django'nun gitarı, ölü kelebekler gibi narin, hüznü kahvenin yüksek kırımlarında sürükleniyordu. Boris konuyu değiştirmek istiyormuş gibi, "Manuş cazı," diye mırıldandı. "Ehlileşmemiş parmaklar. Django'nun sekiz parmağı vardı biliyor musun?" Sonra kendi parmaklarını sırayla, uzun uzun inceledi. Kadehlerimizdeki şarabın içinde ışık, iri altın halkalar oluşturmaktaydı.

Boris, Roman çocuklarına teknik eğitim vermek için açılan yatılı okullardan birinde okumuştı. On yaşından okuldan ayrılana kadar diğer Çingene çocuk işçilerle birlikte bu atölyelerde çalışmış ve Bulgar olmayı öğrenmişti.

Onunla tanıştığımda bir grup arkadaşıyla, daha çok turistlerin hoşuna giden popüler Çingene müziği çalıyorlardı. Arta kalan zamanda geleneksel parçalar üzerinde farklı denemeler yapıyorlardı. Boris gruba henüz dahil edilmemişti. Zavallı Boris'çiğin halkının müziğini öğrenmeye çalışırken nasıl hırslandığını, gitarının tellerine nasıl öfkeyle bastırıldığını anımsıyordum. Sanki kendinden söküp alınan geçmişinden mucizevi bir yardım bekliyor, bedeni biraz uğraşa içinde saklı olan çıkabilirmiş gibi kıvrılıp бүкүлүyor, beceriksizliğinden dolayı düpedüz acı çekiyordu.

Ailesi Müslüman'dı ve hâlâ hayatta olan babaannesini gerçek ismini unutmamıştı.

Şehirdeki son gecemde, kadehlerimizi babaannesinin şerefine kaldırdık. "Fatma'ya Allah uzun ömür versin," dedi bozuk bir Türkçeyle. Sonra kadehindeki şaraba dikkatle baktı, "Fatma," dedi, "bu isim ne kadar gerçek olabilir ki! Çingenelerin adlarını gacolar asla bilmezlerdi. Bu isimler yalnızca kâğıda geçirilmek için, hiçbir değeri yok. Babaannemin üstünü örten bütün isimleri, kut-sal kitapları, azizleri, kat kat soysan ne çıkar biliyor musun?"

Söylediklerini iyice sindirmemi bekliyormuş gibi, uzun uzun sustuktan sonra kendi sorusunu yanıtladı: "Som altından bir Çingene karısı!"

O akşamın üstünden günler geçtikten sonra bile söylediği sözler aklımdan çıkmadı; "Bense Boris'ten başka kişi değilim. Altı üstü Boris... Teneke adam."

İçime doluveren hüzünden sıyrılma umuduyla dikkatimi yeniden salona yönelttim. Kürsüye bu kez bir Çingene çıkmıştı. Fenni kulağıma eğilip, adamın eski bir çeribaşı olduğunu söyledi. Birkaç yıl önce seçimleri kaybetmişti. Düğmeleri göbeğine kadar açık, mor bir gömlek giymişti. Boynunda kırmızı beyaz puanlı bir fular vardı. Lacivert çizgili takım elbisesi epeyce yıpranmıştı. Başına Hüseyin Amca gibi bir fötr şapka takmıştı.

Eski çeribaşı paranın "direkman" ihtiyacı olanlara dağıtılmasını öneriyordu. Çingene mahallelerinde çok garibanlar vardı. Şo-parlar da bu paradan nasiplenirdi. Düğünlerde çalışan Hasan adlı bir Çingene'nin davulu patlamıştı. Bu Roman'a davul alınması lazımdı.

Çeribaşı'nın konuşması protokol sıralarında derin bir sessizlikle karşılandı. Çingeneler şamatayı artırmışlardı. Islık, kahkaha ve yuhalama sesleri geliyor, adama laf atılıyordu. Kürsüye yakın bir yere bir-iki pet şişe kapağı fırlatıldıysa da, bunun protestodan çok, sevgi gösterisinin bir parçası olduğu anlaşıyordu.

Belediye Başkanı çarnaçar kürsüye çıkıp, çeribaşının kulağına bir şeyler söyledi. Elini sıkıp teşekkür etti. Eski çeribaşı, baş-

kanı iki yanağından öptü. Başkan, protokol sıralarına mazur görülmeyi dileyen bir bakış atıp, oturuma ara verildiğini bildirdi. Fenni'nin öğle yemeğini birlikte yememizi teklif edeceğinden korkarak alelacele çıkmıştım. Her şeyi konuşmuştuk, ama burada ne işim olduğunu sormayı unutmuştu.

*

Salonun önündeki kalabalıkta Ekin'i aradım. Belediye başkanları tarafından kuşatılmıştı. Beklememi işaret ettiyse de, öğle yemeğinde onlardan yakasını kurtaramayacağı açıktı. Sonra görüşürüz, anlamında el sallayıp ayrıldım. Az ötede emekli vali etrafındaki Çingenelere hararetle bir şeyler anlatıyordu. Çingeneler meraklı bir ifadeyle dinliyor görünüyordlardı. Hepsi sürekli kafalarını ve kaba etlerini kaşıdıklarından, emekli vali de gayri ihtiyari sağını solunu kaşımaya başlamıştı. Orada biraz oyalanıp gacolara uygunlanan bu çok eski ve yararlı numarayı sevecenlikle izledim.

Binanın çıkış kapısının bulunduğu açık renk taş döşeli salonunda bir grup Çingene toplanmıştı. Balkan ülkelerinden gelenler olduklarını tahmin ettim; bazılarının üstlerinde göğüslerine kadar açık, yakasız beyaz gömleklerden, kalın kuşak ve siyah pantolondan oluşan giysiler vardı. Biri Naciye Abla gibi kısa fakat ince, biri de uzun boylu iki esmer kadın yere sürünecek kadar uzun ve geniş geleneksel Kalderaş eteklerini savurarak sigara içiyor, hararetle konuşmalara katılıyorlardı. Gururla arkaya atıp durdukları saç örgülerinin arasına serpiştirdikleri paralar baş hareketleriyle birlikte donukça yansıyor. Eskiden bütün göçebe kadınların saç örgülerini süsleyen altın ve gümüş takılardan çoktandır eser yoktu.

Misafirler, Türk Çingeneleriyle pek büyük bir zorluk çekmeden anlaşıyorlardı. Yunanistan, Bulgaristan, Makedonya, Arnavutluk ve Moldova Çingenelerinin Türkçeden etkilenmiş bir lehçeyle konuştuklarını biliyordum. Bu Balkan lehçesi Müslüman Çingeneler arasında yaygındı. Şiddetli bir tartışmaya girmişlerdi. Aralarından biri anlamadığım bir kelimeyi üst üste tekrarlayıp di-

ğerlerinin sözünü kesti. Karmaşayı engellemeye çalışıyordu. Konuşmayı tek başına sürdürdü, söyledikleri etkili olmuş gibiydi. Orta boylu, tombulca, iyice esmer, otuz yaşlarında genç bir adamdı. Yüksekçe sesle, ama sakın bir tonda konuşuyordu. Bir an için göz göze geldik. Yüzüme dikkatle baktı. Daha önce karşılaştığımızı anımsamıyordum. Belki kendilerini izlememden rahatsız olmuşlardı. Adam gözlerini yeniden arkadaşlarına çevirdi. Oralarda oyalanmak istemediğimden alelacele uzaklaştım ben de. Ahmet'i bulup Naciye Abla'nın mezarını ziyaret etmeyi düşünüyordum.

*

Şehirde, ortalık iyice kalabalıklaşmıştı. Kahveler, çay bahçeleri öğrencilerle doluydu. Hava ısınmıştı. Şehrin anacaddesi büyükçe bir kasabanınkinden farklı görünmüyordu. Ali Paşa Çarşısı'na kadar yürüdüm. Süpürgeyle birlikte yöreye ait hemen tek otantik eşya olan meyve sabunları, sepetler içinde rengârenk sıralanmışlardı. Ahmet'i tezgâhtarlık yaptığı hazır giyimcinin önünde bir tabureye tünemiş olarak elimle koymuş gibi buldum. Dükkânın sahibi bir vakitler tanıştığım yaşlı başlı bir Çingene'ydi. Ahmet şaşır-mıştı, yanaklarından öptüm, ayaküstü biraz konuştuktan sonra meydandaki çay bahçesine gitmeyi önerdim. Tereddüt ediyordu. Buna pek anlam verememiştim. Parasının olmadığı ihtimali dışında aklıma bir şey gelmiyordu. Beni reddetmenin yolunu bula-mamıştı, biraz daha ısrar edince peşime takıldı. Beni gördüğüne sevinmişti, yine de yüzünde beklenmedik ziyaretimin nedenleri konusunda düşündüğünü belli eden mimikler gezinmekteydi.

Çarşının ortasındaki turistik çay bahçesine adım atar atmaz çekimserliğinin nedenini anladım. Ahmet'i gören garsonun suratı değişmişti. Bize doğru hamle edip, önümüzü kesti. Yüzümü olağ-andışı bir durum olup olmadığını anlamak için iyice inceledi, hoşnutsuzlukla kenara çekildi. Masalardan birine oturduk.

Üzülebileceğini düşündüğümünden olanların farkında değilmiş gibi davranıyordum. Ama Ahmet tedirgindi, siparişi almak için

yanımıza gelen garsondan gözlerini kaçırıyordu. Uzun, esmerce, siyah saçlı adam, Ahmet'i hiç gizlemeye çalışmadan uzun uzun düşmanca süzdü. Çayları ben ısmarladım.

Biz konuşurken üç yıldan beri belediyenin resmen kutladığı Kakava Bayramı için yapılacak geçit törenine katılan süslü at arabaları, faytonlar art arda dizilmeye başlamışlardı. Kimileri folklor kıyafetleri içersindeki öğrencilerin ve en önde de davulcuların yer aldığı kortej yürümeye hazırlanıyordu. Hemen yanımızdaki parkta, kalabalık bir grup, plastik çiçekten dekorlar önünde fotoğraf çektiyordu.

Sarayiçi'nde bayramı simgeleyen ateş, bir-iki saat sonra belediye başkanı tarafından yakılacak ve belediye, çayırdaki toplananlara plastik tabaklar içinde pilav dağıtacaktı.

Ahmet'e cenazeye neden gelmediğimi anlatmak ihtiyacındaydım. Mezarlığa gitmek istediğimi söyleyince Kakava'da gençlerin mezarlıklarda içtiklerini, rahatsız olabileceğimi söyledi. Gençlerde saygı kalmamıştı. Eskiden sadece şarap, rakı içilirken, şimdi mahallelerde uyuşturucu yaygındı.

Naciye Abla'nın artık onlara ait olan eski evini sordum. Ahmet, "Eve ihtiyacımız yok," diyordu. Tezgâhtarlık yaptığı dükkândan ona günde üç-beş milyon veriyorlardı. Çocuklarına bakabiliyordu. Karınları toktu, bir eksikleri yoktu. Üstünde onu gördüğümde bu yana giydiği tek takım elbisesi vardı ki, o da daha giyilecek durumdaydı. Beyaz, tertemiz gömleğinin yakalarını ceketinin üstüne çıkarmıştı. "Eve ihtiyacımız yok," derken, içten olduğunu biliyordum; bunu ancak bir Çingene söyleyebilirdi. Karısından dert yandı. Sevim hırslıydı. Bohçacı annesi onu kışkırtıyordu.

Ahmet büyük kızının liseyi de okumasını istiyordu. Garsonla göz göze gelmemeye çalışarak çayını alırken, "Münevver yetişsin, evlense bile kimseye muhtaç olmasın, başı dik olsun," dedi.

Sevim ise kızın okumasına karşıydı. Evlenip gidecekti nasıl olsa. Ahmet, gurur ve sevgi dolu bir gülümsemeyle kızın evlilik yaşının geldiğini, zaten bir sevgilisinin de olduğunu söyledi. Kız

on iki yaşındaydı. Ahmet ise otuz altı yaşında olmasına rağmen artık yaşlandığını düşünüyordu. Kızını okutmaktan söz ederken beni memnun etmeye mi çalışıyordu? Özellikle, ağzına pek yakışmayan münevver sözcüğünü bu maksatla kullanıp kullanmadığını merak ediyordum.

Çaylarımızı içerken sözü güzel gülüslü ablasına getirdim. Asımlı enişte çoktan ölmüştü. Abla ameliyat olmuş, "ciğerinde paçavra unutulduğu" için, hastaneden, dava açma tehdidiyle büyük bir tazminat koparmıştı. Artık çok zengindi, İstanbul'da yaşıyordu. Kadının telefonunu isteyince bir an verecekmiş gibi ceplerini aradıysa da vazgeçti. Kaybetmişti.

Ayrılmadan ona Naciye Abla'nın bahçesindeki erik ağacını sordum. Sorum öylesine tuhafına gitmişti ki, yüzüme bakakaldı. Sonra, ağacın çok büyüdüğünü, geçen sene kovalarca erik verdiğini söyledi.

Ahmet dükkâna geri dönmek istiyordu. Hesabı benim ödeme-me itiraz etmedi. Çay bahçesindeki ağaçlar taze yapraklarını gösterişle sallayıp duruyorlardı. Erik ağacı çoktan çiçeklenmiş olmalıydı. *Dalları göçebe, yaprakları yağmur erik ağacı...*

Sarayiçi'nde Ekin'i bulduğumda, alan dolmuştu. Yer yer kelleşmiş çayırın ortasındaki çirkin, kocaman binanın önünde yakılmış Kakava ateşi sönmeye yüz tutmuş, hava henüz aydınlık olduğundan bütün gösterişini kaybetmişti. Buna karşın, ateşin üstünden hâlâ tek tük atlayanlar vardı ve ısrarcı bir meraklı kalabalığı büyüye kapılmışçasına yanık odunların çevresinde dikilmeyi sürdürüyordu.

Ölgün alazın ardında titreşmekte olan çayır, her yandan duyulan davul ve klarnet seslerinin hercümerci içindeydi. Çingeneler çayırdaki gelişigüzel yayılmışlardı. Bulduğum yerden dumanın boşluğu kırıp yoğunlaştırarak yarattığı manzara serabı andırıyordu. Renkler niteliklerini kaybetmişti. Çayırın üzerinde sere serpe çekirdek çitleyen Çingenelerin yüzlerinde apaçık sezilen kayıtsızlık, bu basit fizik olayının yarattığı etkiyi güçlendiriyordu.

Çayırdakiler hemen yakındaki mahallelerden değil çok uzaklardan gelmiş yorgun bir kafileydiler, sanki yalnızca birkaç günlüğüne, çok eskiden gördükleri bir düştten uyanmışlardı.

Göz alıcı pembe, kırmızı şalvarlar, süslü yelekler giymiş, saçlarına gelişigüzel boncuk oyalı yemeniler sarmış genç kızlar, üçü beşi bir arada, davul, klarnet ve kimi zaman da keman eşliğinde durmaksızın göbek atıyorlardı. Her dansözün ya da dansöz grubunun etrafında yirmi-otuz kişilik seyirci öbeği oluşmuştu.

Turistler, fotoğrafçılar ve gazetecilerin dışında kalabalığın büyük kısmını şehrin çeşitli mahallelerinden gelen Edimeliler oluşturuyordu. Çoğu kadındı, yanlarındaki beş-altı yaşlarındaki küçük kızları adeta bir okula, kursa getirmişler gibi göbek atmaları, Çingene kızlarının sergilediği figürleri öğrenmeleri için teşvik ediyorlardı.

Az önce Ahmet'le karşılaştığımız, şehre geliş gidişlerimde defalarca tanık olduğum nefret, tiksinti, korku haliyle buradaki gördüklerimiz arasında neredeyse uçurum vardı. Sanki şehir Kakava süresince ve salt bu çayırdaki ingeneleriyle barışmıştı.

ingenelerse belediyenin kutladığı resmi Kakava'ya gelmiş meraklı turist ve gazeteci kalabalığını umursamıyor gibiydiler. Yöresel festivallerde görülen yaranma arzusuyla karışmış, gelenekleri anlatma, yerel adetler ve yiyecekler hakkında bilgi verme türünden turistik reflekslerden hiç eser yoktu. Bu işi onlar adına, ingeneleri, birkaç günlüğüne de olsa, şehrin otantik bir özelliği olarak görme hevesindeki belediye görevlileri üstlenmişti. Çingenelerin ayırdaki varlığı, gösteriden sonra sklp götürülecek bir eşiyanıki gibiydi. Yalnızca o gün o yerde zapturapt altına alınmış, denetlenmiş, kökünü, günlük hayattaki anlamını çoktan kaybetmiş, tören için ortaya çıkarılıp sonra ortadan kaldırılan bir anmalık gibi...

Bahire, Edirne'de o zamanlar on beş-on altı yaşında olan annesinin de aralarında bulunduğu genç ingene kızlarının, ayı oynatıcıları ve çalgıcılar eşliğinde şehri dolaşıp para topladıkları günlerden söz etmişti. Edimeliler de böyle günlerde ingene kızlarına vermek için bakırdan ucuz bilezikleri, yüzükleri, pahalı olmayan incik boncuğu evlerinde bulundurur, kızlar göbek atarak mahallelerine gelince onlara armağan ederlerdi. Hemen hemen bütün Balkan kasabalarının, şehirlerinin alışık olduğu bu gösteriler şimdi hatırlanmıyordu bile. Bahire, seksen yaşlarındaydı ve "Birinci savaştan önce," diye başlamıştı söze.

şimdi Sarayıçi'nde, Kakava'nın birkaç yıldır resmen kutlandığı ayırdaki, Bahire'nin anlattığı o eski günlerden bir esinti dolaşıp durmaktaydı. Fakat bu esintiden bile köksüz, kırılğan, kaypak şey, sandıkta kapalı kalmış eski zaman havası gibi gerçekliğin eline geçmeden dağılıp kayboluyordu.

Çayırdaki toplanmış olan ingeneler, çevrede bir sürü yabancı olmasına rağmen fal bakmaya çalışmıyorlardı. Kkk çocukları

analarının yanındaydılar, kimseden para istemiyorlardı, birçoğu pilav kuyruğundaydı. Durmaksızın dans eden on dört-on beş yaşlarındaki Çingene kızları fotoğrafçılara poz veriyorlardı, en fazla altı-yedi yaşlarındaki kızlar pembe şalvar ve dantelli bluzlarıyla ustalıkla figürler sergiliyorlardı. Bir örnek giydirilmiş daha küçük kızlardan oluşan üç-dört kişilik dans grupları maharetleriyle çayırın ilgi odağını oluşturuyorlardı. Küçük kızlar olağanüstü kıvraklıkla danslarını yaparken sanki sınavdan geçiyorlardı; minik gövdelerini denetleme, teslim etme eğitimlerinin bir parçasıydı dans. Büyüklerin kendine güveni ve umursamazca sergiledikleri figürler onlarda danslarını beğendirme telaşıyla tutuklaşmıştı. Küçük, sevimli yüzlerine kondurmaya çalıştıkları zamansız işve, doğallıklarını yok ediyordu. Ne var ki en az kıvrak dans etmek kadar önemliydi bu mimikler, "gacoyu" kandırma sanatının parçasıydılar.

Durmaksızın dans eden kızların da para ya da bahşişle ilgilendikleri yoktu. Tek amaçları dans etmektir. Bu dans, baharı karışlamak, onu kutsamak için yapılıyordu.

Curcunanın hâkim olduğu çayır, yer yer köstebek yuvaları gibi ayçekirdeği kabuklarından küçük tepelerle doluvermişti.

Ekin'le düşüncelerimi paylaşmak istediysem de belediyeciler tarafından adeta ablukaya alındığından buna imkân bulamamıştım. Mahalleden tanıdıklar görmek için bakınmaya başladım. Beni neyin kışkırttığını anımsamıyorum. Zaten bildiğim bir şeyi bir kez daha sınamak amacıyla değil, öylesine, kadınlı erkekli oturan on kişilik bir gruba yaklaşıp, Hüseyin Amca'yı tanıyıp tanımadıklarını sordum.

Görünürde yaşlı adamı herkes tanıyor, yardımcı olmak için didiniyorlardı. Kimine göre ölmüştü garip, karısı içi kaldırmadığından buralarda oturmamış, Tekirdağ'a gitmişti... Çok kötü bir hastalıktan ölmüştü... Sağlığı yerinde, iyiydi, "turup" gibiydi... Çok zengin olmuştu...

Bana Hüseyin Amca'yla ilgili bir şey söylemek niyetinde değillerdi. Belki kimden söz ettiğimi bile bilmiyorlar, en önemlisi

bana bilgi vermek için herhangi bir neden görmediklerinden hayali bir Hüseyin Amca üzerine konuşuyorlardı. Yalan söylüyorlardı. Ortada hiçbir neden yokken yalnızca yalan söylemek için yalan söylüyorlardı.

Tanıımıyorlarsa –buna pek ihtimal vermiyordum– tanımadıklarını söylemek sanki içlerinden gelmiyordu. Bu eğlenceyi, bu oyunbazlık –"gacoyla" dalga geçme, aynı zamanda onu eğlendirmeye– fırsatını kaçırmak istemiyorlardı. Bu yordam hiç zahmetsizce bedenlerinden yayılıyor, ağzında söze dönüşüyor, bulunduğu çayıra, yanı başımızda duran görünmez dünyanın izlerini devşiriyordu.

Kadınlar yemenilerini başlarının üstünde düğümlemişti. Şalvarlarının üstünde yelekler ya da hırkaları vardı. Kimi çoraplı kimi çorapsızdı, ayaklarına naylon terliklerden giymişlerdi. Erkeklerin üstünde genellikle takım elbiseler vardı. Erkekler, mor, bordo gömleklerinin, kocaman yakalarını tıpkı Ahmet gibi ceketlerinin üstüne çıkartmışlardı.

Hüseyin Amca'nın atlarına hastalık gelmiş, satılmıştı (atları olduğundan ben söz etmiştim). Dört kızından yalnızca ikisi hayattaydı. (Hüseyin Amca'nın yalnızca iki kızı olmuş biri yılar önce ölmüştü.) Söylediklerinin hangisinin yalan, hangisinin doğru olduğuna kafa yormak istemiyordum. On dakika sonra aynı hikâyeyi bambaşka bir biçimde de anlatabilirlerdi. O sırada nasıl anımsarsa ya da nasıl anlatmak isterse öyle. Az önce Hüseyin Amca'nın durumunun kötü olduğunu söyleyen adam, şimdi Yıldırım'da ev aldığını söylüyordu. Beş dakika içinde en az on çeşit illet sayılmıştı ki çoğu içki, sigara ve yoksulluğun sevdiği ciğer hastalıklarıydı.

Yalanlarını yüzlerine vursam hiçbir rahatsızlık duymayacaklardı. Bundan utanmaları için hiçbir neden yoktu. Bu, hayatta kalmanın, kendilerine düşman olan dünyada yaşayabilmenin tek yolu. Her anlatımda adeta bir doğaçlama tiyatro oyunu sergileniyor, Hüseyin Amca'nın hasta hali, karısının üzüntüsü, ölen kız,

bir tiyatro oyunundaymışçasına canlanıyor, dramatik gücü yüksek oyuna mimikler, jestler, taklitler, yeminler eşlik ediyordu. Ancak bu jestler öyle uçucu, öyle zamansız, öyle kısıtlanmamış ifadelerdi ki onlara bu adı vermek olanaksızdı. Yaşamın akıntısına kapılmışlardı; anlıktılar, hapsedilemez, taklit edilemezlerdi. Bu gösterinin epik bir yanı varmış gibi görünüyorsa da, çayır bir epik tiyatro sahnesi değildi; hiçbir sözün, mimiğin önemi yoktu.

Çingeneler bir şey anlatmaya çalışıyor değildiler, tam tersine, basitçe, hiçbir şey anlatmak istemiyorlardı. Yalan tiyatrosunun perdeleri açığa çıkarmak için değil, saklamak, kaybetmek, kafa karıştırmak için açılıyordu; bilgi vermek değil, bilgi edinilmesini engellemek amacındaydı; bu amaçta olduğunu çok önce unutmuştu. Kendiliğinden sergilenmekte olan yaşam üslubu köklerini, ninelерinin ve dedelerinin ömürlerinin çok öncesine salmıştı.

Doğruyu söylemek gibi bir niyetleri olmadığı için hatırlamaya da çalışmıyorlardı. Akıllarına geleni söylüyorlardı. Kim daha güzel anlatırsa ona inanılabilirdi. Önemli olan kafayı karıştırmak, izleri silmek, çayıra yayılmış yoksul kalabalığı eşsiz bir gözbağcılıkla görünmez kılmaktı.

Hayatta kalma ustalığının yaşlı gölgesinin, bir ermiş, bir kardeş gibi sırtlarını sıvazlamakta olduğunu neredeyse gözümle görebiliyordum.

Herkes lafı birbirinin ağzından kapıyor, hareketler, gülüşler kendi aralarındaki tartışmalar karmaşayı artırıyor.

Sözlere kulak verseniz bir şey anlayamazdınız; bir ses duyardınız, o ses ki ancak bildiğimiz kelimelerden kurtulursa anlam kazanırdı. Yalanların, mimiklerin, el kol hareketleri ve sözcüklerin bu el çabukluğuyla kurulmuş düzmece dünyasının ötesinde bulunduğumuz çayıra durmaksızın mührünü vuran hakikat, yaşayabilmek için törelerini gizlemeyi, kendi hakkında bilgi vermemeyi düstur edinmiş yurtsuz halkın çok eski öyküsüydü.

Birden aklıma Naciye Abla'yı sormak geldi. Her kafadan bir ses çıkmaya başladı. Kimi tanıyor, kimi hiç tanımıyordu. Kadınlar-

dan biri "Kara Naciye mi?" diye sordu. Naciye Abla'dan böyle söz edildiğini duymamıştım.

Bir teslimiyet duygusuyla, "Bilmem," dedim hafifçe, "sadece Naciye."

Yalan tiyatrosu sahneye konulmaya başlamıştı. Bu seferki Naciye Abla için yapılan bir ayindi. Ne var ki, yalnızca onlara ait değildi bu ayin. Ortak belleğin mucize gibi yeniden canlanmasını izlerken iyice ayrımsıyordum, Çingene'yle ilgili sorumun, bu gösteriden başka hiçbir amacı olmadığını...

Güneş kayboluyordu, yakın mahallelerden dumanlar yükseldi, müzik sustu, çayır sönmekte olan ateşin çevresinde kızıştı. Çingeneler geceyi geçirmek için mahallelerine doğru dağılmaya başladı. Gece erkekler ateş başında sızana kadar içecek, kadınlar gece boyunca ateşi diri tutacak, sızan kocalarıyla çocuklarını koyun koyuna yatırıp üstlerini örteceklerdi. Kadınlar, kızlar göbek atacak, gelinlik giydirilen genç kızlara zengin ve mutlu bir hayat dilenecekti. Tunca'ya girmek için günün ağarmasını bekleyeceklerdi. Klarnet ve darbuka sesleriyle tenin yüzlerce yıllık belleği canlanacak, teneke evler, yoksul mahalleler zamanın gözünden kaçıp kurtulacaktı.

İçmek, sarhoş olmak, hep birlikte göbek atmak, "gaconun" maneviyat dünyasından anladığı şeyin tam zıddıysa da, zamanın çerçöp gibi savurduğu bu insanları belirsiz bir geleceğe kadar koruyacak olan yaşam büyüğü buydu.

İşte tam o sırada, yarı kel çayırda yıllarca zihnimi yormuş sorunun epeydir bilmekte olduğum yanıtı, örnek bir talebe gibi dudaklarımdan döküldü: aynı yalana, aynı masala, aynı öyküye inanmak...

Çingenelerin topraksız ülkesinin kaydedilmemiş hayat bilgisi öykülerle nesilden nesle aktarıldı; her seferinde benzersiz olarak, her seferinde öyküyü anlatanla, onu dinleyenlerin birlikte yarattıkları yeni anlamlarla.

Bir vakitler uçsuz bucaksız yollarda birbirinden habersizce ilerleyen, çoğu kez tesadüfen karşılaşan karavanlar, görünmez ül-

kelerini öykülerle var etmişlerdi. Çingene olmayanların görüp ele geçiremeyeceği ülke, her seferinde başka topraklarda, her seferinde başka insanlarla yeniden kurulur ve ardında bir konak ateşinin siyah halesinden başkaca bir iz bırakmadan gözden yiterdi.

Göçebelik uzak bir anı haline geldiğinde, savaşların, zulmün, açlığın yeni ama tecrübeli göçbeleri olan Çingeneler öykülerini anlatarak, törelerini anımsayarak, Romanca konuşarak kenar mahallelerde, gettolarda, diğerlerinin sefaletten başka bir şey görmediği tren istasyonları ya da büyük otobüs terminallerinin çevresinde gizli ülkelerini kurmuşlardı. İstasyonlar, akan su, seyahat ve haberleşme imkânı anlamına geliyordu.

*

Şehir içine gidecek bir taksi aranmak için Gazi Mihal'i geçip, yarım yamalak asfaltlanmış yola çıktım. Günle birlikte renkleri solan ağaçların gövdeleri uzamaktaydı. Arkamda, gece mahallelerdeki eğlenceleri izleyecek gazeteci ve kameraman grubu, bağırarak gidecekleri yerleri aralarında kararlaştırıyor, tecrübeli olanlar kumandan edasıyla, bu küçük ama teçhizatlı orduya bazı mahalleleri hedef gösteriyordu.

Mahallelere uzanan toprak patikaların berisinde, nehrin yatağını çevreleyen külrengi evler, çayırda olup bitenlerin tamamen uzağında görünüyordu. Ortalıkta tek kişi bile yoktu. Sanki bu tek katlı bahçeli evlerde hiç kimse yaşamamıştı. Suyun rengi alçalan güneşle bulanık bir kıızıla dönüşmüştü, üstündeki çerçöpü hâlâ gayretle sürüklemekteydi. Nehir zaman zaman hızlanıyor, dalgalanıyor, açılıveren girdaplarla tetikte olduğunu gösteriyordu. Bık-kın olduğu denli külyutmazdı...

Şehri kuşatan üç nehir aralarında gizli bir işbirliği varmışçasına binyıllardır aynı nöbeti gece gündüz demeden sürdürüyorlardı. Çok uzun bir zamandır şehrin sırlarını taşımaktaydılar.

İnsanlar bu ölümsüz nehirleri dizginleyebilmek, ele geçirebilmek için köprüler inşa etmişlerdi. Ne var ki köprüler insan

eliyle yapılmış birer taş yapıdan başkaca bir şey olmadıklarının bilincindeydiler. Köprüleri yapanlar bu yazgıyı mühürlemek istercesine taş ayaklarına kitabeler koymuşlar, onlara ad ve yaş vermişlerdi. Nehirlerse hep vardı, hep olacaklardı, ne ada, ne kitabelere ihtiyaç duyuyorlardı. Yaşsızdılar, başsız ve sonsuzdular. Yalnızca susuyor ve anımsıyorlardı.

"Oğlu, Meriç'te buzuldu onun," demişti az önce Naciye Ablayı sorduğum Çingenelerden biri. "Karşıya geçerken buzuldu kızan. Na böyle şişmiş naaşı suda..."

Yanaşan taksiye isteksizce bindim. Arabanın kirli camı tekinsiz manzarayı çerçeveleyip zihnimdeki boşluğa asıverdi. Karaağaçların boylu boyunca serilen gölgeleri, efsanelerdeki kapı bekçileri misali yolumu kesmekteydi. Manzara gerçekliğini yitirmiş, uçuculaşmış gibiydi; yalnızca şeyler değil, kelimeler ve çatılmış öyküler bile...

Eski Kervansaray oteline vardığımda Ekin'i görmek umuduyla önce lobideki barı sonra da kahvaltı verilen bölümü kolaçan ettim, ortalıkta görünmüyordu. İstanbul'dan birlikte geldiğimiz birkaç kişi, kahvaltı salonunda duvar kenarlarına gelişigüzel dizilmiş alçıdan Roma heykellerinin önündeki plastik masa ve sandalyelere oturmuş vakit öldürüyordu. Akşam, Meriç kıyısındaki lokantalardan birinde hep birlikte yemek yeneceğini anımsadım. Ekin'e erkenden yatacağımı bildiren bir not bırakıp odama çıktım.

Geceyi çayırdağıdaki Çingene kadının sözleriyle huzursuz geçirdim. "Oğlu Meriç'te buzuldu onun, karşıya geçerken buzuldu kızan."

*

Bizi Tunca kenarına götürecek otobüs geldiğinde sabaha karşı dörttü. Uyuyan şehri hızla kat edip boş çayıra vardık. Hava serindi. Çıkarken, Ekin'in kapıya yapıştırdığı notu bulmuştum. Dün geceki yemek tahmin ettiğim gibi geçmiş olmalıydı.

Dağılmakta olan karanlıktan ara sıra, toplantı vesilesiyle aşı-

na olduğum beyaz, uykusuz yüzler, sırtlarında hörgücü andıran kameralarıyla televizyoncular, hayaletler gibi görünüp kayboluyordu. Fenni oradaysa bile ona rastlamamıştım. Bir ara, dün toplantı binasının girişinde karşılaştığım genç Çingene'yi gördüğümü sandım; eski bir siyah beyaz fotoğraf gibi açığa çıkıveren bu çehre de diğerleri gibi karanlığa karışıverdi.

Alacakaranlıkta, Çingenelerin Tunca kenarına inmesini bekliyorduk. Üşüyenler sıkıntılı sıkıntılı sigara içiyor, herkes bir aşağı bir yukarı dolanıyordu. Yarı karanlıkta, uyanmakta olan doğanın türlü sesleri içinde yeniden karşılaşp duruyorduk.

Derken uzaktan dağılan karanlığın içinden el fenerleri ve lambalarla ışıldakların yarı aydınlattığı kafile belli belirsiz açığa çıktı. Duyabildiğimiz, rüzgârın bozkırdaki otları yalamasına benzer başıboş bir hışırtıydı yalnızca. Bu sesin içinde nal sesleri, konuşmalar, gülüşmeler, ayak sesleri ve bedenlerin birbirine değmesinden çıkan sesler, öksürükler kimi kez tek başına öne çıkıyor, kimi kez sesler arasında kaybolup gidiyorlardı.

Yaklaştıklarında gürültü arttı. Ne olduğu belirsiz kütle, cüssesine parçalanmasın diye umutsuzca hâkim olmaya çalışan görülmedik bir yaratık gibi ağır ağır hareket ediyordu. Sonra görüntü belirginleşti.

En önde oynayarak yürüyen pembe fistanlı ya da gelinlik giymiş Kakava gelinleri vardı. Delikanlılar kapkara saçlarını ıslatıp taramışlardı. Çoğu çok zayıf ve çocuk yaştaydı. Gençlerin önü açık gömleklerinden koyu esmer tenleri görünüyordu. Çıplak atların üstünde henüz on iki-on dört yaşlarındaki oğlanlar vahşi –ya da böyle olmasına özen gösterdikleri– çıgıllık atıyordu.

Gaz lambası, ışıldaklar ve el fenerlerinin ışığında yollarını tüketmiş halk, efsanelerinin gölgesinden sıyrılarak fakat hâlâ onun koruyucu tülü ardında, kendilerini seyreden kocaman gözün önünde durdu; fısıldayan nehrin tam kenarında, o kuşkulu, ürkek, gelecek zamanın eşiğinde...

Ufukta pembeleşmekte olan karanlık, günün doğuşunu haber verdi. Kalabalıktan tek tek kopanlar nehre yöneldi. Bellerine ya

da dizlerine kadar nehre giren ya da yalnızca ayaklarını sokan Çingeneler, avuçlarına aldıkları suyla yüzlerini, kollarını, bacaklarını yıkıyor, vücutlarının açık bölümlerine değdirerek bedenlerini adeta suyla kutsuyorlardı. Yüzenler çoğunlukla delikanlılardı, havanın soğuk olması kutlamayı bir cesaret gösterisine dönüştürmüştü. Sudan çıkanlar ıslak vücutlarına gömleklerini geçiriyor, soğuğa aldırmadıklarını gösteriyorlardı.

Bir kısmı ellerine aldıkları pet şişelere nehrin suyunu doldurup aynı işlemi şişeden su dökerek yapıyorlardı. Bu suyla yapılan bir ayindi. Çingeneler gibi nehir de yüzyıllar öncesine dayanan ünsiyeti anımsamaktaydı.

Tunca'nın doğmakta olan güneşin ışınlarıyla gülkurusuna dönen suyu, dağlar arasında saklı, sakın bir göle öykünürcesine durulmuştu. Su kenarındaki ağaçlar sabah şarkılarını söylemekteydi. Nehir, dizginlerini seçtiği insana teslim eden vahşi bir at gibi rıza gösteriyordu; eski tanışlarını karşılamak için kollarını açmıştı; dün akşam hissettiğim ikircikli halden eser yoktu.

*

Nehir "akrabaların" yaşadığı sert topraklardan geliyordu. Sınırların ötesinde Bulgaristan denilen ülkenin yüreğinden geçiyor, Balkan'ın en yüksek doruğundan, güney yamaçlarından, bereketli arazileri, gür ormanları kat ediyor, Meriç'e ya da Maritza'ya kavuşuyordu. Sonra Arda'yı da alarak Akdeniz'e dökülürlerdi.

Şimdi Tunca'nın farklı sınırlar ardındaki kıyılarında binlerce Çingene aynı suya giriyor ve baharı karşılıyorlardı. Bu tören yöresel figürlerle bezenmiş olarak Tunca, Meriç ve Tuna boyunda tekrarlanacak, Çingeneler gün doğarken nehrin sularında yıkana-caktı.

Balkan ülkelerinde Erdelez, Erdelezi, bizimse Hıdırellez dediğimiz, Hristiyan topraklarında yaşayan ya da Hristiyanlığı benimsemiş Çingeneler tarafından Saint Georges Bayramı olarak anılan Kakava, baharı kutsama töreniydi. Çingeneler, yaşamın

uyanması anlamına gelen baharı, göbek atarak, yiyip içerek karşı-larlardı. Bahara sundukları şey, yoksul yaşamlarının tükenmek bilmeyen coşkusuydu.

Kakava, bahar temizliği zamanıydı. Naciye Abla'nın mahalle-sinde kilimler, yastıklar, yorganlar yıkanır, toprak zeminlere te-miz sıva çekilir, evlerin içine dışına kireç vurulurdu.

Kakava kutlamaları Çingeneler için geleneksel bir buluşma vesilesi olma özelliğini hâlâ koruyordu. Balkanlara dağılmış çe-şitli Çingene yerleşimlerinde genç kızlar ve delikanlılar şenlikle-rin yapıldığı çayirlarda tanışır, anlaşıp; gelinlik kızlar çeyizlik otomobillerin önünde göbek atarak kendini gösterir, oğlan anala-rı gelin beğenir, tıpkı yüzyıl önce olduğu gibi babalar sarhoş olup gelinlik kızlarına pey biçerdi.

Naciye Abla gibi uzun süredir Edirne çevresinde yerleşik ya-şayan bazı Çingeneler Kakava'nın Türk ve Kürtlerde olduğu gibi Hızır ile İlyas Peygamberin buluşma günü olduğuna inanırlardı. Yarım yamalak dile getirilen bu inanışlarda, yüzyıllardır gezdik-leri toprakların üst üste yığılan mitosları, kadim su ayinleri, Di-onysos kültünün kalıntıları, tanrının kanını döken Trakyalı kadın-ların çıplak ayak izleri apaçık sezilirdi. Bu toz dumanın gerisinde, gecekondulara, gettolara yayılmış halkın ortak tahayyülünde, zih-nin eski bilgilerin gölgelediği köşelerinde Baro Devel'in belli be-lirsiz karşıladığı bir kurtuluş hayali sessizce hüküm sürerdi.

*

Hava iyice aydınlanmıştı. Genç kızlar göbek atıyor, fotoğrafçıla-ra poz veriyorlardı. Boyalı yüzleri mayıs sabahının çok erken sa-atlerine has çiğ ışıktaki işin seyirlik yanını vurgulayan bir maskeye dönüşmüştü. Fotoğraf çekirtmeye meraklı bu kızlar dışında, Çin-geneler kendilerini izleyen kalabalığı görmezden geliyorlardı. Kimse konuşmaya, dışarıdan gelenlerle sohbet etmeye çalışmı-yordu. Daha saat yedi bile olmamışken nehrin kenarında ağaçla-rın taze yeşil dallarını koparıp omuzlarına koyarak, yaprak ve dal-

lardan oluşan bir ordu gibi mahallelerine doğru yola ıktılar. Nehir kenarına geldikleri atlar ve at arabaları da dallarla süslenmişti. Yeşil dalları onları hastalıklardan koruması, bereket getirmesi için tepeden tırnağa temizlenmiş evlerine koyacaklardı. Onları seyredenlere koydukları mesafede vakar sezilmekteydi. Bugün hep birlikte buraya gelip töreye uymuş olmanın verdiği belli belirsiz bir gurur yüzlerini hafifçe aydınlatmıştı. İnatçı, umutsuz yine de neşesiz olmayan bir kalabalıktı yürüyen. Çok uzun bir zamandan beri kendi gölgelerinden başka bir şey olmadıklarının bilincindeydiler...

Genç Bulgar ingenesi'nin, Boris'in, iki yıl önce veda ederken söylediği babaannesine ait sözler, bu külrengi karenin üstüne dokunaklı bir altyazı gibi düşüverdi. "Yol yorgunudur ingene-ler," demişti torununa yaşlı kadın, "yerleşikliğin imkânsız olduğunu bilir, yerleşik hayatı kekeleyerek yaşarlar."

KÜÇÜK ERİK AĞACI

Ekin sabah kahvaltısından sonra İstanbul'a dönmüştü. Bense Çingene mahallesine gitmeden şehri terk etmek istemiyordum.

Erik ağacını görme isteği aynı ölçüde kuvvetli başka bir duyguyla damgalanmaktaydı; minik ağacın, Naciye Abla'yı tek başına bıraktığım, cenazesinde bile bulunmadığım için beni suçlamasından korkuyordum. Şehirde başıboş dolaşarak geçirdiğim koca bir gün boyunca sık sık, babamın tasvir ettiği viran tabloyu hayal etmekten kendimi alamadım. Cesaretimi toplamam bir günümü aldı. Ertesi gün mahalleye doğru yola çıktığımda öğleden sonraydı. Bu kez Selimiye'nin yanındaki yolu yaya yürüdüm. Yol boyunca dizili evlerin arasından tatlı bir esinti yüzümü okşadı. Hâlâ ayakta duran eski bir Edirne evi, mahallenin girişinde yaşlı bir teşrifatçı edasıyla beni buyur etti. Umulmadık, kötü bir şeyle karşılaşacağım duygusu öyle güçlüydü ki, bu ufak tefek belirtileri hayra yorarak yüreklendirmekteydim kendimi.

Perişan görünümlü meydan, alışılmış ahalisiyle kendi akıl sır ermez zamanında debelenmekteydi. Kahvede ve meydanda dikiilenler gözleriyle beni sokağın girişine kadar izledi. Artık alıştığım bu fütursuz seyir beni rahatsız etmiyordu.

Sümbül'ün oğlunun çalıştırdığı köşedeki bakkal kapanmıştı. Birkaç kadın, sanki tanıyorlarmış, konuşacaklarmış gibi yüzüme dikkatlice bakıp, beni durdurmak istercesine önümü kestilerse de hiçbir şey söylemeden çekip gittiler. Meydana adımımı atar atmaz arka sokaklardan gelen gürültüler dikkatimi çekmişti. Naciye Abla'nın sokağına doğru yaklaştıkça curcuna arttı. Köşesinde Sümbül'ün kocaman evinin durduğu sokağa masalar dizilmişti.

Ortakda bir masada pembe taşlı beyaz çok gösterişli bir gelinlik giymiş en fazla on beş yaşında bir kıızla şişman, iriyarı bir oğlan oturmaktaıdı.

Smbl, masanın kurulduğu evin eşiğine melmiişti. Dikkatini benim üzerime eviren kalabalığın arasından ona yöneldim. Smbl beni görür görmez tanıyıp yüzüme karşı yorumlar yapan kalabalığın arasından yanına çekti; evin geniş avlusuna doğru arkamdan hafifçe itti. Geçen gelişlerimden aşına olduğum bu taş avluda, henüz yapraklanan asmanın altındaki çardakta oturduk. Smbl değişmişti. Sa rgleri iki cılız uzantııdı. Yaktığı kına akmış, saçları yer yer pembeleşmişti. Kırıksız yüzü, tombul bedeni ve hâlâ sürmeli gözleriyle tezat teşkil ediyordu bu salar...

Curcunanın nedenini sormaya fırsat kalmadan açıkladı; Smbl'n Almanya'da doğan torunu İsmail'in düğünü yapılıyordu. İsmail, karııyla birlikte Almanya'ya dönünce salonda bir düğün daha yapacaktı. Smbl'n üstünde her zamanki kıyafetleri vardı, düğün için özel bir şey giymemişti. Ama yüzündeki gururlu ifade, onu, adeta gösterişli bir giysi gibi giydirip kuşatmıştı. Buna karşılık "kaçan gelini" makyajlııdı; topuklu ayakkabıları, modaya uygun etekliğiyle şehirli bir kadın edasındaıdı. Daha da gzelleşmişti. Bu arada iki çocuğu olmuştu. İlk gördüğüm zamanki muzip, yakıcı dişi havası katmerlenmişti. Evde yetkisinin arttığı belli oluyordu. Geçen sefer Naciye Abla'nın ve kaynanasının zoruyla gösterdiği kibarlığı tekrarlamak zorunda olmadığını beni tanımazdan gelerek belli etti. Kocasını Tekirdağ'da market açmıştı, oraya taşınmışlar, şehirde apartmanda oturuyorlardı artık.

Smbl'n kocası Remzi lmşt. Büyük kıızı Sevim'le torunu onunla yaşıyorlardı. Annesinin sözlerini duyan Sevim, nezaketsizlik etme kaygısıyla bir şey sormadığım halde kocasının kendisini astığını söyledi. Bayağı beyaz tenli, uzun saçlı, giyimi diğerlerinden farklı bu adamı anımsıyordum. Mahkeme için geldiğimde Smbl'n aleyhinde konuşmaktan hoşlanan, hasta yatağında bile bu huyundan vazgeçmeyen Naciye Abla ta o zaman, adamın başka bir kadınla kaçtığını söylemişti. Onları yalancı ı-

karmayı aklımdan geçirmediğimden söylenenleri sessizce sineye çektim...

Evin kocaman avlusu tenekeler içinde sardunyalarla doluydu. Koca bir ceviz ağacı ortadaki havuzu ve taş avluyu gölgeliyordu. İki küçük ceviz daha vardı avluda ve daha önceki gelişlerimden artakalan, kapı kollarına sinmiş o taze ceviz kokusu...

Sevim'in getirdiği kahveleri içerken, yiyecek öteberi taşıyan kadınlar, genç kızlar eve girip çıkıyorlardı. Evin işleri gelinden soruluyordu; kadınlara neyi alıp, neyi bırakacaklarını o söylüyordu. İriyarı, hantal bir kadın olan Sevim, kocası tarafından da terk edilince bütün yetkisini kaybetmişti.

Sümbül'ün seslenmesi üzerine yanımıza gelen torun İsmail'in boynundan ve ceketinin üst cebinden düğün hediyesi kalın, altın zincirler sarkıyordu; parmağında iri yeşil taşlı, altın bir yüzük göze çarpıyordu.

Gelin, damat kadar olmasa da enikonu şişmandı. Kolları dirseklerine kadar altın bileziklerle doluydu. İki yıl önce Kakava için geldiğinde annesinin gözüne kestirdiği bu kız şimdi on beşindeydi. Evleri pek uzakta değildi. Sokağın başında asılmış halı, gelcikler, kırmızı, siyah dantelli külotlar, terlikler ve yerlere konulmuş tava, tencere gibi çeyizlikler görülüyordu. Sümbül'ün söylediğine göre aile çok fakirdi.

İsmail, Almanya'da doğmuş, orada okumuştı. Almanya'daki marketlerinin başındaydı. Sarışın Alman kızlarıyla gezip tozmuştu. Ama iş evlenmeye gelince kendi mahallesinden bir kızıdan başkasını düşünmemişti. Torunun da az sonra kendisine sormadığım halde övünçle tekrarlayacağı gibi "Evlendiği kız, kendisini ona saklamış bir Çingene kızıydı."

Dışarıda müzik coşmuştu. Bir oğlancık dansözlerin geldiğini haber verdi, izlemek için sokağa çıktık. Yan yana konmuş üç-dört tahta masanın üzerlerinde beyaz peynir, salatalık, bol kuruyemiş vardı. Damat ve misafirler rakı içiyorlardı. Çocuklara plastik tabaklar içinde pasta ve gazoz veriliyordu.

Düğün, yoksul mahallenin ortasında aşırıya kaçan bir göste-

rişle sergileniyordu. Damadın yanında Almanya'dan birlikte geldiği arkadaşları vardı. Ben Sümbül'e bakınırken bir çalgı ekibiyle göbek atan kızlar sokağın ortasına geldi. Kızların memeleri neredeyse dışarıdaydı. İncecik tüllerin altından vücutları görünüyordu. Sümbül gelenlerin mahallenin kızları olduğunu söyledi. Nitekim dansöz grubuna kalabalığın içinden kadınlar, erkekler, çocuklar da cümbür cemaat katılmıştı.

Damadın masasında oturan arkadaşları, ellerindeki paraları kızların pullu kırmızı, pembe sutyenlerinin içine sokuşturuyorlardı. Dansözler, memelerini adamların burnunun dibine sokup sallayarak bahşişi artırmaya çalışıyorlardı.

Bekâretlerini Çingene erkekler için koruyan bu kızlar, yabancılardan cilveyle para koparmaya çalışır, göbek atarken vücutlarını baştan çıkarıcı bir tarzda kullanırlardı. Hangi milletten olursa olsun "gacoların" açıkça sergilenen memelere bakması, hatta dokunması, kadında utanç, kocasında ya da nişanlısında kıskançlık yaratmazdı. "Gacolardan" para sızdırmak için yapılan şeylerin çok daha ileriye gittiği de olurdu; aldatma ve ihanet gibi kavramlar bu göstermelik atmosferde değil, yabancı gözlere kapalı bir dünyada ağırlık ve değer kazanıyordu.

Dansözlerle birlikte üç-dört yaşındaki çocuklar da dahil, herkes göbek atmaya başlamıştı. Daha bebek sayılabilecek bu küçük kızların, dansözlerin işveli hareketlerine öykünerek göbek atmaları anne-babaları tarafından gururla izleniyor, teşvik ediliyordu.

Biraz daha büyük olanlar, sanki bedenlerinde saklı olan şey, vakti zamanı gelmiş de ortaya çıkıyormuş gibi rahat hareketlerle kusursuz figürlerle göbek atıyor, bel kıvrıyorlardı. Dans ve ritim içlerindeydi, bunu kimseden öğrenmemişlerdi.

Hâlâ yüzyıllar boyunca süregelmiş törelerin belli belirsiz biçimlendirdiği bu yoksul mahallelerde dans, gövdeye sinmiş yaşam üslubunun, daima toz toprak ya da çamur içindeki bu sokaklarda ucuz naylon terlikler içindeki esmer ayaklardan, yırtık, eski, yoksul giysilerden süzülerek kendini o doğal görkemiyle ortaya koymasıydı. Taklit edilemez, izlenerek öğrenilemezdi.

Az sonra yeniden avluya döndük. Ziyaretim Sümbül'ü hem sevindirmiş hem şaşırtmıştı. Beni nasıl ağırlayacağını bilemiyordu. Naciye Abla ölmüştü, ben artık onun misafiri, onun "gaco"suydum. Sanki bir eşya gibi ona miras kalmıştım. Anlattığı hikâyelerle beni orada tutmaya, kendisini önemsetmeye çalışıyordu. Benim duygularım da onunkinden farklı değildi, Naciye Abla'nın yerini dolduramayacağını bilsem de Sümbül'e diğerlerinden daha fazla yakınlık duyuyordum.

Belki de beni elinde tutabilme telaşıyla sormadığım halde lafı Basri'ye getirdi. Basri, Naciye Abla'dan ayrıldıktan sonra çalışmaya Almanya'ya gitmişti.

Naciye Abla'nın da Almanya'ya gitmeyi ne çok istediğini anımsıyordum. Balat'ta analık ettiği Yılmaz'ın sözünü tutup kendisini Almanya'ya götürmesini umutla beklerdi. İyiye hasta ve yaşlı olduğu yıllarda bile yitirmediği bu istek bize anlaşılabilir gelirdi. Cahil kadıncağız ne yapacaktı oralarda! Ne anlardı Almanya'dan!

Naciye Abla'nın inkâr etmeye çalıştığı Çingeneliğinin belki de en önemli kanıtı, bir yere bağlanma konusunda gösterdiği isteksizlik ve devamlı yer değiştirme arzusuuydu. Hareket edemez hale gelene kadar bu arzusunu yitirmedi.

Yıllar önce bir vesileyle, Çingenelerin Almanya'ya ilk giden grupta olduklarını öğrendiğimde, bunu gurbete gitmeyi göze alacak kadar yoksul olmalarına bağlamıştım. Bu bir ölçüde doğru olsa bile, yurtsuz halk için sınırların da gurbetin de karşılığı farklıydı. Hiçbir toprak parçası vatan olmadığı gibi gurbet de değildi. Geçilen her sınırın ardında, dilleri, dinleri, bayrakları benzemese de Çingenelere bakışları birbirine benzeyen "gacolar" vardı.

Sümbül Almanya lafı geçince dalıp gitmemi, konunun beni sarmamasına yormuştu. Anlatısını peri masallarına özgü ayrıntılarla süslemeye girişti.

Basri Naciye'ye gizlice birkaç metre al kumaş ve yeşil bir terlik göndermişti. Naciye Abla'nın hep sandığında sakladığı bu terliğin üstü rengârenk pullarla işliydi. Yaşlandığında kendisinden pek çok kişi bu terliği istemesine rağmen vermemişti. Genç ka-

dınlar, mahallelinin geleneksel aıksözlülüğüyle, "Sen artık bu terliğı napıcan kocakarı, birkaç yıla kalmaz ölüp gideceksin," dediklerinde yüzünü asmış, kat kat kâğıtlara, naylonlara sarıp yatağının altında iteleyivermişti.

Ölmeden, Sümböl sözün burasında yüzünü bir iğrenme ifade-siyle buruşturdu, "tapısını" verdiği diri Çingeneler sandığında ne varsa çalmışlardı.

Bu sözlere gülümsemekten kendimi alamadım. Çünkü Naciye Ablanın, özellikle son zamanlarında, hırsızlıkla suçladığı kişilerin başında Sümböl geliyordu.

Naciye Ablanın "kızlığından" beri tanıdığı Sümböl, torunu ve gelininin el öpmeye yanına geldikleri âna kadar, yaklaşık on dakika durmaksızın konuştu. Bense bir-iki soru sormak dışında ağzımı açmadım. Sorularımın yanıtını fazlasıyla aldım. Naciye Ablanın Sümböl'ü pislik ve hırsızlık dahil, pek çok şeyle suçlamasına, Sümböl'ün de durmadan Naciye Ablanın sırlarını açık edip damarına basmasına rağmen iki kadın, birbirlerinin en iyi dostuydular.

Ancak, pek çok şey gibi dostluk da, kelimenin gerçeklikle inatlaşırçasına taşımaya devam ettiği anlam sayesinde yaşar.

Kelime, dile ihanet etme pahasına anlamın yittiğini saklar; insanlar sır tutmayı bilmese de kelimeler sır tutar. Bizler de hiç olmazsa kelimeler kadar sadık olmalı ve sırlarımızı dostlarımıza emanet etmekten vazgeçmemeliyiz. Tıpkı Naciye Ablanın yapmış olduğu gibi.

Sümböl'le kapının önünde vedalaşmıştım. Dansözleri seyre, göbek atmaya, yiyip içmeye dalmış, kafası dumanlı kalabalığın yanından sıyrılıp doğruca Kıyık'a çıktım. Sonra gerisin geri Naciye Ablanın evine doğru indim. Sokağın ortasından incecik akan, kaynağı meçhul "dereyi", Naciye Ablayı, bahçesine doğru bakan pencere açarak deliye döndüren komşuların iki katlı, ha yıkıldı ha yıkılacak tahta evlerini, başında hiç kimsenin beklemediği çeşmeyi, on üç yaşında kocaya kaçan Pembe'lerin yeşile boyanmış

geniş demir kapılarını ne düşüneceğimi, ne yapacağımı bilemeden uzun uzun gözden geçirdim. Yalancı'nın öyküsü anbean biçim değiştirmekte, avucumdan kaçıyordu.

Evin önü bomboştu. Çoluk çocuk herkes düğünün yapıldığı alt sokaktaydı. Hırpalanmış bahçe kapısındaki "taa İstanbul'lardan" taşınan asma kilit yok olmuştu. Eğreti duran kapının üstüne, açılmasın diye bir tahta parçası çakılmıştı. Ancak bahçe duvarının bir bölümü yıkık olduğundan içeri girmek zor değildi. Yıkık duvara tırmanıp aylardır hayal ettiğim manzaraya baktım. Küçük ev, deprem geçirmiş gibi sarsılmıştı. Sanki Naciye Abla'nın ölümüyle birdenbire direncini kaybetmişti. Odunluğun yerinde molozdan ibaret bir yığın duruyordu. Naciye Abla'nın hazinelerini sakladığı kocaman sandık, kapağı hoyratça ayrılmış olarak bahçenin bir köşesinde yatıyordu. İçindeki işlemeli kâğıt döşeme yağmurun ve karın etkisiyle parçalanıp çürümüştü. Bahçedeki otların arasında yabani çiçekler bitmeye yüz tutmuştu. Daha ilk baştan fark ettiğim şeyi iyice görmek için bahçeye bir kez daha baktım. Erik ağacının yerinde bir yumru duruyordu.

Güzel bir akşamüstüydü. Kıyılarından pembeleşmeye başlayan gökyüzü sakindi. Havaya yavaş yavaş yanık odun kokusu sız-maktaydı. Bahçede bulduğum bir taşın üstüne Naciye Abla'ya öykünerek çömeldim, göğün kararmasını, çevremdeki şeylerin, otların, böceklerin, kuşların yasıma katılmasını bekledim. Böyle bir şey olmadı. Mahalle kadife gibi yumuşak bir bahar akşamına hazırlanıyordu. Ancak düğünden gelen müzik giderek zıvanadan çıktı ve bu ölçsüzlüğünde kendi gerçek ölçülerine kavuşan darbuka ve klarnet sesleri orada oturduğum saatler boyunca kafamdaki ezgiye eşlik etti: *Ah erik ağacı; yaprakları yağmur, dalları göçebe erik ağacı...*

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KELİMELEER

Lekeli beyazlığı ve donuk kahverengisi içindeki minik kasabayı boydan boya kat eden kış rüzgârı değil artık, kelimelerin uçuşup durduğu boşluğun buz gibi esintisi. Katılaşmış toprak, çıplak ağaç, çorak metin; taş sokaklar boyunca uzanmış yatan anlamın ölü bedeni...

Öyküsünü anlattığım Çingene ne okumayı ne yazmayı bilirdi. Göçebe sözcükleri ağzından çıktıktan sonra kaybolup giderdi ve bir kez daha duyulduklarında eskisine hiç benzemezlerdi. Kelimeler Çingene'yi gözlerden saklardı; yalan, yaralarını sarardı; durmadan açılan yaralardı bunlar, en kanlısına bıçak değmemiştii.

Ne var ki Çingene'nin öyküleri hiç kullanmamış, hatta hiç duymamış olduğu kelimelerin de yükünü taşırdı. Kayıp, yaralı dilin gölgeleri... Gölge, belli belirsiz bir sesle kelimelerin ardından konuşurdu; titrek ama kuşku duyulmaz bir mırıltıyla... Naciye Abla'dan öyküler dinlediğim yıllarda, kelimelerle kamaşan zihnim bu gölgede dinlenmişti.

Kaybolup gidenden, anlatılamayandan, dile gelmeyenden geriye kalandı o. Yaşanmış ve yaşanmakta olandı, hem aynı anda. Henüz can verilmemiş, damakta şekillenmemiş, dudaktan çıkmamış, hiç hayal edilmemiş olanı besleyip olgunlaştırmaktaydı. Olan biteni anlatamıyordu, hiçbir şeyi bağışlatamıyordu, soruları yanıtsız bırakıyordu ama oradaydı, bekliyordu. Kelimenin yetmediği yerde işaretlerle yol göstererek, zulme uğrayanı bellekle esirgeyerek; acıyı suskunlukla, hakikati dilsizlikle...

Biliyordum o mırıltıyı anımsamam gerekiyordu. Dilin kelimelerin ardından söylemekte olduğu şarkıyı. Anımsamalıydım ki

dirilsin anlam; sakat bir at gibi hüznölü, ölümölü, attığı her adımda tökezleyerek...

Nice sonra kelimeler, boşluğun içinden geri döndü. Kanat çırpışlarını duyduğumda öğleden sonraydı. Aynı günlerde kasabadaki bütün erik ağaçları çiçek açtı, zaman bir çırpıda minik ağacın yasını tuttuğum günün ertesine, o yağmurlu sabaha uzanıverdi. Öykü kelimeye gölgesini düşüren şeyin yüreğinden çıkıp geldi; anlatamayan, bağışlatamayan, yanıtlayamayan ama orada bekleyen dilin...

*

İşte o sabah, erkenden Edirne'deki otelden ayrıldığımda incecik bir yağmur yağıyordu. Daha caddeye bile varmadan yağmur şiddetlendi. Bazen kovayla dökülüymüş gibi şarılıtlarla ağaçların yeni yapraklarını yıkıyor, sonra musluğu kapatmışlar gibi kesiliveriyor, bazen de dükkânların kerevetlerinde, teneke damlarda gösterişle patırdayıp susuyor, ardından yeniden şarıldıyordu.

Naciye Abla'nın öyküsünün sonuna yaklaştım. Ancak tıpkı Çingene gibi öyküsü de elimden kaçıyor, göz önündeyken görünmez oluyor, onu avucumda tuttuğumu sanırken hiç ummadığım bir mecrada kendi bildiği yöne doğru usul usul akıyordu.

Hava bir bahar sabahına yakışmayacak denli serindi. Çarşıdaki börekçiden poğaçaya alıp bir çay bahçesine sığınmışım. Beni yağmurdan koruyan tentenin bir kısmını kapladığı geniş taş alan yağmurun altında, misafirler için yıkanıp hazırlanmış bir avlu gibi evcimendi. Yakınımdaki küçük çay ocağından tüten duman bu manzarayı destekliyordu. Çay ocağını çepeçevre saran kerevetin altına dizilmiş yirmiden fazla tahtadan ördek kurumayı beklemekteydi, hepsi de yağlıboyayla beyaza boyanmıştı.

Toprak, taze ot, taze yaprak kokusu etrafı sarmıştı. Sağanak halindeki yağmur tentenin bir ucundan sel gibi aşağı akıyordu. Yaprakları yıkanan ağaçlar göz alıcı parlaklıktaydı. Beyaz tahtadan ördekler kırmızı gözleriyle (gagaları sarıya boyanmak yerine

beyaz bırakılmıştı) bana doğru bakmaktaydı. Kim ne derse desin o mayıs sabahının hâlâ erken sayılabilecek saatlerinde henüz kimsenin oturmadığı parkta hayli fantastik bir görünümdü bu.

Yağmur uzun süre keyfince yağdıktan sonra kesildi, yaprakların ucunda minik billur fanuslar halinde biriken damlalar ağırlaştı. Gün ışığı bu fanuslarda pembe ve camgöbeği halelerle yansıdı. Hava kuvvetli güneşle ısınırken yaprakların üzerinde damlalar hâlâ titreşmekteydi.

Sonra, orada oturup gökkuşağının belirmesini bekledim. Yağmurun ve güneşin mucizesini, suyun ve günüşiğinin ya da babamın ifadesiyle optik ve matematiğinin...

Küçükken her çocuk gibi gökkuşağından büyülenirdik. Gökkuşağını gördüğümüzde gözlerimizi ondan ayıramazdık.

O zaman ansiklopedi ortaya çıkar ve ölü bilgi zehir gibi damla damla zihnimize akardı.

Gökkuşağı, güneş ışınlarının bazı bulutlarda yansması ve kırılmasıyla meydana gelen ve ışık tayfinin renklerini gösteren bir yay şeklinde açığa çıkan atmosfer olayıdır. Güneşin karşısına düşen gökyüzü parçasında bir bulutun yağmur halinde çözülmesiyle meydana gelir. Bu durumda gökyüzünde güneş tayfinin renklerini gösteren tam veya kısmi bir yay veya eşmerkezli birkaç yay görülür; özellikle en parlağı olan iç kısımdaki yay dikkat çeker.

Biz bu açıklamaları pür dikkat dinlerdik. Ve birdenbire sihri ni kaybeden, ölçülüp biçilebilir hale gelen bu atmosfer olayına bakıp, uzunluğunun kaç kilometre olduğunu sorardık. Bu arada atmosfer olayı da kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, mavi, lacivert, mor yedi eteğini küskün bir ece gibi toplar ve kaybolur giderdi; gökkuşağının ömrü o denli uzun değildi.

Naciye Abla gökkuşağının toprağa değdiği yerde Hazreti Süleyman'ın hazinesinin gömülü olduğunu söylerdi. Bu hayali hazinedeki elmasları, altınları, yakutları sayarken gözü hakiki bir arzuyla yanardı. Bu istek öyle güçlü ve gerçektir ki kendi nesnesini

de sarıp sarmalar, gökkuşağının dibindeki hazineyi hiçbir yasanın, hiçbir formülün, hiçbir belgenin sağlayamayacağı bir kesinlikle ortaya koyardı.

Tabii ansiklopediye göre bu olanaksızdı; gökkuşağına gözünü dükip ona doğru giderseniz o hep aynı yerde kalırdı; ne kadar yürürseniz yürüyün erişemezsiniz. Gökkuşağının altından şimdiye kadar hiç kimse geçememişti.

Ne var ki gökkuşağının sırtı da erişilmezliğindeydi. O ulaşmaz denilen şeylere inanmayı bilenlere aitti. Hayali hakikat sayanlara... İşte bu yüzden sonsuza dek altından geçebilen oğlanlar kız, kızlar oğlan olacaktı. Dibinde gömülü hazine, onu arayanları bekleyecekti. Yağmurdan sonra incecik elbiseleri içindeki tanrıça insanlara müjdeli haberler vermek için gökkuşağından süzülecekti; gün gelip tanrılar, hazineler, hatta kızlarla oğlanlar çok eski bir masaldan ibaret kaldıklarında bile...

Az sonra bir gökkuşağı beliriverdi. Beklediğim kadar büyük değildi, daha çok kızıl bir kuşaktı. Ama bir gökkuşağıydı işte. Onu yaratan yalan gibi çelimsizdi, kayboluverecek gibiydi, incikti ve çok güzeldi. Bu gökkuşağının ardında, doğduğum şehrin bana borçlu olduğu yalan vardı. Beyaza boyanmış yirmi üç tahta ördeğin başka hiçbir anlamı olamazdı.

Kalktım, alanı boydan boya dolandım ve uzun zamandır oturmakta olduğum parkın tam karşısına düşen pidediden içeri girdim. Kim gökkuşağının altından geçerse tüm dilekleri yerine gelirdi.

*

Sümbül, önceki günkü konuşmamızda Naciye Ablayla ilgili birçok şey anlatmıştı. Ama Basri'nin öyküsünü ondan daha iyi bilen biri vardı. Sözüünü ettiği kişi, —adı Salih'ti— Çingene mahallesine on beş-yirmi dakikalık yürüyüş mesafesindeki bu Karadeniz pidesinin sahibiydi. Ne müşterilerin ne sahibinin, ne bulunduğu şehrin, ne de gördüğüm kadarıyla pidelerin, bu isimle ilgisi

yoksa da, ismi koyan her kimse, öyle uygun görmüş olmalıydı. Yaşlı Çingene kasada oturuyordu. Yetmiş yaşlarında, ama dinç görünümlüydü. Boyu ortanın altında gibi duruyorsa da, gençken daha uzun ve yapılı olduğu anlaşılıyordu. Göbeği pantolonundan aşağı doğru göze hoş gelmeyen bir biçimde sarkmıştı. Salih, Sümbül'ün kendini asan damadının babası, aynı zamanda Süm-bül'ün dayı çocuğuydu. En önemlisi de Basri'nin en yakın arkadaşıydı. Salih, beni dikkatle dinledi. Ziyaretimi tuhaf bulduysa da belli etmedi. Sanki ömrünün bir yerinde bir kırılma yaşamış, bütün bu tuhaflikların hayatın parçası olduğunu güç de olsa kabullenmiş gibiydi. Bütün konuşmamız boyunca şunu gözledim: Anlatacağı şeye önce itiraz edecekmiş gibi duruyor, kendi içinde biriyle pazarlık yapıyormuş gibi uzun uzun düşünüyor ve kendisi tasvip etmese de pazarlığı yaptığı "makamın" isteğine uyuyormuşçasına bir teslimiyet ifadesiyle konuşmaya başlıyordu. Yüzündeki belirgin mimiklerden film izler gibi izleyebileceğiniz bu içsel süreç, hiçbir sesle lekelenmediğinden, ne düşündüğünü anlamak mümkün değildi. Bu süre içinde karşısındakine düşen, dikkatini başka bir yere vererek, görülmekte olan sessiz hesaplaşmanın bitmesini beklemektir.

Salih'in konuşmamız boyunca sık sık yaratacağı bu halden kurtulmanın yolunu pideciyi incelemekte buldum. Üç-beş masa, kireç badanalı içerlek ocak, ocağın geniş, karanlık ağzından seçilen isli tuğlalar, üzeri unlanmış hamur toplarıyla dolu görmüş geçirmiş tahta tezgâh, sahibisiyle ilgili bir ipucu vermiyordu. Duvarlarda çerçeveletilmiş bazı film afişleri olduğunu görmüş ancak dikkat etmemiştim. Kasanın arkasında da bunlardan bir tane asılıydı. İskelet kıyafetleri içinde bir adamın yarı çıplak bir kadını boğazlamakta olduğu afişin üzerinde filmin ismi yazıyordu: "Kilink, soy ve öldür."

Bu birkaç dakikanın sonunda, Salih iki parmağını görünmeyen bir hedefe doğru sallayarak, çay istedi. Çayın gelmesini konuşmadan bekledi. İlk yudumu törensel bir ifadeyle içti, sonra girizgâha gerek görmeden Basri'nin öyküsünü anlatmaya başladı.

Salih'in anlattıklarını aktarmaya çalışırken araya benim olayı daha anlaşılır kılmak için yaptığım eklemeleri okuyucu rahatça birbirinden ayırt edecektir. Salih, Bursa ile ilgili bölümü kısaca geçiştirmişti. Ben de bu konu üzerine soru sormaya gerek duymadım. Hikâyenin çok ilginç olduğunu ilk andan hissettiğim kalbine doğru, hızla yol almak istiyordum.

DARBUKACI ÖRDEK VE BİSİKLET HIRSIZLARI

Basri, Naciye Abla'dan sonra evlendiği kadını, Mustafa Kemal Paşa yakınlarındaki bir at çiftliğinde yapılan bir düğünde gördü. Zengin bir toprak sahibinin düğünüydü bu. Basri daha o zamanlarda kemandaki ustalığıyla nam saldığınan, başka şehirlerdeki zengin düğünlerine de çağrılırdı. Basri orada çiftlikte çalışan bir Çingene kadınıyla tanıştı. Bölgeye hasat için gelen bir Çingene grubundandı kadın. Sırım gibi uzun boylu ve incecikti. Sert bir yüzü vardı. Teni Basri'den bile koyu esmerdi. Basri işmi Hayriye olan bu kadınla evlenip Bursa'ya yerleşmişti. Karısının babası ile ağabeyi Almanya'ya gitmeye karar verdiklerinde bu fikir Basri'ye de cazip geldi. Çocukluk arkadaşı olan Salih de aynı zamanda Almanya'ya gitmek için başvurmuş ve kabul edilmişti. Basri'nin karar vermesinde bu da etken olmuştu. Sonuçta kader –ya da böyle durumlarda ne söylenmesi gerekirse o– iki arkadaşı Almanya'da buluşturdu. Salih evliydi, fakat henüz karısını yanına almamıştı. Basri'nin karısı Hayriye Almanya'ya gider gitmez bir içki fabrikasında işe girmişti. Aile Hannover'e yerleşmişti. Salih Hannover'e yakın küçük bir şehirde çalışıyordu. Basri evdeydi. Kemanının sesi, çok uzaklarda kalan o mahallede değil, oturdukları kasvetli apartmanın kirli beyaz duvarlarında, bakımsız küçük balkonunda, boş boya kutularının, inşaat malzemelerinin atıldığı kirli aydınlığında volta atıyordu artık. Bazen de kemanını alıp ortadan kaybolurdu. Hannover'de kendi milletlerinden insanlar vardı. Basri birkaç dost edinmeyi başarmıştı. Onlarla birlikte kiraladıkları küçük bir garajda, Salih'in daha önce duymadığı Roman havalarını çalı-

yorlardı. Karısının ailesi Basri'nin bu haline pek ses çıkarmıyordu. Yine de sırf onların isteği üzerine kayınbiraderinin hademelik yaptığı hastanede işe girdiyse de bir aydan fazla çalışmadı. Derken günün birinde Salih'in hâlâ anlam veremediği bir şey oldu. Basri, çocukluğundan beri tanıdığı bu adam, birdenbire değişivermişti. Duygularını dışa vuran biri değildi Basri. Salih, bütün yakınlıklarına rağmen ondan her zaman çekinmişti. Basri'nin, daima tetikte bekleyen bir yırtıcıyı andıran hali, Çingene mahallesinde kimseye yabancı değildi. Buna rağmen Salih, basit insanların kullandığı birkaç sağlam ölçüye dayanarak Basri'yi tanımlamış, ondan gelebilecek şeyleri aşağı yukarı kestirmiş ve arkadaşlığını sürdürmeye, hatta onu sevmeye karar vermişti. Mahallenin hemen üstündeki mezarlıkta ilk "cigaralarını çektikleri", ilk rakılarını içtikleri günlerin anısıydı belki de bu sevgiyi besleyen; belki de onun kadar yetenekli olmadığı halde Basri'nin birlikte çalışmayı istemiş olmasının yarattığı vefa duygusuydu. Basri kardeşi ve amcasının varlığına rağmen hep yalnızdı. Salih'e herkesten daha yakındı. Salih, darbukasının Basri'nin kemanına eşlik etmesi gibi eşlik ederdi ona. Ancak bu arada, Basri'deki anlık değişimleri, tuhaflıkları hemen fark etmesini sağlayan refleksler edinmişti; kendi cinsinden de olsa bir yırtıcıyla, aynı kafesi paylaşan evcil bir hayvan gibi...

Şimdi, bunca yıldır "dostluk" adını verdiği bir çerçevede zapturapta almayı başardığı çocukluk arkadaşının farklı birine dönüştüğünü görüyordu.

Salih, sözün burasında çay molası verip Basri'yle ilgili sözlerinin benim üstümdeki etkisini ölçercesine yüzümü inceledi. Gördüğünden memnun kalmış olmalıydı. Bu etkiyi pekiştirmek için küçük dükkânı gözleriyle uzun uzun ölçüp biçerek sessizce çayın gelmesini bekledi. Ne var ki doğal çevremiz, yaratmak istediği etkiye uygun değildi. Yavaş yavaş kalabalıklaşmaya başlayan pidecide gürültü artmıştı. Kasa, pidecinin tek garsonunun minik plastik tabak içinde getirdiği hesabı almak için sık sık o keskin çınla-

mayla açılmak durumundaydı. Salih'e öykünerek pıdıcıyı bir iz ararcasına yeniden gözden geçiriyordum ben de. Dükkân Çingene müşterilerle dolup boşalmaktaydı. Hava güzel olduğu için dışarıya atılan masalar, her yana yetişmek durumunda olan garsonun işini iyice zorlaştırmıştı. Pideleri fırına atıp almaya yarayan kocaman tahta küreğin, çevresine aldırmadan işini yapmaya çalışan bir emekçi gibi ağırbaşlı bir edayla tınlayan sesi, gün boyu müzik çalan kanallardan birinin açık olduğu televizyonun cayırtısına rağmen seçiliyordu. Salih'in hemen arkasında asılı duran malum film afişi, anlatılmasını beklediğim vahim olay için ipucu vermekten uzaktı. Buna rağmen Salih başını arkasında asılı çerçeveye doğru hafifçe geri iterek, "Bir film," dedi, "çalınan bir bisikletle ilgili, yoksul bir adam, bisiklet alıyor. Böyle bir şey, adamın oğlu da var..."

Bir İtalyan filmiydi bu. Basri tek kelime bile Almanca ya da İtalyanca bilmemesine rağmen filmi izledikten sonra eşekten düşmüşe dönmüştü. Salih filmi görmemiş, görmeyi de düşünmemişti. Filmin Basri'yi neden bu kadar etkilediğini hâlâ merak ediyordu. Ancak şundan emindi, her şeyin başlangıcı o film olmuştu.

Basri bir süre İtalya'ya gitmekten söz etti. Sinemalara girip çıkmaya başladı. Gördüğü filmlerde ne olup bittiğini pek anlayamasa da ışıklar yanana kadar koltuğundan kalkmıyordu. Almanya'da ilk seneleri ancak dolmuştu ki Salih kendisini Türkiye'ye dönmek zorunda bırakan bir kaza geçirdi. Çalıştığı fabrikada sol elinin parmaklarını makineye kaptırmıştı. Onu hem emekli etmiş hem de yüklüce bir tazminat vermişlerdi. Basri de Salih'in peşine takıldı. Salih, Basri'yle sert yüzlü, uzun boylu karısının arasında neler geçtiğini bilmiyordu; ama kadın Almanya'da ailesiyle kalmayı tercih etmişti. Basri Edirne'de kardeşi Mesut'un yanında bir süre kaldı. Naciye'yi aramamıştı. Olanlardan az çok haberi vardı. Söylendiğine göre kadın çektiği acıdan öyle bir şekil almıştı ki, artık insana benzemiyordu. Basri onunla ve kocasıyla karşılaşmak için Kıyık tarafına uğramadı.

Salih, bunları anlatırken Basri'nin Almanya'dan Naciye Abla'

ya yolladığı yeşil terlik ve al satenden hiç söz etmemişti.

O sırada plastik tabak yeniden geldi, kasa aynı sert çınlamayla açıldı. Salih'in dikkatini kasaya vermesinden yararlanıp siyah ceketinin içinde saklı olan eline göz attım. Bir şey görebilmem mümkün olmadı. Ancak şimdi, tek elini kullanmasındaki maharetine rağmen para alıp verirken yaptığı hareketlerde aksayan bir şey olduğunun farkına varıyordum.

Sonunda iki kafadar İstanbul'a gitmeye karar vermişlerdi. Salih'in dolmuş kâhyalığı yapan bir akrabasının vasıtasıyla Balat'ta kalacak yer buldular. Basri, Kumkapı'daki meyhanelerde keman, Salih ise darbuka çalmaktaydı. Parmaksız eli, darbuka çalışına apayrı bir tat katmıştı. Ona "Ördek" ismini taktılar; Darbukacı Ördek...

Sözün burasında Salih ceketinin kolunda saklı duran elini çıkardı, kasanın durduğu formika masanın üstüne koydu. Parmakları birinci boğumundan itibaren kesilmişti. Başparmağı ise ancak tırnak hizasına kadar geliyordu. Parmakların arası ördek lakabını hak edecek şekilde perdelenmiş filan değildi; ancak dikkatli bakınca orta ve yüzük parmağının arasının bir et parçasıyla kapalı olduğu görülüyordu. Salih parmaksız elini belirgin bir şefkatle sıvazladı.

Basri'yle Darbukacı Ördek Kumkapı'da kısa sürede nam salmışlardı. Basri'nin keman çalışı öylesine olağanüstüydü ki, onları sık sık zengin evlerine, düğünlere çağırır olmuşlardı. Hatta Basri bazı filmlerde kemanıyla boy göstermeye başlamıştı. Ediz Hun'la, Filiz Akın'la, Türkan Şoray'la, Cüneyt Arkın'la aynı sahnede oynamakla övünüyordu. Aslında bu doğaldı; kemancı, yalnızca filmin başrol oyuncularının romantik yemek sahnelerinde ortaya çıkıyordu.

Salih Edirne'den karısını da getirmiş, Balat'a yerleşmişlerdi. Basri artık Sirkeci'de bir otelde kalıyordu. Salih'le Basri bütün meyhanelere girip çıkmazlardı, zaten meyhaneler paylaşılmıştı; tek çalan onlar değildi. Çalgıcıların pek uğramadığı küçük mey-

hanelerden birinde dinlenmeyi severlerdi. Eğer özel bir şey yoksa, her akşam saat yedide burada buluşuyorlardı. Bu meyhanede Recep adında bir adamla tanıştılar. Adam, altmış yaşlarındaydı, uzun boylu, zayıf, kemikliydi, çok iri elleri vardı. Recep Ağabey demeye başladıkları bu adam, yıllarca filmlerde figüranlık yapmış, kendi deyimiyle henüz setlerde sendikanın lafı edilmezken sendika kurmaya çalışmıştı. Yirmi yaşındaki kızı bir kan hastalığından ölüp gidince, kendini içkiye vurmuştu. Karısını ise yıllar önce kaybetmişti. Basri ilk önceleri bu adamla sırf ondan yararlanmak amacıyla dost oldu. Onu dinler görünüyor, bu garip yaşlı adamın kendisini piyasaya sokacağını düşünüyordu. Aslında adam, yıllar önce ona keman öğreten ustasını hatırlattığından te-dirgin olmuyor da değildi. Gerçi fiziksel olarak birbirlerine ben-zemiyorlardı, huyları suları da aynı sayılmazdı, ama aralarında Basri'ye rahatsız edici gelen bir benzerlik vardı; ölü kız...

Zamanla dostlukları koyulaştı. Bahşış veremeyeceğini bildiği halde Basri ona keman çalardı. Recep Ağabey, biraz kavun ve bir parça peynirle içer, onları da buyur ederdi. Masasını donatacak parası yoktu. Salih ve Basri masaya oturdukları zaman ikram et-tikleri şeyleri yüksünmeden kabul ediyordu.

Basri'nin film tutkusu devam ediyordu. Artık onun için tek ki-şi vardı bu piyasada: Çirkin Kral... Recep Ağabey, Basri'deki bu hayranlığın hastalık haline gelmesinde büyük rol oynadı. O da Basri gibi Yılmaz Güney'in bütün filmlerini defalarca seyretmiş-ti. Aralarındaki bütün sohbet bu filmlerin ayrıntıları üzerine dö-nüyordu: Kuduz Recep, İnce Cumali... Balatlı Arif. Basri'nin fa-vorisi Balatlı'ydı, onun Roman olduğundan hiç kuşkusu yoktu.

Recep Ağabey, Basri'yi film işindeki arkadaşlarıyla tanıştırdı; bu sayede Basri bazı macera filmlerinde rol kaptı. Arka arkaya iki-üç "kilink" filminde oynadı. Oynadığı en iddialı rolü yine Re-cep Ağabey vasıtasıyla bulmuştu.

Kasa yine çınlayarak açılıp kapandı. Salih güç almak istiyor-muş gibi yerine iyice yerleşip anlatmaya başladı.

HİNTLİ GANGSTER VE "SOFYA"

Salih, "Uluslararası bir suç örgütü toplantı yapıyor. Bu bizim masalara benzeyen, ama çok uzun bir masada her ülkeden gelen 'gangsterler' sırayla oturuyorlar," diye söze başlamıştı.

Toplantı masasında oturan haydutların önünde geldikleri ülkeleri temsil eden minik bayraklar vardı. Küçük metal ayakların üstündeki bu kâğıt bayraklar, teşkilatın beynelmilel niteliğini gösteriyordu. Basri, Hindistan bayrağının ardında, başında Almanya'dan edindiği fötr şapkası ve her zamanki kara gözlükleriyle oturuyordu. Üstünde sarıya çalan bir takım elbise, içinde siyah gömlek vardı. Basri'nin şapkası ve gözlükleri yönetmenin kafasındaki gangster tipine öyle uymuştu ki kıyafetinde en ufak bir değişiklik yapılmamıştı. Yalnızca film renksiz olduğu için taktığı mor benekli kravatın görünmeyeceğini öğrenen Basri'nin hayli canı sıkıldı.

"O zaman Romanların Hindistan'dan geldiğini bilmiyorduk biz," dedi Salih. "Meğer Basri'nin ardında durduğu bayrak kendi milletinin bayrağıymış."

Salih de Balkan Çingeneleleri arasında epeydir yaygın olan, Türkiye'deki Çingene mahallelerinde ise yeni yeni moda olmaya başlayan; Çingenelelerin Hindistan göçmeni oldukları tezini iyice benimsemiş görünüyordu. Ancak o günlerde sandalyesinde, önüne konulmuş sarı, yeşil ve beyaz renklerden oluşan bayrağı inceleyen Basri'nin, Hint kökenlerine ilişkin herhalde hiçbir fikri yoktu. Aslında o konuşmalı bir rolü olan Türk gangsteri oynamak istemişse de teni esmer olduğu için Hintli rolüne uygun görülmemişti. Basri'nin rolü konuşmasızdı.

Filmin Basri'nin oynadığı sahnesinde Fransa, Almanya, İtalya, İngiltere ve Afrika gibi "ölkelerin" "mafyaları", polisi nasıl parmaklarında oynattıklarını anlatarak övünüyorlardı. Türk gangsteri ise Türkiye'de işlerin hiç de böyle olmadığını, Türk polisinin kendilerine göz açtırmadığını söyleyerek yakınmaktaydı. O konuşurken diğer haydutların yüzlerinde şaşkınlık ifadesi ve hayret nidalarıyla Türk gangsteri dinlemeleri gerekiyordu. Alman gangster, şaşkınlığını Türkçe olarak Salih'in anımsamadığı tek kelimeyle ifade ederken, Fransız gangster –Fransız konsoloslüğünde şoförlük yaparken kaza yapınca işten atılmıştı– birkaç Fransızca kelime söylemişti. Salih'e göre Basri filme gerçekten bir şeyler katmıştı. Türk polisinin başarılarından, uyanıklığından söz edildiği sırada takındığı hayret ifadesi o denli inandırıcıydı ki kamera Basri'nin yüzünde diğerlerininkinden birkaç saniye daha fazla durmuştu. Basri, sinema uğruna kara gözlüklerini bile çıkarmıştı. Basri'nin bu başarısı diğerlerinde kıskançlık yarattı. Afrika bayrağının ardında oturan "yamyam", sahne çekildikten sonra Afrika diye bir ülke olmadığını, Afrika'da bir sürü ülke olduğunu söyleyerek hadise çıkarmaya çalıştıysa da set işçileri tarafından derdest edildi.

*

Recep Ağabey'in Basri'nin hayatında yarattığı tek değişiklik, onun için uzun yıllar hem övünç hem de film işinde tutunacağına dair ümit kaynağı olan bu rol olmadı. Yaşlı adam, Basri'yi Ortaköy'ün üstünde bir mahalleye götürmüştü. Bu mahallede "anarşit" Çingeneler vardı. Ortaköy'dekiler Recep Ağabey'in arkadaşlarıydı. Salih solculuk, sağcılık gibi şeylere bulaşmak istemiyordu. Basri'nin kendisine anlatılanlardan ne ölçüde etkilendiğini bilmiyordu; bu konuda pek konuşmamışlardı. Salih'e kalırsa Basri Yılmaz Güneyci'ydi. Yalnızca onu izliyor, onun söylediklerine inanıyordu.

Yine de bu mahalle Basri'nin hayatını değiştirdi. Mahallede karşılaştığı bir kadına âşık oldu. Otuz beş-otuz altı yaşlarında ol-

maliydi o sıralar. Kadın çok gençti. Maraş işi satan dul bir bohçacının kızıydı. Basri ile kadın bir yıl içinde evlendiler. Salih "evlendiler" sözcüğünü kullanmıştı. Ancak Almanya'daki kadınla aralarında yasal bir ilişki olup olmadığı, varsa Basri'nin Türkiye'ye gelmesiyle nasıl bir biçime dönüştüğü karanlıkta kalmıştı.

İhtilal olduğu yıl, Basri'nin bu kadından bir oğlu oldu. Askerler başa geçmişti. Kumkapı'da eski şenlik yoktu. Gece belli bir saatte sonra sokağa çıkmak yasaktı. Yılmaz Güney o sıralar yeni bir film çevirmişti. Bu Salih'in gördüğü tek Yılmaz Güney filmiydi. Basri yaka paça onu da yanında götürmüştü. Faytoncu Cabbar'ın Amerikalı çavuştan sopa yediği sahneyi gören Basri, artık tam bir Amerikan düşmanı olmuştu. Sokakta gördüğü her yabancıya Amerikalıdır diye küfrü basıyordu. Yabancıların bulunduğu masalara gidip keman çalması için, Amerikalı olmadıklarına ikna edilmesi gerekiyordu. Hatta işi "kafakâğıdı" sormaya kadar götürmüştü.

Aslında Basri filmde en çok ölü atın bozkıra getirildiği sahneye çarpılmıştı; ancak bir Çingene ölü atına bunca değer verirdi.

Basri tutku haline dönüşen hayranlığına rağmen Yılmaz Güney'le bir kez bile olsun görüşebilmiş değildi. Çirkin Kral'ın "kendi milletleri" içinde seveni çoktu gerçi; ama Salih, Basri kadar "hastasını" görmemişti.

"İhtilalin" üstünden bir yıl geçmeden oğlan anasız kaldı. Kadının suççuğu ya da kızamık gibi bir hastalıktan ölmüştü. Genellikle çocukların yakalandığı türden bir hastalık; gerçi anne de on yedisindeydi. Basri'nin bu kadını gerçekten sevip sevmediğini bilmiyordu Salih. Basri'yi daha çok çocuğunun kendi kaderini paylaşması yıkmıştı. Üç-dört ay sonra Yılmaz Güney "anarşitlere" yataklık yaptığı için hapse atıldı. Sakladığı "anarşitler" de birkaç gün sonra öldürülmüşlerdi. İki ay geçmedi, Recep Ağabey'in ağzından düşürmediği o parkalı, iriyarı genci ve arkadaşlarını astılar: Deniz Gezmişler... Gezmiş'lerin asılmasından bir ay sonra, Recep Ağabey kahrından öldü. Cenazesini kaldıran üç-beş kişi arasında Basri ile Salih de vardı.

Basri her gün içiyor, Kral'ı hapse atanlara küfür ediyordu. Başına gelenlerin nedenini bulmuştu. Bütün ölümlerden onlar sorumluydu; asılan gençlerin, Recep Ağabey'in ağlayarak gösterdiği gazete sayfasındaki o kanlı cesetlerin, kendi karısının, hatta anasının ölümünden bile.

*

Çingene, o günleri anımsamanın verdiği kederle buruşan yüzünü bana çevirmişti. "Yaşayan ölü oldu, zombi oldu," dedi, "na bu ki-link gibiydi." Avurtlarını göçürmüş, sağ eliyle iki gözünü aşağı çekmiş başıyla yine arkadaki afişi işaret ediyordu. Anlatılan hemen her hikâyede referans olan film afişi, yavaş yavaş küçük mekânda merkezi bir yer almaya başlamıştı. Artık nereye bakarsam bakayım göz ucuyla bile olsa görüş alanıma giriyor, varlığını hissettiriyordu.

"Sonra Sofya geldi," diye anlatmaya devam etti Salih. "Sofya'nın gelmesi ilaç oldu Basri'ye. Geberip gidecekti, Sofya'yı görünce zıncı etti, dirildi."

Öyküyü kesmemek için ne olursa olsun sesimi çıkarmamayı düstur edindiğim halde, Salih'in kurduğu sekiz-on kadar "Sofya" lı cümleden sonra artık dayanamayıp "Hangi Sofya?" sorusunu sormuş olmam herhalde anlayışla karşılanacaktır.

Salih benim bu soruma çok şaşırmış gibiydi. "Nasıl hangi Sofya?" dedi, "Sofya işte, Sofya Loran."

"Sofya İstanbul'a geldiğinde ona Roman havaları çaldık. Şahane kadın Sofya, Basri'yi ayakta alkışladı."

Sofya'nın geldiği sene sona ermeden Yılmaz Güney hâkimi "zımbalayıp" hapse atılmıştı. Yine Sofya'nın geldiği yıl, Tarzan filmi çekilirken "yamyamları" oynaması için Ortaköy'deki mahalleden birkaç Roman'ı Çatalca'ya götürdüyse de kendisi filmde rol almamıştı. "Yamyam" rolü Basri için çok ufaktı. Kendisi "büyük" rollerde oynamıştı.

Yılmaz Güney hapse girdiğinde, Arkadaş filmini bitirmiş,

Adana'da pamuk işçilerini anlatan bir filme başlamıştı; Basri çekimleri izlemek ve bir rol kapmak için Adana'ya gitmeyi düşünmüştü. Güney hapse atılınca, çaldığı parçaların arasına Güney'in çevirdiği son filmin şarkısını da aldı: Arkadaş... O yıllarda Kumkapı'ya gelip de Basri'nin çaldığı Arkadaş'ı dinlemeyen, dinledikten sonra da bir daha çalmasını istemeyen yoktu.

Hapisteki adam, her akşam, hayranlarının görmeye alışkın olduğu bakışıyla, Faytoncu Cabbar, Bekçi Cemal, Balatlı Arif, Kasımpaşalı Recep, Çobanoğlu, Arkadaş Azem hatta Şarapçı Mustafa suretinde çıkıp geliyor; bu olağanüstü Çingene kemanının eşliğinde masadan masaya gezerek, kahrından ölen Recep Ağabey'in, anasız çocuğun, kanlı cesetlerini gazetelerde gördükleri gençlerin, asılan delikanlıların hazin hikâyesini anlatıyordu.

Küçük meyhane değişmez mekânlarıydı. Konu ise hep aynıydı. Basri, Yılmaz Güney'i hapisten kaçırmak için planlar yapıyordu. Bazı bağlantılar da kurmuştu, bunları sır gibi saklıyordu. Ama Güney'in kendi adamları vardı, başbakan gibi korunuyordu. Basri, Kral'ın öteki "kansızlar" gibi Çingene'ymiş, Türk'müş, diye insan seçmeyeceğinden emindi; ama onunla görüşmesi hiçbir zaman mümkün olmadı.

*

Basri'nin Yılmaz Güney'i hapisten kaçırma planlarını anlatmaya başlayan Salih, yazısız halkların bütün öykücüleri gibi, konuyu istediği yerde çekip uzatıyor, kimi yeri kısa geçiyor, hikâyenin özünü ilgili olmayan kimi ayrıntıları sündürdükçe sündürüyordu. Öykü her anlatışta yeni bir şekle bürünecekti. Anlattıkları uçuk kaçık ya da düpedüz yalan olabilirdi. Dinleyicileri ona inandığı takdirde bunun hiçbir önemi yoktu.

Orada uzun bir süredir oturuyordum. Salih'in her an zamansızlık ya da şu an öngöremediğim bir bahane öne sürerek beni kapı dışarı etmesini beklemekteydim... Son birkaç gündür beni yiyip bitiren soruların yanıtlanmasını istiyordum. Yılmaz Güney'i

hapishaneden nasıl olsa Basri'nin kaçırmadığı olgusunu da göz önünde tutarak, Salih'in ipe sapa gelmez ayrıntılarla sündürdüğü kaçırma bahsini, tüm konuşmamız boyunca sorduğum ikinci soruyla kestim:

"Çocuk ne oldu?"

"Hangi çocuk!"

"Hangi çocuk olacak," dedim, "Basri'nin çocuğu!" Salih'in yüzünde yine gözle görünür bir tereddüt belirmişti, ama törensel hesaplaşması bu kez kısa sürdü.

Çocuk Maraş'taydı, karısının akrabalarının yanında. Basri çocuğunu İstanbul'a getirmeye karar verdiğinde, Sofya'nın gelişinin üstünden dört yıl geçmişti. Yılmaz Güney hâlâ hapisteydi. Mahalledeki "anarşit" arkadaşları çocuğunu yanına alması için Basri'yi ikna etmişlerdi. Salih'in yıllardır yapamadığını onlar yapmışlardı. Salih'e göre, zaten Basri'nin bünyesinde "anarşitlik" vardı. Ama Basri "en kral anarşitten de daha anarşit" olduğundan onlarla da anlaşamıyordu. Buna rağmen Basri solcular arasında epey geniş bir çevre edinmişti. Lise öğretmenleri bile vardı bunların arasında. Oğlunu alıp İstanbul'da okutmak istiyordu. Salih'ten kendisiyle birlikte Maraş'a gelmesini istedi. Yola çıkmadan kendilerine yardımcı olması için orada yaşayan bir arkadaşına telefon etti. Telefon konuşmasından bir hafta on gün sonra yola çıktılar.

Salih ve Basri Maraş terminalinde otobüsten indiklerinde akşam olmak üzereydi, takvim 1978 senesinin aralık ayının yirmi ikisini gösteriyordu.

Salih sözün burasında duvarda asılı saatli maarif takvimine göz attı. Yaprakların birkaç günden beri koparılmamış olduğunu gördü, oturduğu yerden hafifçe yukarı uzandı; parmağının ucunu ıslatarak takvimden üç-dört yaprak koparttı. Kâğıtları elinde bir süre evirip çevirdikten sonra, dikkatle oturduğu masanın çekmesine yerleştirdi. Bu, anlatacaklarının uzun ve tımtırlı olacağını gösteriyordu.

ŞİRKET

Şirket'in kendilerini terminalden alması için yolladığı İso, en fazla yirmi yaşlarında zayıf, ufak tefek bir oğlandı. Otobüs, Osmanîye'de biraz uzunca bir süre durduğunda, Basri, otobüsten inip Şirket'e yolda olduklarını haber vermişti. Otobüse döndüğünde keyifsizdi. Salih Basri'nin bir şeylerden rahatsız olduğunu düşünse de arkadaşı suskunluğunu koruduğundan sesini çıkarmamıştı. Zaten yol boyunca hemen hiç konuşmamışlardı. Ama şimdi Basri, sigara üstüne sigara yakıyor, otobüsün uzunca bir süre dağların arasında yol aldıktan sonra vardığı geniş ovayı dalgın gözlerle inceliyordu.

Ova, kış güneşinin altında açıklı koyulu kahverengi lekeler halinde göz alabildiğine uzanıyordu. Çevre ıssızdı, çok fazla ağaç yoktu. Hava kararırken Salih'in adını bilmediği bir nehir, aniden ortaya çıkıp usulca onlara eşlik etmeye başlamıştı. O sırada, uzakta, bir dağ eteğine kurulmuş şehir, göğün kızıl kahverengi sisi içinde yanıp sönen küçük parıltılarla göründü. Nehirle, sol yandaki tepeler arasında yol hafif kıvrımlarla ilerliyordu ve her dönmecin ardından şehir sanki daha çok ışıldıyor gibiydi. Şehre yaklaştıklarında kararan su, onları izlemeyi bıraktı. Artık yolun iki yanında irili ufaklı çirkin fabrika binaları vardı. Ancak otobüsün menzilerindeki ovanın gerisinde, dağın eteğine korunmasızca yayılan şehir, Basri'nin hayra alamet olmayan sessizliği nedeniyle Salih'e iyice uğursuz görünen o kasvetli kış akşamında bile göz kamaştıracak denli güzeldi.

Şimdi yedi-sekiz peronlu terminalde, üç adam ilk karşılaşmanın verdiği o huzursuz, beklentili sessizlik içindeyken, Salih, İso'nun tedirgin tavırlarıyla Basri'nin telefon konuşmasından sonra suskunlaşırması arasında belli belirsiz bir bağlantı kurmaktaydı. Fazla düşünmesine gerek kalmadı. İso onları karanlık ve soğuk akşamın içine doğru sürerken, "Şehir karıştı," dedi. Otobüsün geldiği Adana yolundan dümdüz karşıya geçtiler. İso'nun söylediğine göre, Şirket Basri'ye gelişini ertelemesi için birkaç gün önce telefon etmiş ama ulaşamamıştı.

İso onları arka sokaklara sokuyor, evlerin aralarındaki yollar-
dan geçiriyor, bahçe kapılarını hiç gıcırdatmadan yavaşça itiyor
sanki izleniyorlarmış gibi tedirgin yürüyordu. Ulucami çevresi
Türkeşçilerin elindeydi. Oradan uzak durmak gerekiyordu. Salih
ve Basri bu sözcüklere yabancı değillerdi. Ama burada, İstanbul'
dayken sadece Recep Ağabey'in anlattıklarıyla kendilerine açılan,
Basri'nin setlerde otururken kulak verdiği söylentiler dışında ya-
bancı oldukları bir dünyanın varlığı hissediliyordu. Ortaköy sırt-
larındaki mahallenin, ölen gençlerin, hapisteki adamın Salih'in
kafasında yaratmış olduğu belli belirsiz izlenimler, bu yabancı şe-
hirde durmadan değişen görüntünün altında dalgalanmaktaydı
sanki.

Salih bu halin, kendisinden çok daha girişken olan Basri için
de farklı olmadığını düşünüyordu. İki adam, İso'nun konuşurken
gayri ihtiyari eliyle işaret ettiği yöne baktıklarında "olayların çık-
tığı" Yörükselim'i, Boğazkesen'i, Kaledibi'ni ve Ulucami denilen
camiyi seçemeseler bile, şehrin ışıltısının ne kadar sahte olduğun-
u anlamışlardı.

Basri ve Salih sonra aralarında konuştuklarında, İso'ya ilişkin de
benzer şeyler düşündüklerini itiraf etmişlerdi. Sanki ondan yaşça
büyük değillermiş, sanki kendileri değil de İso Almanya'ya gitmiş
gibi, adımlarını izledikleri bu çelimsiz oğlanın, onların hiç yaşa-
mamış olduğu tecrübelerin bilgisine sahip olduğunu hissetmişler-
di. Bu görmüş geçirmişlik her ikisi tarafından da neredeyse aynı

anda fark edilmişti. Buna neden olan şeyi o sırada bilmiyorlardı. Ama İso'da sezdikleri şey onlara güven vermişti, oğlanın ardından hiç tereddüt etmeden yürüyorlardı.

Basri, yolun uzun olduğunu anlayınca, terminalden niye taksiye binmediklerini sordu. İso güldü. Buna gerek yoktu. Hem nasıl olsa binecekleri taksi, mahalleye gitmek istemeyecekti. Şehre doğru biraz ilerledikten sonra, İso'nun "çevirme var" diye uyardığı "trafiğe" gelmeden, sağdan ara sokaklara daldılar. Zaman zaman bostanların içinden, kimi kez ara sokaklardan, evlerin bahçelerinden geçerek yollarına devam ettiler. Demircilerin, marangozların, lastikçilerin, kaportacıların bulunduğu Sanayi'ye varmak için birkaç kilometre daha yürümeleri gerekmişti. Yan yana dizilmiş birer mağaraya benzeyen, tavandan sarkan çıplak ampullerin yarı aydınlattığı isli, yağlı izbelerde hâlâ çalışanlar vardı. Teneke-ler içinde ateş yakılmıştı. Ateşin yanında üst üste dizilmiş birkaç lastiğin üstüne konulmuş tahta tablanın etrafında, on üç-on dört yaşlarındaki dört-beş oğlan çay içiyorlardı. İso orada birkaç dakika oyalandı. Sanayi'den tekrar Antep Asfaltı'nı geçip bir mahalleye daldılar. Karamaraş'a bu asfalttan dümdüz yürünüp ulaşılabilirdi, ancak şimdi bu yol tehlikeliydi. Biraz ilerlediklerinde sokaklar çamurlu yollara dönüştü, bakımsız, harap görünümlü evler arttı. Burası Namık Kemal'di. Aşağı tarafı ise Alevi mahallesi...

Salih de, Basri de bu mahallede şahit olacakları şeylerden henüz habersizdiler. Herhangi bir sezgiye kapılmaksızın, iki katlı briket evleri, Edime'dekine pek benzemeyen çiçeksiz, ağaçsız bahçeleri geçtiler. İso evlerden uzak durmalarını, köpeklerin salınmış olabileceğini söylemişti. Köpekler şimdi bütün bu mahalleleri bekleyen büyük tehlikeye karşı değil, kendileri içindi: Çingeneler için...

Artık güneye doğru ilerliyorlardı. Katılaşmış balçık, yolun çevresinde tek tük yapraksız ağaçlar görünüyordu. Çamurun üstüne elle dizilmiş taşlardan oluşan bir patikaya saptılar. İso durup sigara yaktı. O zaman Salih cevabını duymaktan korktuğu şeyi sordu; asıl tehlike dediği neydi? "Bu-

gün cenazeye saldırdı Türkeşçiler," dedi İso. "Dün öldürdükleri öğretmenlerin cenazesi için toplanmıştı herkes, çoluk çocuk, binlerce kişi. Ulucami'ye yaklaşıırken saldırdılar."

"Bizim çocuklar," –İso'nun bu sözlerle solcuları kastettiğini anlamışlardı– "kadınları, çocukları ve yaşlıları tehlikeye atmak için Yörükselim'e doğru geri çekildi."

Olaylar bir-iki gün önce başlamıştı. "Her şeyi önceden planlamışlar," dedi İso, "sinemaya bombayı kendileri koymuş."

Bozuk yolda yeniden yürümeye başladılar. İso'nun anlattıklarını yarım yamalak duyuyorlardı. Bu yüzden oğlan bir film den söz ettiğinde, ikisi de yanlış anladıklarını sandılar. Ancak doğruydı. O âna kadar hiç konuşmayan Basri, film sözünü duyunca ilgilendi. "Hangi film?" diye sordu. İso durdu dönüp dikkatle Basri'ye baktı. "Güneş ne zaman doğacak," dedi fısıldarcasına.

Filmin ismi ikisinin de hoşuna gitmişti. Basri ile Salih kaymamaya çalışarak zorlukla yürüyorlardı. İso ise kuş gibi konup kalkıyordu. Derken bayırın ardından teneke sobaların dumanı göründü. "Kral'ın filmi değil bu," dedi Basri. "Kral'ın bütün filmlerini bilirim ben." Karanlıkta İso'nun kıkırdaması duyuldu.

Çergici çadırları, briket evler ve tahta barakalardan oluşmuş mahalle, asfalta yakın bir yerde kurulmuştu. Karanlıktan köpek sesleri duyuluyordu. Çok sayıda havlamayı, hırlaşmaları ve uzun ince bir viyaklama takip etti. Yaralı köpeğin iniltisi aşağı mahalleye kadar uzayıp gitti. Hava çoktan kararmıştı. Meydanda tek bir lamba vardı. Sokak aralarında tek tük ışıklar seçiliyordu. O kış akşamında teneke sobaların dumanları içinden beliriveren mahalle, Salih'in gözüne Basri'nin kendini kaptırdığı o filmler kadar düşsel görünüyordu.

*

Şirket denilen adam onları anasının evinde bekliyordu. Karısı doğurmak üzereydi, bu yüzden İso'ya misafirleri Karamaraş'a götürmesini söylemişti.

Yaşlı kadının evi iki odalı bir barakaydı. Karşılıklı konulmuş sedirlerde Şirket'in annesiyle aynı yaşlarda iki kadın oturuyordu. Odanın bir köşesindeki karton kutunun içinden tavuk gıdaklamaları geliyordu. Ara sıra, karton kutunun deliklerinden bir gaga uzanıyordu. Yaşlı kadın tavuklarını soğuktan ve sansardan korumak için geceleri içeri alıyordu. Bir tencere çorba sobanın üstündeydi. Onlar çorbayı içerken Şirket'in annesine yardım etmeye gelmiş on iki-on üç yaşlarında bir kız da yağda yumurta yapıvermişti. Kocakarı, Basri'nin oğlunu almak için geldiğini öğrenmişti. Belki de evine misafir olan Basri'ye yaranmak için, ölmüş karısının anasıyla, kadının –çocuğun hala diye çağırdığı– dul ablasına, beddualar yağdırıyordu. Teneke sobanın başında üstündekilerle uyuyakalmazdan önce, "Sana vermezler o kızanı," dedi.

Yaşlı kadın Salih'le Basri'ye iki döşek çıkarmış, temiz çarşaf sermişti.

Salih yatar yatmaz uyuyuverdi. Basri'yi uyku tutmadı. Kocakarının anlattıklarını düşünüyordu. Çocuğu vermezlerse kaçırıacaktı. Gerekirse yeniden Almanya'ya giderdi. Döşekten içi sıkılarak kalktı, evin alçak bir duvarla çevrelenmiş bahçesinden dışarı çıktı. Tahta kapının önünde, bahçe duvarının dibindeki kısacık çalıları eşeleyerek mahalleyi seyretti.

Edirne'de İstanbul'da Ankara'da Adana'da Bursa'da gezip gördüğü bütün o Çingene mahallelerinde görmediği bir yoksulluk vardı burada. Çalgıcı milleti, çarşıya daha yakın olan Abdallar'da otururdu. Maraş'a yıllar önce bir kez geldiği halde bunu unutmamıştı. Hiçbiri kendisi gibi çalamazdı, hiçbirinde Basri'nin Altınparmak'tan soğurduğu şey yoktu. Ağa düğünü, zengin düğünü oldu mu Adana'dan Antep'ten Abdallar'daki kemancıları değil, Basri'yi çağırırlardı. Ta İstanbul'dan kalkıp gelirdi.

Basri kerpiç evlerin az ötesinde mahalleden biraz ayrı duran üstü naylonla kaplanmış çadırlardan, mahallede çergicilerin de bulunduğunu anladı. Işıksızdı mahalle, ne yol ne de su vardı. Çingeneler Karamaraş'ta ışıklı şehrin kıyısındaki bu Alevi mahallesinin

uçurumunda yaşamaya çalışıyorlardı.

Mahalledekiler at yetiştirir, kalaycılık yapar, çevre köylere bağbozumuna, hasada giderlerdi. Hasattan sonra da başaklama yapılırdı. Basri'nin bilip tanıdığı bütün Çingenelerin yaptığı gibi Karamaraş'takiler de meyve bahçelerine, pamuk, mısır, buğday tarlalarına hasada gitmişler, sonra zamanı geldiğinde "Çingene payını" almak için bağlara, tarlalara geri dönmüşlerdi. Başaklama yapılacaksa, bağı bozan, meyveyi toplayan Çingeneler, asmalarda biraz üzüm bırakırlardı; geride alacak biraz daha fazla meyve kalsın diye. Tarla hasadından kalan artıklar, içlerine karışan çerçöple un haline getirilirdi. Kışın açlıktan ölmek içindi bu. Çingeneler yüzyıllardır böyle yaşamışlardı. Bu Edirne'de de böyleydi, Bursa'da da, Maraş'ta da... Hatta koca Balkan'ın gölgesindeki topraklarda da böyleydi...

Kendi milletinin kadınları ya fal bakarlar ya da Maraş işlerini bohçalarına koyup şehir şehir dolaştırırlardı. Yolları Ankara'ya hatta İstanbul'a bile düşerdi. Basri karısını da böyle tanımamış mıydı? O güzel, incecik, boyu neredeyse Basri'ninkine yakın Çingene kızı. Nasıl pervasızca, nasıl istekle gelmişti Basri'ye. Sanki hep onu aramış gibi. Naciye'nin aksine çabucak gebe kalmıştı. Sevmiş miydi bu kadını? Basri bu sorunun cevabını bilmiyordu. Almanya'daki kadını bile bu güzelim kızıdan çok sevmişti. Ne var ki, ona oğlunu veren o küçücük kızdı işte...

Oğlan şimdi neredeydi? Bu evlerden herhangi birinde olabilirdi. Ölü kızın akrabaları; anası olacak kocakarıyla, Basri'den gördüğü günden beri nefret eden ablası, çocuğu vermemek için şehirden kaçırmışlar mıydı yoksa? Gerçi geleceğini gizli tutmuş, Şirket'e bile şaşırtmaca vermişti. Karısının akrabaları dişliydi. Mahallenin çeribaşı, ölü kızın dayısı ya da amcası olurdu. Bir de kumpanyaları vardı. Kumpanyayı da çeribaşının oğlu yönetiyordu. Çeribaşı bu işe karışırsa, çocuğu alması kolay olmayacaktı.

Basri bir sigara yakıp mahallenin içlerine doğru yürüdü. Gece bu saatinde mahalle sanki olacakları bekliyormuş gibi tetikleydi. Uzaktan Şirket'in "impalâsını" görebiliyordu. Şirket bu fi-

yakalı arabadan inmezdi hiç. Yaz kış sol penceresi aralık "impalayı" bir büfenin önüne çeker, bira içerdi. Tam o sırada arabanın stop lambalarının yandığını gördü. Birden peydahlanıveren üç kişi, ellerindeki çamurlu paketleri gazete parçalarıyla temizlemeye çalışıyorlardı. O sessizlikte kâğıtların hışırtısı öyle duyuluyordu ki, Basri bu işi kendi yapıyormuş da yakalanacakmış gibi ürküntüye kapıldı. Tıpkı bir hayvan gibi başını eğip, bedenini küçülttü; saklanabileceği bir yer yoktu. Olduğu yere sinip olanı biteni izlemeye başladı. Adamlar, naylona sarılmış paketleri arabanın kaportasında açtı. Naylonların içinden şimdiye kadar görmediği büyüklükte silahlar çıkmıştı. Silahları alanları tanımıyordu. Mahalleden değillermiş gibi gelmişti Basri'ye. Birkaç saat önce geldiği bu mahalleyi tanımasına imkân var mıydı? Yine de merakının bu adamları tanıdığı yolunda tuhaf bir önseziden kaynaklandığını biliyordu. Birkaç saniye sonra sezgisinin hiç de boş olmadığını anladı. Stop lambalarının ölgün ışığında paketlerin yanında duran ince, uzun boylu adam, alışkın hareketlerle arabanın ışıklarını söndürüp kapısını sessizce kapattı, bir sigara yaktı. Bu küçücük korun aydınlatığı soğuk kış gecesinde, Basri adamın esmer yakışıklı yüzünü, buz gibi havada bile ıslak görünen saçlarını, yakası açık gömleğinin arasından parlayan altın zinciri seçebiliyordu.

Sessizce eve döndü. Kapıdan içeri girerken arkasını dönüp geriye doğru baktı. Uzun, siyah araba şimdi kenarda kıyıya vurmuş dev bir balık gibi savunmasızca yatıyordu.

*

Sabah Salih, Basri ve İso, Şirket'i beklemeden çocuğun kaldığı eve gittiler. Basri'nin ölü karısının anası Fatma, çocuğun halasıyla birlikte çarşıya gittiğini, gece gelemediğini söylemişti. Ortalık karışık olduğu için dün Abdallar'da kalmışlardı.

İso kaldıkları evi biliyordu; ama şimdi çarşıya inmek delilikti. Basri'nin ısrarı üzerine Salih'i Şirket'in anasının evinde bırakıp yola çıkmışlardı. Namık Kemal'den geçip Şeyhadil mezarlığının

arka tarafından dolaştılar, itfaiyenin yanından caddeye ıktılar. Aşağıda Hükümet ve Adliye vardı. İso'nun sylediğıne göre o ci- varda polisler ya da askerler olabilirdi. Basri şehre daha yeni gel- mişti, İso'nun dn gerçekleşen olaylarla doğırudan ilgisi yoktu. Ama her iki ingene de böyle durumlarda rahatlıkla kurban sei- lebileceklerinin bilincindeydi. arşıbaşından geçerek, Kapalıar- řı'nın st tarafına doğıru yöneldiler.

Esnaf tedirgindi, iki grup halinde beş-altı polisin o tarafa gel- diğı grlyordu. İso Basri'yi kolundan tutup doğıruca Kapalıar- řı'nın içine soktu. arşıyı enlemesine geçip çarşının altındaki caddeye ıktılar. Sebze halinin önüne geldiklerinde açık olan bir- kaç manavın da kapanmaya hazırlandığını gördüler. İso ileride dünkü olayların başladığı Ulucami'yi ve belediye binasını işaret ederken, hoparlörlerin halkı camilere çağırdığı duyuluyordu. şehrin merkezine doğıru bu ağırya uyarak gelen binlerce kişinin ayak sesleriyle şehir, deprem oluyormuş gibi zangırdıyordu. Saat daha on bile olmamıştı. Basri, İso'nun temkinli adımlarına ayak uydururken, kalabalığın bağırtılarını anlamaya çalışıyordu. Sy- lenenleri pek anlayamadı. Ancak o an, ilk kez bu yabancı şehirde büyümekte olan varlığın farkına vardı. Hacmini, görmekten çok hissettiğı bu şekilsiz kütle, sanki tek bir canlıymış gibi Basri'ye şaşırtıcı gelen bir ahenkle deviniyordu.

Sebze halini geçer geçmez sola, sokak ilerine doğıru daldılar. Eğıri büğrü sokaklardan, bir-iki katlı, kerpiçten toprak damlı evle- rin arasından geçerek bir köprüye vardılar. Maraş kalesi sağıların- daydı. Yokuşun sonunda ise düzgün betonarme yapıların, taş ev- lerin bulunduğı bakımlı, temiz sokaklar vardı.

Kayseri yolunun üzerinde ağılıklı, minik park ve çay bahçe- sinin içinden geçip Kayseri yolunda ilerlediler. Stadyumun yanın- dan yönlerini Ahır dağına çevirip, kerpiç evlerin bulunduğı ara sokaklardan geçerek Serintepe'ye vardılar. şirket'i buradaki, ma- hallenin diğeri evleri gibi sıvasız, kireçsiz, briket duvarlı, iki katlı evde, yanındaki -dört gençle konuşurken buldular.

şirket, Basri'nin onu grmediğı altı yıl boyunca değışmemiş-

ti. Uzun ince, esmer bir adamdı. Üstünde her zamanki siyah takım elbisesi vardı. Ayakkabıları çamura rağmen pırıl pırıldı. Boyacı gördü mü Şirket, hiç gerekme bile ayakkabısını boyatırdı. Yana taranmış simsiyah, briyantınli saçları parlaktı. Ceketin içinden mor benekli siyah gömleğinin kocaman yakaları çıkmıştı. Kucaklaştılar. Onun her zamanki kulağı kesik, becerikli halini gören Basri'nin içi güvenle dolmuştu. Şirket, bu işi de halleder, oğlunu İstanbul'a götürmesine yardımcı olurdu. Gerçek adını hiç bilmediği bu adama Şirket denilmesinin nedeni, ne yapıp edip iş çevirmesi, para kazanması, becerikliliği, her taşın altından kalkması değil miydi?

Şimdi, dün gece gördüğü karanlık alışverişin Şirket'in işlerinin bir parçası olup olmadığını merak ediyordu.

*

Üç adam, çocuğu Abdallar'dan almak için gerisin geri Kayseri yoluna çıktılar. Şirket Yörükselim'in aşağı kesimlerinde neler olup bittiğini görmek istiyordu. Kalabalık o tarafa doğru gelmekteydi. İso, Basri'ye durumu izah edercesine morga geldiklerini söyledi. Dün Yörükselim'e saldırırken ölen adamlarını almaya geliyorlardı. Caddeden ilerlemekten vazgeçerek sağa, sokak içlerine daldılar. Ara yollardan Uzunoluk'a çıktılar. Şirket'in niyeti bu caddeden aşağıya doğru inmekti, ancak üstlerine doğru gelen korkunç kalabalığı görünce vazgeçtiler. Basri yaratığın gövdesiyle ilk kez karşı karşıya geliyor, sesini ilk kez apaçık işitiyordu. Daha önce çok yakınlarında ayak seslerini, bağrıışmalarını duydukları şimdi gözleriyle gördükleri insan seli sopalarla sağı solu yıkarak akıyordu. Çevredeki binalar, yer, gök, ağaçlar bu yaratığın kükremeyi andıran sesiyle sarsılmaktaydı; Allahu Ekber!..

Saldırganlar, ellerinde kimseden çekinmeden taşıdıkları tüfeklerle, bıçak ve satırlarla camilerde toplanıyordu. Şirket bu yüzden camilerden uzak durmaları gerektiğini söylemişti; ama bu pek mümkün değildi. Küçük şehirde öyle çok cami vardı ki. Edir-

ne'ninkilere hiç benzemeyen camilerdi bunlar; minik avluları, kısa minareleriyle hamarat kadınlara benziyorlardı. Edime'deki gibi görkemli olmasalar da, bu gösterişsiz küçük yapılar kimi insanlara Basri'ye yabancı gelen hikâyeler anlatmışlar, avlularına sığınanları sakinleştirmişlerdi. Şimdi bu avlulardan çürüyen bir köpeğin ağzından çıkan kurtlar gibi sayısız yaratık çıkıp büyüyor, önlerine çıkanı yiyip bitirmek üzere şehre dağılıyordu.

Uzunoluk Caddesi'ni de enlemesine geçip, tekrar ara sokaklara daldılar. Kale'nin karşısındaki İt Tepesi'ne vardıklarında İso, Şirket'in talimatı üzerine neredeyse kale yüksekliğindeki tepenin en uç noktasına yapılmış su deposunun üzerine çıktı. Deponun büyük bir kısmı toprağa gömülüydü. Aşağı yukarı bir metre yüksekliğinde bir toprak yığını gibi görünüyordu, üstü düzdü. Şirket'in takındığı o belli belirsiz şef havasından etkilenen Basri deponun üstüne çıkmadı. Şirket'in yanında durup, İso'nun heyecanlı bir sesle anlattıklarını dinledi.

Kıbrıs Meydanı'ndan Ulucami'ye uzanan cadde insan selinden görünmez haldeydi. Kalabalık, caddeyi tutmaya çalışan askerlere aldırmadan Yörükselim'e doğru ilerliyordu.

Basri, Şirket ve İso'nun Abdallar'a varmaları on dakika sürmedi. Mahalle şehirde olup bitenlerden habersiz görünüyordu. Sokaklar, soğuğa rağmen yalınayak, bacaklarındaki incecik pijamaların altından, yün patikler içindeki çıplak ayakları görünen, üstlerinde yelek ya da hırkadan başka bir şey bulunmayan minik çocuklarla doluydu. Sabahın bu saatinde soğuğa aldırmadan mesaiye başlamış oğlanların parmaklarından dökülen darbuka sesleri, Basri'nin kafasında dönüp duran görüntülere, kalabalığın uğultusuna eşlik ediyordu. Oğlanın halasının bulunduğu ev, meydana yakındı.

Şirket kapıyı çalınca, kadın üst kattaki camdan baktı. Basri kapıyı açmayacağını düşündüyse de herhalde Şirket ve İso'yu tanıdığı için aşağı inmişti. Şimdi, kış güneşinin geniş pencerelerden içeri vurduğu alt katın kapısını açmış, onları süzüyordu. Kadının arkasında bu yörelerde tarhana kurutmak için kullanılan çığlar yı-

ğılmıştı. Çingeneler bu iş için kullanılan incecik sazları bir metre-ye yakın boyda keserler, yan yana dizip, her saz çubuğundan sonra iple düğüm atarak birbirine tuttururlardı. Evin giriş katı pencere önleri de dahil olmak üzere kesilmiş sazlarla, sökülmüş, tamire hazırlanmış, rulo halinde veya açık halde sağa sola asılmış çığlarla doluydu. Vakit öğleye yaklaşmıştı. Pencereden giren kış güneşi örülmüş saz çubukların arasından süzülmekte, hasmane tavırla karşı karşıya duran üç adamla kadının yer aldığı alanı, değişik boyda ve biçimde binlerce minik parçaya bölmekteydi. Basri bu olağanüstü ışık oyununun içinde, yaşamakta olduğu şeylerin gerçek mi, yoksa film mi olduğunu düşünerek donup kaldı. Uğultunun arasından kadının kendisine hakaretler yağdıran cırlak sesi, etraflarını saran görünmez perdeyi geçemiyormuş gibi boğuk geliyordu. Hala, Basri'yi görünce ilk önce tanımamış, kim olduğunu anlayınca da kadını zapt etmek mümkün olmamıştı. Kat kat pijamaların üstüne giydiği basma eteğini Basri'yi dövmeye hazırlanmışçasına kaldırıyor, küfürler savuruyordu. Şirket'in uyarısı üzerine küfretmeyi kesti. Basri'ye hiç bakmadan Şirket'le İso'ya hitap ederek konuştu; çocuk orada değildi. Bako gece gelmiş, oğlanı mahalleye götürmüştü. Basri, Şirket'le kadının konuşmasını dinlerken, oğlanın merdivenlerden indiğini, parçalanmış ışığın yarattığı bu olağanüstü sahnede kendisini kucakladığını hayal etti.

*

Şirket ve Basri Abdallar'dan ayrıldıktan sonra, hiç oyalanmadan Karamaraş'a dönmüşlerdi. Salih, Şirket'in annesinin evinde merakla onları beklemekteydi. Yaşlı kadının teneke sobanın üstüne sürdüğü kocaman bakır cezvede kahve vardı. Zift gibi koyu, köpüksüz ve ılıktı kahve...

Şirket, annesinin söylediklerinin aksine, oğlanın kocakarıya, halasına ve annesinin dayıçocuğu olan Bako'ya çok düşkün olduğunu söylüyordu. Çeribaşı'nın en sevdiği oğlu olan Bako, kumpanyada "malbora"ya halka attırırdı. Oğlan, "dayı" dediği Bako'

nun peşinden hiç ayrılmazdı. Halka atmada en az Bako kadar da ustaydı. Basri oğlunu alıp hemen dönmek istiyordu. Ancak Şirket oğlanı alsalar bile bunun imkânsız olduğunu söyledi. Yollar, çevredeki Sünni köylerinden gelenlerce tutulmuştu.

Şimdi Karamaraş'ın görece sakin olduğu bu öğle sonrasında sobanın başında oturmuş, olan biteni konuşuyorlardı. Ahır dağının eteklerindeki geniş meyilli arazide Yörükselim, Mağaralı ve Serintepe yan yana dizilmişlerdi. Yörükselim Alevi mahallesiydi, Mağaralı ve Serintepe'de Alevi'lerle Sünniler karışık, Çingene mahallesinin de bulunduğu Karamaraş ise Alevi bölgesi sayılıyordu.

Aleviler? Şirket, Salih'in gözleriyle sorduğu soruya, orada okumuşçasına cevap verdi: "Camiye gitmiyorlar, oruç da tutmuyorlar." Aleviler Çingenelere benziyorlardı. Şirket'in onları sessizce dinleyen annesi, "Ben Mıslımanım," dedi oğlunu kınarcasına, "camiye gidiyorum, oruç da tutuyorum."

Basri ise ölü karısının anasına gidip, çocuk hakkında neden yalan söylediğini sormak istiyordu. Belki de "gebermesini" istiyorlardı. Şirket ona engel oldu. Şimdi sırası değildi. "Bako'yu bana bırak," dedi Şirket, "ben onlarla konuşur, alırım oğlanı..."

Gün ilerledikçe Basri ve Salih, uzun süredir aynı kaderi paylaşan insanlara özgü o sessiz haberleşmenin mahalleyi nasıl sarıp sarmaladığını görüyorlardı. Sanki hiç konuşmadan, onların duymadığı bir şeyden söz ediyorlardı. Mahallenin üstüne sis gibi çöken soba dumanları, meydanda dolanan aç köpekler, teneke damlı kulübecikler, briketten iki katlı evler hep bir ağızdan aynı şeyi anlatmaktaydı. Akşama doğru şehri saran dehşet, şaşkın, korkmuş ya da hınçlı habercilerin ağzından bütün mahalleye yayıldı; altı aylık bebekleri bile öldürmüşlerdi. Üç-dört yaşındaki kızların ırzına geçmişler, sonra da bacak aralarını dağlamışlardı. Öldürdükleri kadın ve çocukları üstlerine gaz dökerek yakmışlardı. On beş yaşında bir oğlanı, sıcak su dolu kazanda anasının gözü önünde haşlamışlardı.

Basri varlığıyla bilincini yakan, tüm hacmini görmese de hı-
şırtısı ve kükremesiyle korkunç gücünü hissettiren yarattığı dü-
şündü. "Beş yaşından doksan yaşına kadar," diye bağırıyordu o
cüppeli, sakallı adam; "beş yaşından doksan yaşına kadar..." Oğ-
lan şimdi yedi yaşında olmalıydı.

*

Şirket'in anasının evi kalabalıklaşmıştı. İso dışında mahallede
solcu olan birkaç oğlan daha vardı. Olan bitenlerin dışında kal-
mak istemiyorlardı. Kendilerine de saldıracakları gün yakındı.

"Solcu olmasına solcuyuz, ama Alevilerin de Sünnilerin de,
solcuların da sağcılarının da gözünde hırsızdan, çapulcudan başka
bir şey değiliz." On dokuz-yirmi yaşlarında bir gençti konuşan.
Basri bu yakışıklı oğlana dikkatle baktı. Şirket'in hafif baş hare-
ketinden konuşan gencin kim olduğunu anladı; Bako buydu, Çe-
ribaşının en sevdiği oğlu... Bako mahallenin gelecekteki çeriba-
şıydı aynı zamanda.

Saldırganlar, araba araba, kamyon kamyon geliyorlardı ma-
hallelere; ellerinde nacak, silah ve satırlarla saldırıyorlardı. Arka-
larında yalnızca yanık evler, kararmış cesetler bırakıyorlardı. Yö-
rükselim'e pek girememişlerdi. "Çocuklar" mahalleleri savun-
muşlardı. Katliamlar karışık oturulan mahallelerde oluyordu.
Arada kalmış Alevi evlerinde, Sünni komşularının arasında yıl-
lardır aynı briket duvarları, aynı çiçeksiz bahçeleriyle sessiz seda-
sız dikilen bu evler tıpkı bir Çingene gibi damgalanmışlardı, ya-
kılmayı bekliyorlardı. Ramazan'da sahur vakti, ışıkları yanmayan
evlerdi bunlar...

Şirket, İso, Bako, Salih ve birkaç kişi dışında evde kimse kal-
mamıştı. Konuşulanları, oğlanı oradan alıp götürürken önüne ne
tür engeller çıkacağı düşüncesiyle dinleyen Basri, Bako'nun söy-
lediklerine özellikle ilgi gösteriyorsa da, amacı oğlunun kaderini
elinde tutan bu gence yaranmaktı. Arada sırada kendisine yaban-
cı gelen, hiç duymadığı bazı kelimeleri sorarak ilgisini kanıtlama-

ya çalışıyordu. "Polden" bunlardan biriydi.

Bako yerine Şirket açıkladı: "Solcu polis..." "Polden"ler, solcu polislerdi. Dernekleri vardı. Derneğin ismi buydu: "Polden"... Salih de Basri gibi "aynasızın" sağcısını solcusunu o zamana kadar duymamıştı. İso'nun öğrendiğine göre, solcu polisler Türkesçilere karşı mahalleleri savunmuşlar, bir gün önce silahsız olarak evlerine yollandıkları halde, Emniyet'e gidip kilitli dolapları kırarak, silahlarını geri almışlar, "takır takır adam indirmişlerdi."

Gelenler öylesine kalabalıktı ki, mahallelere doğru adamdan bir sel gibi akmışlardı. "Çocuklar" ateş ettiğinde sıra sıra yığılmışlardı yere. Olayı anlatanlar, bu kudurmuş suya benzer insan selini, önüne çıkanı öldürmeye hazır bu güruhu bildikleri hiçbir kelimeyle doğru dürüst tarif edemiyorlardı. Ama ölmüşlerdi, yığınlarla ölmüşlerdi, bilinçlerinde göz oymaktan, kol kesmekten, ev yakmaktan, yağmalamaktan başkaca bir şey olmaksızın biçilmişlerdi. Ölümleri ani ve onursuzdu.

Olaylar, Namık Kemal'e –geldikleri gece içinden sessizce geçtikleri yukarı mahalleye– sıçramak üzereydi. Bu mahallede Sünnilerle Aleviler karışık oturuyorlardı. Şirket solcuların bölünmüş olmasına verip veriştiriyordu. Bako bütün kırgınlığına rağmen yardıma gitmekten yanaydı. Zaten eninde sonunda Karama-raş'a geleceklerdi. Namık Kemal'den buraya Alevi mahallesine geçmek isteyeceklerdi. Evde her kafadan bir ses çıkıyordu. İso, Şirket ve Bako'yla birkaç genç dışında Alevilere yardım etmeyi düşünen pek yoktu. Çeribaşı –tıpkı Basri'nin amcasına benzeyen bir adamdı– mahallenin bu işe karışmasını istemiyordu. Kimse Çingenelere dost değildi; düşmanları ise çok fazlaydı; kimsenin işine karışmasalar bile böyleydi bu.

*

Basri bunalıp kapının önüne çıktı. Bako ile konuşmak istemiş ama Şirket bu işi kendisine bırakmasını söylediği için cesaret edememişti. Bako dedikleri oğlan da kendisine dik dik bakıp du-

ruyordu. Oğlundan hâlâ ses seda çıkmamıştı.

Gece olmuştu, ışıksız mahalleden karşıya bakınca, ileride, fazla uzak olmayan bir mesafede, dağın koyu bir karaltı halinde yükseldiği görölüyordu. Dağın eteklerinden ovaya inen ışıltılı şehri buradan görmek mümkün değildi. Ancak Basri otobüsteyken gözünü alan pırıltının kaybolup gittiğini biliyordu. Şehir şimdi, ışıkları sönmüş yıkık bir panayır yeri gibiydi; paslanmış demirden, kırık camdan ve karanlıktan ibaretti. Bir de dehşetten...

Dağ, eteklerine yapışmış şehri itiyor, ondan kurtulmak istiyor gibiydi. Basri o an şehre girerken hissettiği şeyin bilincine vardı. Bu dağ koca Balkan'a benzemiyordu, koca Balkan'ın yanında küçük bir çocuk gibiydi. Ne heybeti, ne öfkesi, ne aşılmaz geçitleri vardı. Ama o da yaşlı dağ gibi, eteğinde olup bitenleri gözlüyor olmalıydı.

İçeri girdi. Sobanın yanında Şirket'in anasının oturduğu yere ilişti. Yaşlı kadın beyaz yemenisinin uçlarını dişlerinin arasına almıştı. Başının arkasına doğru kaymış yemenisinin altından tüy inceliğinde kınalı saçları görünmekteydi. Saçları o kadar zayıf ve seyrek ki, kafa derisi tamamen ortadaydı. İncecik dudaklarının arasında bir sigara tütmekteydi. Ufacık ayakları çıplaktı, şalvarının üstüne ince basmadan bir etek geçirmişti. "Şeradet vermeyeni kesiyorlarmış," dedi Basri'ye, "tavuk gibi boğazlıyorlarmış." San ki tavukları gerçekten tehlikedeymiş gibi endişeyle içinden gurultular gelen kutuya bakıyordu.

*

Sabah Basri kalktığında, Şirket ve oğlanların çoktan gittiklerini öğrendi. Silah sesleri ve patlamalar yakından geliyordu. Ne yapacağını bilmez halde sağa sola bakınırken, koşuşturmaların ve bağrıışmaların ardından duyulan bir feryat mahallenin tam ortasına düştü. Şirket ve birkaç oğlan ellerinde otomatik silahlarla meydandaydı. Şirket'in yüzünden çok korkunç bir şey, bir felaket olduğu anlaşılıyordu. Basri, onları izleyerek küçük meydana yönel-

di. Meydanda bulunan tek elektrik direğinin dibinde, kan içinde bir beden çok hafif hareketlerle kasılarak yatmaktaydı. Bako'ydu bu. Kafasının üst tarafı parçalanmıştı. Karısı, —o an ok gibi ortaya fırlayan ince, uzun bir Çingene kızı— zayıf, neredeyse kuru bedenini kocasının üstüne attı. Örtüden sıyrılmış uzun saçları, tırmıklayıp kanattığı yüzünü neredeyse tamamen örtmüştü. Birkaç dakika içinde haber, bütün mahalleye yayıldı. Salih, Basri'nin yanında şaşkın şaşkın dikiliyordu. Meydana toplananlar Bako'nun ölümcül yarasına büyülenmiş gibi bakıyorlardı. Bako'nun can çekmesi bir-iki dakikadan fazla sürmedi. Başını, bilincini çoktan yitirmiş kocasının göğsüne dayamış olan kadın, bir çığlık atarak, üstündekileri bir hamlede parçaladı. Yırtık kumaşın altından çıplak teni ortaya çıkmıştı. Küçük memelerinin görünmesine aldırmadan, döşünü yırtıp kanattı. Uzun, kara saçlarını yolarken kopardığı çığlık, soba dumanı ve sisin bulandırdığı havayı hançer gibi yarıdı.

Genç kadının hemen arkasında bir yaşımdan fazla olmayan çıplak ayaklı bir oğlancık durmaktaydı. Onun arkasında iki-üç yaşlarında başka bir oğlan vardı. Küçük olanın, annesinin bile sesini bastıran çığlıklarına karşın o, sessizce sarsılarak ağlamaktaydı.

Basri ile Salih bir rüyadaymış gibi olan biteni izliyorlardı. Mahalle onlara yabancıydı; Şirket ve İso dışında kimseyi tanımıyorlardı. Çaresizlik ve şaşkınlık içinde oldukları yere mihlanmışlardı.

Ancak her ikisi de mahallenin öteden beri bekliyorlarmış gibi ustaca hareketlerle savaşa hazırlandığına tanık olmuştu. Çingene mahallesi gözlerinin önünde bir başka biçime dönüşüyordu. Kadınlar eski günlere has bir hız ve sessizlikle hareket ediyorlardı. Ağlayan bebekler avutuluyor, çocukların ağzına bir parça kesmeşeker, ellerine bir parça ekmek tutuşturulup sesleri kesiliyordu. Sanki yüzyıllardır uykuya yatmış bir şey Bako'nun ölümüyle uyanıvermişti.

Basri aklı başına gelince, meydandaki küçük kalabalığın arasında oğlunu aramaya başladı. Bako'nun peşinden bir an bile ay-

nlmayan oğlan, onun ölümünden haberdar olmuş muydu?

Tam o sırada telaşla yanına gelen Şirket, çocuğun sabah Bako'nun ardına takılıp Namık Kemal'e gitmiş olabileceğini söyledi. Kocakarı, çocuğun kaybolduğunu neden sonra fark etmişti. Basri'yi sakinleştirmeye çalışan Şirket oğlanı görmediğini söylüyordu. O da Bako'yla birlikteydi. Eğer oğlan oralarda olsa görmeleri gerekmez miydi? Basri, şaşkınlık ve öfke içinde Şirket'in belli belirsiz bir el hareketiyle gösterdiği yere, Namık Kemal'e doğru baktı. Yalnızca çocuğa sahip çıkamayan eski kaynanasına değil Şirket'e de kin duyuyordu. Oğlanı gerekirse zorla alıp, şehirden çıkarmış olmalıydı. Gözleri Salih'i bile korkutan bir nefretle kor gibi yandı. Şirket'e doğru hamle etti. Sonra ne olduysa oldu, "tüfenkle vurulmuş ayı gibi" sendeleyip sallandı, dizlerinin üstünde iki eli yana düşmüş öylece kaldı.

Soğuk puslu bir gündü. Şirket'in gösterdiği yerden dumanlar çıkıyordu. Ateşe verilen evlerden yükselen dumanlardı bunlar. Basri'nin bilincinde yankılanan son şey genç Çingene kadının acı feryatları, çocukların ağlamalarıydı. Oysa mahalle sessizdi; ne feryat, ne bir ağlama sesi duyuluyordu.

Salih renk vermese de o günleri anımsamanın dehşetiyle sarsılmıştı. Onun kendisini toparlayıp söze başlamasını beklerken bir gün önce Sümbül'den dinlediklerimi, zihnimde sessizce öyküye eklemekteydim.

Basri, karısı ölünce deliye dönmüştü. Herkes, bu halinin nedenini karısına duyduğu aşka yormayacak kadar Basri'yi tanıyor-du. Oğlan babasının kaderini yaşayacaktı. Basri'yi delirten buydu.

Bir yaşına daha yeni basan bebeği Edirne'de amcasının ya da Mesut'un karısına bırakmayı düşünmüştü önceleri.

Ancak her iki kadın da çocuğa bakmak istemediklerini açıkça söylemişlerdi. Karısının annesi çocuğu Maraş'a götürmek istiyordu. Basri için bu, oğlundan çok uzakta olmak demekti. Çocuğun Maraş'a götürülmesini engelleyecek bir çare ararken küçük oğlan, Edirne'de, ona gönülsüzce bakan akrabalarının yanında kalıyordu.

Basri bir sabah kimseye haber vermeden Edirne'ye gitti.

Mesut'un karısının anlattığına göre Basri, akşama doğru çıkagelip, oğlanı yattığı yerden aldığı gibi götürmüştü. Mesut da, amcası da o sırada evde yoktu.

Oğlan, babasının kucağında evden çıkarken uyuyordu. Ayaklarından yalnızca birinde patik vardı. Çıplak olan diğeri babasının kolundan sarkmıştı. Basri onu bir battaniyeye bile sarmamıştı. Basri kucağında henüz bir yaşında bile olmayan bebekle Naciye'nin kapısını çaldığında hava kararmıştı. Basri ile Naciye iki gölge gibi sessizce süzdüler birbirlerini. Naciye donup kalmıştı. Basri'nin kucağında ona veremediği çocuk uyumaktaydı; yıllar önce

çok sevdiği adam, çocuğu armağan gibi kendisine uzatmaktaydı; koynuna aldığı başka bir kadının çocuğunu...

Basri ise kucığında çocukla Naciye'ye bakarken, geçirdikleri o ilk geceden artakalan bir şeyler arıyordu. Naciye için insanlıktan çıktı demişlerdi Basri'ye. Ama öyle görünmüyordu. Sıhhatliydi, uzun siyah saçları omuzlarından aşağı inmekteydi. Hiç kuşku yok ki, bu kalın hırkanın, geniş şalvarın altında yıllar önce koynuna aldığı kızın pürüzsüz teni uyumaktaydı. Basri'yi yanıltan bu görünüş oldu.

Naciye hiçbir şey söylemeden içeri girip kapıyı kapadı. Basri kucığında bebekle kapıda dikildi, uzun bir süre bekledi. Naciye'ye arada bir sesleniyor, kapıyı açması, çocuğu alması için pek beceremeden yalvarıyordu. Bu arada Sümbül, çocuğa bir battaniye koşturmayı akıl etmişti. Aradan bir saat geçmiş ama Naciye kapıyı açmamıştı. Çocuk hâlâ uyuyordu. Basri çocuğu kapının önüne bıraktı; orada ne yapacağını bilmeden dolanmakta olan Sümbül'ü, çocuğa dokunursa onu öldüreceğini söyleyerek tehdit ettikten sonra çekip gitti. Bir saat sonra İstanbul'a giden bir otobüsteydi. Çocuğun ağlamasının Naciye'nin kalbini yumuşatacağından şüphesi yoktu. Kadın ona olan kızgınlığı yüzünden dışarı çıkmamıştı ama şimdi kendisi ortadan kaybolunca, kapıyı açıp çocuğu içeri alacaktı. Bir kez içeri aldı mı, çocuğa bakacak demekti.

Salih'in konuşmamızın daha önceki bölümlerinde araya sıkıştırdığına göre, Basri'nin kafasında belli belirsiz de olsa, kocası ölen Naciye'yle birlikte oturma fikri de vardı. Bu "Basri'nin filmlele kafayı bozmasının" sonucuydu. Çünkü Basri dışında herkes "Kara Naciye'nin, kızanı soğukta geberteceğinden" emindi.

Çocuk bir süre sonra uyandı, ağlamaya başladı. Mahalleli Naciye'nin küçük evindeki en ufak kıpırtıyı bile gözden kaçırmamaya çalışıyordu. Çocuk iki saate yakın battaniyeye sarılı olarak kapıda kaldı. Sonunda ağlamayı kesti. Naciye lambayı söndürmüş içeride oturuyordu.

Çocuk donmak üzereyken Sümbül tarafından kapının önünden alındı.

Ertesi gün Basri "Alamanyalı Saliha"nın evinden Naciye'yi telefona çağırttı. Saliha Naciye Abla'nın karşı komşusuydu ve mahallenin bu yakasında Sümbül'ler dışında bir tek onların evinde telefon vardı. Naciye telefonu eline aldı. (Telefonu kulağından uzak ağzına yakın tutar, hatta ağzını konuşma yerine yapıştırırdı.) Basri'nin sesini duyunca çocuğun kendisinde olmadığını söyledi. Kapıyı açmamıştı. Çocuk viyaklayıp durmuştu saatlerce. Sümbül'e bu konuşmayı anlatan Saliha ile annesi, Naciye'nin Basri'ye "Geberdi senin çocuğun," demesini ve telefonu kapatıvermesini hayretle izlemişlerdi.

Basri bu sözleri duyunca "ciğerini yemişti". "Ah," diye feryat ederek, gömleğini yırtmış, çıplak göğsünü yumruklamış, amcasına telefon etmeyi ise ancak bir saat sonra akıl edebilmişti. Naciye'nin sözlerine öylesine inanmıştı ki kadının kinini hafife aldığı için kendine kızıyor, kahroluyordu. Bir saat sonra oğlunun yaşadığını öğrendi. Ama "vurgunu" yemişti.

Oğlan, on-on beş gün sonra Edirne'ye gelen anneannesi tarafından Maraş'a götürüldü. Geçirdiği o geceden sonra ateşlenmiş, ölümden dönmüştü. Hep eneze bir çocuk olarak kaldı. O soğuk gece ciğerine damgalanmıştı.

*

Babasını, ninesi ve halasının küfürlerine konu olması dışında hiç tanımayan, Naciye Abla'nın kapısında geçirdiği saatlerden geriye hastalıklı bir bünyeden başka bir anı taşımayan oğlan, sabah Bako'nun peşinden yan mahalleye gitmişti.

Namık Kemal, oğlanın her zaman gittiği bir yer değildi. Zaten bu mahallede, onlardan hoşlanmazlardı. Mahallenin çocukları yalnızken gördüler mi "Pis Çingene," diye taşarlardı. Ama Bako ile beraberken kimse ona dokunamazdı. Aslında oğlana kalsa bir an bile Bako'nun peşinden ayrılmayacaktı. Ne var ki Bako buna izin vermezdi. Halka atılan tezgâhın başında tutardı oğlanı.

Beş kuruşa, on kuruşa Bako'nun kırmızı bir kumaş üzerine dizdiği kaçak sigaralara halka atarlardı. Halkayı sigaraya geçiren paketi alırdı. "Malbora" paketi, kırmızı örtünün üstünde halka atana en uzak, en ters köşede dururdu. "Malbora"ya halka isabet ettirebilen pek yoktu. Ama Bako her atışta halkayı "cigaranın" tepesine oturtuverirdi. Kendisi de Bako gibi nişancıydı. Küçük, ucu tüylü iğneler atan tüfekle ateş ederken Bako'dan bile iyiydi.

Artık Bako yoktu. Oğlan, gizlendiği yerden onu izlerken bir kurşunun kafasını parçaladığını görmüştü. Şirket ve diğerleri Bako'nun kanlar içindeki vücudunu sürükleyerek kaçmışlardı.

Henüz öğle bile olmamıştı. Karnı açtı, yerlerde kar yoktu, ama çok soğuktu. Ayakları hareketsiz kalmaktan donmuş, bacakları uyuşmuştu. Bahçesine gizlendiği evin sahiplerinin az önce kaçıp gittiklerini görmüştü. Bağırarak onun bulunduğu tarafa doğru gelen kalabalığı görünce iyice sindi. Ellerindeki bidonları ve paçavra sarı sopaları, baltaları seçebiliyordu. Biraz sonra burnuna gaz kokusu geldi. Oğlan karmakarışık sesler içinde neler söylendiğini anlayamıyordu. Ancak kendisine doğru gelen şey yakınlaştıkça, diğerlerinden ayrılıp seçilen iki kelimeyi, kalabalığın durmaksızın tekrarladığı sözcükleri anladı: Başbuğ Türkeş!!! Başbuğ Türkeş!!! Başbuğ Türkeş!!!

Hemen karşı sıradaki bir evin çevresini sarmışlardı. Öne çıkan adamı ilk bakışta tanıdı; mahallenin muhtarıydı bu; herkes tanırdı onu. Bayramlarda çadır kurduklarında, onları mahalleden kovmak için çeşit çeşit bahane yaratırdı. Bako'nun bakışlarını görünce fazla oyalanmazdı gerçi. Kalabalığın içinde yakından tanıdığı biri daha vardı. Para vermeden halka atan ve tutturamasa da "kırmızı paketi" cebine indiren zabıta...

Bayram oldu mu, muhtarla zabıta dışında herkes onlara iyi davranırdı. Bütün çocuklar ipte yürüyenleri, diri diri gömülen kurukafa'yı seyretmeye gelir, daha büyük oğlanlar sigaraya "simit" atmak için sıraya girerdi. Şimdi kalabalığın içinde kendinden yalnızca birkaç yaş büyük oğlanlar olduğunu görebiliyordu. Dikkatli bakınca bu oğlanlardan birini tanıdığını fark etti. Halasıyla git-

tikleri Çarşıbaşı'ndaki bakkalın çırağıydı bu, adı Cuma'ydı. Cuma'yla ondan büyük olmayan başka oğlanlar, gazlı paçavralar sardıkları sopaları evlere fırlatıyorlardı. Hemen yakınında korkunç bir çığlık duyunca yerinden korkuyla fırladı. Alevler içindeki evden, gebe bir kadının kaçtığını gördü.

Oğlan bulunduğu yerde donup kalmıştı. Öyle ne kadar beklediğini bilmiyordu. Derken kulakları sağır eden bağırtiların, çığlıkların içinden, çok yakınında tanıdık bir ses duydu. Cuma kendisinden dört-beş metre uzaktaydı, gülerek onu seyrediyordu. Oğlana arada bir şeker verirdi bakkaldan gizli. Bir keresinde sapsarı renkli kâğıdı olan bir şeker vermiş, ama tam yiyecekken teneleden kocaman pirinç küreğiyle kafasına vurmuştu. Oğlan bir daha Cuma'dan şeker almamıştı. Ama o ânı anımsıyordu; küreği kafasına vurduğunda da böyle gülmüştü.

Cuma ona ismiyle seslendi: "Güney!" Oğlan sanki rüyadaymış gibi bu çağrıya yanıt verdi.

Cuma sarsak sarsak yanına yaklaşan oğlanın eline ucu yanan bir sopa tutuşturdu sonra uzanıp diğer elinden tuttu. Oğlan bu ele sıkıca yapıştı. Anlaşılmaz biçimde kendisi için Bako'nun yerine geçmiş görünen Cuma'nın yanında dengede kalmaya çalışarak yürüdü. Bunun aynı şey olmadığını, bunun yanlış hatta korkunç bir şey olduğunun, yarı yarıya bilincinde sayılırdı. Ama eli, bu terli, yapış yapış avucun içinde hapirken kendini güvende hissediyordu. İçgüdüsel bir hareketle Cuma'nın yaptığı gibi sırtını dikleştirdi; ona öykünerek asker adımlarıyla yürümeye çalıştı, en korktuğu şey fark edilmekti. Şimdi nehre düşmüş bir yaprak gibi kalabalığın içinde sürükleniyordu. Yolun üstünde belden aşağısı çıplak bir kadının yattığını gördü, bacaklarının arasından kapkara bir sızıntı toprağa yayılmıştı; az önce bağırarak kadın olmalıydı.

Elindeki meşale sönmeye yüz tuttuğunda, Cuma yeni bir parça paçavraya, cebindeki gazoz şişesinden pis kokulu bir yağ dököp, sopanın ucuna dolayıveriyordu. Meşalenin yanması, yüzünü yalayan sıcaklık hoşuna gidiyordu. Bir an, evde, kapağından kaçan alevlerin dillerini ta ona kadar uzattığı teneke sobanın karşı-

sında olduğunu hayal etti. Sonra donmuş yanaklarından sıcacık süzülüp ağzına dolan yaşları hissetti. Her şey çok uzakta kalmıştı. Artık yalnızdı, hiç kimsesi yoktu. Cuma'dan ve bu kalabalıktan başka kimsesi yoktu.

*

Kalabalık bağrıışarak evlerin pencerelerinden benzin şişeleri, gazlı paçavralar attıkça feryatlar yükseliyordu; diri diri yanan insanların sesleriydi bunlar. Bazı yerlerde küçük çocuk ve kadın cesetlerinin yığılı olduğunu gördü; kız çocuklarının belden aşağısı çıplaktı. Bacak araları kömür gibi kararmıştı. Kafalarına kurşun sıkılarak öldürölmüş erkekler ya da Cuma yaşımda, kendi yaşımda hatta Bako'nun oğulları yaşımda oğlanlar vardı.

Cuma, oğlanın avucunda büzüölüp kalmış elini kırarcasına sıkıp: "Bugün Müslömanların bayramı biliyor musun?" dedi. Oğlan bayram olmadığını biliyordu. Çünkü kumpanya bayramlarda mahallelere, çevredeki köylere giderdi.

Artık bir parçası olduğu kalabalık, yine bir yerde duraklamıştı. Önündekilerden olanı biteni pek göremiyordu. Az sonra korkunç bir kadın çığılığı duyuldu. Yaşlı bir kadının sesiydi bu. Bu çığılığı bir diğeri izledi. Cuma, onu bezden bir bebek gibi yanında sürükleyerek öne doğru koştu. Olan biteni daha yakından görmek istiyordu. Yüzü tıpkı kendisine şeker verip kürekle vurduğu günkü tuhaf ifadeye bürünmüştü. Kalın, patlak dudakları geniş bir sırtımayla açılmıştı, aradan çarpık birbirinin üstüne binmiş dişleri görünüyordu. Kalabalığın arasından olan biteni görebilecek kadar öne doğru yaklaştıklarında oğlan, çok yaşlı bir kadının evinin önünde diz çökmüş olduğunu fark etti. Kadının gözlerinin yerinde iki kanlı oyuk vardı. Kadın başına bir kurşun sıkılana kadar kana bulanmış yüzü ve boş göz çukurlarıyla evin önünde debelendi.

Bu manzaranın önünde aklını yarı yarıya kaybetmiş olarak donakalan oğlan, Cuma'nın kendisini öne doğru çıkardığını belli belirsiz duyumsadı. Güçlölkle hareket ediyordu. Elinde sopanın

üstüne sarılıp tutuşturulmuş paçavrayla kalabalığın arasından sıyrıldı. Cuma ve onun yaşlarında beş-altı oğlan etrafındaydı, "At! At! At! At!" diye bağırıyorlardı. Onların çevresini halka gibi sarmış eli baltalı, satırlı kalabalık hep bir ağızdan aynı şeyi söylüyor-muş gibiydi: "At! At! At!"

Korkunç bir mide bulantısı ve kasılmalarla titriyordu. Gitgide çığırından çıkan kalabalık artık bağırıyor, Bako'nun bir atışta beyninden vurduğu kuduz köpekler gibi salyalar akıtarak kükrüyordu: "At! At! At! At!" Oğlan bilincini tam olarak yitirmiş değildi; hatta meşaleyi fırlatmaya hazırlanırken belli belirsiz de olsa, şimdi bir parçası olduğu bu sürü gibi, ateşin olan biteni silip yok etmek için tek yol olduğunu düşünüyordu. Elindeki meşaleyi eve doğru fırlatırken kusmaya başladı. Sonra orada kendi kusmuğunun üstüne yığılıp kaldı.

*

Basri, İso ve Şirket Salih'i de yanlarına alarak mahalleye gelmişlerdi. Şirket ve Basri kalabalığın sesini izlemişler, evin önünde toplanan kalabalığı, evden yükselen haykırışı duymuşlardı. Elinde ateşe verilmiş gazlı paçavradan meşalesini taşıyan küçük çocuğu önce İso gördü. Sessizce Şirket'i dürttü. Basri oğlunu yıllardır görmemişti. Kalabalığın arasından eve doğru ilerleyen bu küçük oğlanı tam olarak seçemiyordu. Şimdi oğlan tek başına "At! At! At!" diye tempo tutan kalabalığın önünde duruyordu. Basri, onun elindeki meşaleyi fırlattığını ve kusmaya başladığını gördü. Tam o an, oğlunu, Güney'i tanıdı. Çocuk düşüp bayılmıştı. Biraz ötelerindeydi. Ancak yerlerinden kıpırdanmaları imkânsızdı. Kan tutmuş boğa gibi sağa sola saldıran bu insanlar, onları gördükleri an öldürürlerdi.

Kalabalık oğlanı orada bırakıp uzaklaşana kadar saklandıkları yerde beklediler. Şirket, onları mahalleye götürmesi için İso'yu yanlarına katıp ayırdı. İso, Antep yoluna çıkıp, asfalttan mahalleye girmek istiyordu. Dün gecenin aksine şimdi mahalle, yoldan

daha tehlikeliydi. Basri yorulduğu için baygın oğlanı kucağına alan İso önden koşuyordu.

İşte o anda, Basri'yle Salih'in çevreleri bir grup insan tarafından sarılmıştı. Grubun başını çeken yine köylülerin muhtar dediği adamdı. Onları ite kaka muhtarın önüne getirdiler. Muhtar önüne çökertilen iki Çingene'ye Alevi olup olmadıklarını sordu. Basri ve Salih bunu şiddetle reddettiler.

"O zaman salavat getirin," dedi Muhtar, çevrelerini alan adamlar da bağırsıyordu: "Salavat getirsinler, eşhedü çeksinler!"

Akıllarına bir gün önce yapılan konuşmalar gelmişti. Fakat ne Basri ne Salih "eşhedü çekebilmişlerdi". Bunun üzerine Alevi oldukları şüphesi güçlendi. Onları bir eve götürdüler. Salih ve Basri odalardan birinde kilitliken dışarıda bağıra çağıra onları öldürüp öldürmemeyi tartışıyorlardı. Salih, Çingene olduklarını söylemeyi düşünmüş ama Basri ona engel olmuştu. Çingene olmak, Alevi olmaktan da tehlikeliydi.

Adamlar evden ayrıldıklarında, muhtarın karısı onları çözüp kaçmalarına yardım etmişti. Salih'le Basri'nin kendilerini yakaladıklarında neden hemen öldürmeyip hapsedtiklerine dair hiçbir fikirleri yoktu. Belki diğerlerine yaptıkları gibi önce işkence edeceklerdi. Muhtarın karısı Basri'yle Salih'i serbest bırakmakla kalmadı, gidecekleri yeri de tarif etti.

*

Hayatta olduklarına hâlâ inanamayan Salih ve Basri güç bela mahalleye vardıklarında hava kararmıştı. Şirket ortada yoktu. Basri oğlanı bir an önce götürmek istiyordu. İso onları şehirden çıkaracaktı. Tutuklamalar başlamıştı. Asker de polis de katil kurban ayırmadan önüne geleni topluyordu.

Basri Kayseri'ye ya da tanıdıklarının olduğu Adana'ya gitmek istiyordu. Ancak İso'ya göre bu imkânsızdı. Şehir yalnızca Antep tarafından terk edilebilirdi. Bu da o kadar kolay değildi. Yusufçılı'dan gelenler Erkenez çayında, akrabalarına yardım için gelen-

lerin önünü kesmiş, kimilerini dövüp soymuş, bazılarını da öldürmüşlerdi. Türkoğlu'nda da barikat kurmuşlardı; otobüsleri durduruyorlardı.

Salih, Basri, İso ve oğlan hava kararınca yola çıktılar. Karamaşa'tan doğu istikametine doğru çıkacaklar, şehirden bir-iki kilometre uzaklaştıktan sonra güneye yöneleceklerdi. Asfalta çıkmadan, üç-dört kilometre içerden, tarlaların arasından Antep asfaltından geçen arabaların ışıklarını izleyerek yürüyorlardı.

Hâlâ baygın olan oğlanı Salih ve Basri sırayla kucaklarında taşıyorlardı. İso traktörlerin geçe geçe oluşturduğu bu yolları ezbere biliyordu. Bazen tarlalara giriyorlardı, soğuktan sertleşmiş toprakta yürümek zor değildi. Buna karşılık kimi yerlerde çamur, yürümelerini zorlaştırıyordu. Adım atamaz hale geldiklerinde ise ayakkabılarına yapışıp külçe gibi ağırlaştıran çamurlu toprağı sıyırmak gerekiyordu. Etrafta kimse olmadığı halde sinerek yürüyorlardı, düz bir araziydi, tek tük ağaç çıkıyordu karşılarına. Dört-beş kilometre kadar yürüdükten sonra geniş, sığ bir suya geldiler, Erkenez Çayıydı bu; sakın bir suydı, hızlı akmıyordu. Ayakkabılarını ve pantolonlarını çıkarıp dizlerine kadar gelen buz gibi suyu geçtiler.

İso'nun söylediğine göre, artık korkmalarına pek gerek yoktu. Alevi köylerinin arazisi başlamıştı. Az ilerde Çokyaşar'a giden düzgün toprak yol görünüyordu. İso, bu köye sığınabileceklerini düşünüyordu. Onları doyurur, yatacak döşek verirlerdi. Köydekiler de Maraş'ta akrabalarını, tanıdıklarını kaybetmişlerdi, oradan kurtulup gelenlere kucak açarlardı. Basri buna razı gelmedi; tam tersi de olabilirdi. Çocuğu yeniden tehlikeye atmak istemiyordu.

Dağlık bir bölgeye varana dek yürüdüler. Şimdi çamlıklar görünmeye başlamıştı. Basri kendini ilk kez güvende hissediyordu. Yaz-kış yapraklarını dökmezdi çam, sığınanı gizlerdi. Almanya'da sohbet ettiği yaşlı bir Çingene, atalarının çam ağacını kutsal kabul ettiğini söylemişti. Kimileri için kayın ya da üvez kutsaldı. Çingeneler her zaman ağaçları, ormanı akraba olarak görmüşlerdi, başları sıkıştıkça sığınmışlardı; şimdi kendilerinin de yaptığı

gibi... Anlaşmakta hiç de güçlük çekmediği yaşlı adam eski bir töreden söz etmişti. Bir Çingene öldüğünde mezarının üstüne mutlaka ağaç dikilirdi. Basri kendi milletinin ağaçların altına gömülmei sevdiğini biliyordu. Göçebelik zamanlarında da yolda ya da konak yerinde ölenleri ağaç altına gömdüklerini duymuştu.

Çam ormanının insanın içini rahatlatan görüntüsünü izlerken Edirne'de Naciye'nin bahçesini anımsıyordu şimdi; onun da bir ağacı vardı. Küçük bir şeydi; ne ağacı olduğu bile belli değildi. Yıllar önce oğlanı bırakmak için Naciye'nin evine gittiğinde dikkat etmişti ağaca... Çıplak dallarını eve doğru uzatmıştı.

Ağaçta tuhaf bir şey sezdiyse de buna o zaman anlam verememişti, ama şimdi biliyordu; öfkeli bir kadına benziyordu bu ağaç... Saçları dökülmüş, teni pörsümüş ama hâlâ kinli bir kadına...

*

Ormana girdiklerinde yemek için mola verdiler. Basri battaniyenin içinde kendinden geçmiş yatmakta olan oğlanı uyandırmaya çalışmadı. Ne kadar çelimsiz bir oğlandı, yüzü küçülüp iyice kararmıştı, ağzının kenarından aşağı doğru salyası akmıştı.

Ormana girmeden arkasına son bir kez dönüp şehre bakmıştı. Maraş yine çok güzeldi, pırıl pırıldı. Oğlanı henüz görmemişken o yaşlı kadının ölümüne şahit olmuşlardı. Şirket'in muhtar dediği, kadının gözlerini oyan, kendilerini de az daha öldürecek olan adam, yaşlı kadını dışarı çıkarmak için ona "Gel ana," diye seslenmişti. Sanki tanıdığı biri gibi... Gördüğü bütün o korkunç şeyler içinde, Basri'yi en çok etkileyen, kalabalığın kapısında yırtıcı bir hayvan gibi pusuya yattığı evden, yaşlı kadını çıkartan bu yumuşak sesleniş olmuştu.

Gördüğü şeyler henüz çok tazeydi. Ama aradan çok uzun bir zaman geçse bile unutabileceğini sanmıyordu. Peki ya birkaç gün önce otobüsle ovidan gelirlerken, olaklardan habersizce ışıltayan şehir, olup bitenleri nereye sığdıracaktı? Bunca çığlık gökte

kaybolup gider miydi? Bunca kanı hangi toprak içerdi? Basri yaşıyanların hiçbir zaman kaybolmayacağını biliyordu. Çamurlu su gibi göllenip kalacaktı; içinden hastalık, ölüm, düşmanlık türeterek...

İnsanlar böyle şeyleri konuşmasalar bile unutmazlardı. Babadan oğula geçer gibi, kimse farkında bile olmadan sürüp giderdi; burnun iri ya da küçük olması gibi, boyun uzunluğu, kısalığı, saçın karası, tenin esmerliği gibi... Ya oğlan... Güney'e ne olacaktı? Gördüğü, yaşadığı şeyler oğlanın içinde de birikecek miydi, yüreğinde, kara su gibi göllenip kalacak mıydı?

Tekrar yola çıktılar. İso her çalıyı tanıyormuşçasına şaşmadan yürüyordu. Çingenelerin rehberine, haritaya ihtiyaçları olmazdı. Ağaçları, oyukları, yükselteleri, kayalıkları zihinlerine kaydederler, kimsenin bilmediği yollardan, içlerindeki haritayı izleyerek gidip gelirlerdi. Gece zifiri karanlıkta, toprak yol gösterirdi. Topraktaki her tümsek, her çukur...

Recep Ağabey'in tanıştırdığı o yaşlı Üsküp Çingenesi Yunanistan'da iç savaşa katılmıştı. Recep Ağabey, "Çingeneler esaslı partizandır," demişti; kendileri daha çocukken olan şeyleri anlatırken. Son savaşta, hiçbir şeye sahip olmadıkları, hiçbir şeye sahip olmak istemedikleri, hiçbir toprağa ait olmadıkları halde yaşlı adamın tasvir ederken hâlâ dehşetten titrediği kamplarda yüz binlerce Çingene öldürülmüştü. Yalnızca Çingene oldukları için. Başka bir neden yoktu.

Basri, Recep Ağabey anlatırken hiçbir yorum yapmadan sessizce dinlerdi. Birçoğu, çok yakınlarında, Koca Balkan'ın hüküm sürdüğü topraklarda olmuş bitmiş bu şeyleri duyup duymadığını bilmiyordu. Duymasına gerek yoktu. Bunları kimse anlatmasa da biliyordu. Bütün Çingeneler bilirdi; bu bilgi içlerinde duruyordu.

*

Ormanın içinde yavaş yavaş kimi kez tırmanarak, kimi kez rahat yollarda yürüyorlardı. Orman hareketliydi, hışırtılar, kükremeler, gece kuşlarının sesleri duyuluyordu. Çingeneler onları köklerine bağlayan şeyi aniden hatırlamışçasına çok hafif yürüyorlardı. Derken izledikleri orman yolu yokuş aşağı inmeye başladı. Sağda ağaçların arasından arada bir yanıp sönen ışıklardan Antep asfaltını seçebiliyorlardı. İso, az ilerde bir karakol olduğunu söylemişti. Ormanın biraz daha içine çekilerek ışıkları gözden kaybetmeden yürümeyi sürdürdüler.

Narlı'ya vardıklarında sabah olmuştu. Basri'nin ikişer gecelik parayı peşin vererek tuttuğu otel odasında soğuk suyla yıkanıp kendilerine çekidüzen verdiler. Bir otobüse atlayıp Antep'e doğru yola çıktılar.

*

Oğlan ancak sabah kendine gelmişti. Zihni bir gün önce yaşadığı onca olayla bulanıktı. Bako'nun ölümü, mahallede gördükleri, ilk kez karşılaştığı babası... Ninesi ve halası babasından söz edildiğinde küfrü basarlardı. Ama Bako, iki gün önce ona babasının geldiğini söylemişti. Babası ile gitmek isterse gidebilirdi. Eğer Bako ölmemiş olsa ondan asla ayrılmazdı. Ama artık Bako yoktu ve oğlan, yanında oturan, onu bir gün ve gece boyunca kucağında taşıyan adam yabancı olsa bile, buralardan uzaklaşmaktan memnundu. Kaçıp gitmekten başka bir şey düşünemiyordu; gözleri oyulan o ninenin, yanan evlerin, başı parçalanmış dayısının, Cuma'nın, çevresinde bağırışıp duran insanların bir türlü silinmeyen görüntüleri kaybolana dek kaçmalıydı...

Basri ise, bu küçük kara oğlandan çekiniyordu. Yolcuları otobüse bindirip ayrılan İso, oğlanı daha önce tanıdığı için onunla, Basri'den çok daha yakındı. Çocuk Salih'le de hemen kaynaşmıştı, Basri'den çok ona yanaşıyordu.

Otobüs yol alırken Basri yan gözle oğlanı inceliyordu. Kendisine benzemiyordu. Annesine çekmişti. Güzel ama çok zayıf bir

çocuktı. Biraz daha irileşse, güçlenip kuvvetlense belki Bako'yu andıracaktı. Ama bu çelimsiz oğlan huyunu suyunu ondan almışçasına aynı Bako gibi dik dik bakıyordu...

Basri, Bako'nun ölümünden sonra Çingene mahallesinde olanları anımsadı. Kadınların becerikli hareketleri, ağlayan çocukların susuvermesi, birdenbire ortaya çıkan silahlar... Köpekler bile havlamaz olmuşlardı. Çingeneler tehlikede olduklarını anladıkları anda hep yaptıkları gibi, kimsenin o perişan mahalleye bakıp da hayal edemeyeceği bir ustalıkla savaşmışlardı.

Bir Çingene mahallesinin neler gizlediği asla bilinemezdi. Zihninin uzak köşelerinden kopup gelen bu bilgiye umut ışığı gibi sarılıp aylardan beri ilk kez gülümsedi.

Evet, bir Çingene mahallesinin neler gizlediği asla bilinemezdi. Maraş'a vardıklarının ertesi günü Şirket'in ardından birçok eve girip çıkmıştı. Bu evlerden birinde Güney'le karşılaşabileceğini umuyordu. Oğlan ortada yoktu. Ancak girdikleri paçavradan, tenekeden ve tahtadan hemen her evde Kral'ın ve asılmasından sonra Recep Ağabey'in kahrından öldüğü o iriyarı parkalı oğlanın resimleri asılıydı...

DİKİŞÇİ KIZIN HİKÂYESİ

Oturduğum kare şeklindeki avlu, bir iki dakikada çizilmiş usta işi bir eskiz gibiydi; detaysız, çok sade... Dört ağaç, üç masa, caminin düz duvarlarının dik açılarla kestiği yer yer kırılmış kirli beyaz mermer zemin. Masalardan birinde üç Çingene, belirgin bir saygı ifadesiyle oturmuşlardı. Sanki yaşlı şehir, istenmeyen sakinlerinin suretinde bu cami avlusunda dinlenmekteydi.

Salih benimle görüşmek isteyen biri olduğunu söylediğinde, hiç düşünmeksizin şimdi bulunduğum bu küçük sokağı tarif etmiştim. Caminin ismini bugün bile bilmiyorum.

Otuz yaşlarındaki genci karşımda gördüğümde şaşırmadım. Sempozyumda kapının önünde konuşurken gördüğüm, sabah Tuncakenarında karşılaştığım gençti bu.

Oturduğum masaya yanaştı. Orta boylu, tombulca, kıvırcık kara saçlıydı. Kırmızı tişörtünün önünde "From here to eternity" yazısı okunuyordu. Yazının altında Montgomery Clift ile Frank Sinatra'nın asker kıyafetiyle kasketsiz ve ceketsiz resimleri seçilmekteydi. Tişörtü süzdüğümü görünce gülümsedi. Caminin avlusundaki banklardan birinde bir süre konuşmadan oturduk. Söze o başladı:

"Ekin senden bahsetmişti. Bizi tanıştıracaktı ama benim vaktim olmadı. Sonra Salih Amca'nın yardımıyla buldum seni."

Bu oğlanın Güney olduğundan öylesine emindim ki, ona baskarken adeta titriyordum. Dili uzun süredir dışarıda yaşamış birileri gibi çalıktı. Yüz hatları aslını inkâr etmiyordu.

Babam, diye söze girdiğinde, Basri'den söz ettiğini düşündüm doğal olarak. "Babam," dedi, "o olaylardan sonra yakalanı-

yor, karakoldan salıyorlar. Kıyafetinden ve havasından dolayı, karakoldan salınıyor. Her zaman şık gezerdi; briyantınli saçlar, gıcır gıcır ayakkabılar. Ona boşuna Şirket dememişler."

Şaşkınlığım geçmeden anlatmaya başladı. Şirket önce Almanya'ya kaçmış, bir süre orada kaldıktan sonra Fransa'ya yerleşmişti. Hakkında çok ifade vardı, "Seksenden sonra sizin hükümet," diye devam etti oğlan, o çalık diliyle bir hoş konuşuyordu; "suçu solculara yıkmaya çalışınca o da iltica etti. Ben Fransa'da okudum..." Tişörtünü her şeyi açıklıyormuş gibi öne doğru sündürerek, "...sinema," diye ekledi. O tahmin ettiğim gibi Güney değil, Şirket'in oğluydu, ismi Cevahir'di...

"Basri Amca'nın son rolü neydi biliyor musun?"

Nerden bilebilirdim. Güney'le karşılaştığımı düşünmenin verdiği gerginlikten kurtulmuştum. Bu konuşkan, neşeli gence bıraktım sohbetin akışını...

"Yok," dedim, "bilmiyorum."

"Diyet... Diyet'te fabrika işçilerinden biridir. Hülya Koçyiğit de var filmde... Bir avuç sendikalı işçiden biri, greve gidiyorlar. Basri Amca'nın son rolü buydu. Sonra başka filmde oynamadı."

Cevahir biraz kendinden söz etti. Şu sıralar Üsküp yakınlarında Sutka adlı Çingene yerleşimini konu alan bir belgesel çekiyordu. Bir süre, aşağı yukarı elli bin Çingenenin yaşadığı bu kasaba hakkındaki izlenimlerini anlattı. Konuyu acele etmeksizin Güney'e getirdi.

Cevahir'in Güney'e ilişkin anlattıkları Naciye Abla'nın öyküsünde can alıcı bir yeri olduğunu düşündüğüm bu çocuğu etrafıca anlatabilecek malzemeden yoksun bırakıyor beni. Yine de Cevahir'in zahmetsizce çizdiği birkaç kaba çizginin öyküyü hiç umulmadık bir sona doğru götürdüğünü yadsıyamam.

*

Oğlan, Maraş'tan sonra Basri tarafından Edirne'ye getirilmiş ve Mesut'un karısına rica minnet teslim edilmişti. Basri, hayatta olduğu süre boyunca çocuk için düzenli olarak para verdi. Çocuk amcasında kaldı, ilkokula bile yazdırıldı. Basri İstanbul'da çocuğun rahat edeceği bir ev ayarlamak istiyordu. Ancak Basri'nin İstanbul'daki düzeni küçük çocuğun hayatındaki ikinci, Basri'nin hayatındaki üçüncü "ihtilal"le bozulmuştu. Basri'nin Ortaköy'deki mahalleden arkadaşları, tanıdığı öğretmenler, hepsi gözaltına alınmıştı; bir kısmı yurtdışına kaçtı, kimi senelerce hapis yattı. Basri'nin sağlığı zaten bozuktu. Maraş'tan döndüklerinde çocukla ilişkilerini yola koymuş değildi. Onu İstanbul'a kendi yanına almaya cesaret edememişti. Darbe, oğlunun eğitimi için sırtını dayadığı bütün kaleleri yerle bir etmişti. Basri 1982 yılında öldü. Ölmeden Kral'ın cezaevinden kaçtığını görebilmişti.

Babasını kaybeden oğlan, iyice içine kapandı. Zaten okulda pek başarılı değildi. İlkokulu bitirince bir yandan mahalledeki bir fırında çalışmaya başladı; Deli Hüseyin'in, artık oğlu "Recayi" tarafından çalıştırılan fırında... Cevahir'den duyduğum bir diğer şaşırtıcı ayrıntı şuydu: Güney amcasından çok Naciye Abl'a'da kalmaya başlamıştı. Oğlan okuldaki başarısızlığına karşın çok zeki-di, olağanüstü yetenekleri vardı. Meriç'i aşarak yurtdışına kaçtığında on altı yaşındaydı... Herkes boğulduğunu sanmıştı o sıralar.

"Ama biz nerede olduğunu biliyorduk. Babam onu hiçbir zaman yalnız bırakmadı. Uzun süre Slovakya'da bir manastırda kaldı. Slovak Çingenelerinden Romanca öğrendi," diye anlatmayı sürdürdü Cevahir.

Oğlan çok hızlı dil öğreniyordu. Nişancılığı yanında esas yeteneği sahte kimlik yapmaktı. şimdi otuz yaşlarındaydı. İnce, ufak tefek bir adam olmuştu.

"Son olaylarda çok sayıda Çingene aileyi Balkan ülkelerinden çıkardı," diye anlattı Cevahir; "Böyle toplantılara filan –karşılaşmamıza vesile olan sempozyumu kastediyordu– karşıdır, bana çok kızar. Buraya gelirken de konuşmuştuk. Ne dedi biliyor musun?"

"Yok," dedim.

"Sana gerçekten de enternasyonal bir şey söyleyeyim mi Cevahir," dedi, "dünyanın neresine gidersen git, taksi şoförü hangi milletten olursa olsun seni Çingene mahallesine götürmez..."

Güldü. "Güney de benim gibi sosyalisttir, yine de ona göre dünyadaki hiçbir sistem Çingeneleri içine alacak kadar ikiyüzlülüktan kurtulmuş değildir."

Yüzü ona duyduğu sevgiyle aydınlanmıştı.

Güney'in nerede olduğunu sormaya hazırlanırken tez canlı gencin sözleri beni hazırlıksız yakaladı:

"Ablasıyla birlikte İsveç'te yaşıyor."

"Ablası mı? Güney'in ablası mı var?"

"Biliyorsun, Çingeneler çocuk deyince sadece oğlanlardan söz ederler," dedi Cevahir. "Güney'in ablası, Basri'nin Almanya'da bıraktığı karısından olan kızı. Naciye Abla'yı tanıdığında on iki-on üç yaşındaydı. Onunla Güney'den daha sık görüşürüz. Bak işte, istersen sana onun öyküsünü anlatabilirim."

Cevahir'in Güney'le ilgili bu denli az şey anlatması biraz şevkimi kırmıştı. Biraz hevesizce kabul ettim.

Cevahir gülümsedi. "Ama şunu unutma ben Çingene'yim, sana yalnızca duymak istediğin hikâyeyi anlatırım."

İçten gelen bir belagatle, "Yalnızca inanmak istediğimiz öykülere inanabiliriz," diye yanıtladım onu; "Sence bu öyküye bizden başka inanan olacak mıdır?"

"Az önce söylediğimi duydun," dedi Cevahir; "eğer hâlâ soruyorsan; evet inanacaklardır. İnanacak çok kişi olacaktır."

*

Cevahir aldığı sinema eğitiminin etkisiyle olacak, söze, Basri'nin ayrı analardan doğma iki çocuğunun Naciye Abla'yla karşılaştıkları günü tasvir ederek başlamıştı.

"Kış... Naciye Abla'nın küçük evi, kara adeta gömülmüş gibidir... Bacadan içeride yanmakta olan teneke sobanın dumanı yük-

selmektedir. Bahçede karla tamamen örtülmüş minik bir ağaç dallarını eve uzatmıştır, onu kollar gibi... (Bunu söylerken kollarını iki yana açmıştı.) Rüzgâr bir teneke parçasını önüne takmış sağa sola savurmaktadır."

Sahne aşağı yukarı böyle olmalıydı. Naciye Abla, evin kapısını açmış çıplak ayaklarıyla kara basarak merdivenlerden inmiş, ağacın önünde dikilen küçük topluluğa bakmıştı. Sümbül hem oğlanın, hem de o sırada on iki yaşlarında olan kızın elinden tutuyordu. Çocukları Naciye'nin evine niye getirdiği belli değildi.

Cevahir'in yorumu şöyleydi: "Bence Basri'nin oğluyla kızının Naciye Abla'da yaratacağı duyguları görmek istiyordu, ona nispet yapmak istiyordu. En önemlisi Naciye'ye öldürmek istediği çocuğu getirmişti."

Sümbül'e göre aslında Naciye Abla çocuğu öldüremese de babasını öldürmüştü. Naciye'den oğlunun ölüm haberini alan baba, o sırada "ciğerini yemişti". Maraş'tan döndükten sonra hep "matiz gezen" Basri'nin, Yılmaz Güney hapisten kaçtığı sene sirozdan öldüğü biliniyordu. Bu ölümden Naciye Abla'nın pek payı yoksa da hikâyenin bu şekilde anlatılmasından herhalde memnun olurdu. Ama kızıyla oğlunun Naciye ile karşılaştığı o kış günü Basri daha hayattaydı.

Sümbül'ün iki çocuğu niye oraya getirdiğine dair Cevahir'in atladığı bir ayrıntı da şuydu: Sümbül'ün annesiyle Basri'nin Mesut'u doğururken ölen annesi kardeşti. Sümbül Basri'nin çocuklarına her zaman sahip çıkmaya çalışmıştı. Almanya'daki kadının kızı arada bir amcasını görmeye Edirne'ye geldiğinde, Sümbül onlarla canı gönülden ilgilenirdi. Kız Edirne'deyken Basri'nin İstanbul'dan onu görmeye gelip gelmediği ise benim için hâlâ sır.

Çocuklar Naciye Abla'yla yalnız kaldıklarında –bunu o yaşında bile dediğini yaptıran kız istemişti– kız, Naciye Abla'yı süzerek tam karşısında durdu. Naciye Abla eve girdiğinde, kardeşiyle birlikte onu izledi. Davet edilmeden teneke sobanın başına oturdu. Evi gözleriyle inceden inceye süzdü. Bütün bunları yaparken kardeşinin elini bir an bile bırakmamıştı.

Naciye Ablâ kızı pek aldırmamıştı. Ama oğlana karşı düpedüz kin besliyordu. O gün açıkça Güney'le ilgili olduğunu belirterek çocuğun nesebine ilişkin şu öyküyü anlatmıştı: Güney'in anesi bir gün "hak" demiş ölmüştü. (Buradaki hak, Allah manasına gelmeyip, Naciye Ablâ'nın çirkin ölümleri betimlerken kullandığı bir gırtlak sesiydi.) Cesedi yıkayacak olan adam onu çırılçıplak soydu ve onunla yattı. Kadın tam bu esnada dirildi ve onu gören adam kalpten öldü. Dirilen kadın üç-dört ay sonra hamile olduğunu anladı. Çocuğunu doğurduktan sonra kendini astı.

Güney o sırada sekiz-dokuz yaşlarındaydı. Kız, Naciye Ablâ'nın anlattığı hikâyeye kahkahalarla güldü, kardeşine bu öykünün düzmece olduğunu göstermek istercesine sarıldı; oğlan ise dikkatle Naciye Ablâ'yı izliyordu. Bu öykü geride bıraktığı o kanlı şehrin anılarıyla kıyaslanınca çok masum kalıyordu. Ve tıpkı ablası gibi o andan itibaren Naciye Ablâ'ya tuhaf bir yakınlık duymaya başlamıştı. Oğlan babasını tanımıyordu, kız babasını sevmiyordu. Belki de bu yüzden, babalarıyla arasında geçenleri bildikleri bu kadına, —o an bilmiyorlarsa da sonra öğrendikleri muhakkaktı— bağlanmaları uzun sürmedi. Naciye Ablâ'nın Basri'nin karşısında çözülmeyen direnci ve bitmeyen kini, kendisini pervasızca dinleyen iki çocuğun karşısında kar gibi eriyip gitti. Kız, amcasının yanına Edirne'ye her gelişinde Naciye Ablâ'yı ziyaret etti. Bu gelişler artık senede bire inmişti.

Cevahir anlatırken ben de hafif bir kıskançlıkla Naciye Ablâ'nın bana anlattığı öyküleri ona da anlatıp anlatmadığını düşünüyordum. Kafamdaki diğer soru, Sümbül'ün bana neden bu kızdan hiç bahsetmemiş olduğuydu.

Şimdi düşününce buna, kızla Naciye Ablâ arasında birden kuruluveren yakınlığın neden olduğuna karar veriyorum. Kızın her yıl onu ziyarete gelmesini, tuhaf ikilinin (bu ziyaretler yaz aylarına rastlıyordu) bahçedeki erik ağacının altına kilim serip saatlerce konuşmasını kıskanmaması olanaksızdı.

Kız uzunca bir süredir İsveç'te yaşıyordu. Cevahir'in söyledi-

ğine göre "kadın hareketinin sıkı militanlarından biriydi." Ama yalnızca bu kadar değil, Çingeneler arasında olduğu kadar İsveç'te de iyi tanınan bir öykücüydü. Hiçbir zaman kitap çıkartmayı düşünmemişti. Öyküleri Kalderaş sitelerinden birinde yayınlanıyordu. Her yeni öykü geldiğinde bir hafta önceki mutlaka silinip giderdi.

Öykü sözünü duyunca ilgilendiğimi anlayan Cevahir, "Dediğim siteye girersen öykülerini şu isim altında bulabilirsin," dedi. Kâğıdı alıp heyecanla yazılı olanı okudum. Kâğıt parçasının üstünde, bana o an hiçbir anlam ifade etmeyen bir sözcük yazılıydı: Sömgångare.

"İsveççe," dedi Cevahir. Yüzümdeki belirgin hayal kırıklığını görünce, "Merak etme," diye ekledi, "Sömgångare öykülerini İngilizce yazıyor."

Edirne'den döner dönmez bilgisayarın başına geçtim. Söylenen siteyi bulmam zor olmadı. Kızın öykülerinin kahramanları Naciye Abla'nınkinden farklı olarak daha çok düşsel yaratıklar ya da hayvanlardı.

Büyükayı'da geçen bir öykü de küçük kızların sahip olduğu iki duyargadan biriyle beslenen yaratıklardan söz ediliyordu. Bunlar, uzun uzun anlatılan Büyükayı'daki karmaşık aile yapısı içinde dünyada ailenin erkek fertlerine (bu kimi zaman ağabey kimi zaman baba olabiliyordu) denk düşüyordu. Duyargalarını yitiren kız çocukları Büyükayı'da yetişen en lezzetli üç meyvenin tadını hiçbir zaman alamıyordu. Öykünün sonu beklenmedikti. "Sömgångare"nin anlattığı cezalandırma tekniği dünyadaki organlardan söz edilmediği halde son derece eski ve bilindikti.

Allinten adlı bir ülkede, rüzgâr güneyden estiği zaman özel bir şekilde açan ve taçyapraklarıyla çok eski bir şarkıyı mırıldanan kırmızı çiçekler, kraliçe şarkılarını yasakladığı için topraktan incecik köklerini çekiyor ve ölüyorlardı. Köstebekler ve kaplumbağaların yardımıyla uzak bir yere götürülen, on beş küçük yavruya, mevsimlerdir açan büyükanne şöyle söylüyordu: "Nasıl hışırdadığımızı unutmayın ve vakti geldiğinde yapraklarınızı tıpkı

bizim yaptığımız gibi oynatın. Bunu hatırlınızda tuttuğunuz sürece hayatta olacağız."

*

Edirne'den döndükten birkaç ay sonra Ekin'le karşılaştım. Yanında kocası da vardı. Çay içip sohbet ettik. Kocasının annesi İsveçliydi. Tam ayrılmak üzereyken aklıma sözcüğün anlamını ona sormak geldi. Aklımda kaldığı kadarıyla peçetenin üstüne karaladım.

Bir süre baktıktan sonra "Hiçbir anlamı yok," dedi Ekin'in kocası. "Gångare... Yürümek, yolda gitmek... Söm dikişçi demek. Yürüyen dikişçi gibi bir şey oluyor." Ekin kocasının İsveççesinin pek de iyi olmadığını itiraf ediyordu.

Bu konuşmalar üstüne sözcüğün anlamını bulmaktan vazgeçtim. "Dikişçi kız," ismini iyiden iyiye benimsemiştim. Artık hayatımda daha önemli bir meşgale yokmuşçasına her hafta yeni bir öykü için bilgisayarını açıyor, siteyi bularak dikişçi kızın hayranlık uyandıran hayal dünyasında dolaşıyordum.

Bir güzellik ürünleri şirketinin laboratuvarına kapatılmış deney tavşanları, geceleri herkes gittikten sonra, insanları sahip olmaktan vazgeçirecek bir aşı bulmak için çalışıyordu. Laboratuvara girebilmek için özgürlüğünden vazgeçen genç dâhi tavşan, kapatıldığı parfüm test kabininde son nefesini vermeden önce arkadaşlarına keşfini aktarabilmişti.

Kendilerini dünya barışına adanmış bildiğimiz Bremen mızıkacıları, gizli bir örgüt kurarak dünyanın en büyük silah fabrikalarından birini yok etmeyi planlıyorlardı. Başarıya ulaşan eylem, şaşırtıcı ayrıntılarla inceden inceye tarif edilmişti.

Bir gülhatminin üstünden yuvarlanarak tek bacağını kaybeden küçük iyilik perisi, büyü sayesinde bütün sağlıklı insanları eve kapatıyor, dünyayı yalnızca bir günlüğüne evrenin kusurlu kabul edilen yaratıklarına bırakıyordu. Dikişçi kız, bayram havasında geçen bu günü, olağanüstü bir şefkat, incelik ve neşayle be-timlemişti.

Bir mercanadasının derinliklerinde ayaklanan küçük mürekkepbalıklarının önderi, bütün kavmi yok eden düşmanlarını bağışlamalarını isteyen yaşlı meclis üyesine şöyle diyordu: "Savaşmayı bilmeyen yürek bağışlamayı da bilmez. İntikam alacak cesaretin varsa; bağışlayacak merhametin de vardır."

Fırtına gibi esen bu cümleler, bende hayranlık kadar ürküntü de uyandırıyordu. Öylesine savaşçı bir ruhtu ki bu, onu anlamakta zorlanıyordum. Artık ben de dünyanın her yanına yayılmış Çingene çocukları gibi dikişçi kızın masallarının tiryakisi olmuştum.

Günler, Naciye Abla'nın yetiştirmesi olan bu genç Çingene kadının yazdığı birbirinden güzel masalların peşinde birbiri ardına geçip gidiyordu.

Naciye Abla'nın öyküsünü yazmak için küçük Balkan kasabasına gidene kadar devam etti bu durum.

*

Balkan kasabasına doğru yola çıktığım gün dikişçi kızı aklımdan çıkarmaya karar vermiştim. Bunu başarmıştım da. Küçük kasabanın ezbere bildiğim taş sokaklarında dikişçi kızın değil, Malihulya'nın, Sairfilmenam'ın, Kankurutan'ın, Mayabozan'ın, Karazindan'ın, Altınparmak'ın gölgesi eşlik etmişti bana. Çocukluğum boyunca isimlerini duyduğum ya da Naciye Abla'nın öyküsünün izini sürerken karşıma çıkmış imgelem yaratıkları...

Artık öykünün sonuna gelmiştim. Ne öğreneceğim bir şey kalmıştı; ne de anlatacağım... Beni kasabada geçirdiğim mevsimler boyunca yalnız bırakmamış eşlikçilerim de son noktayı koymamı bekliyorlardı sanki. Hava karardığında, kasabaya upuzun kara gölgelerini uzatan çamların altında otururken hissediyordum bunu; tıpkı benim gibi yorulduklarını, artık yeni bir öyküde uykuya yatmak istediklerini...

Solgun ay ışığında, bir dizi karaltıdan başka bir şey olmayan karşı tepeleri seyrederken...

Neyi bekliyordum? Güneş kasaba sokaklarını kana boyarken,

her sabah gözyaşlarını sildiğim dağın kel sırtında oturup yanımda yöremde bitmiş otları, çiçekleri okşarken, kumsalın erguvani hat-tını izleyerek yürürken beklediğim ne olabilirdi? Belki yeni bir işaretin peşindeydim. Yanımda eşlikçilerimle yorgun, yarı çılgın bir kabile halinde kasabanın cıvıltılı erken yazında, köşe bucak her yeri araştırıyor, bir işaret arıyordum.

Bahçelerdeki soluk mavi gözlü yaşlı kadınları, sahildeki lo-kantaları, deniz kuşlarını teker teker gözden geçiriyordum.

İçimde susturmaya çalıştığım bir ses çoğalmaktaydı. Öykü-nün son satırlarıyla birlikte zihnimdeki tahtına yeniden kavuşan dikişçi kızdan medet umduğumu söylüyordu bu ses.

Böyle günlerden birinin gecesinde, rüyamda kısa boylu, es-mer güzeli bir Çingene kadın gördüm, elindeki baltayla kerpiç evini yıkmaktaydı, minik bir erik ağacı gölgeliyordu onu.

Sabah, epeydir kullanmadığım bir çantanın içinde kirli bir pe-çete parçası geçti elime. Üstünde tükenmez kalemle karalanmış o meşhur İsveççe sözcük yazılıydı: Sömgångare...

Belki de aceleyle birkaç harfî eksik yazmış olabileceğimi dü-şünüp ümitlendim. Ne yazık ki ilk "a" harfinin üstündeki o tuhaf işarete kadar her şeyi doğru yazmıştım. Peçete parçasını elimde evirip çevirirken, fazla bir şey ümit etmeden Ekin'e kelimenin an-lamını bir kez daha sormaya karar verdim.

Ekin'den yanıt gelmesi zaman aldı. Bir seyahatteydi, e-posta-sını açacak vakti olmamıştı. En az onun kadar meşgul olan kocası fırsat bulup baktığında, bu kez sözcüğü tanımıştı. Ancak bir yan-lırlık olduğunu düşünüyordu. Çünkü bu tuhaf sözcük "uyurgezer" anlamına geliyormuş.

—

Ayşegül Devecioğlu
KUŞ DİLİNE ÖYKÜNEN

Belki de kuş, şu "biliyor musun, duyuyor musun," diye tutturduğu kuş söylüyordu Gülay'a, her şeyi. "Üs-küdar'a gidelim kuşu" adını takmıştı Yavuz ona; dalga geçmek için... Gülay kuşun mors alfabesine benzeyen sesini, Yavuz'a defalarca dinletmişti. Hiçbir şey anlayamamıştı bu sestten. Ama, Gülay'ın kara gözlerine bakınca, kendisinden çok daha fazla şeyin farkında olduğunu hissedebiliyordu.

Belki de bütün bu olan bitenler, yalnızca sezgiyle anlaşılabilirler; bugüne kadar kitaplarda yazmayan, henüz insan dilinde söylenmeyen şeyler. Otuz-kırk sene sonra sosyologlar bu döneme bakıp yorumlar yapacak, isimler koyacaklardı. "Ölenler," diyeceklerdi, "hepsi genç insanlardı. Çok genç insanlardı. Öyle gençlerdi ki, o kadar gençlerdi ki..."

METİS EDEBİYAT

Murat Uyrkulak

TOL

Bir İntikam Romanı

Epeydir yazmayan ayyaş bir şairle hayattan çoktan vazgeçtiği halde son noktayı koyamayan genç bir musahhihe, Diyarbakır'a yaptıkları tren yolculuğunda eşlik ediyoruz bu romanda. İstasyonları birbiri ardında geçerken Türkiye'nin yakın siyasi tarihi de yavaş yavaş seriliyor gözlerimizin önüne, hem de sesi bize genellikle ulaşmayan aktörlerin ağzından. Murat Uyrkulak bu ilk romanında çok güç bir işi başarıyor: acıklı olduğu kadar komik, eleştirel olduğu kadar yandaş, hüznü olduğu kadar ümitli olmayı.

AYŞEGÜL DEVECİOĞLU

AĞLAYAN DAĞ

SUSAN NEHİR

roman

"Yol yorgunudur Çingeneler, yerleşikliğin imkânsız olduğunu bilir, yerleşik hayatı kekeleyerek yaşarlar."

...ağaçların toplantı yaptığı kasvetli kırdaki kocaman bir gökkuşağı belirdi. Öylesine güzeldi ki onu ancak yalan yaratabilirdi.

İsmi ve yüzü olanlar adsız ve yüzsüz olana dönüştüğünde cesetlerin ardında, yakılmış yıkılmış evlerin, ölü çocukların, boğazlanmış hayvanların ardında yalnızca dokunsan kırılacak bu yalan kalırdı. Yaşanmış iyi şeylere, başka türlü de yaşanmış olduğuna, başka türlü de yaşanabilecek olduğuna dair...

Öylesine arsız bir yalandı bu. Yüzü bile kızarmayan bir yalan... Zayıf bacaklarının üstünde titreyerek duruyor, narin kanatlarını gizliyor, kuvvetli bir esintide uçup gitmemek için direniyordu. Öylesine hazin bir yalandı bu.

Metis Edebiyat / Roman
ISBN-13: 978-975-342-586-5

9 789753 425865

Metis Yayınları
www.metiskitap.com

